T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

ARKAİK DÖNEMDE KLAZOMENAİ'NİN DENİZAŞIRI ETKİNLİKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan:
Özlem ÖZGÖREN

Danışman:
Doç. Dr. Gül GÜRTEKİN DEMİR

İZMİR-2007

Şekil, Harita ve Tablolar İndeksi ..... *iv*
ÖNSÖZ ..... *v*
GİRİŞ *1*
YUNAN KOLONİZASYON HAREKETLERİNE GENEL BAKIŞ *4*
Antik Kaynaklarda Kolonizasyon 6
Kolonizasyon Hareketlerinin Nedenleri ve Gelişimi 10
Kolonizasyon Hareketlerinde İonia'nın Yeri 12
KLAZOMENAİ'NİN DENİZAŞIRI ETKİNLİKLERİ *15*
Klazomenai ve Kolonizasyon Etkinlikleri 15
BÖLGELERE VE MERKEZLERE GÖRE KLAZOMENAİ'NİN DENİZAŞIRI ETKİNLİKLERİ *18*
1. KUZEY AFRİKA VE DOĞU AKDENİZ *18*
Mısır'da Arkaik Dönemde Yunan Varlığı 18
1.1 Naukratis 23
Kentin Kuruluşu ve Kazı Tarihçesi 23
Naukratis'te Ticaret ve Organizasyon 26
Kentin Coğrafi Konumu ve Yapıları 27
Naukratis Buluntuları 30
Seramik Buluntular 31
Naukratis'te Ele Geçen Klazomenai Üretimi Seramik Buluntular 33
1.2 Tell Defenneh 40
1.3 Memphis 46
1.4 Mısır'da Diğer Merkezler 50
1.5. Tocra 52
1.6. Kyrene 55
1.7. Al Mina 60
1.8. Tell Sukas 63
1.9. Yakın Doğu'da Diğer Merkezler 65
2. TRAKYA *67*
2.1. Abdera 67
Abdera Adının Kökeni *70*
Abdera'da Yerel Halk ve Klazomenailerle Olan İlişkileri *70*
Kentteki Kazılar *72*
Abdera'daki Klazomenai kenti *73*
Klazomenai Kolonisi ile İlişkili Abdera Arkaik Nekropolisleri *74*
3. KARADENİZ *83*
3.1. Apollonia Pontika *90*
3.2. Histria *92*
3.3 Berezan *96*
3.4. Olbia *102*
3.5. Nymphaion *104*
3.6. Pantikapaion *106*
3.7. Porthmios *107*
3.8. Myrmekion *108*
3.9. Taganrog *111*
3.10. Phanagoria *113*
3.11. Keppoi *114*
3.12. Hermonassa *116*
3.13. Gorgippia *117*
4. BATI AKDENİZ *119*

4.1. Emporion *121*
4.2. Toscanos *122*
4.3. Malaga *123*
4.4. Massalia *123*
4.5.Selinus *125*
4.6. Gela *126*
4.7. Syrakusai *127*
4.8. Megara Hyblaea *128*
4.9. Etruria Bölgesi *129*
SONUÇ *132*
TÜRKÇE ÖZET *138*
İNGİLİZCE ÖZET *139*
KAYNAKÇA *140*
KATALOG *155*
TABLOLAR *181*

Şekil, Harita ve Tablolar İndeksi

Şekil 1. *Naukratis* 28

Şekil 2. *Tell Defenneh Kazı Planı* 41

Harita 1. *Klazomenai'nin kurduğu ve kuruluşuna katkıda bulunduğu koloniler* 17

Harita 2. *Mısır* 22

Harita 3. *Hellenion'un Kurucuları ve Naukratis'te tapınak kuran diğer merkezler* 24

Harita 4. *Kuzey Afrika'da Tocra ve Kyrene yerleşimleri* 58

Harita 5. *Yakın Doğu* 60

Harita 6. *Karadeniz* 90

Harita 7. *Batı Akdeniz* 121

Tablo 1. *Naukratis'te bulunan Klazomenai Orientalizan Stili ve Klazomenai Siyah Figür Stiline ait buluntuların kronolojik dağılım tablosu* 39

Tablo 2. *Genel Malzemenin Dağılımı* *182*

Tablo 3. *Dönemlere Göre Klazomenai Malzemesinin Dağılımı* *183*

Tablo 4. *Bölgelere Göre Klazomenai Malzemesinin Dağılımı* 184

Tablo 5. *Oransal Olarak Kentlere Göre Klazomenai Malzemesinin Dağılımı* 185

Tablo 6. *Dönemlere Göre Dağılım* 186,187,188

Tablo 7. *Dönem ve Bölgelerin üç boyutlu toplu grafiği-A* 189

Tablo 8. *Dönem ve Bölgelerin üç boyutlu toplu grafiği-B* 190

ÖNSÖZ

Klazomenai kentinin arkaik dönemdeki denizaşırı etkinliklerinden oluşan tarihsel çerçevenin alt yapısı için bir başlangıç hedefleyen bu çalışma, Klazomenai'de 1979-2006 yılları arasında gerçekleşen kazı çalışmalarından elde edilen bulgular ve antik kaynaklardaki bilgilerin karşılaştırılması sonucunda ortaya çıkan bir derleme ve analiz çalışmasıdır. Klazomenai antik kentinin arkaik dönemdeki denizaşırı etkinliklerini tez çalışması olarak çalışmamı, Prof. Dr. Güven Bakır önermiştir. Klazomenai ile tanışmamı sağlayan ve arkeoloji alanında önümü açıp, yol gösteren sayın hocam Prof. Dr. Güven Bakır'a müteşekkir ve minnettarım.

Tez süreci boyunca görüşleri ve önerileriyle büyük katkıda bulunan ve her zaman pozitif düşüncesiyle yanımda olan Sayın Hocam Doç. Dr. Gül Gürtekin Demir'e çok teşekkür ederim.

Klazomenai kazılarında bulunduğum süre içinde görüşlerini aldığım Sayın Doç. Dr. Yaşar Ersoy'a ayrıca teşekkürü borç bilirim.

Klazomenai ile ilgili antik metinlere ulaşmak konusunda destek sağlayan Sayın Hocam Doç Dr. Cumhur Tanrıver'e çok teşekkür ederim.

Tez süreci boyunca büyük katkı ve destek sağlayan Dr. Bekir Özer'e müteşekkirim. Yrd. Doç. Dr. Bilge Hürmüzlü'nün Klazomenai kazıları ile tanıştığım günlerde, görüş ve önerileri ile büyük yardımı olmuştur. Kazılarda bulunduğum süre içindeki ve tez çalışması ile ilgili desteklerinden dolayı Dr. Hüseyin Cevizoğlu, Dr. Fikret Özbay, Dr. Ümit Güngör ve Ar. Gör. Kozan Uzun'a ayrıca teşekkür etmek isterim.

İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü Müdürlüğü'ne bana çalışma ortamı sağlamasından dolayı ve arkadaşım Gonca Erdoğan'a Almanca metinlerin çevirisi için çok teşekkür ederim.

Son olarak tez çalışması boyunca yanımda olan sevgili eşim Murat Özgören ve sevgili oğlum Deniz Berk Özgören'e tüm desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Özlem Özgören
İzmir-2007

GİRİŞ

Arkaik dönemde Klazomenai'nin denizaşırı etkinlikleri adını taşıyan bu çalışmanın amacı büyük ölçüde başlıkla örtüşmektedir. Bu ana hedefin gerçekleşebilmesi için kuşkusuz çeşitli alt hedeflerin de irdelenmesi ve aydınlığa kavuşturulması gereklidir. Bilinen kolonizasyon hareketlerinin yanı sıra, diğer girişimlerinin ve varlığını gösterdiği etkinliklerin incelenerek Klazomenai'nin arkaik dönemdeki yerinin aydınlatılmasına katkıda bulunmak hedeflenmektedir.

Çalışmada kolonizasyon hareketleri kavramı yerine denizaşırı etkinlik tanımı tercih edilmiştir. Genel hatlarıyla, kolonizasyon, bir ana kent ve bunun kolonisindeki "ortaklık" çerçevesini ele almaktadır. Oysa, Klazomenai'nin yakın ve uzak coğrafyalardaki etkinlikleri bunun çok ötesindedir. Bu nedenle tez kapsamındaki tarihsel kaynaklarda aktarılan kolonizasyon hareketleri büyük resimdeki denizaşırı etkinliklerinin yalnızca önemli, fakat küçük bir parçasını oluşturmaktadır.

Arkaik dönemde kentler arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde iki tür veriden yararlanılmaktadır. Bunlardan birincisi antik kaynakların kentler ve ilişkileri üzerine aktardığı bilgiler, bir diğeri ise kazılarda ortaya çıkarılan malzeme gruplarının kökenleri göz önüne alınarak yapılan yorumlardır. Bu çalışmada bugüne kadar Klazomenai kökenli olarak tanımlanan malzeme gruplarının ele geçtiği merkezler göz önüne alınarak, arkaik dönemde Klazomenai'nin dış dünya ile olan ilişkilerindeki süreklilik ve Klazomenai'nin bu kentlerdeki etkinlikleri araştırılmıştır.

Klazomenai'de yapılmakta olan kazılar, kentte arkaik dönemde kullanılan ve üretilen seramik grupları hakkında önemli bilgiler kazandırmıştır. Aslında 19. yüzyıldan bu yana kaçak kazılarla ortaya çıkarılıp dünyanın çeşitli müzelerine dağılmış olan Klazomenai kökenli buluntular, kentin önemli bir seramik merkezi olduğunu ortaya koymuştur. Bu seramik gruplarından özellikle pişmiş toprak lahitler ve kentin adıyla anılan siyah figür stilinde bezeli seramiklerin Klazomenai üretimi olduğu benimsenmiştir.

7. yüzyılın ortalarından 6. yüzyılın ortalarına kadar üretilmiş olan Batı Anadolu orientalizan seramiğinin üretim merkezleri konusundaki tartışmalar halen devam

etmekle birlikte, Güney İonia'da Miletos'un, Kuzey İonia'da Klazomenai'nin ve Khios'un belli başlı üretim yapan merkezler olduğu kabul edilmiştir. Kuzey İonia üretimi olarak tanımlanan orientalizan seramiğin Klazomenai ve Kuzey İonia-2 atölyelerinde üretildiği yapılan kil analizleri ile ortaya çıkmıştır. Kentte yapılan kazılarda her iki atölyenin ürünlerinin ele geçmesi, Klazomenai'nin Kuzey İonia orientalizan seramiğinin belli başlı üreticisi olarak kabul edilmesini sağlamaktadır. Bu tez çalışmasında, denizaşırı merkezlerde ve Klazomenai'de ele geçen Klazomenai orientalizan seramiğini doktora tezi olarak çalışmış olan N. Aytaçlar tarafından yapılan sınıflandırma ve tarihlendirme önerileri temel dayanak noktasını oluşturmuştur.

Klazomenai'de orientalizan seramiğin sona erdiği süreçte üretimine başlanan ve 5. yüzyılın başlarına kadar üretilen Klazomenai siyah figür seramiğinin yayılımı, özellikle orientalizan seramikle birlikte değerlendirildiğinde, kentin denizaşırı ilişkilerinin aydınlatılmasına ve bu ilişkilerdeki sürekliliğin belirlenmesine önemli katkıları olan seramik grubudur. Denizaşırı merkezlerde ve Klazomenai'de ele geçen Klazomenai siyah figür seramiğinin tarihlendirme ve sınıflandırılmasında, bu konuda doktora çalışması yapmış olan B. Özer'in sınıflandırma ve tarihlendirme önerileri esas alınmıştır.

Kentte yapılan kazılar, arkaik dönemde Klazomenai'ye özgü bir amphora formunun da üretildiğini göstermiştir. Antik dönemde kentler arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde rol oynayan ve kesin olarak bir ticari ilişkiye işaret eden amphoralar da tez kapsamında değerlendirilmiştir. Klazomenai ticari amphoralarının sınıflandırılması ve tarihlendirilmesinde E. Doğer ve Y. Sezgin'in çalışmaları temel alınmıştır.

Bu üç temel malzeme grubunun yanı sıra Klazomenai'de son yıllarda yapılan kazılarda, özellikle yerleşim, işlik ve nekropolis alanlarından ele geçen ve kesin olmamak üzere Klazomenai üretimi oldukları söylenebilen diğer malzeme gruplarından halka askoslar, dalgalı ve bantlı seramik örnekleri ve lahit buluntuları da yeri geldiğinde çalışma kapsamında değerlendirilmiştir.

Mevcut çalışmada Klazomenai'nin denizaşırı etkinliklerinin belirlenmesinde temel dayanak noktası olarak kullanılan seramik grupları, Klazomenai kökenli olarak kabul edilmiş olmakla birlikte, üretim merkezleri konusundaki sorunların güncelliğini korumakta olduğu unutulmamalıdır. İleride Kuzey İonia kentlerinde yapılacak olan yeni

kazılar ve özellikle Smyrna gibi arkaik malzemesi yeterince tanıtılmamış merkezlerden elde edilecek yeni verilerin bildiğimiz ya da inandığımız gerçekleri değiştirebileceği göz ardı edilmemelidir.

Denizaşırı yerleşimlerden ele geçen buluntular tez kapsamında değerlendirilirken, yayınlanmış olan örnekler esas alınmıştır. Bu çalışmada ele alınan merkezlerden ele geçen ve değerlendirilen malzemenin bütün içerisinden seçilmiş ve genel manzarayı ortaya koymaktan uzak olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla her an için yayınlanacak olan yeni buluntuların Klazomenai'nin denizaşırı yerleşimlerle olan ilişkisinin aydınlatılmasında, bugüne kadar bilinenleri değiştirebileceği ya da zenginleştirebileceği unutulmamalıdır.

Tezin birinci bölümünde genel Yunan kolonizasyonu, İonia'nın ve Klazomenai'nin kolonizasyon hareketleri, bu hareketlere zemin hazırlayan coğrafi ve demografik etkenler, uzak coğrafi etkileşimleri, ticari ve kültürel etkileşimler, antik kaynaklardan elde edilen bilgiler ve günümüz araştırmacıları tarafından yapılan yorumlarla birlikte aktarılmaktadır.

İkinci bölümde ise Klazomenai'nin denizaşırı ilişkilerine detaylı bir bakış hedeflenmiştir. Bu hedeften hareketle Klazomenai'nin doğrudan ya da dolaylı olarak kuruluşuna katıldığı koloni kentleri ve Klazomenai malzemesinin ele geçtiği yerleşimler, bölgesel ve dönemsel olarak incelenmiştir. Burada ele alınan malzemelerin sayısal dağılımları ekte tablolar kısmında sunulmaktadır.

Katalogda yer alan eserler Klazomenai'nin denizaşırı yerleşimlerdeki kültürel varlığının bütününü yansıtmamaktadır. Bulundukları yer ve ait oldukları dönemi vurgulayan eserler seçilerek kataloğa aktarılmıştır.

Tezin genelinde yer alan tüm tarihler, aksi belirtilmedikçe milattan önceye aittir.

YUNAN KOLONİZASYON HAREKETLERİNE GENEL BAKIŞ

" *Yunanistan artık heryerdedir*"

(Dio Khrysostomos, *Söylevler*, XXVI.5)

8. yüzyıl Yunanlılar için karanlık çağların karmaşasından kurtulup şehir devletlerinin organizasyonlarının tamamlandığı ve kendilerine olan güvenlerinin yükseldiği bir dönemdir. Bu dönemde nedenleri her ne olursa olsun uzak denizlere açıldıkları, bu güce erişebildikleri açıktır. Yunan tarihinde ikinci kolonizasyon dönemi olarak bilinen, 8. yüzyılın ortalarından 6. yüzyılın ortalarına kadar olan dönem içerisinde ortaya çıkan ve arkaik dönemi de kapsayan Yunan koloni hareketleri, Klazomenai kenti özelinde bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Yunan koloni mentalitesinin tam olarak anlaşılabilmesi için Yunanlıların daha önceki dönemlerdeki denizaşırı etkinlikleri de dikkate alınmalıdır. 8. ve 7. yüzyılların Yunanlıların ilk denizaşırı etkinliklerde bulundukları tarih olmadığı açıktır. Ege denizinin hemen her yerinde Minos malzemesine rastlanmaktadır. Mykenlerin denizaşırı etkinlikleri ve ticari aktivitelerini artırmaları, deniz yolları üzerinde, özellikle Doğu Akdeniz kıyısında yerleşimler kurmaları ile sonuçlanmıştır. Mykenlerin kurdukları bu yerleşimler bir ticaret merkezi olmanın ötesine geçemese dahi bu etkinliklerin kolonizasyon olarak değerlendirilmesi mümkündür.[1] Mısır'da 16. yüzyıla dek tarihlenebilen önemli miktarda Myken seramiği ele geçmiştir. Mykenlerin Mısır adına Hyksos istilacılarına karşı savaştıkları ileri sürülmektedir.[2] Mykenlerin ilgilerini kendilerinden daha ileri ve zengin uygarlıklara yöneltmeleri doğaldır. Ancak batıya da ilgisiz kalmamışlardır. Güney İtalya ve Sicilya'da Myken malzemesine rastlanmasının yanı sıra, Mykenlerin Tarentum'da bir koloni kurdukları ve batıdaki ticari etkinliklerini buradan yönettikleri bilinmektedir.[3] Myken döneminde kolonizasyon olarak

[1] Boardman 1964, 35.
[2] *İbid.,* 23.
[3] *İbid.,* 184.

nitelendirilebilecek hareketlerin hiçbirinin Mykenae, Pylos, Sparta gibi büyük merkezlerden kaynaklanmadığı, kolonistlerin daha fakir bölgelerden, hatta tahribe uğramış Thebes'ten gelmeleri de koloni hareketlerinin etkenlerinin incelenmesi açısından dikkat çekici bir durumdur. Bu durumda erken dönemdeki koloni hareketlerinin bir zorunluluk sonucu doğduğu kolaylıkla söylenebilir.

Geç Tunç çağında Yunanistan ve Anadolu'da birçok uygarlığın yıkımıyla sonuçlanan ve Yunan uygarlığının karanlık çağlarını yaşadığı dönemde, 11. yüzyıldan başlayarak kıta Yunanistan'dan Batı Anadolu kıyılarına büyük göç dalgaları yaşanmıştır. Beşinci yüzyıl tarihçilerinin yanı sıra, Strabon ve Pausanias gibi Roma döneminde yaşamış tarihçiler de bu göçlerden uzun uzun bahsetmektedirler. Kıta Yunanistan'dan Batı Anadolu kıyılarına yayılan bu kolonistlerin veya yerleşimcilerin ana grubunu kendilerini Atina'ya ve efsanevi kral Kodros'a bağlayan İonlar oluşturmaktaydı. Mitoslarda belirtilenlerin aksine bu göç dalgasının bir kaç kuşak boyunca devam ettiği anlaşılmaktadır.[4] Smyrna'nın kuzeyi de yine aynı dönemde Aiol göçlerine sahne olmuştur. Güneybatı Anadolu'da ise 9. yüzyıl başında Dor yerleşimleri görülmektedir. Pamphylia'da arkeolojik kanıtlarla tam olarak desteklenemese de mitoslardan ve yerel lehçelerden anlaşıldığı kadarıyla Troia Savaşı sonrası kurulan Yunan yerleşimleri vardır. Daha doğuda Kilikya'da ise Thebesli kahin Mopsus, Mopsuhestia ve Mallus'un efsanevi kurucusu olarak karşımıza çıkar. Sonuç olarak Yunan kavimleri 11. yüzyıldan itibaren batı ve güney Anadolu kıyılarında ve Kıbrıs dahil olmak üzere yakın adalarda yeni kentler kurmuşlardır. Ancak, bu yeni yerleşimlerden bazılarının Yunanlıların daha önceki dönemlerde tanıdıkları yerler olduğu gerçeği de gözden kaçırılmamalıdır. Mitoslar bu yeni yerleşimlerin nedenini Troia Savaşına bağlasalar da, gerçek nedeni Kıta Yunanistan'daki olaylarda aramak gerekebilir. Kolonizasyon mentalitesi açısından ise, bu hareketleri kolonizasyon yerine büyük çaplı bir göç dalgası olarak kabul etmek yerinde olacaktır.

Sekizinci yüzyılda başlayan, arkaik dönem boyunca devam eden ve Yunan tarihinde ikinci koloni hareketleri olarak bilinen süreçte Yunanlılar, Akdeniz ve Karadeniz'in uzak noktalarına ulaşıp ana kent ile bağlantının sürekli olduğu, ancak bağımsız yerleşimler olan koloniler kurmuşlar ve Yunan kültürünün bu bölgelere

[4] *İbid., 26.*

yayılmasını sağlamışlardır. Arkaik dönem kolonizasyon hareketlerini önceki dönemlerde meydana gelen süreçlerden ayıran özelliklerin başında, bu hareketlerinin yayılımının ve boyutunun çok büyük olması ve bağımsız kentler (*polis*) tarafından sistemli bir şekilde ve belli kurallar çerçevesinde yürütülmüş olması gelmektedir.

Antik Kaynaklarda Kolonizasyon

Yunan kolonizasyon hareketleri, Yunanlıların ticari ilişkileri ve başka yerlerde bulunma sebebleri hakkında Yunan ve Latin yazarlardan günümüze doğrudan veya dolaylı yollardan ulaşmış önemli bilgiler mevcuttur. Homeros, gününün coğrafyası, ticareti, kent yaşamı hakkında bilgi vermekle kalmayıp ideal bir koloni kentinin de tarifini yapmaktadır[5]. Odysseus, insanların hiç bilmediği yerlerde kürek çekmenin ve orada barış içinde yaşamanın hayalini kuruyordu. Odysseia'da bir *oikistesin,* diğer bir deyişle kurucunun etkinliklerinden de kısaca bahsedilmiştir[6]. 8. yüzyıl sonu veya 7. yüzyıl başında yazılmış olan İliada ve Odysseia, doğululara ait bazı özellikleri, dolayısıyla Yunan insanının doğululara tanışıklığını da ortaya koymaktadırlar.

Sekizinci yüzyılın sonlarında Hesiodos kolonizasyon hareketlerinden doğrudan söz etmese de gününün ekonomik, sosyal ve politik durumu hakkında değerli bilgiler sağlamaktadır. Hesiodos, denizcilik ve gemiler hakkında az bilgisi olmasına rağmen deniz ticareti için uygun mevsim hakkında tavsiyelerde bulunur. Yaptığı tek deniz yolculuğunun Aulis ile Khalkis arasında olduğunu söyleyerek övünür[7]. Eserinde denizaşırı yolculuklara karşı biraz isteksiz bir tavır sergilemektedir[8].

Arkhilokhos'un şiirlerinde kolonizasyonun askeri unsurlarıyla ilgili bilgilere rastlanmaktadır. Babası 680 yılı dolaylarında Paros'tan Thasos'a yönelik bir kolonizasyon hareketinin öncüsüdür. Eserleri, günümüze fragmanlar şeklinde ulaşmıştır ancak kolonizasyon hareketlerinin ruhunu birebir yansıtması açısından önemlidirler.[9]

---

[5] Homeros, *Odysseia,* IX. 116-141.
[6] *İbid.*, VI. 7-11
[7] Hesiodos, *İşler ve Günler*, 651-55.
[8] *İbid.*, 618-94.
[9] "Arkamda bırakmak zorunda kaldığım kalkanımı şimdi bir Trakyalı tutuyor. Olsun, ama kendimi kurtardım. Kalkan için neden kendimi üzeyim ki? Kendime aynı güzellikte bir tane daha edinirim nasıl olsa*"* (Arkhilokhos, *Frg*. 5=4D.).

Sekizinci yüzyılın ikinci yarısında aktif olduğu düşünülen Korinthli şair Eumelos, özellikle Karadeniz hakkında önemli bilgiler ve mitoslar aktarmıştır. [10]

Şair Alkaios, 600'lerde kendisinden sonra da varlığını koruyacak "devlet gemisi" kavramını ortaya atmıştır. Yine kardeşinin Babylonia'da paralı asker olarak çalıştığından da söz etmektedir.[11]

Strabon, lirik şiirin öncüsü olan Sappho'nun kardeşi Kharaxos'un Lesbos şaraplarını Mısır'a şarap ihraç etiğini söyler.[12]

Yedinci yüzyılda Ephesos'ta yaşamış şair Kallinos ve 6. yüzyılda Kolophon'da yaşamış olan şair Mimnermos eserlerinde, İon kolonizasyonunun başlıca nedenlerinden biri olan Kimmer ve Lydia akınlarını ve bunlara karşı verilen İon mücadelesini anlatırlar.[13]

Prokonessoslu Aristeas, *Arimaspeia* adlı şiirinde 7. yüzyılın üçüncü dörtlüğünde veya 6. yüzyılı ikinci yarısında kendisi tarafından gerçekleştirildiğine inanılan Karadeniz'in kuzey kıyılarından başlayıp Ural'lara dek uzanan bir denizaşırı seyahati anlatmaktadır[14]. Aristeas'ın eseri günümüze daha geç antik yazarların referansları ile aktarılmıştır.[15]

Arkaik dönemde Yunan kolonizasyonu ile ilgili en uzun değerlendirmeye Ksenophanes'in *Elea*'sında rastlanmaktadır[16].

Yazılı kaynaklar içerisinde *periplous* ve *periegesis* olarak nitelendirilen eserler ayrı bir kategori oluşturmaktadırlar. *Periplous*, deniz yolculukları için pratik bir rehber niteliğindedir. Altıncı yüzyılın sonunda Miletos'lu Hekateos, bugün yalnızca fragmanları bulunan *periodos'*unu yazmıştır. Hekateos eserinde İonialı kaptanların raporlarına ve belki de biraz da kendi deneyimlerine dayanarak dünyanın diğer bölgelerini anlatmaktadır. Antik dönemde bir *periplous* yazan ilk kişi olarak nitelendirilen Karialı Skylax, yine 6.yüzyılın son yıllarında eserinde Dareus tarafından

[10] Eumelos, *Corinthiaka*., fr. 2A.; ayrıca bkz. Roebuck, 117, dipnot. 6 ve 14.
[11] Alkaios, *Frg*. 48; Strabon, *Geographia,* 617.
[12] Strabon, *Geographia,*808.
[13] Bkz. Akurgal 1997, 322, 324.
[14] Bu konudaki tartışmalar için bkz. Petropoulos 2005, 1.
[15] Bkz. Herodotos, IV. 13, 14.
[16] Diogenes Laertius, XI. 20.

İndus nehrine kadar Hindistan'ı gezmek ve Arabistan'ı dolaşmak için görevlendirildiğini anlatır[17].

Herodotos ve Thukydides kolonizasyon hakkında bilgi vermek için yola çıkmamışlardır ancak, arkaik dönemde Yunan kolonizasyonu hakkında elimizde bulunan en önemli antik yazılı kaynaklar bu yazarlara aittir. Herodotos, Persler, Lydialılar, Mısır, Babylonia, Libya ve İskitya hakkında bilgi vermektedir. Aynı zamanda Phokaialıların batıdaki etkinlikleri[18], Yunanlıların Mısır'daki etkinlikleri[19], Karadeniz'deki Yunan kentleri[20], Kyrene'nin kuruluşu[21] ve Dorieos'un Afrika ve Sicilya'daki kolonizasyon girişimleri[22] hakkında bilgi vermektedir. Thuckydides de özellikle Sicilya'daki Yunan kolonizasyonu ile ilgili bilgiler aktarmaktadır[23].

Herodotos'un yaşadığı dönemle birlikte kolonilerin tarihinin ve kuruluş hikayelerinin antik yazarlar için bir tema olduğu gözlemlenmektedir. Polybios[24] şehirlerin kuruluş tarihçelerini tarih içinde ayrı bir dal olarak görür.

Yunan kolonizasyon tarihinin sistematik bir biçimde incelenmesi ise özellikle Strabon tarafından gerçekleştirilmiştir. 4. yüzyıl tarihçisi olan Ephoros, kral listeleri, rahip listeleri ve şehirlerin kuruluş hikayeleriyle ilgili bilgiler vermiş ve eseri birinci yüzyılda yaşamış olan Diodoros Siculos'un kırk bölümden oluşan *Bibliotekhe* adlı eserine de kaynak olmuştur.

M.S. 2. yüzyılda Khios'ta yaşamış olan Pseudo Skymnos, *periegesis*'inde bilinen dünyayı tanıtmayı amaç edinmiş, koloniler ve şehirlerin kuruluşları hakkında bilgi vermiştir. Yazarın yalnızca Avrupa ve Karadeniz'in Asya'daki kıyıları hakkındaki açıklamaları günümüze ulaşmıştır. Kallatis'li Demetrius'u kaynak olarak kullanan Pseudo-Skymnos, kolonilerin kuruluşlarını Med ve Pers tarihi ile karşılaştırmalı olarak vermektedir.

---

[17] Eserin yapılan incelemeler sonucunda 4. yüzyılda yazıldığı ve yazarının da Pseudo-Skylax olarak adlandırılması gerektiği öne sürülmüştür (Petropoulos 2005, 2).
[18] Herodotos, I. 163-7.
[19] *İbid.,* II. 154,178-9.
[20] *İbid.,* II.33;VI.17-18,24,51-4,78-9
[21] *İbid.,* IV. 150-167
[22] *İbid.,* V. 42-6
[23] Thuckydides, *Peleponessos Savaşları,* VI. 3-5.
[24] Polybios, XI. I. 4

Özellikle Karadeniz hakkında bilgiler içeren iki *periplous* daha mevcuttur. Bunların ilki İ.S. 2. yüzyılda Nikomedia'da yaşamış Arrianos'a ait *Periplous Ponti Euxini* isimli eserdir. Diğer periplous ise, İ.S. 5. veya 6. yüzyılda yaşamış ismi bilinmeyen bir yazara aittir. Birçok yazardan alıntı yapan bu eserin yazarı Pseudo-Arrianos olarak da anılır.

Antik Yunan ve Roma dönemi yazarlarının yanı sıra, geç antik çağ ve erken Hristiyanlık dönemi yazarları da Yunan kolonizasyonu hakkında önemli bilgiler aktarmaktadırlar. Karadeniz'in kuzey kıyılarına yerleşen halklar ve etnik isimler hakkında Stephanos Byzantios'un eseri[25] oldukça önemli bilgiler içermektedir. Bir dönem kent ve koloni tarihlerini yazanlar arasında kentlerin kuruluş tarihlerinin kronolojik olarak belirlenmesi çabasının öne çıktığı görülmektedir. Bugün bu anlamda elimizde bulunan en önemli eser, günümüze Aziz Jerome tarafından Ermenice versiyonuyla ulaşan Eusebios'un *Chronika*'sıdır.

Antik çağda coğrafya üzerine çalışmalar yapan Claudios Ptolemaios'un yedi kitaptan oluşan ve haritalar da içeren *Geographiae* adlı eseri de özellikle Doğu Avrupa'da ve Kuzey Karadeniz'de yer alan yerleşimlerin belirlenmesi açısından önem taşır. Ptolemaios'un aktardığı bilgiler, Roma askeri kataloglarına, haritalarına ve rotalarına dayanmaktadır.

Latin yazarlardan özellikle Ovidius ve Plinius'un antik yer isimleri hakkında aktardıkları, kolonizasyon tarihçesinin anlaşılmasına önemli katkılarda bulunmaktadır.

Yunanlıların denizaşırı merkezlerdeki varlıkları hakkında doğulu kaynaklar da değerli bilgiler içermektedirler. Asur yazıtları Yunanlılardan "yavan", "yaman" şeklinde sözetmektedirler. Babylonia ve Susa'da da İonialılara dair epigrafik kaynaklar bulunmaktadır. [26]

[25] Stephanos Byzantios'un, altmış bölümden oluşan ve kentler hakkındaki bilgileri alfabetik olarak listelediği *Ethnica* isimli eseri günümüze tam olarak ulaşamamıştır.
[26] Asur ve Babil kaynakları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kuhrt 2002, 17-25.

Kolonizasyon Hareketlerinin Nedenleri ve Gelişimi

Kolonizasyon hareketlerinin nedenlerini açıklamaya yönelik pek çok görüş ileri sürülmüştür. Genellikle 8. yüzyılda Yunanistan'da bir nüfus patlaması olduğu, bunun da Yunanlıları kolonizasyon hareketlerine yönelttiği kabul edilir.[27] Platon ve Thukydides kolonizasyonun nüfus yoğunluğuna karşı bir tedavi unsuru olduğunu söylerler.[28] Bu dönemdeki nüfus artışı, gerçekten de Attika ve Argos'daki mezarların çoğalması ile göze çarpan bir durumdur. Ancak, mezarların sayısal olarak artması ölü gömme geleneklerindeki değişikliklerin de sonucu olabilir. Kaldı ki Atina'nın 7. yüzyılın sonundan önce bilinen herhangi bir kolonisi yoktur. Ayrıca bu dönemde Yunan kentlerinde ölüm yaşı ortalaması oldukça düşüktür. Kurulan koloni kentlerinin büyük nüfusa sahip olmadıkları da gözönüne alınması gereken bir durumdur. Sonuç olarak nüfus artışının tek başına kolonizasyon nedeni olarak kabul edilebilir olmasının tartışma konusu olduğu söylenebilir.

İnsanların pek çoğunun tarımla uğraştığı antik Yunan toplumlarında, tarım yapılacak yeni topraklara duyulan gereksinimin kolonizasyon hareketlerinin başlıca etkenlerinden biri olduğu söylenmelidir. İlk koloni kentlerini kuranların geçimlerini tarımdan sağlayan insanlar olduğu ve ekonomik hayatın ticaret çevresinde şekillendiği koloni kentlerinin daha sonra oluştuğu ileri sürülen görüşlerdendir.[29] İklimsel faktörler, kuraklık gibi olaylar da kentleri kolonizasyona yöneltmiş olabilir. Kyrene'nin Thera'yı kolonize etmesindeki etken Herodotos'a göre kuraklıktır.[30]

Kolonizasyon nedeni olarak ileri sürülen bir diğer görüş de ticarettir. Kolonizasyona konu olan yerlerin pek çoğunun ticari açıdan önemli potansiyele sahip oldukları ve bunun kolonizasyon öncesinde az çok bilinen bir durum olduğu gerçektir. Pithekussai kenti bu durum için iyi bir örnektir[31]. Kentin tarıma elverişli topraklarının olduğunun bilinmesine karşılık bölgedeki maden kaynakları kolonizasyonun başlıca sebebi olmalıdır ve bu durum daha önce bölgedeki Fenike ilgisinden de bilinmekteydi. Arkaik kolonizasyon hareketlerinde başı çeken iki kentin ticari faaliyetlerde etkin olan

[27] Graham 1982, 157.
[28] Platon, *Leg.740e;* Thukydides*, Peleponessos Savaşları,* I.15.1.
[29] Gwynn 1918, 121.
[30] Herodotos, IV. 150-158.
[31] Boardman 1964, 166.

Korinth ve Miletos olması bu görüşü güçlendirmektedir. Ancak ticaretin kolonizasyonun başlıca nedeni olarak görülebilmesi için ana kentlerin ekonomik açıdan kendine yeten ve refah seviyelerinin yüksek olması gerekmektedir. Bu da özellikle erken koloniler için kabul edilebilir bir durum değildir. Çoğu koloninin kuruluşunun ana kentteki zorlayıcı bir unsurdan kaynaklandığını kabul etmek gerekir. Zorlayıcı nedenler ticareti teşvik etmiş olabilirler ancak, bu durum ticaretin tek başına kolonizasyon nedeni olarak kabul edilmesi için yeterli bir sebep değildir. Son araştırmalarla her yeni yerleşimin ekonomisinin ana kaynağının tarım olduğu, ancak tarımsal artı değer sözkonusu olduğunda yerel halkla ticaretin başladığı öne sürülen görüşler arasındadır[32]. Klazomenai ve Abdera kentleri bu duruma uygun örnekler olarak gösterilebilir. Ekonomik olarak kendine yeterli hale gelemeyen ve daha geniş bir çevreye hakim olamayan Klazomenai yerleşimi zaman içinde sönükleşen bir kentle baş başa kalmış ve kent Teos'tan gelen yeni bir ivme ile tekrar canlanmış olabilir.

Ana kentlerin bulunduğu coğrafyadaki siyasi karışıklıklar da kolonizasyon sebebi olabilir. 8. Yüzyılda Euboia'da meydana gelen Lelantin Savaşının taraflarının Khalkis ve Eretria olması ve ilk kolonizasyon hareketlerinin bu iki kent tarafından gerçekleştirilmesi dikkat çekici bir durumdur. İon koloni hareketlerinin tetikleyici unsuru da yine bölgedeki siyasi karışıklıklardır.

Kolonizasyonun nedenlerinin açıklanması için *Emporion* kavramına da gözatmak yerinde olabilir. Genellikle *Emporionun* ticaret limanı veya bölgesi olduğu görüşü hakimdir. Bununla birlikte *Emporionun* politik olarak tam organize olmuş bir kentten farklı bir anlam taşıdığı, tam organize olmuş bir kentin ön aşaması yani bir anlamda proto-koloni olduğu görüşü öne sürülmüştür[33]. Buna göre *Emporion* yeni bölgede toprak sağlamak, yerli halkla ilişki kurulmasında yardımcı olmak ve bölgeyi araştırmakla görevli bir konumdadır. *Emporion*'un üstlendiği rol bölgeye ana kentten yeni gelenler için hazırlık yapması ve temel gereksinimlerini sağlamasıdır. Kısaca bugün *emporionlar* daha önce düşünüldüğü gibi geçici bir ticari üs olarak görülmemekte, kurucuların amaçlarının geçici değil kalıcı bir yerleşim olduğu kabul edilmektedir.

[32] Petropoulos 2005, 76.
[33] İbid., 76.

Sekizinci yüzyılda başlayan kolonizasyon hareketlerinin kentleşme ve "polis"in gelişimi kavramlarından ayrı tutulmaması gerektiği pek çok ana kentin gelişimini kolonilerle birlikte tamamladığı da gözden kaçırılmaması gereken bir durumdur.[34]

Kolonizasyon Hareketlerinde İonia'nın Yeri

İlk bakışta İonia, 8. ve 7. yüzyıllarda başlayan kolonizasyon hareketlerinde diğer Yunan kentlerine göre geride kalmış görünmektedir. Herodotos, ilk uzun deniz yolculuklarına çıkanlar Phokaialılar olduğunu aktarmaktadır.[35] İon gemilerinin 700 yılı civarında Kıbrıs ve kuzey Suriye'deki deniz yolculuklarına katıldıkları, Kyklad adalarından Yakın Doğuya yapılan ticaretin Rhodoslular ve İonialılar tarafından yönlendirildiği bilinmektedir. C. Roebuck, İonialıların deniz ticaretinde lüks mallar yerine büyük kargolar taşıma konusunda öncü olduğunu belirtmektedir[36]. 8. Yüzyılın sonunda ve 7. yüzyılın başındaki Asur metinlerinde sözü geçen "Yaman" veya "Yawan" sözcükleri büyük olasılıkla İonialıları tanımlamaktadır.[37]

İonia'nın kolonizasyon konusundaki gecikmesine neden olarak İonia'da Yunanistan'ın diğer bölgelerinde olduğu gibi aşırı nüfus artışı yaşanmaması gösterilebilir. Elimizdeki verilere göre İon kolonizasyon hareketleri erken 7. yüzyılda başlamıştır. Bu dönemde İonia'da ortaya çıkan Kimmer tehdidi ve Lydia kralı Gyges'le başlayan Mermnadlar sülalesinin başa geçmesi ile Lydia'nın bölgede en önemli güç haline gelmesi, İonialıları alternatif arayışına yönelmiş olmalıdır. Kıyılardan hemen içeride tarım, hayvancılık ve kereste açısından zengin toprakların Anadolu'nun güçlü devletlerinin elinde bulunması, İonialıları Anadolu'nun zenginliklerinden yararlanmak yerine yeni ülkeler aramaya iten etkenlerden başlıcasıdır.[38] Bu dönemde İonialılar bölgelerindeki nehir vadilerine yakın bölgelere yayılma çabası içerisindeydiler. Ancak

[34] Murray 1978, 102.
[35] Herodotos, I. 163.
[36] Roebuck 1953, 9-16.
[37] Bu terimlerin genel anlamda Yunanlıları ifade edebileceği ileri sürülen görüşler arasındadır (Kuhrt 2002, 24.).
[38] Hanfmann 1953, 3.

bu girişimleri kısa zamanda Gyges tarafından durdurulmuştur. Hatta İonialılar kendi tarlalarını işlemekte dahi güçlük çekmişler ve Gyges'in İon kentlerine düzenlediği seferlere maruz kalmışlardır.[39] Her ne kadar Herodotos, Kimmerlerin İyonya için büyük tehdit olmadığını belirtmiş olsa da[40] İonialıların maruz kaldığı istilaların yalnızca Lydia ile sınırlı kalmadığı, Kimmer istilalarının da İonia'ya büyük zarar verdiği bilinen bir gerçektir. Sürekli artan nüfus ve ürettikleri değerlerin istilacılar tarafından talan edilmesi ekonomik rahatlama ve daha güvenli bir yaşam için kolonizasyonu zorunlu kılmıştır.

Doğu sınırları Lydia gibi güçlü bir komşu ile çevrili İonialıların yüzlerini denize çevirmelerini doğal karşılamak gerekir. İon kolonizasyon hareketlerinde öncü kent konumundaki Miletos, Mısır'daki Naukratis kentinin kurucusu olarak bilinmektedir.[41] Özellikle Karadeniz'deki koloni kentlerinin kurucusu olan Miletos, kolonizasyon hareketlerini doğu sınırlarının Lydia tarafından kontrol edilmesi sonucunda gerçekleştirmiş olmalıdır. Lydia tehdidi altındaki Kolophonlular da Gyges döneminde İtalya'da Siris'de batıdaki en erken İon kolonisini kurmuşlardır. Yaklaşık 620 yılında Phokaialılar, Cebelitarık körfezinin dışındaki Tartessos'a yerleşmişler ve 600 yılında da Fransa'nın güney kıyısında yer alan Massalia kentini kurmuşlardır. Aynı dönemde kurulan İspanya'daki Emporion da, Massalia ve Phokaia'nın ortak kolonisidir. Korsica'daki Alalia, İtalya'daki Elea ve Rhegium, bu defa Pers tehdidinden kaçan Phokaialılar tarafından kurulmuştur. Kimmer ve Lydia tehdidi sonucu Klazomenai tarafından kurulan Abdera, İonia'daki Pers istilası sonucunda ikinci kez Teos tarafından kolonize edilmiştir. Karadeniz kıyılarındaki Phanagoria bir Teos kolonisidir. Kuzey İonia kentlerinden Khios da Naukratis'teki Hellenion tapınağının kurucularından biridir ve aynı zamanda Thrakia'daki Maronia'yı kolonize etmişti. Bunların dışında Khios, yazılı kaynaklarda yer almayan pek çok kolonide de etkin rol sahibi olmuştur.

Miletos, doksan koloninin kurucusu olarak bilinmektedir.[42] Bu sayı özellikle insan gücü açısından oldukça abartılıdır ve Miletos'u İonia kentlerinin kolonizasyon

[39] Herodotos , I. 14.
[40] " Kroisos'un ortaya çıkışından önce bütün Yunanlılar özgürdüler, çünkü Kimmerlerin açtıkları sefer, ki İonia üzerine yapılmıştır ve daha eskidir, kentleri boyunduruk altına alamamış ve bir çapulcu akınından öteye geçememiştir." (*İbid.,* I. 6.).
[41] Braun 1992, 38.
[42] Plinius, *Naturalis Historia,* V.31.112.

hareketlerinde bir öncü olarak düşünmek yerinde olacaktır[43]. Miletos'un, *oikistesleri* (kurucuları), gemileri ve deniz yolları hakkındaki gerekli bilgileri, diğer İon kentlerinin de insan gücünü sağlamış olabilecekleri güçlü bir olasılıktır.

İonialıların kurdukları veya katıldıkları kolonilerin niteliği bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Paralı asker, taş ustası, marangoz olarak emeklerini ortaya koydukları ve bölgedeki varlıklarının kültürel olarak kendilerinden üstün olan bölgelerdeki hakim güç tarafından düzenlendiği ve sınırlandırıldığı Yakın doğu ve Mısır yerleşimleri ile, kendilerinden sosyal ve kültürel anlamda geri durumda olan Karadeniz, Trakya ve Batı Akdeniz koloni kentlerinin karakterleri ve bu merkezlerdeki İonia varlığı birbirlerinden son derece farklıdır. Naukratis, Al Mina ve Tell Sukas gibi varlıklarının sınırlandırılıp kontrol altına alındığı merkezlerin koloni olarak nitelendirilmesi dahi tartışma konusudur.

İonialılar, koloni kurdukları hemen tüm yerlerde yerli halkla ilişki içerisindeydiler. Kolonilerin varlığını sürdürebilmesi için yerli halkla iyi ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesi gerekliydi. Kendi ülkelerinde karşı karşıya kaldıkları dış saldırılardan dolayı İonialıların bu duruma alışık veya hazırlıklı olduğu söylenebilir. Özellikle 6. yüzyılın sonunda kuzey Karadeniz'de İskit, Thrakia'da Odrysia, doğu Karadeniz'de de Kolkhis krallıklarının baskısı altında kalan İonialılar, geçmişte yaşadıkları benzer tecrübelerinden olumlu şekilde yararlanabilmiş ve yeni yurtlarında kalıcı olmuşlardır.

Sonuçta İonialıların, Arkaik dönemde, sahip oldukları yeni coğrafyalara uyum sağlama yetenekleri ile, zorunluluklar sonucunda kurdukları yeni yurtlarında tutunmayı başarmış oldukları, buralardaki ticari potansiyeli yerinde kullanıp hem koloni kentleri hem de anakentler için uygun pazarlar oluşturdukları, genelde gittikleri yerlerde barışcıl ilişkiler konusunda başarılı oldukları, özellikle yakın doğu ve Mısır'da kazandıkları kültürel ivme ile klasik çağ Yunan kültürünün önünü açtıkları ve Yunan kültürünün yayılmasında büyük rol oynadıkları söylenebilir.

[43] Cook 1962, 51.

KLAZOMENAİ'NİN DENİZAŞIRI ETKİNLİKLERİ

Klazomenai ve Kolonizasyon Etkinlikleri

Mütevazi bir İon kenti olan Klazomenai, güzel ve aydınlık bir coğrafyada yer almasının[44] yanı sıra, antik dünyanın pek çok bölgesiyle karşılaştırıldığında verimli sayılabilecek topraklara da sahipti. Ancak karşı karşıya kaldıkları dış tehditler[45] Klazomenaililer için yeni yurt arayışlarını zorunlu kılmıştır. Antik kaynaklar ve kentin günümüzdeki tarım faaliyetleri göz önünde tutulduğunda, Klazomenai'nin şarap[46] ve zeytinyağı üretiminde artı değer elde edebilen, ancak tahıl sıkıntısı[47] yaşayan bir kent olduğu anlaşılmaktadır.

Klazomenai, denizaşırı yolculuklara ve uzak coğrafyalarda kalıcı olma girişimlerine 7. yüzyılın ortalarında başlamıştır. Klazomenai'nin kurucusu olduğunu bildiğimiz merkezlerden biri Abdera'dır. Thrakia'da Nestos nehri yakınında yer alan Abdera kenti, ilk olarak 7. yüzyılın ortasında yeni bir yurt ve daha güvenli hayat isteyen Klazomenaililer tarafından kurulmuştur. Herodotos tarafından kalıcı olmayan bir kolonizasyon girişimi olarak nitelendirilmesine[48] rağmen Klazomenaililerce Abdera'da kurulan kentin, en az yetmiş yıl boyunca, oldukça büyük bir nüfusla ayakta kaldığı kentte yapılan kazılardan anlaşılmaktadır.[49]

Yunanlıların Firavun Psammetikhos I zamanında Mısır'da paralı asker olarak başlayan Mısır serüveni sonucunda Klazomenai, Nil deltasının batısında yer alan Naukratis kentinde, ticarete hakim olan kentlerden biri konumuna gelmiştir.[50] Herodotos, Mısır'da Naukratis kentinin firavun Amasis tarafından Yunanlılara verildiğini ve kendi tapınaklarını inşa etmeleri için yer ayırdığını belirtmekte ve en

---

[44] Herodotos, I, 142.
[45] *İbid.,*I,6.
[46] Dioskurides ve Plinius, Klazomenai şaraplarına ve içeriğindeki deniz suyunu azlığına atıf yapmaktadırlar: Dioskurides, *De Materia Medica*, V.6.9; Plinius, *Naturalis Historia,* XIV. 73-74, XXXI. 94.
[47]Aristoteles, Klazomenai'nin düzenli olarak tahıl ithal ettiğini belirtmektedir (Aristoteles, *Oeconomia* II, 17.)
[48] Herodotos, I. 168.
[49] Koukouli-Chrysanthaki 2004, 235-249; Skarlatidou 2004, 249-261.
[50] Herodotos, II, 152-154.

büyük tapınak olan Hellenion'u yapan kentler arasında Klazomenai'i de saymaktadır.[51] Mısır'da daha yüksek bir uygarlıkla karşılaşan Klazomenaililer için kültürel etkileşim ölü gömme geleneklerini değiştirecek derecede güçlü olmuştur. Gerçekten de kentte yapılan kazılar, yetişkinlerin yakılarak gömülmesi geleneğinin yerini 630 yıllarında lahitle gömülmeye bıraktığını ortaya koymuştur.[52] Mısır'da Naukratis'in yanı sıra Tell Defenneh ve diğer merkezlerde de Klazomenai malzemesine rastlanmaktadır.

İonia kentleri arasında öncü kent konumunda bulunan Miletos, girişimlerini diğer İon kentleri yardımı ile gerçekleştirmiş olmalıdır. Thrakia Khersonesos'unda bulunan Kardia kentinin Miletos ve Klazomenai tarafından birlikte kurulduğu bilinmektedir.[53] Ancak Kardia'da günümüze dek yapılmış bir kazının olmayışı ve araştırmaların yetersizliği, Kardia ve Klazomenai ilişkilerinin yazılı kaynaklar çerçevesinden öteye geçmesini engellemektedir.

Özellikle Karadeniz bölgesinde gerçekleştirilen kolonizasyon etkinliklerinde İonia'nın aktif rol oynadığı bilinmektedir. Miletos öncülüğünde kurulan Olbia, Berezan, Pantikapaion, Histria, Myrmekion gibi merkezlerde Kuzey İonia ve Klazomenai malzemesi yoğun olarak bulunmuştur. Antik kaynaklar ayrıca Azov Denizi'nin kuzey kıyısında yer alan Taganrog yerleşiminin kuruluşunda Klazomenai kentini işaret etmektedirler. [54]

Klazomenai'nin diğer İon kentleri gibi dış tehditler ve ekonomik sıkıntılarla başlayan dış dünyaya açılma girişimleri çoğunlukla başarıyla sonuçlanmıştır. Farklı coğrafyalara ve kültürlere barışcıl bir şekilde uyum sağlamayı başaran Klazomenaililerin, bu etkileşimler sonucu kültürel ve ticari edinimleri de son derece yüksek olmuştur.

[51] *İbid.,* II, 178.
[52] Hürmüzlü 2003, 246.
[53] Strabon, *Geographia, VII,* 331, fr. 52*;* Pseudo-Skymnos, 698-702.
[54] Strabon, *Geographia,* XI, 2,4; Plinius, *Naturalis Historia,* VI, 20.

Harita 1 Klazomenai'nin kurduğu ve kuruluşuna katkıda bulunduğu koloniler

BÖLGELERE VE MERKEZLERE GÖRE KLAZOMENAİ'NİN DENİZAŞIRI ETKİNLİKLERİ

1. KUZEY AFRİKA VE DOĞU AKDENİZ

Mısır'da Arkaik Dönemde Yunan Varlığı

Yunanlılar Mısır'a, kalıcı olarak firavun Psammetikhos I döneminde paralı asker olarak gelmişlerdir.[55] Ancak denizci bir kavim olan Yunanlıların erken dönemlerden itibaren Mısır'a olan ilgileri antik metinlerle ortaya konmaktadır. İliada'da, Mısır'daki Thebai kentinden söz edilmektedir.[56] Odysseia'da Mısır'a Girit rotasını izleyerek ulaşılabileceğinden ve "Aigyptos" ırmağından bahsedilir.[57] Ayrıca Odysseus'un Girit'ten beş gün süren bir yolculukla Mısır'a varışı, adamlarının Mısırlıların tarlalarını talan edişleri, Mısırlıların buna verdikleri karşılık, Mısır'da geçirdiği yedi yıl ve iyi huylu Mısırlılar sayesinde oldukça önemli bir servete sahip olduğu anlatılmaktadır.[58] Yine Odysseia'nın dördüncü bölümünde Mısır'ın zenginliklerinden, Mısır Thebai'sinde evlerin mallarla dolup taştığından, Polybos'a verilen değerli armağanlardan sözedilir.[59] Herodotos, Samoslu Kolaios'un, Mısır'a giden bir geminin kaptanı olduğunu belirtmektedir.[60] Bu bilgiler doğrultusunda Mısır'daki refah seviyesinin yüksekliği, Yunanlıların Mısır'ın zenginliklerine olan ilgisi, Mısırlıların dışarıdan gelen güçler karşısındaki zayıflıkları, yabancıların onlardan kolaylıkla çıkar sağlayabilecekleri şeklinde sonuçlar çıkarmak mümkündür. Bu nedenle Mısır'daki hakim gücün Yunanlıların varlığını düzenleme ihtiyacı duyduğu söylenebilir.

Mısır firavunu I. Nekho'nun, Ethiopia kralı Sabako[61] tarafından öldürülmesinden sonra Nil deltasında yönetime hakim olan 12 kraldan biri olan Psammetikhos I (664-610), iç çatışmalar nedeniyle deltadan sürülmüştü. Psammetikhos I, Buto'daki Leto

[55] Herodotos, II. 152-154.
[56] Homeros, *İliada,* IX. 379-86.
[57] *İdem. ,Odysseia* IV. 581.
[58] *İbid.,* XIV. 246-58.
[59] *İbid.,* IV. 125-132.
[60] Herodotos, II. 152.
[61] *İbid.,* II. 137-139, 152.

kehanet merkezine danıştığında ona "öcün denizden geleceği ve tunç adamların meydana çıkacağı" bildirildi.[62] Herodotos'un anlatımına göre o sırada korsanlık için denize çıkmış İonialılar ve Karialılar, Mısır'a yanaşmak zorunda kalmışlardı; kıyıya tunç silahlı adamlar çıktılar. Psammetikhos I, kehanetin gerçekleşeceğini anladı, İonialı ve Karialılarla anlaştı ve bu anlaşma ile diğer Mısır krallarını devirdi. Aynı olayın benzer bir anlatımını Polyaenos aktarmıştır; "Zeus Ammon kehaneti, Mısır kralı Tementhes'i "horozlardan sakınması" yönünde uyarmıştı. Bunu öğrenen Psammetikhos I, yanında bulunan Karialı Pigres yardımıyla miğferlerine sorguç takan ilk kavimin Karialılar olduğunu öğrenir. Kehanetin anlamını kavrayan Psammetikhos I, Karialıları Memphis'e paralı asker olarak getirir ve onların yardımı ile savaş kazanır.[63]

Herodotos ve diğer Yunan kaynaklarında rastlanmayan bir durumu Asur kaynakları işaret etmektedir. Psammetikhos I'in babası Nekho I, Mısır'da Asur'a bağlı vasal bir devletin başında olmalıydı. Mısır kaynaklarında bu konuda herhangi bir veri yoktur ve Herodotos, Mısır Asur ilişkilerinden dolaylı olarak söz eder.[64] Rassam silindir mühründen[65] (664) anlaşılan önemli bir husus Lydia kralı Gyges'in, Asur kralı Asurbanipal'a elçi göndermekten vazgeçip I. Psammetikhos'a asker göndermesidir. Gyges tarafından gönderilen askerler, İonialı ve Karialı paralı askerler olmalıdır. Resmi Mısır kaynaklarına göre 664'te kral olan Psammetikhos I'in Asur egemenliğinden tam olarak kurtulması süre almış ve başarısı olasılıkla İonialı ve Karialı paralı askerler yardımıyla olmuştur.

Psammetikhos I, akıllı bir politika izleyerek savaşçı yeteneklerini fark ettiği İonialı ve Karialılardan paralı asker olarak yararlanmış, Mısır'da devlet bütünlüğünü sağlamış ve buna karşılık olarak paralı askerlere bazı ayrıcalıklar tanımıştır. Herodotos, Psammetikhos I'in kendisine yardım eden İonialılar ve Karialılara "kamplar" adı verilen bölgede toprak verdiğini bildirmektedir.[66] Diodoros da, Karialı ve İonialı paralı askerlerin Psammetikhos adına savaştıklarını belirtir.[67] Burada ayrıca Mısır'da devletin savaşçı kastı "machimoi"lara toprak verilmesinin eski bir gelenek olduğunu ve bu

[62] *İbid.,* II. 152.
[63] Polyaenos, *Strategemata*, VII. 3.
[64] Herodotos, II. 141.
[65] Bkz. Braun 1992, 36, dipnot. 13.
[66] Herodotos, I. 154.
[67] Diodoros, I. 67.

geleneğin Psammetikhos tarafından, kendi adına savaşan İonialı ve Karialılara da uygulandığını belirtmek gerekir. Bu düzenlemenin her iki tarafın yararına olduğu açıktır. Psammetikhos I, korsanlık yapmak amacıyla Mısır'a gelen İonialı ve Karialılardan faydalanmış ve aynı zamanda onların Mısır'daki varlıklarını da düzene koymuştur. Kimmer istilalarından ve Lydia baskısından bunalan ve değerleri sürekli olarak talan edilen İonialılar için Mısır büyük bir kurtuluş olmuştur.

İlerleyen dönemlerde Mısır'a ticaret yapmak üzere yerleşen Yunanlıların yanı sıra paralı askerlerin de varlıklarını sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Firavun Nekho II, (610-595) 608 yılındaki Suriye seferinde yanında savaşan Yunanlı askerler için Didyma Apollon tapınağına silahlar sunmuştur ve üzerinde adının yer aldığı bir Yunan kalkanı, Kargamış'ın 605'te Babillilerce tahrip edildiği düşünülen tabakasında bulunmuştur.[68] Psammetikhos II'nin (595-589) 591'deki Nubia seferinde de kendisine Yunanlı paralı askerler eşlik etmiştir ve Abu Simbel'deki graffitiler bu durumu kanıtlamaktadır.[69] Firavun Apries'in (588-569), 570'te rakibi Amasis'le yaptığı savaşta yanında otuz bin Karialı ve İonialıdan oluşan bir birlik olduğu bilinmektedir.[70] Amasis (569-525), kendisine karşı savaşan Karialıları ve İonialıları daha sonra kazanmasını bilmiş, onlarla beraber Babil Kralı Nabukhadnezar'a karşı sefer düzenlemiştir. Amasis, Kyreneli bir Yunanlı ile evlenmişti.[71] Stratopeda'da yer alan Yunanlıları "kendisini Mısırlılara karşı korumak üzere" Memphis'e yerleştirdiği Herodotos tarafından bildirilmektedir.[72] Amasis'in Yunanlılara Naukratis kentini yerleşmek üzere ve tapınak yapmaları için verdiği ve kente ticari ayrıcalıklar tanıyıp, tek liman konumuna getirdiği yazar tarafından aktarılmaktadır.[73]Bu düzenlemenin Yunanlıların yararına olduğu kadar, onları kontrol altında tutabilmek adına Mısır için de önemli olduğu söylenebilir.

Paralı asker olarak Mısır'a gelmiş olan İonialı ve Karialıların, kültürel olarak Mısır'la etkileşim içerisinde oldukları, Mısırlılarla yapılan evliliklerin yaygınlaşması,

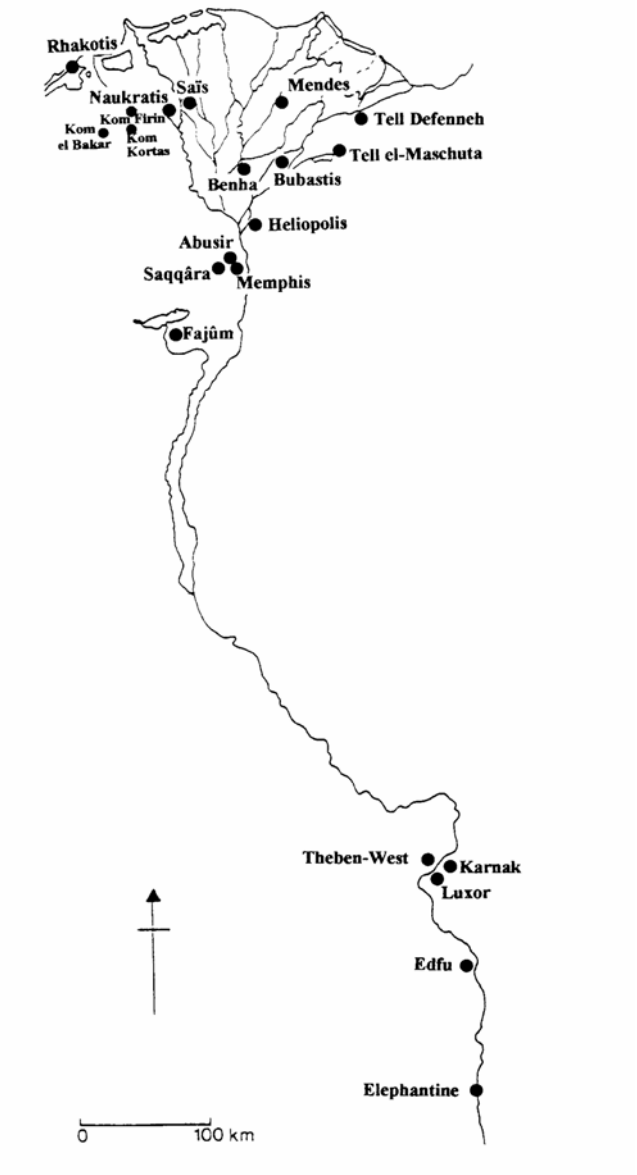
[68] Herodotos, II 159; Boardman 1964, 51, fig. 20.
[69]. 161; Boardman 1964, 116, fig.135.
[70] Herodotos, II. 163.
[71] *İbid.*, II. 181
[72] *İbid.*, II. 154. Ancak arkeolojik veriler Stratopeda'ya yakın Daphnae'deki Yunan yerleşimini devam ettiğini göstermektedir.
[73] *İbid.,* II. 178, 179.

Mısır kökenli isimlerin kullanılmaya başlanması[74] ve ölü gömme geleneklerinde meydana gelen değişikliklerle açıkça gözlemlenmektedir.[75]

Mısır'da İonia ve Karia varlığının yanısıra Dor kentlerinden Rhodos, Knidos, Halikarnassos, Phaselis'in de Hellenion'un kurucuları arasında olduğunu biliyoruz.[76] Bir Aoelis kenti olan Mytillene de Hellenion'u kuran kentlerden biridir. Batı Anadolu ve yakın adalar dışında Naukratis'te tapınak kuran tek merkez Aigina'dır. Mısır'da Korinth, Attika ve Lakonia varlığı ise antik kaynaklardan çok arkeolojik verilerle izlenebilir.

Antik kaynaklarda sözü edilen Mısır'da Yunan varlığı, Naukratis, Tell Defenneh, Memphis ve yakınındaki Abusir ve Saqqara nekropolleri, Thebes, Heliopolis, Sais, Mendes, Elephantine, Benha, Bubastis gibi merkezlerde 19 yüzyılda başlayan kazılardan elde edilen verilerle desteklenmiş ve antik kaynaklarca aktarılan bazı bilgilerin sorgulanmasını gerektiren sonuçlara ulaşılmıştır.

[74] Villing-Schlotzhauer 2006, 8.
[75] Hürmüzlü 2003, 246.
[76] Herodotos, II. 178.

Harita 2. Mısır

1.1 Naukratis

Kentin Kuruluşu ve Kazı Tarihçesi

Nil deltasının batı bölümünde, nehrin Kanopus kolunda yer alan Naukratis (Şekil 1), 1884 yılında W.F. Petrie tarafından keşfedilmiştir. Strabon, "Miletosluların Psammetikhos I döneminde Nil nehrinin Bolbinitos kolunda bir kale kurduktan sonra bir deniz savaşında İnaros'u yendiklerini ve Naukratis'i kurduklarını" söyler.[77] Herodotos ise, "kentin Mısır'a yerleşmek üzere gelen Yunanlılara Amasis tarafından verildiğini" söylemektedir.[78] Athanaios, Polykharmos'tan yaptığı bir alıntıda "Herostratos adında Naukratisli bir tacirin Kıbrısla ticaret yaptığını ve Naukratis'te bulunan Aphrodite tapınağına tanrıçanın heykelini sunduğunu" anlatmaktadır.[79] Athenaios, ayrıca olayın 23. Olympiad yılında yani 688'de gerçekleştiğini öne sürmektedir. W.F. Petrie, kentin Asur istilalarının yarattığı karışıklıktan faydalanarak Mısır'da kendilerine yer arayan Yunanlılar tarafından kurulmuş olabileceğini söylemekte ve kentin kuruluşunu 670 öncesine tarihlemektedir.[80] W.F. Petrie, Herodotos'un verdiği bilginin Yunanca aslının iyi yorumlanması halinde kentin Amasis'ten önce kurulmuş olduğu sonucuna varılabileceğini ve kuruluş tarihinin en azından Psammetikhos I dönemine kadar inmesi gerektiğini söyler. Braun ise, Herodotos'un yanılgıya düşmüş olabileceğini, Strabon'un ise Roma döneminde de önemli bir yerleşim olarak varlığını sürdüren kentin kuruluşu hakkında daha iyi bilgi sahibi olduğu görüşünden yola çıkarak kentin, Psammetikhos I zamanında Miletoslular tarafından kurulduğunu ve Amasis döneminde geliştiğini öne sürer.[81]

Gerçekten de arkeolojik veriler kentin, en azından 7. yüzyılın son dörtlüğünde, Amasis döneminden daha önce kurulduğuna işaret etmektedir.

---

[77] Strabon, *Geographia,* XVII. 801-2.
[78] Herodotos, II. 178.
[79] Athenaios, XV. 18.
[80] Petrie 1886, 5.
[81] Braun 1992, 38.

Herodotos kentin kurucuları hakkında şu şekilde bilgi verir:

"*Amasis Yunanlılarla dost olmuş, bunlardan bazılarına tanıdığı özel yararlardan başka Mısır'da yerleşmek isteyen Yunanlılara Naukratis kentini de vermiştir; gemileriyle Mısır'a uğrayan, ama orada yerleşmeyi düşünmeyenlere, kendi tanrıları için tapınma yerleri yapabilsinler diye yerler ayırmıştır. Bu tapınaklardan en büyüğü ve en çok rağbet göreni Hellenion tapınağı adıyla anılanıdır; bunu şu siteler ortaklaşa yaptırmışlardır: İonia'dan Khios, Teos, Phokai, Klazomenai; Dorlardan Rhodos, Knidos, Halikarnassos, Phaselis, Aiolialılardan yalnız Mytilene. Bu tapınak bu sitelerindir; zaten ticaret komiserlerini de bunlar gönderirlerdi; bu tapınak üzerinde bunlardan başka hak iddiasına kalkanlar haksızlık etmiş olurlar. Aiginalıların kendi hesaplarına bir Zeus tapınağı, Samoslular bir Hera ve Miletoslular bir Apollon tapınağı kurmuşlardır.*"[82]

Harita 3. Hellenion'un Kurucuları ve Naukratis'te tapınak kuran diğer merkezler

[82] Herodotos, II. 178.

Bu durumda önceleri Miletoslu paralı askerler için kurulan bir garnizon olan Naukratis'in, Amasis döneminde Mısır'da bulunan Yunanlıların ticari faaliyetlerinin kontrol altına alınmasına yönelik bir ticari üs konumuna getirildiği söylenebilir. Hellenion'a adanmış seramiklerden hiçbiri Amasis öncesi döneme ait değildir. Bu durum Hellenion'un Naukratis'in Amasis tarafından yeniden düzenlenmesinden sonra kurulduğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda, Apollon temenosunun Miletoslular, Hera temenosunun Samoslular, Aphrodite temenosunun da Khioslular tarafından Psammetikhos döneminde kurulduğu düşünülebilir. Aigina'ya ait olabilecek bir tapınak ise bulunamamıştır.

Naukratis'teki ilk kazılar W.F. Petrie tarafından 1884/5 yıllarında yürütülmüştür. Kazılarında Apollon temenosu, palaestra, Dioskurlar temenosu, fayans imalathanesi, evler ve büyük temenos olarak tanımladığı yapıları bulmuştur.[83]

İkinci kazı kampanyası E. A. Gardner başkanlığında 1885 ve 1886 yıllarında yürütülmüştür. E. A. Gardner, Petrie'nin palaestra olarak tanımladığı yapının Hera tapınağı olduğu sonucuna varmış, Dioskurlar tapınağının kazılarına devam etmiş ve Afrodite tapınağını bulmuştur.[84] 1899'ta David C. Hogarth üçüncü bir kazı kampanyasını yönetmiş ve Hellenion'u bulmuştur.[85] Kentteki dördüncü kazı kampanyası yine D.C. Hogarth ve H.L. Lorimer ve C.C. Edgar tarafından gerçekleştirilmiştir.[86] 1977 ve 1978 yıllarında William D.E. Coulson ve Albert Leonard Jr., Naukratis çevresinde bir survey çalışması yapmış[87] ve 1980-83 yılları arasında Naukratis'te daha önce kazılmış bazı sektörlerin stratigrafisine yönelik kazı çalışmaları yürütmüşlerdir.[88] Ancak bu çalışmalarla sağlıklı stratigrafik veriler elde etmek mümkün olmamıştır. Naukratis'te ele geçen buluntular, yarısı British Museum'da olmak üzere, dünyada kırk değişik çeşitli müze ve koleksiyonlarına yayılmış ve pek çoğu da yayınlanmamıştır.[89] Tüm bunlara karşın Naukratis'in keşfi

[83] Petrie 1886*,* 23-46; *idem*,1885, 202-206.
[84] Gardner 1888, 11-13., *İdem*.,1886, 180-181.
[85] Hogarth 1898-1899, 26-97.
[86] Lorimer 1905, 105-136.
[87] Coulson-Leonard 1979, 151-168.
[88] İdem., 1981, 18-44.
[89] Naukratis buluntularının dağıldığı müzelerin listesi için bkz. Villing-Schlotzhauer 2006, 3, dipnot. 12.

günümüze dek ilgiye değer bir merkez olarak varlığını sürdürmüş ve ortaya çıkarılan buluntular arkeoloji dünyasında yeni stillerin tanımlanmasına yol açmıştır. Naukratis'ten elde edilen buluntular kadar kentin statüsü ve konumu da araştırma konusu olmaya devam etmektedir.

Naukratis'te Ticaret ve Organizasyon

İlk bakışta Mısır'da herhangi bir Yunan yerleşiminin varlığı paralı askerlerle ilişkilendirilebilir. Ancak Mısır ve Yunanistan arasında küçük çapta da olsa ticari aktivitenin varlığını kabul etmek gerekir. Sekizinci yüzyıldan itibaren Fenikeli tacirlerin aracılığıyla değerli Mısır objelerinin Yunanistan'a ulaşmaya başladığı görülmektedir.

İonia için 7. yüzyıl gelişimin hızlı olduğu bir dönemdi. Ancak Kimmer saldırıları ve Lydia'nın giderek artan baskısı, İonialıları özellikle tahıl ihtiyaçlarını karşılamak üzere yeni çareler aramaya yöneltmiştir. Aynı şekilde Aigina da kıta Yunanistan'a tahıl sağlayan aracı konumunda olmalıydı. Naukratis'teki ticarete konu olan başlıca ürün buğday olmalıdır. Buğdayın yanı sıra gemi halatlarının yapımında ve yazı materyali olarak kullanılan papyrus[90] ve yelken ve giysi yapımında kullanılan keten de Mısır ve Yunanistan arasındaki denizaşırı ticarete konu olan mallardandı. Sözkonusu ticarete konu olabilecek bir başka ürün şap olmalıydı. Herodotos, Delphoi'deki Apollon tapınağının yenilenmesi sırasında Amasis'in tapınağa bir talent şap gönderdiğinden sözetmektedir.[91] Naukratis'teki kazılarda bulunan fayans imalathanesi başka bir ticari ürüne işaret etmektedir. W.F. Petrie, Naukratis'te ele geçen demir objelerin yanı sıra demir cevherinin de bulunmasından yola çıkarak çok önemli boyutlarda olmasa da demir ticaretinin de sözkonusu olabileceğini belirtmiştir.[92]

İonia'dan ve Yunanistan'ın diğer bölgelerinden karşılık olarak Mısır'a giden ürünlerin başında şarap geliyor olmalıydı. Sappho'nun erkek kardeşi Kharaxos'un

[90] Papyrus kelimesinin Yunanca karşılığı olan βύβλος terimi Odysseia'da kullanılmıştır (Homeros, *Odysseia* XXI. 391.).
[91] Herodotos, II. 180.
[92] Petrie 1886, 39.

Mısır'a Lesbos şaraplarını getirdiği bilinmektedir.[93] Naukratis'te bulunan çok sayıda amphora ve amphora kulpları bu ticareti kanıtlamaktadır. Zeytinyağı tüketimi Yunanistan'daki boyutlara ulaşmasa da muhtemel ihraç mallarından biri olmalıdır.[94]

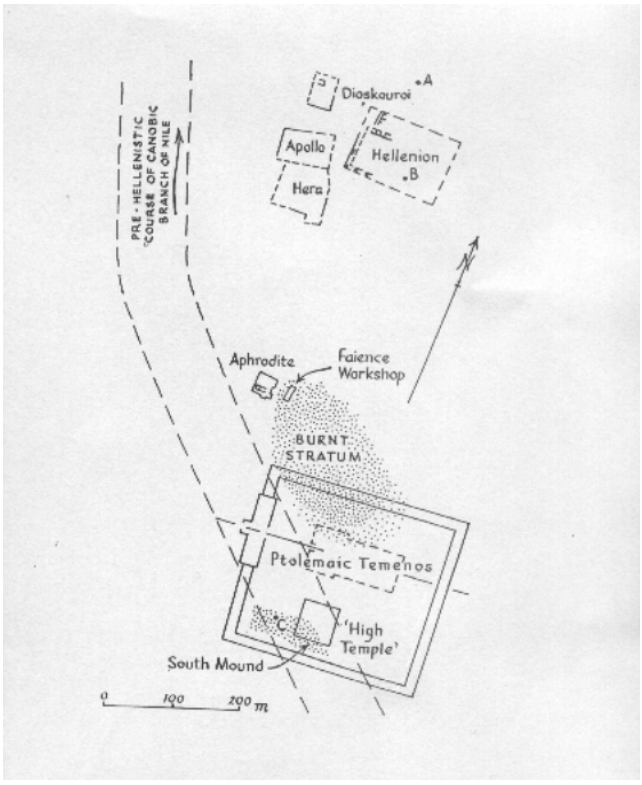
Tüm bunların ötesinde Yunanlıların Mısır'la ticarette sahip oldukları en önemli değer gümüştür. Mısırlıların kendilerine ait gümüş kaynakları yoktu ancak gümüş onlar için son derece önemli bir metaldi. Ayrıca Mısır'da ticarette sözkonusu olan gümüşün sikke olması gerekmiyordu.[95] Mısır'da ele geçen gümüş Yunan sikkelerinin pek çoğunun kaynağı Thasos, Trakya ve Makedonia olmalıdır.

Kentin Coğrafi Konumu ve Yapıları

Nil nehrinin Kanopus kolunda yer alan Naukratis, açık denizden yaklaşık 80 kilometre içeride yer alır ve Mısır'da XXVI. hanedan krallığının başkenti Sais'ten 16 kilometre uzaklıktadır. Kalıntılar Kom Gief höyüğünün üzerinde, antik çağdaki ismini koruyan El Niqrash köyünün hemen yanında yer alır. (Şekil 1)

Kentin kazılan kısmı kuzey ve güney olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Güneyde yer alan yapılardan biri basit, iki bölümlü ve altarlı bir yapı olan Aphrodite tapınağıdır. Herodotos bu tapınaktan söz etmez. Ancak Athenaios, Naukratis'teki Aphrodite tapınağının varlığından söz eder ve yukarıda belirtildiği gibi verdiği tarih fazla erkendir.[96] Tapınak kerpiçten yapılmıştır ve üç evrelidir, ancak ölçüleri değişiklik göstermez. (14x8 m.) Burada ele geçen çok sayıda seramik buluntu Aphrodite tapınağının en erken yapılardan biri olabileceğini göstermektedir.[97]

[93] Herodotos, II. 135.
[94] Herodotos, Mısırlıların ricin çekirdeğinden elde ettikleri yağı kullandıklarını ve bu yağın kötü kokusundan sözeder (*ibid.,* II, 94.).
[95] Mısır'da basılan en erken tarihli sikke 4. yüzyıla aittir; bkz. Lloyd 1983, 328.
[96] Athenaios, XV. 18.
[97] Gardner 1888*,* 38-54.

Şekil 1. Naukratis

W.F. Petrie, Aphrodite tapınağının doğusunda 6. yüzyıl başlarında faaliyette olan fayans imalathanesini bulmuştur. Kazılarda pek çok mühür, kalıplar ve mavi, yeşil sarımsı yeşil renklerde işlenmemiş ham madde, sarı renkte atık maddeler ve imalatta kullanılan metal araçlar bulunmuştur.[98]

W.F. Petrie, 1884/5 yıllarında bir duvarla çevrili büyük bir kerpiç yapıdan oluşan büyük bir yapı kompleksi ortaya çıkarmıştı. Bugün "Büyük Temenos" (260x230 m.) adlandırılan bu yapı, W.F. Petrie tarafından "Hellenion" olarak nitelendirilmişti.[99] Kompleksin içerisinde yer alan en büyük yapı "Büyük Tümülüs" olarak nitelendirilen kare plana sahip yapıdır. Merkezi bir koridorun iki yanına sıralanmış 26 bölmeden oluşur. W.F. Petrie yapının öncelikli olarak kale olabileceğini, ancak bölmelerin depo işlevini taşımış olmaları gerektiğini söyler. Hogarth ise yapının bir Mısır kalesi olduğu

[98] Petrie 1886, lev. XXXVIII.
[99] *İbid., 23.*

düşüncesindedir. Naukratis'te yapılan son kazılar yapının Ptolemaios dönemine ait olduğunu ortaya koymaktadır.[100]

Kuzey kısımda Herodotos'un sözünü ettiği tapınaklar yer almaktadır.[101] Samoslulara ait olan Hera tapınağı ve temenosunun yeri 6. yüzyıla ait adak seramiklerin üzerinde yer alan yazılarla, E. A. Gardner tarafından belirlenebilmiştir. W.F. Petrie bu yazılardan haberdardı ancak Hera tapınağının yerini belirleyememişti. E. A. Gardner ise, bulduğu yazıtlar yardımıyla W.F. Petrie'nin "palaestra" olarak nitelendirdiği yapının Hera tapınağı olduğunu belirlemiştir.[102] E. A. Gardner tarafından bulunduğu söylenen üzerinde İon himationu bulunan kireçtaşı bir mimari parçanın günümüze çizimi ya da fotoğrafı kalmamıştır. Bu yüzden tapınağı tarihlemek güçtür. Hera tapınağı ile ilişkisi kesin olan ve "Hera kaseleri" olarak adlandırılan bir grup seramik, 625 yılı ile 6. yüzyılın ikinci yarısı arasında üretilmişlerdir.[103]

Hera tapınağının yanında temenosu ile birlikte Apollon tapınağı yer alır. Bu tapınak Herodotos'un da sözünü ettiği gibi Miletoslulara ait olmalıdır. W.F. Petrie, tapınağın iki evreli olduğundan ve her iki yapının da aynı ölçülere sahip olduğunu belirtir. Ayrıca her iki evreye ait olduğunu düşündüğü mimari parçalardan söz etmektedir.[104] Bu parçaların Apollon tapınağına ait olup olmadıkları tartışılabilirse de en azından tapınağın İon düzeninde olduğu sonucu çıkarılabilir. Mimari buluntulardan yola çıkarak Apollon tapınağının ilk evresinin 570- 555 yıllarına ait olduğu söylenebilir.[105] Daha alt tabakalardan ele geçen adak seramikler ise daha önceki dönemlere ait küçük bir kutsal alanın varlığını göstermektedir.[106] 7. yüzyıl sonlarında var olan Apollon kutsal alanı, Amasis tarafından kentin yeniden düzenlenmesi sırasında yerini İon düzeninde bir tapınağa bırakmış olmalıdır. Apollon tapınağının ikinci evresi mimari buluntular ve burada ele geçen bir yazıtla 5. yüzyılın ilk yarısına tarihlenebilir.[107]

---

[100] Coulson- Leonard 1982, 375.
[101] Herodotos, II.178.
[102] Gardner 1888, 13, 67; Lorimer 1905, 117, no. 7.
[103] Gardner 1888, 61 ; Möller 2000, 144.
[104] Petrie 1886, lev. XIV.
[105] Möller 2000, 97.
[106] Boardman 1964, 120.
[107] Petrie 1886, lev. XIV.

Bu yapıların doğusunda Hellenion yer almaktadır. W.F. Petrie, Hellenion'un bulduğu Büyük Temenosla aynı yapı olduğunu düşünmüştür. Ancak Hogarth, 1899 yılında gerçekleştirdiği kazılarda çok bölümlü bir yapı ve içerisinde Aphrodite, Herakles, Artemis ve Poseidon'a ayrı ayrı olduğu gibi, tüm Yunan tanrılarına yapılan adak yazıtların yer aldığı seramik parçaları bulmuştur. Büyük Temenostan farklı olan bu yapıyı, içerisindeki seramiklerden ve bir temenos duvarı içerisinde bulunmasından dolayı Hellenion olarak yorumlamıştır.[108] Herodotos, Hellenion'dan en büyük ve en çok rağbet gören tapınak olarak bahsetmektedir.[109] Diğer tapınaklar gibi mimari olarak kötü korunmuş olan Hellenion'da ele geçen seramikler büyük önem taşımaktadır. Tapınakta bulunan seramiklerin hiçbiri Amasis dönemi öncesine ait değildir. Bu durum Naukratis'in Psammetikhos döneminde kurulduğu ancak Hellenion'un Amasis tarafından kentin yeniden düzenlediği dönemde yapılmış olduğu görüşüyle uyumludur.

Bu tapınakların kuzeyinde hiçbir antik yazar tarafından anlatılmamış olan fakat vazo yazılarından tanımlanabilen Dioskurlar tapınağı yer alır. Temenosu W. F. Petrie tarafından belirlenmiştir ancak *templum in antis* olarak nitelendirdiği tapınağı E. A. Gardner bulmuştur.[110] Tapınak kerpiçten yapılmıştır ve W. F. Petrie ve E. A. Gardner tarafından Apollon tapınağının ikinci evresiyle çağdaş olarak görülmektedir. Ancak 6. yüzyıla tarihlenen ve üzerlerinde Dioskurlara adak yazıtları bulunan seramikler burada en azından tapınak öncesine ait kutsal bir alanın varlığına işaret etmektedirler.

Herodotos'un sözünü ettiği Zeus tapınağı bulunamamıştır. Ancak Hera temenosu etrafında bulunan arkaik yazıtlardan burada Hera ve Zeus'un birlikte tapım gördüğü söylenebilir. Zeus kutsal alanı açık havada da yer alıyor olabilirdi.

Naukratis Buluntuları

W.F. Petrie, kentin güneyinde fayans skarabe mühürler üreten bir atölye bulmuştur. Kumlu bir kil yapısına sahip olan ve üzeri yoğun bir sırla kaplanmış bir materyal olan fayans, Mısır'da Yeni Krallık öncesinde yoğun olarak kullanılmaktaydı.

[108] Lorimer 1905, 110; Möller 2000, 105-108.
[109] Herodotos, II. 178.
[110] Gardner 1888, 30.

Başlangıçta boncuk gibi küçük objelerin yapımında kullanılan bu madde, Naukratis'te skarabe mühür, küçük figürinler, minyatür vazolar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. 7. yüzyılın ortalarında Rhodos'ta olasılıkla Mısırlılar tarafından kurulan, ancak Yunan pazarına yönelik üretim yapan bir fayans atölyesinin varlığına rastlanmaktadır.[111] 7. yüzyılın sonlarında ise Naukratis'te üretim yapan atölyenin üretime geçmesi ile Yunan dünyasında fayanstan yapılmış objelerin çeşitlendiği ve yaygınlaştığı gözlemlenmektedir. Özellikle skarabe mühürler Naukratis'te yoğun bir şekilde ele geçmektedir. [112]

Naukratis'te ele geçen plastik eserlerin pek çoğu kireçtaşı, alabaster, kil veya fayanstan yapılmış küçük heykellerdir. Bunların büyük bir bölümü Naukratis üretimidir ve Mısır, Suriye-Fenike, Kıbrıs ve İonia etkilerini barındırır. Bir grup heykel ise Kıbrıs etkisi taşır ve yerel üretim örnekleri, Kıbrıs üretimi örneklerden ayırt etmek oldukça güçtür. Naukratis'te Apollon ve Aphrodite tapınaklarından ele geçen kuroslar Yunan sanatı üzerindeki Mısır etkisi konulu tartışmalar için önemli dayanak oluşturmaktadırlar.[113]

Kabartmalı vazolar ve pişmiştoprak figürinler de Naukratis'te ele geçen buluntular arasındadır. Bugüne dek bulunmuş en erken örnek, 7. yüzyıl sonuna ait, üzerinde İştar tipli Aphrodite figürünün yer aldığı bir paneldir.[114]

Seramik Buluntular

Naukratis'te ele geçen en erken tarihli seramik buluntular, 7. yüzyılın ortalarına ve üçüncü dörtlüğüne tarihlenen ve Psammetikhos I dönemi ile çağdaş olan Korinth, Attika, Doğu Yunan ve Karia üretimi seramik örneklerden oluşmaktadır.

Naukratis buluntusu en erken seramik örneklerden biri, transisyonel döneme ait bir Korinth vazosudur.[115] Naukratis'te Protokorinth özellikte hiç bir buluntu ele

[111] Möller 2000, 113.
[112] Bakınız Petrie 1886, 36, lev. 37.
[113] Möller 2000, 160.
[114] Higgins 1954, no.1542.

geçmediği gibi denizaşırı yerleşimlerde en yaygın Erken Korinth seramik stili buluntulara da çok az rastlanmaktadır.

Attika Siyah Figür seramiği ise başlangıcından itibaren Naukratis'te görülmektedir. Buluntular arasında Nettos Ressamına ait bir vazo parçası ve 7. yüzyılın sonuna tarihlenen erken olpeler yer almaktadır. Erken Attika siyah figür vazolarının Attika dışında bulunan örneklerinin çoğu Naukratis veya diğer Mısır yerleşimlerinden ele geçmiştir. Attika dışında bulunan Gorgon Ressamı ve çevresine ait vazoların üçte ikisi, Kerameikos Ressamı ve onun atölyesinden çıkma vazoların ve erken olpelerin yarısı Mısır'dandır.[116] Atinalıların Naukratis'teki ticari aktivite ve yerleşimle doğrudan ilişkili olmadıkları bilinmektedir. Korinth ve Attika üretimi vazoların ticareti Aiginalılar tarafından yapılmış olmalıdır.[117]

Az sayıda buluntu ile temsil edilen Lakonia vazolarının yarısı Boreadlar Ressamına (575-565) aittir. Kısa bir zaman dilimi içerisinde üretilmiş ve çoğunluğu aynı ressamın elinden çıkmış bu vazolar Naukratis'e aynı kargoda gelmiş olmalıdır. Lakonia seramiklerinin ticareti Samos veya Phokailılar aracılığıyla gerçekleşmiş olabilir.[118]

Yakın zamanda Naukratis'te ele geçen yayınlanmış seramik malzeme üzerinde yapılan çalışmalar, kentte şimdiye kadar bilinmeyen Karia varlığını da ortaya çıkarmıştır. Buluntular arasında yer alan Karia üretimi iki vazo parçası 7. yüzyıl içlerine ait olmalıdır.[119]

Öncelikle bir Doğu Yunan ve İonia yerleşimi olan Naukratis'te ele geçen seramik buluntular arasında çok sayıda Doğu Yunan üretimi seramik örnekleri mevcuttur. Mısır'da ele geçen en erken tarihli Doğu Yunan seramiği, Memphis'te bulunmuş Miletos üretimi orta geometrik döneme ait bir vazo parçasıdır.[120]Ancak Naukratis'te en erken Doğu Yunan buluntuları, Miletos üretimi Orta Yaban Keçisi I

---

[115] Boardman 1964, 121, fig. 138; Fairbanks, No. 310. A. Möller, bu vazonun Naukratis buluntusu olduğunun şüpheli olabileceğini belirtir (Möller 2000, 122).
[116] Venit 1984, 144.
[117] *İbid.,* 144; Möller 2000, 123.
[118] Venit 1985, 394.
[119] Williams-Villing 2006, 47.
[120] *İdem* 1988, 1; Clairmont 1954-1955, 100 no. 8, lev. 20.6.

(640-625) stiline aittir.[121] İonia kyliksleri, kuşlu skyphoslar, Güney İonia[122], Kuzey İonia[123], Khios[124] üretimi orientalizan vazolar ve Klazomenai siyah figür stiline[125] ait vazolar Naukratis'te yoğun olarak ele geçen seramik buluntulardır.

İonia üretimi seramik buluntular arasında, 7. yüzyıl'da Güney İonia kökenli seramik buluntuların ağırlığı sözkonusu iken, 6. yüzyıl başlarından itibaren Kuzey İonia üretimi seramiğin ağırlık kazanması dikkat çekicidir.[126]

Üretim yeri Miletos olarak kabul edilen Fikellura seraik stiline ait vazo örnekleri ve 6. yüzyılın son dörtlüğüne tarihlenen Attika kırmızı figür stilinde bezenmiş vazolar da buluntular arasındadır.[127]

Naukratis'te ele geçen ticari amphora sayısı, kentte ticaretin kimlerin eliyle yöneltildiğini ortaya koymaya yetecek ölçüde değildir. Ancak Kıbrıs, Khios, Samos, Fenike, Korinth ve Klazomenai kökenli amphoraların varlığı bilinmektedir.[128]

Naukratis'te Ele Geçen Klazomenai Üretimi Seramik Buluntular

Genel olarak 7. yüzyıl sonlarına ait birkaç parça seramik buluntu dışında, Yunan seramik stillerine ait örnekler, Naukratis'te, 605-590 tarihleri arasında yoğunlaşmaktadır. Klazomenai orientalizan seramik stilinin 7. yüzyılda üretilmiş örnekleri Naukratis'te çok az sayıda temsil edilmektedir. Bu dönemde Naukratis'te ele geçen kuşlu skyphoslar, kentte Kuzey İonia ve Klazomenai varlığını göstermektedir.

Klazomenai'de yapılan son çalışmalar, kentteki ve Kuzey İonia'daki üretilmiş orientalizan seramiğin daha önce ileri sürüldüğü gibi [129]İonia orientalizan seramiğinin

[121] Möller 2000, 241.
[122] Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Cook – Dupont 1998.
[123] Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Aytaçlar 2005, Cook-Dupont 1998.
[124] Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Lemos 1991.
[125] Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Cook-Dupont 1998; Özer 2006.
[126] Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi ve karşılaştırmalar için bkz. Villing-Schlotzhauer 2006, 6; Posamentir 2006, 159.
[127] Möller 2000, 123.
[128] Höckmann-Möller 2006, 7; Johnston 2006, 29, tablo.1, 44.
[129] Cook-Dupont 1998, 51-56.

geç devresini temsil etmediğini (Geç Yaban Keçisi Stili), yalnızca mix teknikle üretilmiş vazolardan ibaret olmadığını, Kuzey İonia orientalizan seramiğinin de kendi içerisinde erken, orta ve geç evreleri olduğunu ve üretiminin 7. yüzyıl ortalarında başladığını ortaya koymuştur.[130]

Klazomenai orientalizan seramiğinin geç proto Korinth seramiği ile çağdaş olarak üretilen ve 7. yüzyılın ortalarından başlayarak yüzyılın üçüncü dörtlüğüne tarihlenen erken orientalizan-1 stil evresine ait hiçbir örnek Naukratis'te ele geçmemiştir. Hızlı bir üretimin söz konusu olduğu bu stil evresine ait örneklerin küçük sayılarla da olsa antik dünyadaki çoğu merkezde ve Al Mina ve Tocra gibi Naukratis'e yakın coğrafyada yer alan merkezlerde görülmesi, Naukratis'in kronolojisi ile ilişkili olabileceği gibi ticaretin ağırlıkla Güney İonia kentlerinin elinde olduğunu gösterir. Aynı şekilde Khios orientalizan seramiğinin erken yaban keçisi ve orta yaban keçisi- I (640-620) stil evrelerinin de Naukratis'te temsil edilmemesi de bu durumu destekler.[131]

Klazomenai orientalizan seramiğinin erken orientalizan stil-2 evresine ait vazolar, Naukratis'te Klazomenai orientalizan seramiğinin 6. yüzyılda üretilmiş örneklerine oranla daha az olmakla birlikte karşımıza çıkarlar. Stilin en yaygın ve standartlaşmış grubu olan ve 625/620- 610/600 yılları arasına tarihlenen[132] Hamburg Grubu, Naukratis'te yedi vazoyla temsil edilmektedir (Levha 1, 1.1.1). Klazomenai orientalizan seramiğinin erken orientalizan-2 evresinde tabak formunun yaygınlaştığı görülmektedir. Çoğunluğu 7. yüzyılın sonuna, bazıları da 6. yüzyıl başına tarihlenen bu seri, Naukratis'te yalnızca altı örnekle temsil edilmektedir.

Yine erken orientalizan-2 stil evresine dahil bir grup olan, hatta bir atölyenin ürünü olabilecek kazlı skyphoslar atölyesine ait skyphoslar da Naukratis'te üç örnekle karşımıza çıkmaktadırlar. (Levha 1, 1.1.2) Kazlı skyphoslar atölyesinin üretim tarihi için 610/600-590 yılları ileri sürülmüştür.[133] Erken orientalizan-2 stil evresiyle ilişkili olabilecek diğer buluntular Naukratis'te son derece azdır.

Erken orientalizan-2 serileriyle kronolojik ve stilistik olarak uyum gösteren fakat mix teknikli orta orientalizan seramiğinin öncüsü olan bir grup vazo, N. Aytaçlar

[130] Ayrıntılı bilgi için bkz. Aytaçlar 2005.
[131] Lemos 1991, 64-70.
[132] Aytaçlar 2005, 64.
[133] *İbid*., 77.

tarafından transisyonel orientalizan stil olarak adlandırılmıştır.[134] Bu stil evresine ait buluntular Naukratis'te Sardeis Ressamına ait iki, konturlu lotus grubuna ait üç ve kazıma grubuna (Levha 1, 1.1.3) ait 13 vazo ile temsil edilmektedirler.

Naukratis'te bulunan Klazomenai orientalizan seramiğine ait en fazla buluntu, stile mix tekniğin hakim olduğu orta orientalizan stil evresine aittir. Bu evreye ait buluntular Naukratis'te 281 örnekle temsil edilmektedirler.[135] N. Aytaçlar, Naukratis'te Vroulia-Paris grubu/Kuğular Ressamı çevresine (Levha 1, 1.1.4) ait üç, Vroulia-Paris grubu/Vroulia Ressamına (Levha 1, 1.1.5) ait 11, Vroulia-Paris Grubu/Sardeis Ressamı çevresine ait altı, Vroulia-Paris grubu/Kopenhag Ressamı çevresine ait 16, Vroulia-Paris Grubunun diğer örneklerinden 51 (Levha 1, 1.1.6), Syrakusai-Samos grubu/Syrakusai oinokhoesi Ressamına ait yedi (Levha 2, 1.1.7), Syrakusai-Samos Grubu/Kassel Dinosu Ressamına ait beş, Syrakusai-Samos grubu/Samos Dinosu Ressamına ait üç, Selinus grubu/Selinus oinokhoesi Ressamına ait dört, Selinus Grubu/Amathos Ressamı ve çevresine ait sekiz, Selinus Grubu/ Amathos dino-kraterler grubuna ait dört, Kalabak grubuna ait 17, Transisyonel gruba ait 23, orta orientalizan stil ilişkili seramik gruplarına ait 84 vazo belirlemiştir; Güney İonia üretimi orientalizan seramik ise Kuzey İonia ve Khios üretimi örneklere kıyasla daha az ele geçmiştir. Güney İonia atölyelerinin 6. yüzyıl ilk dörtlüğünde figürlü seramik üretip üretmedikleri konusunda değişik görüşlerin varlığına rağmen[136], Naukratis'te bu dönemde Khios ve Kuzey İonia kentlerinin hakim olduğu görülmektedir.

Klazomenai orientalizan stili geç orientalizan stilinde bezenmiş seramik serileri Naukratis'te orta orientalizan seriler kadar yoğun olmasa da oldukça fazla sayıda karşımıza çıkarlar (Yaklaşık 30 parça). Geç orientalizan serilerden noktalı metop grubuna ait iki, Tocra grubuna ait iki (Levha 2, 1.1.8), geç orientalizan stil amphora parçalarından iki, figürlü oinokhoe ve skyphoslardan iki, Klazomenai Ressamı ve çevresinden bir (Levha 2, 1.1.9), destekli kraterler grubundan (Levha 2, 1.1.10) onbir, Akropolis fırın grubundan (Levha 2, 1.1.11) iki parça buluntu mevcuttur. Bu stilde

[134] *İbid*., 89-99.
[135] *İbid*., 126- 151.
[136] Bkz. Cook-Dupont 1998, 44.

üretim yapmış Klazomenai Ressamının vazoları Klazomenai ile özellikle Naukratis arasındaki yakın ilişkiyi ortaya koymak açısından önemlidirler.[137]

6. yüzyıl başında üretimi başlayan ve aynı bezeme sistemi ile 6. yüzyıl sonuna dek üretilen soyut bezemeli orientalizan tabaklar, Naukratis'te çoğunluğu 6. yüzyılın ikinci dörtlüğünde üretilmiş meanderli tipleri başta olmak üzere yoğun bir şekilde karşımıza çıkarlar (Yaklaşık 80 örnek).

Klazomenai ve başka merkezlerde az sayıda buluntu ile temsil edilen Klazomenai Siyah Figür Seramiğinin Geçiş Dönemi vazolarına ait bazı örnekler Naukratis'te karşımıza çıkmaktadır. Çok frizli bir bezemeye sahip olan ve gövde altında orientalizan stilde bezeli bir bezeme kuşağı yer alan Naukratis Krateri (Levha 2, 1.1.12) yeni stile işaret eden önemli örneklerden biridir. Yine Naukratis'te bulunan iki kase, bezeme alanında doldurma motifinin kullanılmamış olması nedeniyle geçiş vazoları arasında yer almaktadır. (Levha 3, 1.1.13 ve 1.1.14) Yine bir başka Naukratis buluntusu tabak, ağız tablası ve tondoda orientalizan stilin bezeme elemanlarını taşıması ve doldurma motifi kullanılmamış olmasından dolayı geçiş dönemi vazoları içerisinde yer almaktadır[138].

Geçiş dönemi vazolarında olduğu gibi sınırlı sayıda ve yalnızca Klazomenai, Berezan ve Naukratis'te bulunan Erken Siyah Figür evresine ait vazolar, Naukratis'te bir dinos[139], bir krater (Levha 3, 1.1.15), bir tabak[140] ve bir kapalı kap gövde parçası[141] ile temsil edilmektedirler. Geçiş dönemi vazoları ve Erken Siyah Figür stil evresine ait vazolar 6. yüzyılın ikinci dörtlüğü başlarında üretilmiş olmalıdırlar.

Klazomenai Siyah Figür Stilinde olgun ve geç dönem stilistik ve kronolojik sınırların belirlenmesinde Naukratis buluntuları, Klazomenai ve Tell Defenneh buluntuları ile birlikte dayanak noktası oluşturmaktadırlar. Olgun Siyah Figür stil evresine ait grupların üretimi 540 yılları öncesinde başlamış olmalıdır.[142]

---

[137] Aytaçlar 2005, 181.
[138] Fairbanks 1928, 102 lev. 30.308.1-3; Price 1930, 85, fig. 5; Price 1931, 79, lev. 4.23; Walter-Karydi 1973, 68, lev. 97.731; Özer 2006, lev. A. 2.
[139] Price 1924, 203; Price 1928, 22-23; Lamb 1936, 38 II D, lev. 19.1-5; Cook 1952, 138-139, Fl a-c; Kopeikina 1979, 9; Cook-Dupont 1998, 106.
[140] Price 1931, lev. 4.15.
[141] Venit 1988, 53, lev. 43.183.
[142] Özer 2006, 26.

Olgun Siyah Figür gruplarından Tübingen Grubu vazoları stile ait en erken tarihli ve homojen özellik gösteren gruptur. Buluntular üretim tarihi olarak R.M. Cook'un[143] da önerdiği 560-540 yıllarını işaret etmektedir. Klazomenai ve Smyrna dışında sadece Mısır'daki yerleşimlerden bilinmektedir. [144]

Çoğunu slim amphoraların oluşturduğu Petrie grubuna ait vazolar Naukratis'te yoğun olarak ele geçmektedir. [145] Klazomenai buluntusu olan 40 no.lu amphora[146] ile stilistik benzerlik gösteren bir parça yine Naukratis'te bulunmuştur (Levha 3, 1.1.16). Klazomenai Siyah Figür seramiğine ait bazı gruplar için buluntu yerleri ve sayısından yola çıkarak üretim yeri konusunda değişik öneriler yapılmıştır. Boardman, Petrie Grubuna ait parçaların çoğunun Tell Defenneh, geri kalanların da Naukratis buluntusu olmasından yola çıkarak grubun Mısır'da çalışan bir Yunanlı ressama ait eserler olduğu düşüncesindedir.[147] Cook ise bu öneriye katılmaz.[148] Klazomenai'de yakın dönemde gerçekleştirilen kazılar gruba ait Klazomenai örneklerinin varlığını ortaya koymuştur. Son çalışmalar üretim merkezinin Klazomenai olduğunu desteklemektedir.[149]

Naukratis'te temsil edilen Klazomenai Siyah Figür stili grupları içerisinde en fazla buluntu Urla Grubuna aittir (Levha 3, 1.1.17). [150] Urla Grubuna ait vazolar hem olgun hem de geç siyah figür stil evrelerinin özelliklerini göstermektedirler. Grubun 525 yıllarından önceye tarihlenen olgun siyah figür gruplarına ait vazolarının neredeyse tamamı Mısır yerleşimlerinden ele geçmiştir. Naukratis buluntuları, yerleşimin kronolojisi gözönünde tutulmakla birlikte, aynı zamanda grupla ilişkili buluntularda gözlenen detaylandırma özelliklerinden dolayı 520 yılları öncesine ait olmalıdırlar ve yalnızca olgun siyah figür evresini temsil ederler.

Knipovitch grubu son çalışmalarda yalnızca üzerinde kanatlı at protomu bulunan amphoraları kapsamaktadır.[151] Bu gruba ait örnekler de Naukratis'te temsil

[143] Cook-Dupont 1998, 98.
[144] Naukratis'teki Tübingen Grubuna ait buluntuların listesi için bkz. Möller 2000, 253.
[145] Naukratis'teki Petrie Grubuna ait buluntuların listesi için bkz. *İbid.*, 253.
[146] Özer 2006, lev. 7, şek.3.
[147] Boardman 1964, 134.
[148] Cook-Dupont 1998, 107.
[149] Bkz. Özer 2006, 42.
[150] Naukratis'te bulunan Urla grubuna ait buluntuların listesi için bkz. Möller 2000, 253, 254.
[151] Özer 2006, 149.

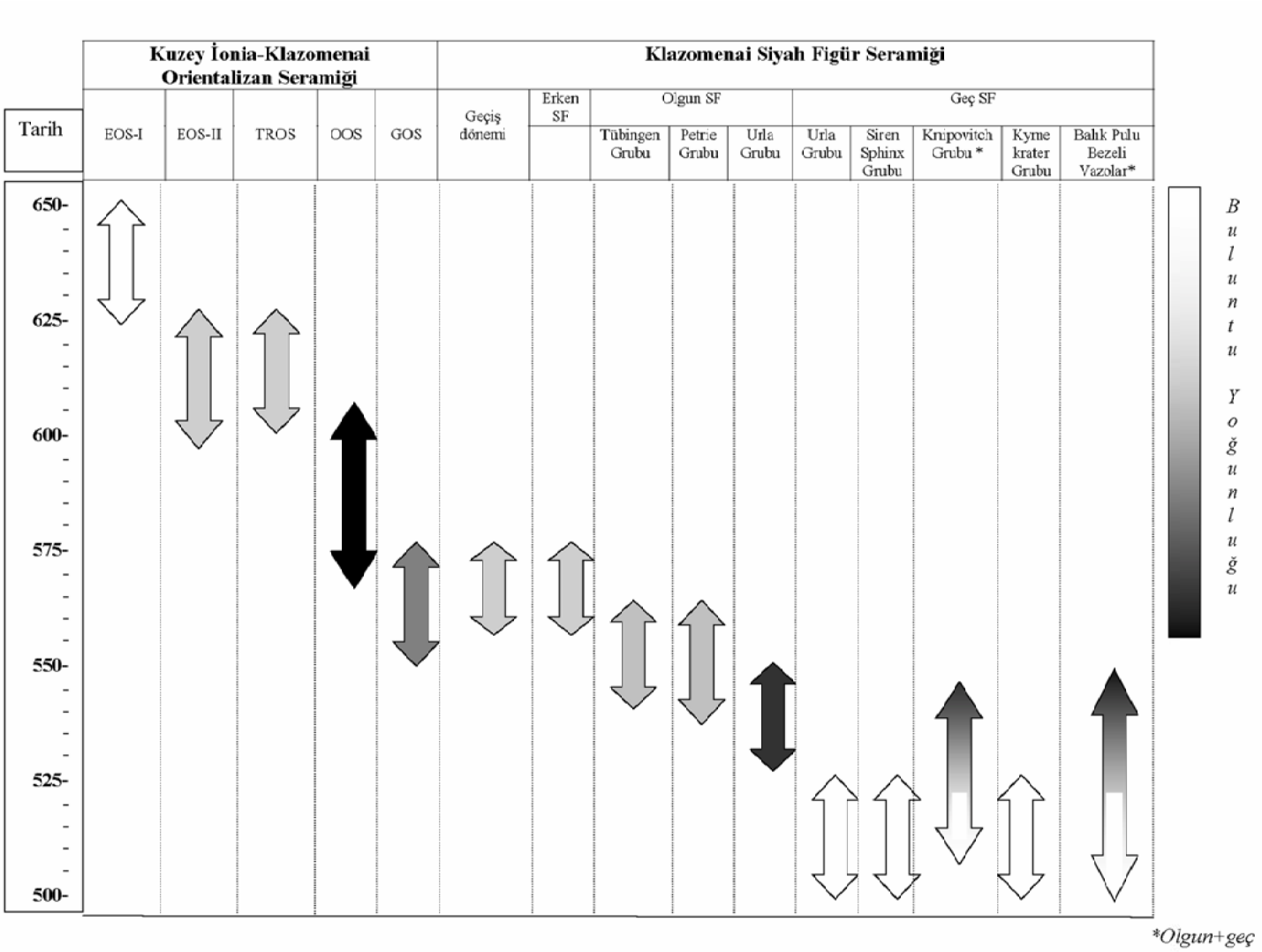
edilmektedir. Bu durum grubun 6. yüzyılın üçüncü çeyreğinde üretilmekte olduğunu göstermektedir.[152] Diğer merkezlerde tarihlenebilen tabakalarda ele geçen az sayıda örnek, geç 6. yüzyılda kanatlı at protomu ile bezeli amphoraların varlığını kanıtlar. Olgun ve geç siyah figür döneminde üretilen ve balık pulu motifi bile bezeli vazolardan, Klazomenai kökenli buluntular arasında buluntu yeri ve sayısı bakımından en yaygın grubu oluşturan[153] ve içlerinde beyaz noktalar bulunan balık pulu motifi ile bezeli vazoların erken örnekleri Naukratis'te temsil edilmektedir. (Levha 3, 1.1.18)

Klazomenai'de bugüne kadar yapılan çalışmalar, 6. yüzyılın üçüncü dörtlüğünde kentte Pers istilasının yol açmış olduğu bir hiatus'un varlığını ortaya koymaktadır.[154] Bu döneme ait Klazomenai Siyah Figür Seramiği örnekleri Naukratis, Tell Defenneh ve Smyrna buluntuları ile temsil edilmektedirler. Klazomenai'deki kültürel kesinti 520 yıllarında sona ermekte ve kent tekrar canlanmaktadır. Geç Siyah Figür Stilinin sözkonusu olduğu bu dönemde Klazomenai'de siyah figür seramiği daha az kaliteli bezeme ve farklı bir stil anlayışı ile devam etmektedir.

Karadeniz ve çevresinde yoğun olarak bulunan Klazomenai Geç Siyah Figür grubuna dahil örneklerin sayısı Mısır ve Naukratis'te çok azdır. Bu durum genellikle Mısır'ın 525 yılında Persler tarafından ele geçirilmesinden sonra Naukratis'te ticari faaliyetlerin Pers etkisi ile azalmasına bağlanmaktadır. Ancak Möller'in[155] de belirttiği gibi Attika kırmızı figür seramiğinin 6. yüzyılın son dörtlüğünde üretilmiş olan erken örneklerinin Naukratis'te, kente 5. yüzyılda gelmelerini düşündürtmeyecek ölçüde yoğun olarak ele geçmesi, yerleşimde ticaretin tam olarak kesintiye uğramadığını ve Attika kırmızı figür stilinde bezeli seramiklerin muhtemelen Aiginalılar tarafından bölgeye ulaştırıldığını göstermektedir. Yüzyılın son dörtlüğünde Klazomenai'de seramik üretimindeki canlılık ve Karadeniz buluntuları gözönünde tutulduğunda, bu durumu Pers İonia ilişkileri çerçevesinde açıklamak gerekebilir.

[152] Naukratis buluntularının listesi için bkz. Möller 2000, 140-141, 254.
[153] Özer 2006, 138.
[154] Bu konu ile ilgili tartışma için bkz. Ersoy 2004, 60-64.
[155] Möller 2000, 123-124.

Tablo 1. Naukratis'te bulunan Klazomenai Orientalizan Stili ve Klazomenai Siyah Figür Stiline ait buluntuların kronolojik dağılım tablosu

1.2 Tell Defenneh

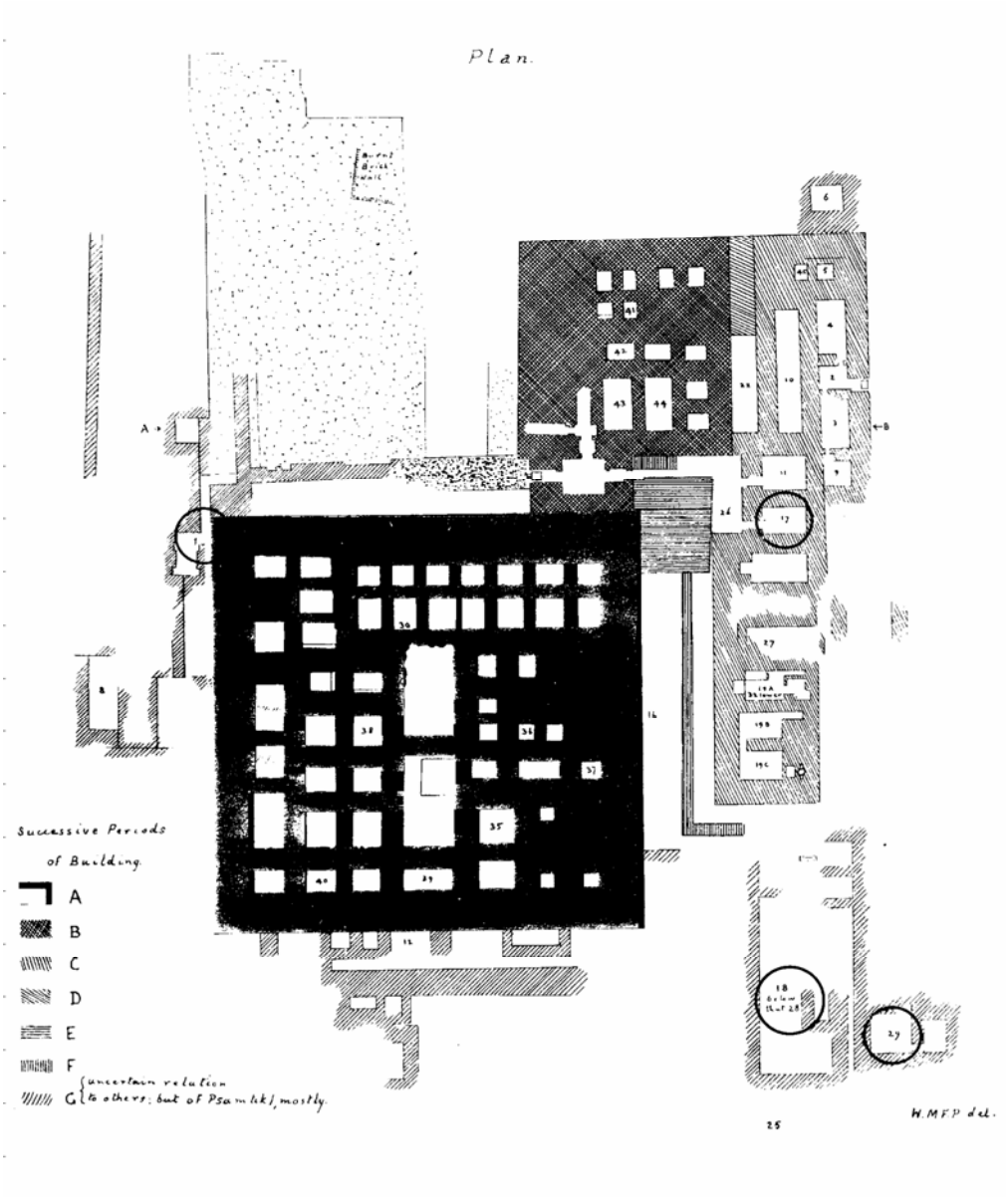
Nil deltasının doğusunda, nehrin pelusion kolunda yer alan Tell Defenneh (Şekil 2), 1886 yılında W.F. Petrie tarafından kazılmıştır.[156] Yerleşim antik kaynaklarda adı geçen "Daphne" olmalıdır.[157] Daphne, Karialı ve İonialı paralı askerler yardımıyla Mısır'a kral olan Psammetikhos I (664-610) tarafından kurulmuştur. Herodotos, Daphne'nin kuruluşunu şu şekilde aktarmaktadır:

"*.... Psammetikhos kral zamanında Elephantine kentinde Ethiopialılara karşı, Pelusion yakınındaki Daphne'de Araplara ve Asurlulara karşı ve Marea'da Libya'ya karşı garnizonlar kurulmuş. Bugün de Persler aynı yerlerde kendi garnizonlarını tutmaktadırlar....*" (Herodotos, II, 30).

Herodotos, bunun dışında Stratopeda-kamplar isimli bir yerleşimden söz etmektedir:

"*....Kendisine yardım eden İonialılarla, Karialılara, Psammetikhos Nil'in iki geçesinde sıralanmış, birbiri karşısına düşen ve Nil'le ayrılan topraklar verdi. Bunlara kamplar adı verilmiştir. Bu topraklardan gayrı, daha ne söz vermişse hepsini yerine getirdi. Onlara Mısırlı çocukları emanet etti, Yunan dilini öğrensinler diye: bugün Mısır'da bulunan tercümanlar, o zaman Yunan dilini öğrenmiş olan bu çocukların torunlarıdır. Onlara verilen yerler Nil'in Pelusion ağzı üzerindeki Bubastis'in az aşağısına düşer ve deniz kıyısıdır, İonialılar ve Karialılar burada uzun süre oturmuşlardır. Sonradan kral Amasis onları buradan Memphis'e aldırmış ve Mısırlılara karşı kendini korumak için bunlardan bir birlik kurmuştur....*" (Herodotos, II, 154).

[156] Petrie 1888
[157] Cook 1937, 234; Boardman 1964, 133.

Şekil 2. Tell Defenneh Kazı Planı

Stratopeda ile Daphne'nin aynı yer olup olmadıkları uzun süredir tartışılan bir sorundur. Herodotos her iki yerleşim için de benzer topoğrafik açıklamalarda bulunmakla birlikte, tek merkez oldukları yönünde bir bilgi vermemiştir. Stratopeda kralın savaşta yardım edenlere karşılık olarak verdiği bir yerleşim, Daphne ise bir garnizon olarak belirtilmiştir. Genel kanı bu iki yerleşimin birbirlerinden farklı olduğu yönündedir.[158]

Tell Defenneh'de kazılar yerleşimin küçük bir kısmında yapılmıştır ve ortaya çıkarılan en büyük yapı, Psammetikhos I tarafından yaptırılan kare planlı bir yapıdır. W. F. Petrie bu yapıyı bir kale olarak yorumlamıştır. Ancak yapının Naukratis ve Migdol'deki benzerleri ile birlikte hazine binası olacağı yönünde görüşler de mevcuttur.[159] Her halükarda yerleşimin en azından başlangıçta bir garnizon olarak kurulduğu açıktır. Tell Defenneh yerleşimi, Yunanlıların Mısır'da çerçevesi çizilmiş yasal yerleşimlerini ortaya koyması açısından önemlidir.

Yerleşimin tarihlenmesine ışık tutan ve Yunan varlığını ortaya koyan en önemli veriler seramik buluntulardan oluşur. Tell Defenneh'de ele geçen en erken tarihli malzeme Doğu Yunan malzemesidir ve sayıca az olmasına rağmen 7. yüzyılın sonuna tarihlenmektedir. Muhtemelen Khios üretimi olan bir orientalizan seramik parçası bu ilk örnekler arasında gösterilebilir (Levha 4, 1.2.1).[160] Seramik malzemeye göre 525 yılına dek yerleşimde süreklilik gözlenmektedir. 6. yüzyılın son dörtlüğüne ait malzeme az olmakla birlikte karşımıza çıkmaktadır.[161] Bu durum aynı zamanda Daphne'nin, Amasis döneminde boşaltılan Stratopeda ile aynı yerleşim olmadığını göstermektedir. Yerleşimin tümünden gelen seramik buluntular mevcut olmakla birlikte, çoğu malzeme kale yapısı içerisindeki 18. ve 29. odalardan gelmektedir. Tell Defenneh'de ele geçen malzeme arasında situlalar, Attika siyah figür seramiği, Fikellura seramiği, Klazomenai siyah figür seramik stillerine ait buluntular başta gelmektedir.[162]

---

[158] Cook 1937, 234, 236; Boardman 1964, 133.
[159] Boardman 1964, 133.
[160] W.F Petrie 1888, 62; A. Lemos bu fragmanın Tell Defenneh'ye başka bir merkezden gelmiş olabileceğini ve Khios ile direk bağlantısı olmayabileceğini düşünmektedir, Lemos 1991, 194; J. Boardman da Tell Defenneh ile Khios bağlantısının zayıflığı üzerinde durur, Boardman 1964, 134; S. Weber parçayı Orta Yaban Keçisi Stili II olarak tanımlamıştır (Weber 2001, 132, lev. 20.1.).
[161] Weber 2001, 134.
[162] Cook 1954, 57.

Situla, Mısır kökenli tunç vazoların form özelliklerini taşıyan ve Mısır'a ait figür ve motiflerin kullanıldığı özgün bir formdur.[163] Tell Defenneh başlıca buluntu merkezidir. Rhodos'ta da az sayıda situla örnekleri ele geçmiştir. Yunanlı sanatçılar tarafından Tell Defenneh'de üretildikleri düşünülmektedir. Tell Defenneh buluntuları 6. yüzyılın üçüncü dörtlüğüne ait kontekslerden gelmektedir.[164] Naukratis'te hiç bir situla örneğinin ele geçmemesi dikkat çekicidir. Bu durum Tell Defenneh'nin Naukratis'ten bağımsız ve kendi seramiğini üretecek ölçüde önemli bir merkez olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir.

Attika Siyah Figür Seramiği Tell Defenneh'de en sık görülen malzeme gruplarından biridir. Ele geçen örneklerin büyük bir bölümü 6. yüzyılın ikinci ve üçüncü dörtlüğüne tarihlenmektedir.

Fikellura Seramiğine ait örnekler 560-530 yılları arasına aittirler. Aynı dönemde üretilmiş olan Fikellura seramiği ve Klazomenai siyah figür seramiğine ait Tell Defenneh örneklerinin karşılaştırılması sonucunda, yüzyılın üçüncü dörtlüğünde Klazomenai seramiğinin Güney İonia seramiğine karşı açık üstünlüğünden söz etmek gerekir. Gerçekten de Tell Defenneh'de bulunan kırküç Fikellura parçasına karşılık, seksenbeş Klazomenai siyah figür parçası mevcuttur.[165]

Naukratis ve Tell Defenneh seramik buluntuları karşılaştırıldığında önemli sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Tell Defenneh'de genel olarak Doğu Yunan seramiğinin daha ağırlıklı olduğu söylenebilir. Naukratis'te sıklıkla karşılaşılan Lakonia Seramiğine ait hiç bir buluntunun ele geçmemesi dikkat çekicidir. Yine Naukratis'e oranla Khios ve Korinth seramiğine ait örneklere oldukça az rastlanmaktadır.

Tell Defenneh'de Klazomenai Orientalizan Seramiği

Herodotos tarafından Psammetikhos I tarafından kurulduğu aktarılan[166] Tell Defenneh'de 7. yüzyılın son dörtlüğünden önceye ait seramik malzemenin olmayışı yerleşimin Psammetikhos'un hükümranlığının son döneminde kurulması veya yapılan

[163] Ayrıntılı bilgi için bkz. Möller 2000, 145.
[164] Cook 1937, 229, dipnot. 16.
[165] Sørensen 2001, 161.
[166] Herodotos, II., 30.

kazıların yetersizliğine bağlanabilir. Şimdiye kadar yapılan kazılarda elde edilen veriler, Tell Defenneh'de seramik buluntuların en yoğun ele geçtiği dönemin 550-525 yılları olduğunu göstermektedir.[167]

Klazomenai Orientalizan Stilinin Erken, Transisyonel, Orta ve Geç evrelerine ait örneklerin Mısır'da Naukratis'te değişik yoğunlukta da olsa tümünün temsil edildiği görülmektedir.[168] Tell Defenneh'de ise geç orientalizan evreye ait tek örnek bulunmuştur (Levha 4, 1.2.2). Bu durum antik çağda birbirlerine yakın da olsalar, değişik merkezler arasındaki ticari ilişkilerin farklılık gösterebileceğini ortaya koyması açısından önemlidir.

Tell Defenneh'de Klazomenai Siyah Figür Seramiği

Kanonik Klazomenai Siyah Figür Seramiğinin en önemli buluntu merkezi Tell Defenneh'dir. Klazomenai Siyah Figür Seramiğini belirleyen stil özellikleri Mısır yerleşimleri ve Tell Defenneh'de ele geçen buluntular yardımıyla daha iyi anlaşılmaktadır. Son çalışmalarla Klazomenai'den ele geçen örneklerin tümünün Mısır'da temsil edilmediği ortaya konmuştur. Tell Defenneh ve Naukratis'te genellikle amphora formu yaygınken Klazomenai buluntuları arasında az sayıda küçük boyutlu vazo ve çok sayıda kapağın olduğu göze çarpmaktadır.

Olgun Siyah Figür Grupları içerisinde en erken grup Tübingen Grubudur. Bu gruba ait Tell Defenneh amphorası adıyla anılan buluntu önemli örneklerden biridir (Levha 4, 1.2.3).[169] Tell Defenneh buluntuları Tübingen Grubunun kronolojisinin belirlenmesinde önemli dayanak noktası oluşturmakta ve 6. yüzyılın üçüncü dörtlüğünde Klazomenai olgun siyah figür stilinin varlığını ortaya koymaktadırlar. Tell Defenneh buluntularının yerleşimin Pers istilasına uğradığı 525 yılından önceye ait olması ve Klazomenai'de geç 6. yüzyıl tabakalarından grupla bağlantılı herhangi bir vazo parçasının ele geçmemiş olması grup ressamlarının 520 yıllarından sonra faaliyette

[167] Sørensen 2001, 161.
[168] Ayrıntılı bilgi için bkz. Aytaçlar 2005.
[169] Tell Defenneh amphorası olarak anılır; Petrie 1888, lev. 29.1; Dümmler 1895, 43, fig. 7; Brinkman 1925, 133, no. 24; Rumpf 1953, lev. 18.1; Cook 1952, 125, A11; Cook 1954, 27, lev. 13. 3-4; Özer 2006, lev. C.2.

olmadıklarını gösterir. Tübingen grubu vazoları Klazomenai ve Smyrna dışında yalnızca Mısır yerleşimlerinden bilinmektedirler. Mısır'da gruba ait örnekler Tell Defenneh dışında Benha, Naukratis ve Mendes'te bulunmuşlardır.

R.M. Cook tarafından kendi içerisinde büyük bir stil birlikteliği gösteren ve bilinen örneklerininden yola çıkarak tek bir atölyeye hatta tek bir ressama ait olabileceğini ileri sürdüğü[170] olgun siyah figür gruplarından Petrie grubuna (Levha 4, 1.2.4) ait en fazla örnek Tell Defenneh'de ele geçmiştir. Boyunlu amphoralar bu gruptaki en yaygın formdur. Petrie grubu vazoları 560-540 yıllarına tarihlenmektedir.[171]

Klazomenai siyah figür seramiği Urla grubuna ait vazolar da önemli sayılarda Tell Defenneh'de karşımıza çıkmaktadır (Levha 4, 1.2.5). Tell Defenneh buluntuları, 6. yüzyılın üçüncü dörtlüğünde Urla grubu ressamlarının vazo bezediklerini kanıtlar. Naukratis ve Tell Defenneh buluntuları yalnızca bu merkezlerin kronolojilerinden dolayı değil, aynı zamanda grupla ilişkili stilistik özelliklerden dolayı da 520 yılları öncesine ait buluntulardır.[172] Tell Defenneh'nin 525 yılında terk edilmesiyle birlikte bu gruba ait geç örnekler yerleşimde izlenememektedir. Ancak gruba ait geç örneklerin Klazomenai'nin geç arkaik tabakalarında ele geçmesi, R.M. Cook'un Tell Defenneh buluntularına dayanarak yaptığı kronolojiyi değiştirmiş ve Urla Grubu ressamlarının yüzyılın sonuna dek faaliyette olduğunu ortaya koymuştur.

Diğer gruplara kıyasla, Klazomenai dışındaki merkezlerden Urla grubu ile ilişkili daha çok sayıda buluntu ortaya çıkarılmıştır. Taman hydriası ve Pantikapaion amphorası dışında grubun 540-525 tarihlerinde üretilen vazolarının neredeyse tamamı Mısır yerleşimlerinde bulunmuştur.

Adını kanatlı at protomu ile bezeli amphoraları detaylı olarak inceleyen T.N. Knipovitch'ten alan Knipovitch grubu, R.M. Cook tarafından 540-510 yılları arasına tarihlenmiştir. Tell Defenneh ve Naukratis'te bulunan örnekleri grubun 6. yüzyılın üçüncü çeyreğinde üretildiğini göstermektedir.[173]

---

[170] Cook-Dupont 1998, 98.
[171] Özer 2006, 51.
[172] Detaylı bilgi için bkz. *ibid,* 73,74.
[173] Tell Defenneh örnekleri için bkz. Cook 1954, 22,26, lev 8.5 (Cook 1952, 137 EIII b); lev. 10.3 (Petrie 1888, lev. 31.11; Cook 1952, 136 EIII 1)

Bugüne kadar elde edilen verilerle, Klazomenai'de 6. yüzyılın üçüncü çeyreğinde kentte yaşamın ve dolayısıyla seramik üretiminin olmadığı gözlemlenmektedir.[174] Tell Defenneh, Naukratis ve Smyrna ile birlikte Klazomenai Siyah Figür Seramiğinin 6. yüzyılın üçüncü çeyreğinde varlığını sürdürdüğü merkezlerden biridir. Kentteki kültürel kesintinin 520 yıllarında yeniden başlamasıyla seramik üretimi de canlanmıştır. Ancak bu defa siyah figür stiline yeni bir anlayışın hakim olduğu gözlemlenmektedir. Geç siyah figür stili olarak adlandırılan bu evreye ait gruplar yerleşimin 525 yılında Pers istilası ile terkedildiği Tell Defenneh'de temsil edilmemektedirler. Aynı durum Mısır'daki tüm yerleşimler için söz konusudur.

Tell Defenneh Klazomenai ticari amphoralarının da karşımıza çıktığı merkezlerden biridir. British Museum'da korunmakta olan bir tam amphora (Levha 4, 1.2.6), Klazomenai ticari amphoralarının 530-500 yıllarında üretilmiş olan Grup VI amphoraları ile benzerlik göstermektedir. Bu amphora, Tell Defenneh Klazomenai ilişkilerinin 6. yüzyılın son dörtlüğünde devam etmiş olmasa da en azından yüzyılın üçüncü dörtlüğü sonlarına dek ilişkinin varlığını göstermek açısından önem taşımaktadır.

1.3 Memphis

Antik kaynakların Mısır'da Yunan yerleşiminden söz ettikleri ve Naukratis ve Tell Defenneh dışında Yunan malzemesinin en yoğun olarak görüldüğü merkezdir. Herodotos, Memphis'te Yunan paralı askerlerin varlığını şu şekilde aktarmaktadır[175];

"*Kendisine yardım eden İonialılar ve Karialılara Psammetikhos Nil'in iki geçesinde sıralanmış, birbiri karşısına düşen ve Nil'le ayrılan topraklar verdi. Bunlara kamplar adı verilmiştir. Bu topraklardan gayrı, daha ne söz vermişse hepsini yerine getirdi. Onlara Mısırlı çocukları emanet etti, Yunan dilini öğrensinler diye: bugün*

[174] Ersoy 2004, 60.
[175] Herodotos, II, 154.

Mısır'da bulunan tercümanlar, o zaman Yunan dilini öğrenmiş olan bu çocukların torunlarıdır. Onlara verilen yerler Nil'in Pelusion ağzı üzerindeki Bubastis'in az aşağısına düşer ve deniz kıyısıdır, İonialılar ve Karialılar burada uzun süre oturmuşlardır. Sonradan kral Amasis onları buradan Memphis'e aldırmış ve Mısırlılara karşı kendini korumak için bunlardan bir birlik kurmuştur. Onların Mısır'a yerleşmiş olmaları sayesindedir ki onlarla ilişki kurmuş olan biz öbür Yunanlılar, kral Psammetikhos zamanında ve ondan sonra gelen krallar zamanında Mısır'da neler olup bittiğini tam tamına öğrenebiliyoruz; gerçekten bunlar, başka dil konuşup da Mısır'a girebilen tek halktırlar. Sonradan ayrıldıkları topraklar ben oradan geçtiğimde gene o halleriyle duruyorlardı, gemilerini karaya çektikleri yerler ve evlerinin yıkıntıları belliydi."

Polyaenos, büyük olasılıkla Miletoslu Aristagoras'ı kaynak alarak Zeus Ammon kehanetinin "*Mısır kralı Tementhes'i, horozlardan sakınması yolunda uyardığını", "Kralın, yanında bulunan Karialı Pigres'ten, Karialıların miğferlerine sorguç takan ilk ulus olduğunu öğrendiğini", "karialı paralı askerleri Memphis'e getirip onlar yardımı ile savaş kazandığını" ve " bu Karialılar nedeniyle Memphis halkının bir kısmının Karomemphitai" olarak anıldığını"* söylemektedir.[176] Memphis yakınlarındaki Saqqara'da üzerinde Karca yazıt bulunan mezar stelleri de Karialıların Mısır'da yerleşik olduklarına dair iyi birer kanıttırlar.[177]

Miletoslu Aristagoras, Karialılara benzer şekilde Memphis'e yerleşmiş İonialılar için *Hellenomemphitai* terimi kullanıldığı belirtmektedir. [178]

1908-1909'da W.M.F Petrie ve 1915-1918 yıllarında C.S. Fisher tarafından yapılan kazılarda büyük bir bölümü doğu Yunan kökenli otuz parça Yunan seramiği ortaya çıkarılmıştır.[179] Herodotos'un yukarıdaki anlatımının aksine Yunanlıların Memphis'te bulunmalarının Amasis dönemi öncesine gittiği buluntulardan anlaşılmaktadır. Memphis buluntusu olan ve J.N. Coldstream tarafından 850-745

[176] Polyaenos, *Strategemata*, VII.3.
[177] Boardman 1964, 135, fig. 158, 159.
[178] Aristagoras, cf. FGrH 608 F 9
[179] Petrie 1909, 13-15; Fisher 1917, 211-230.

yıllarına tarihlenen bir geometrik dönem Miletos oinokhoesi[180] Mısır'da ele geçen en erken tarihli Yunan vazosudur. Yine Memphis yakınlarındaki Saqqara'da bulunan tunçtan yapılmış bir griphon protomu[181] 7. yüzyılın başına tarihlenmektedir. 630 yılına tarihlenen bir Korinth vazosu[182] da Memphis'ten gelen erken buluntular arasındadır.

Naukratis buluntularından farklı olarak kuşlu ve rozetli İonia kaseleri Memphis'te karşımıza çıkmaz. Ancak İonia orientalizan seramiğinin Memphis'e ulaştığı görülmektedir. 7. yüzyılın son dörtlüğüne tarihlenen Orta Yaban Keçisi Stilinde oinokhoe parçaları örnek olarak verilebilir (Levha 5, 1.3.1).[183] Klazomenai Orientalizan seramiğine ait örnekler ise oldukça azdır. Clairmont tarafından Naukratit Chalis Stili olarak nitelendirilen ve Klazomenai orta orientalizan stilinde bezenmiş bir oinokhoe parçası buluntular arasındadır (Levha 5, 1.3.2).[184] Yine Clairmont tarafından Geç Yaban Keçisi stili olarak adlandırılan bir parça da Memphis'te bulunmuştur.[185] Klazomenai Orientalizan Seramiğinin Naukratis'te mevcut olan, 7. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen erken ve transisyonel serilerinin Memphis'te görülmemesi buluntu azlığıyla açıklanabilirse de bu durum ağırlıklı olarak bir Doğu Yunan yerleşimi olan kentin 7. yüzyılda Klazomenai ile olan ilişkilerini sorgulamayı gerektirebilir.

6. yüzyıl boyunca ağırlıkla İonia Orientalizan seramiği, Fikellura ve Klazomenai Siyah Figür seramiğinin Memphis'e ulaştığı görülmektedir. Memphis ve yakınındaki Saqqara ve Abusir nekropollerinden gelen ve bugün Philadelphia'da korunan altı tane Klazomenai Siyah Figür vazosu mevcuttur (Levha 5, 1.3.3).[186] Yine Memphis buluntusu olan ve Ashmolean müzesinde korunan iki Klazomenai siyah figür amphora parçası buluntular arasındadır.[187] Bonn'da korunan ve Abusir'de bulunan bir amphora[188] ve Memphis'te bulunan, Louvre'da korunan bir parça[189] da Klazomenai siyah figür seramiğine ait örneklerdendir.

---

[180] Clairmont 1954-1955, 100, no.8, lev. 20.6.
[181] Boardman 1964, 135.
[182] *İbid*.,134, fig. 157.
[183] Venit 1985, 398; Weber 2001, lev. 21, 2a,b.
[184] Clairmont 1954-1955, lev. 22.13; Weber 2001, lev. 21.2c ; Aytaçlar 2005, lev. 127, E.893.
[185] Clairmont 1954-1955, 104, no. 47, lev. 22.10.
[186] *İbid.,* 109, Nr. 96, lev. 22, 9,12.
[187] *İbid.*, 107, no. 82; Cook 1952, 143 ve Clairmont 1954-1955, 107, no.85; Cook 1952, 143, dipnot 102, no.3.
[188] Clairmont 1954-1955, 107, no.79.
[189] *İbid.*, 107, no. 85.

Klazomenai Siyah Figür seramiği örneklerinden hareketle Klazomenai'nin Memphis olan ilişkisinin 6. yüzyıl ortalarında hareket kazandığını söylemek mümkündür. Abusir'de soylu bir Mısırlıya ait mezarda bulunan ve Klazomenai ticari amphoralarının 530-500 yıllarınan tarihlenen VI. grubuna ait bir amphora, Tell Defenneh'de bulunan ve aynı gruba ait olan bir başka Klazomenai ticari amphorası ile birlikte, Mısır, Klazomenai ilişkilerinin 6. yüzyılın son dörtlüğünde tamamen sona ermediğini göstermek açısından önem taşımaktadır.[190]

[190] Smoláriková 2001, 166, 172, fig. 3B; Sezgin 2004, 178, dipnot. 98.

1.4 Mısır'da Diğer Merkezler

Mendes

1970 ve 1980'li yıllarda Karen Wilson tarafından yapılan kazılarda yoğun miktarda Yunan seramiği ortaya çıkarılmıştır. Bunların önemli bir kısmı 5. ve 4. yüzyıllara ait olsa da Tabaka IIC ve IID orientalizan seramik buluntuları vermiştir. Tabaka IIC 26. Hanedan dönemine (664-525) tarihlenir. Tabaka IID bazı karışıklıklar gösterse de IIC ile aynı zamanda doldurulmuş olmalıdır. Bununla birlikte Mendes'te bulunan en erken tarihli Doğu Yunan malzemesi 7. yüzyıl sonu, 6. yüzyıl başına tarihlenebilecek Orta Yaban Keçisi Stilinde bir oinokhoe omuz parçasıdır.[191] (Levha 5, 1.4.1)

Klazomenai Orientalizan seramiği orta ve geç serilerinden örneklerle Mendes'te temsil edilmektedir. Aytaçlar'ın sınıflamasına göre Klazomenai Orta Orientalizan Seramiği Kalabak Grubuna dahil dinoid krater veya amphora olabilecek bir başka parça[192] (Levha 5, 1.4.2), Klazomenai Geç Orientalizan Seramiği Noktalı Metop Grubundan bir amphora[193] (Levha 6, 1.4.3) ve Klazomenai Geç Orientalizan Seramiği Tocra Grubuna dahil bir amphora[194] (Levha 6, 1.4.4) Mendes buluntuları arasındadır.

Klazomenai Siyah Figür Seramiğine ait örnekler de Mendes'te bulunmuştur. Benha Amphorası ile benzerlik taşıyan bir amphora ağız parçası buluntular arasındadır.[195] (Levha 6, 1.4.5)

Sais

Sais, Nil Deltasının batısında yer alır ve 26. Hanedanın başkentidir. The Egypt Exploration Society, University of Durham ile birlikte 1997'den bu yana son kazıları

---

[191] Wilson 1982, 27 lev.22.2; Weber 2001, 131, dipnot. 28, lev.19.2.
[192] Wilson 1982, pl.23.1; Weber 2001, 131,lev.19.3; Aytaçlar 2005, lev. 101, E.676.
[193] Wilson 1982, pl. 23.2; Aytaçlar 2005, lev. 142, E. 1060.
[194] Wilson 1982, lev.24; Aytaçlar 2005, lev. 143, E. 1052.
[195] Weber 2001, 131, lev. 19.4.

yürütmektedir. Klazomenai orientalizan seramiği transisyonel stil evresi, konturlu lotus grubuna ait bir amphora parçası Sais'teki buluntular arasındadır.[196] (Levha 6, 1.4.6)

2003 yılının bahar döneminde yayınlanan Sais raporlarına göre, Sais'te kırmızı firnis bantlı Klazomenai ticari amphoraları bulunmuştur.[197]

Benha

Benha'da ele geçen az sayıda buluntu arasında Klazomenai Siyah Figür Seramiğine ait örnekler yeralmaktadır. Tübingen Grubuna ait Benha buluntusu bir amphora[198] (Levha 6, 1.4.7), stilin belirlenmesine dayanak oluşturan parçalardandır.

Bubastis

Nil nehrinin Pelusion ağzında yer alan Bubastis'te de az sayıda buluntu ele geçmiştir. Klazomenai Siyah Figür Seramiği Tübingen grubuna ait plastik kulp[199] (Levha 6, 1.4.8), Urla Grubuna ait bir amphora[200] buluntular arasındadır.

Thebes, Luxor ve Karnak

Yukarı Mısır'da yer alan Thebes kenti ve Luxor ve Karnak'taki büyük tapınaklar Mısır'da Yunan varlığı ve aynı zamanda Klazomenai ilişkileri açısından önemli buluntu merkezlerindendir. Bu merkezlerde önemli sayıda Korinth ve Doğu Yunan seramik buluntular ele geçmiştir. Oxford'ta korunan Karnak buluntusu bir vazo ise ikonografik ve stilistik özellikleriyle özel bir öneme sahiptir.[201] (Levha 7, 1.4.9) J. Boardman, bu parçanın Northhampton grubu ile bağlantılı olduğunu, İonia'nın Persler tarafından işgal edilmesinden sonra buradan ayrılan bir ressamın Mısır'a uğradıktan sonra İtalya'ya

[196] Edgar 1911, lev. II; Clairmont 1954-1955, 104, No. 48; Venit 1985, 397; Aytaçlar 2005, lev. 54, E. 332.
[197] www. dur.ac.uk/penelope.wilson; Saïs Report, March-April, 2003.
[198] Pfuhl 1923,fig. 143-4; Cook 1952, 125, A.6; Clairmont 1954-1955, 107, no. 77; Walter-Karydi 1973, lev. 127, no. 919; Venit 1985, 397; Weber 2001, 134, lev 19.5; Özer 2006, lev.B.
[199] Price 1931, lev. 401, 22; Cook 1952, 126, A.b; Venit 1985, 397.
[200] Cook 1952, 131, II7; Clairmont 1954-1955, 139, No. 82; Venit 1985, 397.
[201] Price 1931, lev. 401.24; Cook 1937, 237, No. 17; Cook 1952, 139, No. 18; Clairmont 1954-1955, 107, No. 81; Boardman 1958, 12; Boardman 1964, 136, fig. 162; Özer 2006, 113.

göçettiğini ve vazo üretimine İtalya'da devam ettiğini savunur. Klazomenai siyah figür seramiği ile ilişkili olan Northhampton grubu vazoların Kuzey İonia üretimi olmaları güçlü bir olasılıktır.[202] Karnak buluntuları arasında yer alan Klazomenai siyah figür stil gruplarından Kampana grubuna ait bir amphora[203] (Levha 7, 1.4.10) ve Luxor'dan balık pulu bezemeli Klazomenai siyah figür stilinde amphora parçaları[204] bölgedeki belli başlı Klazomenai buluntularındandır.

Londra'da Petrie Müzesinde bulunan ve üzerinde firavun Apries'in mühürlerinin bulunduğu amphoraya (Levha 7, 1.4.11) ait iki ayrı parça yakın zamanda birleştirilmiştir.[205] Parçaların üzerinde kurşun kalemle yazılmış olan "Thebes" ifadesi, parçanın Petrie tarafından Thebes buluntusu olarak sınıflandırılmış olduğunu işaret etmektedir. Amphoraya ait küçük bir parça üzerinde yapılan kil analizleri üretim yeri olarak Kuzey İonia'yı işaret eder. Apries'in 567'de öldürüldüğü ve dolayısıyla vazonun üretim tarihinin daha geç olamayacağı açıktır. Klazomenai siyah figür seramiğinin geçiş vazoları ile ilişkilendirilen[206] bu amphoranın bir tarafında boksörler, diğer tarafında ise mantolu kadınlar sırası konu olarak işlenmiştir.

Elephantine

Psammetikhos I zamanında kurulan garnizonlardan biri olan Elephantine'den, üzerinde bir siren ve bir kadın başı bulunan Klazomenai siyah figür stilinde bezenmiş bir parçanın korunma yeri günümüzde bilinmemektedir.[207]

1.5. Tocra

Antik ismi Taukheria olan modern Tocra kenti, 1964- 65 yıllarında "Libya Antik Eserler Bölümü" ve "Atina İngiliz Arkeoloji Okulu" işbirliği ile kazılmıştır.[208]

---

[202] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Özer 2006, 113.
[203] Cook 1937, 237, No. 16; Cook 1952, 140, F.a, lev. 32; Clairmont 1954-1955, 107, No. 78; Venit 1985, 398; Özer 2006, 109, lev. K: 1-2.
[204] Cook 1937, 237, No.14; Cook 1952, 143, No.102.1; Clairmont 1954-1955, 107, No. 80; Venit 1985, 398.
[205] Bailey 2006, 155.
[206] Cook-Dupont 1998, 107; Özer 2006, 19, 20.
[207] Cook 1954, 60, Weber 2001, 141, dipnot. 110.
[208] Ayrıntılı bilgi için bkz. Boardman ve Hayes 1966 ve Boardman ve Hayes 1973.

Pindaros, Taukheria'nın Kyrene'li kolonistler tarafından kurulduğunu belirtmektedir.[209] Aralarında Klazomenai orientalizan seramiği erken orientalizan stil-1 evresine bir parçanın da (Levha 8, 1.5.1) yer aldığı çok az sayıda erken buluntu olmasına karşın, Kyrene'nin kuruluşu için düşünülen 631 tarihi ve arkaik depozitlerden gelen diğer malzemeler birlikte değerlendirildiğinde Tocra'nın kuruluş tarihi olarak 620'li yıllar önerilmektedir.[210]

Kentte bulunan Demeter ve Kore'ye adanmış tapınağa ait olan ve zengin arkeolojik malzeme içeren depozitler üzerinde yapılan kapsamlı araştırmalarda, yerleşimin çölde olması nedeniyle olası karışıklıklara rağmen toplam 11 tabaka tesbit edilmiştir. 11. ile 7. tabakalar arkaik döneme aittir ve üç ayrı depozit şeklinde değerlendirilmiştir. 11-9. tabakalar Depozit I, 8. tabaka Depozit II, 7. tabaka ise Depozit III olarak sınıflandırılmıştır. I. Depozit, 620-590, II. Depozit 590-565, III.Depozit ise 565-520/510 yıllarına tarihlenmiştir.[211]

Tocra'da 6. yüzyılın ilk dörtlüğünde üretilmiş olan Klazomenai seramiğinin orta orientalizan stil evresine ait buluntulara rastlanmamıştır. Oysa diğer bir Kuzey Afrika merkezi olan Naukratis'te, Klazomenai orientalizan seramiğinin tüm stil evreleri içerisinde orta orientalizan stil evresine ait buluntular büyük yoğunluk göstermektedir. Tocra'nın erken döneminde Klazomenai ile ilişkili az sayıda malzeme arasında, erken orientalizan-1 evresine ait oinokhoe parçası ile birlikte 620-590 yıllarına tarihlenen Depozit I'de bulunan bir Klazomenai ticari amphora parçası yer alır(Levha 8, 1.5.2).[212] Bu durumda akla ilk gelen seçenek 6. yüzyılın ilk dörtlüğünde Klazomenai ve Tocra ilişkilerinde bir kopukluk yaşanmış olmasıdır. Bununla birlikte genel olarak İonia'nın Kuzey Afrika ile gerçekleştirdiği ticarette, Naukratis, Kyrene ve Tocra'da ele geçen seramik buluntuların çeşitliliğinde bariz varlılıklar göze çarpmaktadır. J. Boardman, Tocra'da ele geçen ithal seramik malzemenin belli bazı formlarla sınırlı olduğunu ve bulunması beklenen bazı formlara ait hiç bir örnek ele geçmemesini, Tocra'nın ticaret yolları üzerindeki son nokta olmasına bağlamaktadır.[213] Aynı şekilde G. P. Schauss da

[209] Pindaros, *Pythie*, IV. 26.
[210] Boardman ve Hayes 1966, 13; ayrıca bkz. Aytaçlar 2005, 262.
[211] Boardman ve Hayes 1973, 3.
[212] *İbid.*, 64, fig. 25, no. 2268. Y. Sezgin bu parçayı Klazomenai ticari amphoralarının 635-590 yılları arasına tarihlenen III. Grubunda değerlendirmiştir (Sezgin 2004, 174, dipnot. 41.).
[213] Boardman 1964, 158.

Kyrene ve Tocra arasında, kentlerin büyüklüğü ve refah seviyeleri arasında belirgin farklılıklar olduğunu ve ele geçen seramik buluntuların çeşitliliği açısından Tocra'nın Kyrene'nin çok gerisinde olduğunu belirtmektedir.[214] Bu durumda Naukratis ve Kyrene'de yoğun olarak ele geçen Klazomenai orientalizan seramiğinin orta orientalizan stil evresine ait buluntuların Tocra'da bulunmayışı, bölgedeki genel ticaret patternine uygun bir durum olarak kabul edilebilir.

N. Aytaçlar ise, depozitte ele geçen Attika, Lakonia, Khios, Melos buluntularının tarihlerine dayanarak Depozit II'nin 570-560/550 aralığına tarihlenmesi gerektiğini ileri sürmekte ve kentte orta orientalizan seramiğinin yokluğu ile birlikte bu durumun, Klazomenai orientalizan seramiğinin orta orientalizan stil evresinin tarihlemesi için bir dayanak noktası oluşturduğunu düşünmektedir.[215] Kentte Klazomenai orientalizan seramiğinin orta orientalizan stil evresine ait buluntuların bulunmayışı, 6. yüzyılın ilk dörtlüğünde Klazomenai ve Tocra ilişkilerinin kopukluğundan çok, Tocra'da, Boardman ve Hayes tarafından belirlenen ve 590-560 yıllarına verilen Depozit II'nin kronolojisinde ortaya çıkan sorunlarla ilişkili olabilir. Bu durumda, G. P. Schaus'un yapmış olduğu saptama geçerliliğini yitirmektedir.

Klazomenai orientalizan seramiğinin geç orientalizan stil ait evresi Tocra'da yaklaşık 10 buluntu ile temsil edilmektedir. Başını arkaya çevirerek koşan yaban keçisi figürünün standart olduğu ve geç orientalizan stil amphoralarının önemli bir grubunu oluşturan Tocra grubuna ait iki örnek mevcuttur. (Levha 8, 1.5.3) Klazomenai orientalizan seramiği geç orientalizan stil gruplarından soyut bezemeli amphoralar (Levha 8, 1.5.4) üç, karınlı amphoralar (Levha 8, 1.5.5) ise iki örnekle temsil edilmektedirler. Tocra'da temsil edilen geç orientalizan serilerden bir diğer grup da lobut metop grubudur (Levha 8, 1.5.6). Destekli kraterler grubuna ait bir ağız tablası parçası da buluntular arasındadır (Levha 8, 1.5.7).

Büyük bir çoğunuluğu 6. yüzyıl ikinci yarısında üretilen soyut bezemeli orientalizan tabaklar, meanderli tipleri (Levha 8, 1.5.8) başta olmak üzere yoğun bir şekilde (yaklaşık 55 tane) karşımıza çıkarlar.

[214] Schaus 1985, 107.
[215] Aytaçlar 2005, 264.

Tocra'da 510 yıllarına dek inen arkaik tabakalarda Klazomenai siyah figür seramik stiline ait örneklerin olmayışı bir tesadüf olmanın ötesinde, Klazomenai ve Tocra ilişkilerinde zaman zaman ortaya çıkan kopukluğun beraberinde getirdiği bir durum olabilir. Ancak Mısır merkezlerinde yoğun olarak rastlanan Klazomenai ve Klazomenai siyah figür seramik stiline ait örnekleri ile Kyrene'de göreceli olarak az da olsa karşılaşılması[216], Tocra'da bu stillere ait örneklerin hiç ele geçmeyişi anlamlıdır. Bu durumda Klazomenai ve daha genel olarak İonia malzemesinin Afrika'nın batısına doğru gidildiğinde azaldığını söylemek mümkündür.

1.6. Kyrene

Kuzey Afrika'da, bugünkü Libya topraklarında yer alan Kyrene, Battos önderliğindeki Theralı kolonistler tarafından kurulmuştur.[217] Herodotos'a göre, Thera'daki kuraklık sebebiyle her aileden bir erkeğin zorunlu katılımı ile oluşturulmuş bir grup kolonist, öncelikle kıyıya yakın bir ada olan Pletea'ya yerleşmiştir. Daha sonra kısa bir süre kıyıdaki Aziris yerleşiminde kalan kolonistler, Libya'nın yerli halkı ile yaptıkları bir anlaşma ile altı yıl sonra yaklaşık 630 yılında iyi su kaynaklarına, verimli bir ovaya ve tahkim edilebilir bir tepeye sahip olan Kyrene'ye yerleşmişlerdir. Uygun iklim koşullarına sahip olan ve öncelikle bir tarım yerleşimi olarak kurulan Kyrene, tıp amaçlı kullanılan bir bitki olan silphium ticareti ile birlikte, kısa zamanda ekonomik olarak önemli bir kent ve ticari merkez konumuna gelmiştir.

Herodotos'un anlatımından bölgeye ilk gelen Yunanlıların Theralılar olmadığını çıkarmak mümkündür. Herodotos, daha önce Kolaios ismli bir Samos'lu kaptanın Mısır'a giderken Platea adasına zorunlu olarak geldiğini ve hatta Theralı kolonistlere yol gösterenin de Giritli Korobios olduğunu belirtmektedir. Kyrene'nin ardından kısa sürede kurulan Apollonia, Taucheria, Ptolemeis, Eusperides gibi yerleşimler, bölgeye Yunan ilgisinin yalnızca Theralı kolonistler tarafından olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Herodotos aynı zamanda Perslerin Kyrene'yi almadıklarını

[216] Boardman–Hayes 1966, 19; Schaus 1985, 86-92.
[217] Herodotos, IV. 150-158.

aktarmaktadır.[218]Bu da Kyrene kronolojisi ile ilgili önemli bir bilgidir ve kazılardan elde edilen veriler de Demeter kutsal alanından 6. yüzyıl sonuna dek malzemenin geldiğini doğrulamaktadır.[219]

1970'li yıllarda Pennsylvania Üniversitesi tarafından Kyrene'deki Demeter kutsal alanında yürütülen kazı çalışmalarında ele geçen seramik buluntular, kentin ticari faaliyetlerinin ve diğer merkezlerle ilişkilerinin anlaşılmasında önemli katkıda bulunmaktadırlar. Kentin yaklaşık 630 yılında kurulduğunun bilinmesine karşılık Demeter kutsal alanında çok az sayıda 7. yüzyıl seramiği bulunmuştur.[220] Beş bin dolayında Korinth kökenli seramik buluntunun yalnızca altı tanesi 7. yüzyıla tarihlenebilecek erken Korinth malzemesidir. 600 yılından önceye tarihlenebilenen Attika, Doğu Yunan ve Lakonia seramik buluntusu da oldukça azdır. Ege Denizi sınırları dışında nadir rastlanan Thera, Kyklad ve Girit üretimi seramik buluntular Kyrene'ye yerleşen kolonistlerin kökenlerini ortaya koymak açısından önem taşımaktadırlar. Tocra'daki Demeter kutsal alanında ele geçen Melos, Siphnos ve Paros üetimi seramik buluntularla Kyrene'de ve aynı zamanda Naukratis'te karşılaşılmaması oldukça dikkat çekicidir. Kyrene'de ele geçen 223 adet Lakonia üretimi vazo, form açısından hiçbir yerde rastlanmayan çeşitliliğe sahiptir ve bu bakımdan Naukratis'te bulunan ve form çeşitliği açısından tek bir kargoda gelmiş gibi görünen Lakonia malzemesinden farklılık göstermektedir.[221] Kyrene'de Demeter kutsal alanında ele geçen Doğu Yunan malzemesi çeşitlilik açısından Naukratis'le benzerlik göstermektedir. Ele geçen yaban keçisi stilinde bezeli seramiklerin büyük çoğunluğu Kuzey İonia kökenlidir. Bu gruba Khios malzemesi ve Klazomenai siyah figür seramik stilinde bezeli vazolar da eklendiğinde karşılaşılan manzara Naukratis'le benzerlik göstermektedir. Oysa ki Kyrene'nin kurucuları arasında bilinen Kuzey İonia kökenli kolonistler bulunmamaktadır. G.P. Schaus, Kyrene, Tocra ve Naukratis'te ele geçen ithal arkaik malzemeyi karşılaştırarak, bu durumu Kyrene ve aralarında dört Kuzey İonialı kurucunun bulunduğu Naukratis arasındaki güçlü ticaret ilişkilerin varlığı ile

[218] *İbid.,* IV. 203.
[219] Schaus 1985, 106.
[220] *İdem.,* 2006, 175.
[221] Venit 1985, 393-4.

açıklamakta ve Tocra'nın coğrafi ve ekonomik sebebler nedeniyle bu ticaret ağının uzağında kaldığını öne sürmektedir.[222]

Kyrene'de, Klazomenai orientalizan seramiğinin erken orientalizan-1 evresi ile ilişkili bir (Levha 9, 1.6.1) ve erken orientalizan-2 stil evresi, kazlı skyphoslar atölyesine ait iki (Levha 9, 1.6.2) buluntu dışında 7. yüzyılda üretilmiş örneği bulunmamıştır. Orta orientalizan seriler, Selinus grubu (Levha 9, 1.6.3), Kalabak grubu (Levha 9, 1.6.4) ve Transisyonel gruba (Levha 9, 1.6.5) dahil olan ve ilişkili parçalarla temsil edilirler. Kyrene'de ele geçen orta orientalizan serilerin mix teknikli skyphos[223] (Levha 9, 1.6.6), oinokhoe ve tabaklarına karşılık bu serilerin Tokra'da ele geçmeyişi yukarıda sözü edildiği gibi bölge ticaretinin işleyişi ile ilgili olabilir. Ancak Tocra tabakalarının kronolojisindeki karışıklıklar da gözönünde tutulmalıdır.[224]

Klazomenai orientalizan seramiğinin geç orientalizan stil evresi Kyrene'de noktalı metop grubu (Levha 10, 1.6.7), Klazomenai Ressamı ve çevresi (Levha 10, 1.6.8), Tocra grubu, soyut bezemeli amphoralar grubu, destekli kraterler grubu (Levha 10, 1.6.9), lobut metop grublarına (Levha 10, 1.6.10) ait birer örnek ve geç orientalizan protomlu ve figürlü tabaklarla temsil edilir. Bu buluntular Klazomenai ve Kyrene'nin ticari ilişkilerinin 6. yüzyıl ikinci dörtlüğünde devam ettiğini göstermek açısından önem taşımaktadırlar. Bunların dışında 6. yüzyıl başında üretimi başlayan ve aynı bezeme sistemi ile 6. yüzyıl sonuna dek üretilen soyut bezemeli orientalizan tabaklar, meanderli tipleri başta olmak üzere yoğun bir şekilde (yaklaşık 90 tane) karşımıza çıkarlar.

Kyrene'de, Klazomenai siyah figür seramik stilinde bezeli vazolar ele geçmiştir. (Yaklaşık 13 parça) Karşılaşılan tek form amphoradır.[225] Sınıflanabilir parçalar olgun siyah figüründe bezeli seramik gruplarından Knipovitch grubuna (Levha 10, 1.6.11, 1.6.12) aittir.[226] Bu buluntular Kyrene ve Klazomenai ilişkilerinin 6. yüzyılın üçüncü dörtlüğünde de devam ettiğini ortaya koymaktadırlar. Klazomenai siyah figür seramik stilinde bezeli seramik buluntuların, yoğun ithal arkaik malzemeye sahip Tocra'da hiç

[222] Schaus 1985, 106, 107; Schaus 2006, 179.
[223] Schaus, "hemispherical bowl" olarak tanımladığı bu skyphosların Tocra'da bulunmayışlarının üzerinde önemle durmakta ve bu durumu Kyrene'nin bölge ticaretinde daha aktif bir durumda olmasına ve Kuzey İonia ve Tocra ilişkilerinin Kyrene'ye kıyasla daha zayıf olmasına bağlamaktadır (*İdem*., 1985, 106,107).
[224] Aytaçlar 2005, 264.
[225] Schaus 1985, 90.
[226] Özer 2006, 81, dipnot. 205.

ele geçmeyişi, öte yandan Naukratis ve Tell Defenneh gibi diğer Kuzey Afrika merkezlerinde yoğun olarak bulunması, Klazomenai'nin ilişkide bulunduğu Kuzey Afrika merkezlerinin saptanması açısından önem taşımaktadır. Ancak Tocra'da Fikellura seramiğinin de bulunmayışı, Klazomenai siyah figür seramiğinin yokluğunun kesin olarak Kuzey İonia ve Tocra arasındaki ilişkilerin kopması ile açıklanamayacağını ortaya koymaktadır. Gerçekten de İonia ve Kuzey Afrika arasındaki ticaret ilişkilerin Kyrene'de güçlü bir şekilde sürdüğünü ve Naukratis'le bu anlamda paralellik gösterdiğini, ancak Tocra'nın bu ticaret ağının uzağında kaldığını düşünmek mümkündür.

Harita 4. Kuzey Afrika'da Tocra ve Kyrene yerleşimleri

Koloni Döneminde Yakın Doğu'da Yunan Varlığı

Tam anlamıyla koloni olup olmadıkları tartışmalı da olsa 8. yüzyıldan itibaren Yakın Doğu ve Mısır'da görülen Yunan ticaret merkezlerini bu kapsamda ele almak gerekmektedir. 10. 9. ve 8. yüzyılardan itibaren Levant kıyısında ağırlık Euboia'da olmak üzere, Yunan seramiği görülmektedir. Ancak bölge ticaretindeki Fenike hakimiyeti bu yüzyıllarda, bağımsız bir Yunan ticaret merkezinin varlığının kabul edilmesini güçleştirir.[227]

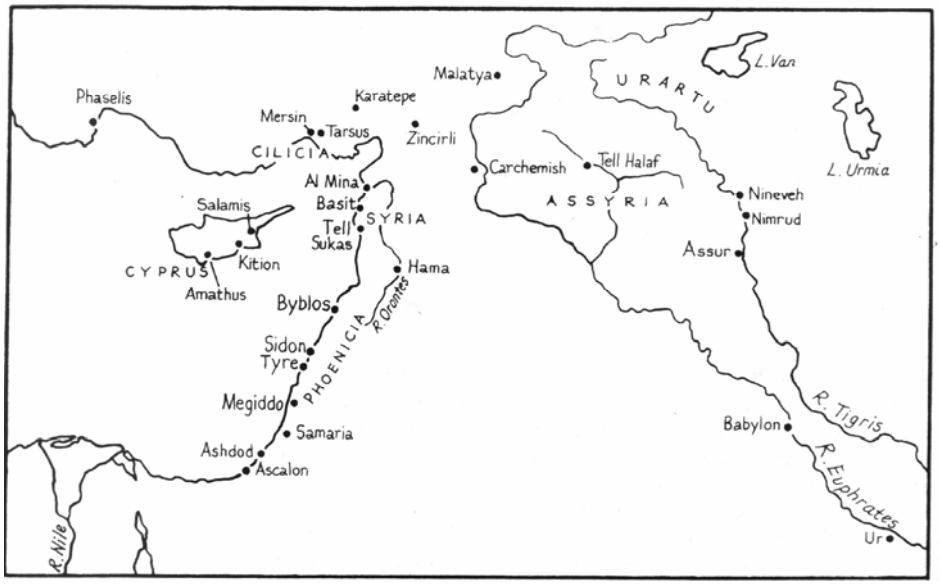
800 yılında Al Mina, Yakın Doğu'daki Yunan ticaret merkezlerinin en önemlilerindendir.[228]. Yunanlıların bu bölgedeki ticari etkinlikleri Al Mina ile sınırlı kalmamıştır, Al Mina'nın hemen güneyinde yer alan Poseidon (Ras el Basit) ve Tell Sukas, Meshad Hashavyahu, Aşkelon gibi merkezlerde de benzer ticari faaliyet Yunan malzemesi görülür. Bu merkezler tıpkı daha sonra kurulmuş olan Naukratis gibi, bölgede hakim siyasi gücün kontrolü altında gelişip faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Arkaik dönemdeki kolonizasyon hareketleri çerçevesinde bu merkezler koloni olarak kabul edilmeseler de, 9. ve 8. yüzyıllardaki Yunan ticaret bağlantılarını göstermeleri açısından büyük önem taşımaktadırlar.

Birinci binin başından itibaren değişik siyasi otoritelerin hakimiyeti altına giren[229] Kıbrıs, Yunan kentleri ile Yakın Doğu yerleşimleri ve Mısır arasındaki ticarette aracı konumundadır.[230]

Kilikya'da Mersin ve özellikle Tarsus'da Al Mina'nın erken dönemleriyle çağdaş geometrik malzemeye rastlanmaktadır. Tarsus'ta, Doğu Yunan malzemesinin öne çıktığı görülmektedir. Kilikya Trakheia'da Nagidos ve Kelenderis Samoslular tarafından kurulmuştur.

---

[227] Fantalkin 2006, 200.
[228] Woolley 1938, 1.
[229] 709 yılında Asur Kralı Sargon II tarafından Asur egemenliği altına giren Kıbrıs'ta bu dönemde Fenikeli tacirler faal olmalıdır. 560 yılında ise Amasis tarafından alınarak Mısır egemenliği altına girmiştir.
[230] Boardman 1964, 38.

Harita 5. Yakın Doğu

1.7. Al Mina

Orontes (Asi) nehri ağzında yer alan Al Mina, Sir Leonard Woolley tarafından kazılmıştır. Orontes deltasının antik çağdaki coğrafi konumu tam olarak bilinmemekle birlikte, Al Mina'nın bir liman kenti ve depo amaçlı yapılara sahip bir merkez olduğu düşünülmektedir.[231] Yunan mimarisinin, mezarlarının, yazıtlarının ve herhangi bir Yunan tapınağının yokluğu karşısında buranın bir Yunan yerleşimininden çok yalnızca bir ticaret merkezi olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır.[232]Seramik malzeme 9. yüzyılın öncesine ait herhangi bir yerleşimin varlığına işaret etmemektedir.[233] Başlangıçtan itibaren[234] Yunan seramiği, sub-Protogeometrik ve Geç Geometrik döneme ait Euboia üretimi vazolar ağırlıkta olmak üzere Al Mina'da temsil edilmektedir.

L. Woolley, Al Mina'da en üstteki "1" olmak üzere on farklı tabaka belirlemiştir.[235] Yerleşimin birinci dönemini belirleyen X-VIII. tabakalar 800-700 yılları

[231] Boardman 1964, 39.
[232] Graham 1992, 92.
[233] Al Mina yakınlarındaki Sabouni'den ele geçen Myken seramikleri için bkz. Woolley 1948, 148.
[234] J. Boardman, X. ve IX. tabakaların ayrımının güçlüğüne dikkat çeker ve ele geçen Yunan seramiğini IX. seviyeden itibaren sınıflar (Boardman 1999, 142, 143).
[235] Woolley 1938, 6.

arasına tarihlendirilmiştir. Mimari kalıntılar bu dönemde Yunanistan ve Yakın Doğu'da yaygın olan alçak taş bir temel üzerine oturan kerpiç yapıları işaret etmektedir. Bu dönemde ele geçen seramik buluntuların ise Euboia ve ilişkili olduğu Kyklad adaları ağırlıklı olduğu görülmektedir. Birinci dönemde Yunan malzemesi dışında, özellikle VIII. tabakada Kıbrıs malzemesi yoğun olarak bulunmuştur. Yunanlıları Al Mina'ya Kıbrıs'ın yönelttiği ileri sürülen görüşler arasındadır.[236] Bunun dışında Fenike ve Kuzey Filistin üretimi seramik de Al Mina'da birinci dönemde temsil edilmektedir. Yunan malzemesinin genel karakteri Al Mina'daki Yunan kolonistlerinin sayısının bu dönemde fazla olmadığını işaret etmektedir.

İkinci dönem olarak tanımlanan VIII-V. tabakalarının tarihlemesi konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. L. Woolley VIII. tabakayı 700-675 yılları arasına tarihlerken[237], J Boardman, ikinci dönemi başlattığı VII. tabakaya geçiş için 720 tarihini önermekte ve öncesinde yerleşimde kısa fakat önemli bir kopukluğun olduğunu öne sürmektedir.[238] 600 yılına dek süren ikinci dönemde yapı tekniklerinin değiştiği, daha geniş ve büyük mekanların oluştuğu göze çarpmaktadır. Aynı zamanda buluntuların kökeni ve karakterinde de büyük bir değişim gözlenmektedir. Yunan kökenli malzeme bu dönemde seramik buluntuların çoğunluğunu oluşturmaktadır. VI. tabakada Kıbrıs malzemesinin bulunmasına karşılık özellikle V. tabakada azaldığı, dolayısıyla ticari faaliyetlerde Kıbrıs'ın payının azaldığı görülmektedir. İkinci dönemde Protokorinth seramiğini taklit eden Euboea vazoları görülmekle birlikte bir önceki dönemde sahip oldukları yoğunluğa rastlanmamaktadır. Euboea'nın Al Mina'daki üstünlüğünü yitirmesinde bölgedeki Asur egemenliğinin yanısıra, Euboia kentleri Kolkhis ve Eretria arasındaki "Lelantin Savaşı"'nın da etkili olduğu düşünülmektedir.[239] Attika üretimi "SOS" amphoraları da buluntular arasındadır. Ancak döneme Korinth ve Doğu Yunan üretimi malzeme damgasını vurmaktadır.

---

[236] *İbid.,* 44.
[237] Woolley 1938, 16; *İdem* 1953, 161.
[238] Boardman 1964, 39.
[239] *İbid*., 48.

Al Mina'da ikinci döneme ait Doğu Yunan üretimi seramik buluntular arasında kuşlu kaseler önemli yer tutmaktadırlar. İonia kyliksleri ve 7. yüzyılda üretilmiş basık formlu Khios chalisleri ele geçen buluntulardandır.[240]

Al Mina için ortaya çıkan en önemli sonuç, Yunan seramiğinin sayıca çokluğu ve bunların çoğunun Euboia'ya ait oluşudur. Bu durumda Al Mina'da ticarette önderlik yapan grubun Euboialılar olduğu söylenebilir. Bu sonuca yalnızca arkeolojik verilerle ulaşılsa da antik kaynaklarda tersi bir ifadeye rastlanmamaktadır. Euboialıların, 8. yüzyılda Yakın Doğuya seramik dışında hangi malları sundukları ise açık değildir.[241]

Klazomenai orientalizan seramiği Al Mina'da erken stil evrelerine ait örneklerle temsil edilmektedir. Çoğunluğu erken orientalizan -1 stil evresine ait olan buluntular (yedi parça) (Levha 11, 1.7.1, 1.7.2, 1.7.3), VI. Tabaka için L. Woolley'in önerdiği 650-550 ve özellikle J. Boardman'ın önerdiği 700-600 tarihleri ile uyum içerisindedirler. Erken orientalizan-2 stil evresi Hamburg grubuna ait olan ve 7. yüzyıl sonlarına ait olduğu düşünülen[242] bir oinokhoe parçası da buluntular arasındadır. (Levha 11, 1.7.4)

Tell Sukas dışında tüm Levant sahillerinde olduğu gibi Al Mina'da da Klazomenai orientalizan seramiğinin orta orientalizan stil evresine ait herhangi bir buluntu yoktur. Bu durum Al Mina'da 600 yılından başlayarak 525 yılına dek gözlemlenen tarihsel bir boşlukla uyum göstermektedir. L. Woolley bu boşluğun rastlantısal olduğunu savunurken S. Smith bu durumun gerçek bir boşluğu temsil ettiği düşüncesindedir.[243] Ancak daha sonra buluntular arasında yer alan ve Fikellura seramik stiline ait bir örnek gerçekte boşluk olmayabileceği durumunu beraberinde getirmiştir.[244] Ancak bu olasılığa rağmen Klazomenai orta orientalizan ve geç orientalizan stil evrelerine ait bilinen herhangi bir buluntu olmadığı gibi, Fikellura seramiği ile çağdaş Klazomenai siyah figür stiline ait buluntular da Al Mina'da bulunmamıştır. Yayınlanan malzemeden yola çıkarak Al Mina'da Klazomenai seramiğinin ve Klazomenai varlığının oldukça zayıf olduğu söylenebilir.

[240] Lemos 1991, 206.
[241] Boardman 1964, 42.
[242] Aytaçlar 2005, 252.
[243] Robertson 1946, 125.
[244] *İbid.,* 125, fig. 1.

1.8. Tell Sukas

Suriye kıyısında, Latakia'nın 25 km., Al Mina'nın 72 km. güneyinde verimli bir ovanın kenarında yer alan Tell Sukas, bölgedeki neolithik dönemden başlayarak iskan gören önemli höyüklerden biridir. 1934 yılında E. Forrer tarafından açılan iki sondaj sonrasında bilimsel kazılar P. J. Riis tarafından 1958-63 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Yunan malzemesi içeren tabakalar H1 olarak adlandırılan ve 850-675 yılları arasına tarihlendirilen tabaka ile başlatılmıştır. Bu tabakada ele geçen malzeme ağırlıklı olarak Euboea, Kyklad ve Korinth üretimidir. Tabakanın sonlanması Asur Krallığının 677-671 yılları arasında gerçekleştirdiği Akdeniz seferi ile ilişkilendirilmektedir. Takip eden G tabakasında Yunan malzemesinin arttığı ve Kıbrıs üretimi malzemenin de buluntular arasında yer aldığı görülmektedir. G tabakası, 675 yılında başlar ve 588'deki Mısır saldırısı ile sonlanan G3 tabakası, 588 yılında başlayan ve 552'deki Babil saldırısı ile sonlanan G2 tabakası, 552'de başlayan ve 480'de sona eren G1 tabakası olarak kendi içerisinde de dönemlere ayrılmaktadır. Tell Sukas'ta 8. yüzyıla tarihlenen geç geometrik buluntular Al Mina ile paralelik göstermektedir.[245] 8. yüzyıl sonuna ait Al Mina üretimi Yunan malzemesi de buluntular arasındadır. 7. yüzyıl başına tarihlenebilen yalnızca dört tane erken proto Korinth parça ve bir Kyklad üretimi buluntu mevcuttur. Birkaç istisna dışında 7. yüzyılın ikinci ve üçüncü dörtlüğüne ait Yunan malzemesi yoktur. Bu ender parçalardan birisi Klazomenai orientalizan seramik stili erken orientalizan-1 stil evresi ile ilişkili bir tabak parçasıdır (Levha 12, 1.8.1). Bu ender buluntuların Tell Sukas'a nasıl ve hangi tarihte getirildikleri tam olarak bilinmemektedir. Bulundukları kontekstler çok daha geç tarihlere aittir. Mimari buluntular da 7. yüzyıl sonlarından önce kalıcı bir Yunan varlığına işaret etmemektedir. Tell Sukas'ta ve Al Mina'daki Yunan malzemeleri karşılaştırıldığında ortaya ilginç bir durum çıkmaktadır. Yunan malzemesinin 7. yüzyılda yoğun olarak görüldüğü Al Mina'da, 600-525 yılları arasında bir boşluk gözlemlenmektedir.[246] Tell Sukas'ta ise tam tersine buluntuların 600 yılından başlayarak 525 yıllarına doğru çoğaldığı

[245] Ploug 1973, 92.
[246] Robertson 1946, 125.

gözlemlenmektedir. J. Boardman, 6. yüzyıl başlarında gerçekleşen Babil egemenliği sırasında, Yunanlıların ticari aktivitelerinin yalnızca Tell Sukas'ta sınırlandırılmış olabileceği tezini ileri sürmektedir.[247] İleri sürdüğü bir başka görüş de bu dönemde Yunanlıların Suriye'nin orta ve iç bölgeleri ile ticaret yapma isteklerinden dolayı tercihlerini Tell Sukas'a yönelttikleri yolundadır.[248]

7. yüzyıl sonlarından itibaren başladığı kabul edilen küçük Yunan yerleşiminde, seramik buluntulardan yola çıkarak Doğu Yunan unsurunun baskın olduğu gözlemlenmiştir. 6. yüzyılın ilk dörtlüğüne ait Güney İonia malzemesi yoktur. Bu durum Güney İonia'da, Miletos'un 6. yüzyılın ilk dörtlüğünde içinde bulunduğu sıkıntılı politik durumu ve figürlü seramik üretiminde ortaya çıkan boşlukla ilgili olabilir. Klazomenai orientalizan seramiği bu dönemde orta orientalizan serilerle az da olsa Tell Sukas'ta karşımıza çıkmaktadır. N. Aytaçlar, Tell Sukas'ta bulunan dört parçayı orta orientalizan stil Vroulia-Paris grubunda (Levha 12, 1.8.2), bir parçayı Selinus grubunda [249], bir parçayı Kalabak grubunda[250], sekiz parçayı Klazomenai siyah figür stili ile ilişkili Transisyonel grupta (Levha 12, 1.8.3) ve onüç parçayı orta orientalizan seramikle ilişkili olarak sınıflamıştır.[251] Geç orientalizan seriler Tell Sukas'ta oldukça önemli sayılarda bulunmuşlardır (Yaklaşık 90 parça). Noktalı metop grubu (Levha 12, 1.8.4), Tocra grubu (Levha 12, 1.8.5), soyut bezemeli amphoralar, karınlı amphoralar (Levha 12, 1.8.6), destekli kraterler grubu (Levha 12, 1.8.7), lobut metop grubu ve Akropolis fırın grubuna ait parçalar Tell Sukas'ta ele geçen geç orientalizan örneklerdendir. Çoğunuluğu 6. yüzyılın ikinci dörtlüğünde üretilen soyut bezemeli orientalizan tabaklar çoğunluğu meanderli tipleri ile Tell Sukas'ta karşımıza çıkarlar.

---

[247] Boardman 1964, 52.
[248] *İbid.*
[249] Plough 1973, lev. 14, no. 283; Aytaçlar 2005, lev. 89, no. E. 608.
[250] Plough 1973, lev. 14, no. 284; Aytaçlar 2005, lev. 100, no. E. 638.
[251] N. Aytaçlar, 6. yüzyılın başında Tell Sukas'ta hiç Güney İonia seramiği ele geçmemesi ve Naukratis gibi merkezlerde yoğun olarak temsil edilen Klazomenai orientalizan seramiği orta orientalizan serilerinin azlığına dayanarak yerleşimin sürekli olmadığını, G3 tabakasının kronolojisi ile ilgili sorunlar olduğunu ve geç orientalizan serilerin üretildiği 575-560/50 yılları arasındaki kısa bir zaman aralığı içersinde Tell Sukas'ta kalıcı bir yerleşimin olduğunu ileri sürmektedir. (Aytaçlar 2005, 254)

Klazomenai siyah figür seramiğinin 560-540 yılları arasında üretilmiş olan olgun siyah figür örnekleri ile benzerlik gösteren parçalar (otuz yedi parça) da Tell Sukas buluntuları arasındadır (Levha 12, 1.8.8). G. Plough, Tell Sukas'ta gözlemlediği Doğu Yunan ağırlığının, diğer merkezlerle karşılaştırarak Miletos'a bağlanabileceğini düşünmüştür. Ancak 6. yüzyılda az sayıda Fikellura seramiği dışında Güney İonia seramiğin yokluğunu gözönünde tutarak, mix teknikle üretilmiş orta orientalizan serilerle birlikte 6. yüzyılın üçüncü dörtlüğünde üretilmiş Klazomenai siyah figür seramiği örneklerini de değerlendirerek, Tell Sukas'ta 6. yüzyılda Kuzey İonia ve özellikle Klazomenai varlığına dikkat çekmektedir.[252]

1.9. Yakın Doğu'da Diğer Merkezler

Güney Levant kıyılarında Ashkelon, Kabri, Meshad Hashavyahu gibi merkezlerde 7. yüzyılın sonunda Yunan seramiğinin ani bir yükseliş gösterdiği ve kısa zamanda tekrar azaldığı gözlemlenmektedir. Bu merkezlerde ele geçen Yunan seramiğinin, Yunanlıların ticari faaliyetlerinden çok, Mısırlıların bölgede askeri ve ticari kontrolü sağlamak amacıyla kurdukları garnizonlardaki Yunan paralı askerlerinin varlığıyla ilişkili olduğu ileri sürülen görüşler arasındadır.[253] Kazılan çoğu alanda tek tabaka tesbit edilmiştir. Bölgedeki sözkonusu merkezlerde ele geçen doğu Yunan üretimi seramik buluntuların tüm seramik içerisinde yüksek oranda temsil edildiği tek merkez Meshad Hashavyahu'dur.[254] Ele geçen çok sayıda, İonia kyliks parçası, mutfak kapları ve Güney İonia orientalizan seramiği (orta yaban keçisi-2) stilinde bezenmiş buluntuya karşılık, Klazomenai orientalizan stiline ait tek buluntu erken orientalizan-2 Hamburg grubuna aittir. (Levha 13, 1.9.1)

Al Mina yakınlarındaki Ras el-Basit (Poseidon) Yunan malzemesinin rastlandığı merkezlerdendir. 7. yüzyılın son dörtlüğünde üretilmiş olan Klazomenai orientalizan seramiği erken orientalizan stil-2 evresine ait tabak parçaları (Levha 13, 1.9.2) Ra el-

[252] Plough 1973, 98.
[253] Fantalkin 2006, 2002.
[254] Waldbaum 1997, 29.

Basit'te karşımıza çıkar. Orta orientalizan stil, Kalabak grubu (Levha 13, 1.9.3)ve yine orta orientalizan stille ilişkili diğer buluntular (Levha 13, 1.9.4) Klazomenai malzemesinin 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü içlerine dek Ras el-Basit'te temsil edildiğini göstermektedirler.

Birinci binin başlarından itibaren Kıbrıs'ın Yunan dünyası ve yakın doğu merkezleri arasındaki kültürel ve ticari alışverişte aracı rolünde olduğu bilinmektedir.[255] Kıbrıs'ta koloni dönemi ile ilişkili Yunan malzemesi, Salamis, Amathos ve Marion'da büyük ölçüde kutsal alanlardan ve mezarlardan gelen buluntulardan gelmektedir.[256]Coğrafi konumu itibarıyla birbirine yakın ve çağdaş olan Kıbrıs ve Mısır'daki merkezlerin, aynı ticari yollar üzerinde ve dolayısıyla benzer buluntulara sahip olması beklenirdi. Ancak sözkonusu merkezlerde yapılan kazılardan elde edilen sonuçlar durumun sanıldığı gibi olmadığını ortaya koymuştur. Naukratis ve Tell Defenneh'ye göre Khios malzemesi hemen hemen hiç yoktur.[257] Kıbrıs'ta geometrik dönem Attika ve Euboea malzemesinin izlenmesine karşılık, Mısır'da bilinen tek bir geometrik buluntu mevcuttur. 7. yüzyılda doğu Yunan malzemesi ağırlıktadır. Kuşlu kaseler ve orientalizan stilde bezenmiş seramik malzeme yoğunluktadır. 7. yüzyıl sonlarında üretilmiş ve Klazomenai orientalizan stili erken orientalizan stil-2 evresi ile ilişkili bir buluntu Salamis'te ele geçmiştir (Levha 13, 1.9.5). Erken orientalizan-2 stil evresi kazlı skyphoslar atölyesine ait altı parça, transisyonel orientalizan döneme ait bir parça Amathos buluntusudur. 6. yüzyılda da Khios dışında doğu Yunan seramiğinin hakimiyetinin devam etmiştir. Klazomenai orientalizan seramiği orta orientalizan stil evresi Salamis ve Amathos'ta (Levha 14, 1.9.6) yoğun temsil edilirler (Yaklaşık yirmi parça). 6. yüzyıl ikinci dörtlüğünde üretilmiş geç orientalizan seriler orta orientalizan, geç orientalizan, sub orientalizan tabaklar da Kıbrıs buluntuları arasındadır. Kition[258], Marion[259] ve Salamis'te (Levha 14, 1.9.7) ele geçen parçalar arasında Klazomenai ticari amphoralarına ait parçalar da mevcuttur.

[255] Boardman 1964, 36.
[256] Sørensen 2001, 151.
[257] Arkaik Yunan malzemesinin dönemsel tablosu için bkz. *ibid*., 160, 161.
[258] Sezgin 2004, 178, dipnot. 89.
[259] *İbid.,178,* dipnot. 90.

2. TRAKYA

2.1. Abdera

Yedinci yüzyılın ortalarında İonialıların denizaşırı yolculuklara çıktıkları ve yoğun ticari ilişkiler kurdukları bir dönemde, Klazomenai'nin de bu etkinliklere katılarak Trakya'da, Nestos nehri yakınında kurduğu Abdera, Klazomenai'nin antik kaynaklar tarafından da aktarılan kolonizasyon hareketlerinden başlıcasıdır. Kimmer ve Lydia saldırıları nedeniyle yeni arayışlar içine giren Klazomenaililer için, maden, toprak ve işgücü bakımından zengin Trakya toprakları yeni bir yurt olmuştur.

Klazomenailileri Abdera'da yeni bir yurt arayışı içerisine iten başlıca etken zorunluluktur. Abdera, Klazomenai için, karşı karşıya kaldığı yabancı tehditler[260], tahıl sıkıntısı,[261] gibi sıkıntılı durumlar için bir alternatif arayışı olmalıdır. Olumsuz koşullar karşısında akılcılığı ve atılımcılığını ön plana çıkaran İonia insanı değişen koşullara uyum sağlamayı bilmiş ve çok da cazip olmayan yeni yurduna tutunmaya çalışmıştır. Bu çalışmada antik kaynaklar ve kentteki kazıların sonucunda Klazomenaililerin Abdera'da gerçekleştirdikleri koloni girişimi incelenmeye çalışılacaktır.

Antik Kaynaklarda Abdera

Yunan dünyasında arkaik dönemdeki kolonizasyon hareketlerinden yüzyıllar sonra dahi kolonizasyonla ilgili bilgilerin aktarılması sıkça görülen bir durumdur. Abdera'nın kolonizasyonu için de aynı durum sözkonusudur ve Abdera ile ilgili mitoslar ve kehanetler antik dönem yazarları tarafından günümüze nakledilmiştir. [262] Antik kaynaklar Abdera'nın kuruluş tarihi hakkında da önemli bilgiler sunmakta ve

[260] Lydia tehdidi Herodotos tarafından bildirilmektedir. (Herodotos, I. 16)
[261] Aristoteles (*Oeconomia* II, 17.) Klazomenai'nin düzenli olarak tahıl ithal ettiğinden sözetmektedir. Aynı durumun Aristoteles'ten bir kaç yüzyıl öncesi için de geçerli olabileceği düşünülebilir.
[262] Klazomenai'nin Abdera kolonizasyonu hakkında bilgi veren antik kaynaklar için bkn; Ioannes Labahn, *De Rebum Clazomeniorum.*

kentin Klazomenaililer tarafından ilk kuruluş tarihini 656 ve 652 yılları arasına vermektedirler. [263]

Pindaros'un ikinci paeanı (dinsel içerikli şarkı) kentin efsanevi kurucusu Abderos'a atıf yapmaktadır.[264] Abderos, Yunan mitolojisinden bilinen bir karakterdir. Pindaros'a göre Poseidon ve Thronia'nın oğludur. Herakles işlerinden birisi olan Diomedes'in insan yiyen atlarını öldürmeye gittiği zaman, Abderos ona eşlik eder ve vahşi hayvanlarca parçalanır. Philostratos, Herakles'in ölen arkadaşı anısına Abdera kentini kurduğunu ve onun anısına oyunlar düzenlediğini söyler.[265] Ancak Pindaros'un paeanında Timesias ve Klazomenai kolonisi ile ilgili bir ifadeye rastlanmamaktadır.[266] Pseudo-Skymnos ise benzer bir anlatımla Abdera'yı ölmeden önce Abderos'un kurduğundan sözetmektedir.[267]

Abdera'nın kuruluşu ile ilgili en önemli bilgi Herodotos tarafından verilmektedir. Herodotos, Abdera'da Timesias önderliğindeki Klazomenaililer tarafından kurulan ilk yerleşimin uzun ömürlü olmadığını ve girişimin başarısızlıkla sonuçlandığını ve ancak yaklaşık bir yüzyıl sonra Teosluların Abdera'da kalıcı bir kent yaratmayı başardıklarını belirtmektedir. Herodotos, Abdera kentinin kuruluşunu şu şekilde aktarmaktadır:

"*....Teosluların başına da aşağı yukarı aynı şey gelmiştir. Harpagos toprak teraslar sayesinde surlarını ele geçirdi, hepsi de gemilerine atlayıp Trakya'ya gittiler, orada Abdera kentini kurdular; bu kentin temellerini onlardan önce Klazomenaili Timesias atmıştı; ama Trakyalılar onu kovduğu için yararlanamamıştı; Abdera'da yerleşen Teoslular onu yarı –Tanrı katında tutarlar*." [268]

Herodotos'un Klazomenai kolonisinin başarısızlığını vurguladığı bu anlatımda dahi aslında Timesias öncülüğünde kurulan ilk kentin ve yarı tanrı katında tutulan Timesias'a verilen önemin vurgulandığı görülmektedir.

---

[263] Eusebios Pamphilos, *Chronikoi Kanones*, 167, 10; Solinos, *Polyhistor,* X. 10.
[264] Pindaros, *Paean* 2.1-5.
[265] Philostratos, *İmagines*, II.25.
[266] Pindaros'un ikinci paeanı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkn; Doughterty 1994.
[267] Pseudo-Skymnos, *Periegesis*, 666-70.
[268] Herodotos, I.168.

Klazomenai'nin Abdera kolonizasyonu ile ilgili olarak günümüze ulaşan önemli bilgilerden biri Eusebios tarafından aktarılmıştır. Eusebios, Abdera'nın kuruluş tarihini 654 olarak vermektedir.[269] Bu tarihin fazla erken olabileceği modern yazarlar arasında tartışmalıdır.[270]

Plutarchos *Moralia* adlı eserinde Klazomenaili Timesias'tan iki kez sözetmektedir. Eserin I. bölümünde Klazomenaili Timesias'ın kuracağı koloni ile ilgili kehanetten bahsedilmektedir.[271] V. bölümde ise Timesias'ın devlet adamı niteliklerine ilişkin olarak halk tarafından Timesias'a duyulan nefret ve Timesias'ın kenti terketmesi anlatılır.[272] Plutarchos'un, her işi kendisi yaptığı için halk tarafından sevilmeyen bir devlet adamı olarak sözettiği Timesias için, Aelianos da benzer tanımlamalar yapmakta ve Timesias'ın kenti terkettiğinden bahsetmektedir.[273] Bu metinlerde terkedilen kentin hangisi olduğu açık değildir. Sözü geçen kent Klazomenai olabileceği gibi Abdera da olabilir.[274]

Solinos, *Polyhistor* adlı eserinde, Diomedes'in[275] kızkardeşi tarafından kurulan ilk Abdera kentinin yıkıldıktan sonra 31. Olympiadların yapıldığı tarihte Klazomenaililer tarafından yeniden kurulduğunu[276] söylemektedir.

Antik kaynaklardan günümüze kalan bu bilgilerin tarihsel değerleri tartışma konusudur. Abdera'nın kolonizasyonu hakkında bilgi veren yazarların olaydan yüzyıllarca sonra yaşamaları dahi tek başına aktarılanların doğruluğu ile ilgili şüphelere yol açmaya yeterlidir. Eusebios'un verdiği tarihin dakikliğinin soru işaretlerine yol açması doğaldır. Konuyla ilgili en önemli yazar Herodotos'un muğlak ifadelere sahip olan ve subjektif bir yazar olarak tanınması da güvenilirliğini azaltmaktadır. Ancak

---

[269] Eusebios Pamphilos, *Chronikoi Kanones*, 167, 10.
[270] Burn 1935, 130-146; Cook 1946, 77.
[271] Plutarchos, *Moralia,* I, 471; " *Timesias'a, koloni kurması ile ilgili kehanette bal arısı kovanlarının eşek arısı yuvalarına dönüşeceğinin bildirilmesi ile kovandaki arılar gibi arkadaş ararken kendilerini eşek arısı yuvasıyla karşı karşıya kalanlar arasında ilişki kurulmamalıdır."*
[272] Plutarchos , *Moralia,* V. 127.
[273] Aelianos, *Varia Historia,* XII, 9; *"Timesias her işi kendisi yaptığı için sevilmedi ve kendisinden nefretle söz eden bir çocuğu duyduktan sonra kenti terketti".*
[274] Bu konudaki değişik görüşler için bkn; Graham 1992, 46.
[275] Apollodoros'a göre Diomedes, Ares ve Kyrene oğlu, Bistonialıların kralı bir Trakyalıdır. (Apollodoros, 2.96) Diomedes'in insan yiyen atlarını öldürmek Herakles'in sekizinci işidir.
[276] Solinos, *Polyhistor,* X. 10.

günümüze aktarılan tüm bu ifadeler arkeolojik verilerle birleştiğinde kentin Klazomenai kökeni ve kuruluş tarihinin 7. yüzyılın ikinci yarısı olduğu açık olarak görülmektedir.

Abdera Adının Kökeni

Trakya'daki Abdera kenti dışında aynı ismi taşıyan iki kent daha mevcuttur. Bu kentlerden biri Kuzey Afrika'da Kartaca yakınlarındadır, diğeri ise İspanya'nın güney kıyılarında yer alır. İspanya'da yer alan Abdera kentine ait, üzerinde isminin Fenike alfabesi ile yer aldığı sikkeler mevcuttur ve ismin Fenike kökenli olduğu bilim çevrelerinde kabul görmektedir.[277] Trakya'daki Abdera kentinin de bir Fenike emporiumu olarak başladığı ileri sürülen görüşler arasındadır.[278] Ancak ismin etimolojik açıklaması bugüne kadar tam olarak ortaya konulamamıştır.

Pindaros, Philostratos ve Pseudo-Skymnos tarafından sözüedilen efsanevi kurucu Abderos'un isminin genellikle Abdera kelimesinin hellenleşmesi sonucu ortaya çıktığı kabul edilmektedir.[279]

Değerli madenlerce zengin olan bölgeye yönelik Fenike ilgisi Herodotos'un tarafından da aktarılmaktadır.[280] Bu durumda 7. yüzyılın ortalarından önce Fenikelilerce isimlendirilen bir bölge ya da yerleşimin, 654 yılında Klazomenaililerce kolonize edildiği ve kentin yabancı isminin açıklanması amacıyla zamanla efsanevi bir kurucunun yaratıldığı düşünülebilir. Ancak Abdera'da yapılan kazılar sonucunda bugüne dek Fenike varlığına işaret edebilecek herhangi bir veri ortaya çıkmamıştır.

Abdera'da Yerel Halk ve Klazomenailerle Olan İlişkileri

Abdera'da Klazomenaililerce kurulan kentin kısa ömürlü olmadığı ve Teos yerleşimine dek neredeyse kesintisiz devam ettiği kazılarla ortaya konulmuştur. Ancak

[277] Graham 1992, 44, dipnot. 8.
[278] Isaac 1986, 76,77.
[279] Graham 1992, 45; Dougherty 1994, 208.
[280] Herodotos, II. 44.3-4, VI. 47.1-2.

antik kaynakların, özellikle Herodotos'un aktardıklarından[281] Klazomenaililerin bölgeye uyum sağlayamadıkları ve koloni kurma girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlandığı anlaşılmaktadır. Bölgeye gelen kolonistlerin yerel Trakya kabileleriyle karşı karşıya kaldıkları da antik kaynaklarda belirtilmektedir. Pindaros ikinci paeanında Herakles, Diomedes dolayısıyla Yunanlı, Trakyalı düşmanlığını ortaya koymaktadır. Şiirden bu düşmanlığın Teos kolonisi dönemine dek devam ettiği ve Abderalıların yerel halka karşı kazandıkları zafer açıkça anlaşılmaktadır.[282]

Bölgedeki arkeolojik surveylerde orta, geç Neolithik ve erken Tunç yerleşimlerini işaret eden buluntulara rastlanmıştır.[283] Çevrede erken tunç çağından Klazomenaililerin kolonizasyon dönemine dek kesintisiz devam eden bir yerleşime rastlanmamıştır. Yalnızca günümüzde bir köy olan Mandra'da neolithik yerleşimin yanısıra geç Tunç çağına ait buluntulara rastlanmıştır. Ancak, Arkaik Abdera kentinin sınırları içerisinde geç tunç çağı veya erken demir çağına ait, dolayısıyla yerel Trakya kabilelerine veya olası bir Fenike kolonisine ait hiç bir buluntu ile karşılaşılmamıştır.

Bölgede Klazomenai kolonisinin kurulduğu döneme denk gelen tek bir erken demir çağı yerleşimi saptanmıştır. Toxotes köyü yakınlarında bir tepede yer alan bu yerleşimde erken demir çağına ait seramik buluntular ele geçmiştir. Bölgedeki maden kaynaklarını kontrol edebilecek bir konumda yer alan yerleşim Klazomenaili kolonistlerin yerel halkla yaşadıkları çatışmaların olası kaynağı olmalıdır.

Son kazılarla, antik kaynaklardaki anlatımın tersine Klazomenaililerin zorlu bir mücadeleden sonra Abdera'da tutunabildikleri anlaşılmaktadır. E. Skarlatidou tarafından kazılan K nekropolisinde ele geçen bir kadın iskeleti ve kafatası üzerinde yapılan antropolojik incelemeler Klazomenaililerin ayakta kalma mücadelesine iyi bir örnek oluşturmaktadır. A. Agelarakis, 7. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış ve aldığı bir sapan darbesi ile kafatası parçalanmış genç bir kadına yapılan başarılı bir cerrahi müdahaleyi incelemiş ve kadının müdahaleden sonra yıllarca yaşadığını ortaya koymuştur.[284] Teoslularca ikinci bir kolonizasyon dalgası ile kurulan kentin ise bölgedeki yerel halkla iyi ilişkiler içinde olduğu beklenmelidir.

---

[281] *İbid.,* I.168.
[282] Pindaros, Paean II, 30-34.
[283] Koukouli-Chrysanthaki 1985,85-87.
[284] Agelarakis 2006 a, 6, 7; Agelarakis 2006 b, 1-7.

Kentteki Kazılar

Abdera'da, D. Lazaridis[285] tarafından yürütülen ilk kazılar, 1950 yılında başlamış ve 1966 yılına dek sürmüştür. Bu çalışmalarda kentin sur duvarlarının bir kısmı ve güneydeki yerleşim ortaya çıkarılmıştır. Lazaridis, kenti çevreleyen surların dışında, güneydoğuda kalan nekropolisi de açığa çıkarmıştır.[286] Abdera'da 1982-1992 yılları arasında yapılan kazı çalışmalarında Herodotos'un ve diğer antik kaynakların anlatımlarının tersine hiç de kısa ömürlü olmayan ve ikinci bir kolonizasyon dalgasına dek kesintisiz yerleşim gösteren bir kentle karşılaşılmıştır. Arkeolojik ve jeomorfolojik araştırmaları kapsayan bu son kazı çalışmalarında Abdera'daki Klazomenai varlığı ile ilgili önemli veriler elde edilmiştir.[287]

Son kazılarla kentin kuzeyinde ikinci bir surun varlığı saptanmıştır. Ele geçen buluntular kuzey surunun güneydekine kıyasla daha erken bir döneme ait olduğunu ortaya koymaktadır ve sur Klazomenai kolonisi ile ilişkilendirilmektedir. Yedinci yüzyıl ortalarında Klazomenaili kolonistler, kentlerini, jeomorfolojik araştırmaların da gösterdiği gibi, o dönemde var olan körfezin doğusunda, alçak tepeler üzerine kurmuşlar ve kenti bir sur duvarı ile koruma altına almışlardır. A evresi duvarı olarak adlandırılan bu erken dönem suru ele geçen buluntular yardımı ile 7. yüzyıl sonlarına tarihlenmektedir.

Antik kentin kuzeyinde yapılan kanal çalışmaları geniş bir nekropolisi gün ışığına çıkarmış ve Abdera'nın tarihi ile ilgili ilginç verilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Buluntular 7. yüzyılın ikinci yarısına aittir ve mezar tipleri ve gömü adetlerine dayanarak nekropolisin Yunanlılar tarafından kullanıldığı saptanmıştır.[288]

---

[285] Ayrıntılı bilgi için bkz. Lazaridis 1971
[286] Lazaridis 1966, 363-364.
[287] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkn; Skarlatidou 1985, 99-106; Graham 1992, 46-48; Koukouli-Chrysanthaki 2004; 235-248.
[288] Skarlatidou 1985, 99.

Abdera'da L. Kriatoni[289] tarafından kazılan iki tümülüste 5. yüzyıl mezarlarının altında geç 7. ve erken 6. yüzyıla ait mezarlara rastlanması kentteki daha önce varolan yerleşime işaret etmektedir.

Kentin kuzeyinde D. Kallintzi[290] tarafından yapılan kurtarma kazılarında bulunan 7. ve erken 6. yüzyıla ait mezarlar da kentteki Yunan varlığını güçlendiren buluntular içermektedir.

Sözü edilen nekropolis ve tümülüs alanlarındaki kazılarda elde edilen veriler 7. ve 6. yüzyıllarda kentteki Yunan varlığını göstermektedir. Bu durum Klazomenai varlığını işaret edebilir. Kazılarla izlenen ölü gömme adetlerinin Klazomenai ile benzerliği aşağıda "Klazomenai Kökenli veya İlişkili Seramik Buluntular" bölümünde incelenecektir.

Abdera'daki Klazomenai kenti

Abdera'da Klazomenaili kolonistler tarafından kurulan kente ait arkeolojik veriler oldukça sınırlıdır. Kentin kuzeyinde yapılan kazı çalışmalarında kuzey surunun kuzey-batı köşesinde farklı dönemlere ait iki duvar yapısının varlığı saptanmıştır.[291] A evresi ve B evresi olarak adlandırılan bu duvar yapılarından A evresinin daha erken tarihli olduğu ve Klazomenai kolonisi ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Küçük taşlardan oluşan A evresi duvarı 4 m. kalınlığındadır ve bu açıdan diğer Yunan yerleşimlerinde ortaya çıkarılan Geometrik ve Erken Arkaik surlarla karşılaştırılabilir. Abdera kuzey surunun A evresi duvarının Smyrna[292] ve Troia II[293] surlarında olduğu gibi kerpiçten yapılmış bir üst yapıya sahip olduğu düşünülmektedir.[294] Klazomenai'de 2005 ve 2006 yıllarında kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan kuzey-güney akslı sur duvarı ve daha doğuda yer alan erken döneme ait muhtemel bir sur

[289] Kriatoni 1987, 431.
[290] Kallintzi 1997, 633-644.
[291] Koukouli-Chrysanthaki 2004, 237.
[292] Nicholls 1958-1959, 51.
[293] Korfmann 2001, 347.
[294] Koukouli-Chrysanthaki 2004, 238.

yapısına işaret eden duvarların kapsamlı incelenmesi önümüzdeki yıllarda Abdera, Klazomenai ilişkilerine dair yeni veriler ortaya koyabilir.[295]

Abdera'da A evresi duvarına ait kesin tarihleme surun iç kesiminde bulunan bir yapının ortaya çıkarılan iki odasındaki buluntular yardımıyla gerçekleşmiştir. Batıda yer alan oda Andros adasındaki Zagora kentinde, Sub-geometrik evlerden bilinen bir çeşit depo işlevini görmüş olmalıdır.[296]Tabanda ele geçen bir çift başlı balta, yapıda rastlanan tahrip tabakasından gelen lotuslu ve gözlü kaseler ve Yaban Keçisi stilinde seramik parçaları 7. yüzyıl sonunu, 6. yüzyıl başını işaret etmektedir. Bu tarih, Klazomenai kolonisiyle ilişkilendirilen A evresi duvarları için bir *terminus ante quem* oluşturmaktadır. Yine aynı alanda ele geçen "daedalik" bir figürin, bu tarihi 7. yüzyılın üçüncü dörtlüğüne çekmektedir. Ancak kazılan alanın sınırlı olması, bu alandaki tahrip tabakasının Klazomenai kolonisine ait olabilecek genel bir tahrip tabakası ile ilişkilendirilmesine olanak sağlamamaktadır. A evresi duvarlarının iç kısmındaki bu odaların varlığı aynı zamanda Klazomenaililerce kurulan kent ile deniz arasında uygun bir mesafenin olduğunu ortaya koymaktadır.

Kentte, surun A evresi duvarları ve bu duvarların iç kısmında yer alan iki odadan başka Klazomenai kolonisi ile ilişkilendirilebilinen çok az sayıda yapı mevcuttur. Kuzey surunun içinde, açığa çıkarılan duvarların doğusunda yer alan kötü korunmuş durumda evlere ait duvar kalıntıları E. Skarlatidou tarafından kazılmıştır.[297] Bu duvarlar da yine geç 7. yüzyıl ve erken 6. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Klazomenai Kolonisi ile İlişkili Abdera Arkaik Nekropolisleri

Abdera kentinin nekropolisleri kenti çevreleyen surların dışında geniş bir alana yayılmışlardır. Nekropolislerin yer seçiminde tarım ve hayvancılığa elverişli olmayan kumlu, kayalık veya bataklık arazilerin tercih edildiği görülmektedir. Kentte 1950'den

[295] Bakır et al 2007, 188-190.
[296] Koukouli-Chrysanthaki 2004, 238.
[297] Skarlatidou 1988, 149-151; İdem.,1989, 227-232.

itibaren süren kazılarla kentin değişik dönemlerine ait nekropolislerin yerleri belirlenmiştir.

Klazomenaili kolonistlerce kurulan ilk kente ait nekropolisler 7. yüzyılın ortalarından başlayarak 570 yıllarına dek uzanan bir süreçte kullanılmışlardır. Kent surlarının dışında, kentten 1-2 km. uzaklıkta, dört değişik yerde yer alan Klazomenai nekropolislerinde toplam 346 mezar bulunmuş ve kazıları tamamlanmıştır.[298]

Klazomenaililerle ilişkilendirilebilinen ilk nekropolis (Γ) kentin güney-doğusunda yer almaktadır ve burada yalnızca bir mezar kazılmıştır.[299]

Abdera'da 1982 yılında yapılan bir kanalizasyon kazısı oldukça büyük bir nekropolisin (K) ortaya çıkarılmasına neden olmuştur.[300] Nekropolis antik kentin kuzey surunun kuzey-batı bölümünün hemen dışında yer almaktadır. Nekropoliste ele geçen buluntular 7. yüzyılın ikinci yarısını işaret etmektedir. Mezar buluntuları ve gömü adetleri dikkate alındığında bu nekropolisin de Klazomenai kolonisi ile ilişkilendirilmesi kaçınılmazdır. Abdera K nekropolisi, Klazomenai Abdera ilişkilerinin ortaya konulmasında, çok sayıda mezar ve buluntu içermesinden dolayı özel bir önem taşımaktadır. Dört kazı kampanyası boyunca devam eden çalışmalarla nekropolisin sınırları yaklaşık olarak saptanmış ve çoğunluğunu urnelerin oluşturduğu 282 gömü bulunmuştur. Kremasyon daha ender olarak görülmektedir. Mezarların üstü kalın bir deniz kumu tabakası ile kaplıdır ve iki ya da üç tabaka oluşturacak şekilde yoğun bir şekilde yerleştirilmiştir. Nekropoliste özenli bir düzenleme yapılmamıştır. Çoğunlukla gruplar halinde olan gömüler, yanyana, birbirine bitişik şekilde, kimi zaman üstüste ve gelişigüzel şekilde ve herhangi bir özel yön dikkate alınmaksızın yerleştirilmişlerdir. Bazı durumlarda iskeletlerin konumundan ve birbirlerine doğru yönlenmesinden dolayı eş zamanlı anne-çocuk gömüleri sözkonusudur. Genellikle nemli iklim koşullarından ve çoğunluğun çocuk ve bebek mezarı olmasından dolayı iskeletler kötü korunmuştur. Ancak varolan örnekler çoğunluğun cenin pozisyonunda olduğunu göstermektedir.

İskeletlerin incelenmesi sonucu ortaya çıkan ilginç bir sonuç gömülerin çoğunun bebeklere ait oluşudur. Nekropoliste yer alan 239 tane gömü bebek ve çocuk mezarlarından oluşmaktadır ve bu mezarlar için çoğunlukla günlük kullanım

[298] Kallintzi 2004, 271.
[299] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Lazaridis 1966, 363-364.
[300] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız; Skarlatidou 1985, 99-108; Skarlatidou 2004, 249-260.

amphoraları, az sayıda ticari amphora, mutfak kapları, pithos-amphoralar, küçük ve basit kaplar kullanılmıştır. Tüm Yunan dünyasında yaygın olan bu uygulamaya anakent Klazomenai'de de rastlanmaktadır.[301] Mezarların çevreleri küçük taşlarla desteklenmiş ve ağızları geniş plaka taşlarla kapatılmıştır. Bu da yine Klazomenai'den bilinen bir uygulamadır.[302] Çoğunlukla yetişkinler için uygulanan basit inhumasyon mezarların sayısı 22'dir. Nekropoliste bulunan tek sanduka tipi mezar ise bir bebeğe aittir.

Arkaik K nekropolisi içindeki mezar sayısı ve kullanıldığı süre itibarıyla oldukça büyük bir nüfusa işaret etmektedir.

Kent surlarının yaklaşık 1200 m. kuzeybatısında yer alan bir diğer nekropolis (Π) de Klazomenai kolonisiyla ilişkilidir ve burada 22 mezar bulunmuştur.[303]

Klazomenai kolonisiyle ilişkili diğer bir nekropolis (X) yine surların 1500 m. kuzeyinde yer almaktadır. Burada da kırk mezar kazılmıştır.[304]

Bu nekropolisler gömü adetleri açısından benzer özellikler göstermektedirler. Mezarlar belli bir düzen ve yön gözetmeksizin yerleştirilmişlerdir. Kremasyon ve inhumasyon birlikte görülür. Kremasyonlar genellikle gömünün bulunduğu yerde yapılmıştır. Ancak K Nekropolisinde saptanan 20 kremasyon mezardan yalnızca 8 tanesinde kremasyon işleminin nekropoliste yapıldığı, diğerlerinde ise işlemin nekropolis dışında yapıldığı saptanmıştır.[305] Mezarların yalnızca dörtte birinde buluntu saptanmıştır. Birbirlerinden oldukça uzak konumlarda yer alan nekropolisler, buluntulardan anlaşılacağı üzere çağdaştırlar. Birbirlerinden oldukça uzak konumda bulunan ve birbirleriyle çağdaş birden çok nekropolisin varlığı değişik nedenlere bağlı olabilir. [306] Klazomenai'de çağdaş olarak kullanılan altı nekropolisin bulunması ve Abdera'da da benzer bir durumun görülmesi Klazomenai Abdera ilişkileri açısından dikkat çekicidir. Klazomenai'de bu durum nekropolislerin farklı klan veya aileler tarafından kullanılmış olabileceği şeklinde açıklanmaktadır.[307] Klazomenai'de olduğu gibi Abdera'da da aynı nekropoliste farklı ekonomik sınıfları işaret eden mezar

[301] Hürmüzlü 2003, 249.
[302] İbid., 248.
[303] Koukouli-Chrysantaki 1984, 8-11.
[304] Kallintzi 1997,638-641.
[305] Skarlatidou 2004, 256.
[306] Kallintzi 2004, 273.
[307] Hürmüzlü 2003, 236; İdem., 77-95.

hediyelerinin bulunması, farklı sosyal veya ekonomik sınıfların farklı nekropolisleri kullanmış olabileceği görüşüne olanak tanımaz. Tam tersine çoğunluğunda mezar hediyesinin hiç görülmediği veya çok basit hediyelerin bulunduğu K ve X nekropolislerinde bulunan iki mezar, buluntularının sayısı ve niteliği açısından diğerlerine oranla çok daha değerli mezar hediyeleri içermektedir. Aynı şekilde gömü adetleri ve uygulamaları açısından da fark yoktur.

Çok sayıda mezar ve buluntu içeren K Nekropolisi, ele geçen buluntulara göre 650 ile 570 yılları arasında kullanılmıştır. Yapılan antropolojik çalışmalar da nekropolisin iki veya üç kuşak boyunca, yaklaşık yetmiş, seksen yıl kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Yalnızca mezar buluntularından yola çıkarak bir kentin kimliği ve organizasyonu hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olmak mümkün değildir. Ancak yukarıda sözü edilen nekropolislerden elde edilen buluntular kentin İonia ve hatta Klazomenai kökenini açıkça ortaya koymakta ve Abdera tarihinin aydınlatılmasına önemli katkılar sağlamaktadırlar.

Abdera'da Klazomenai Dönemine Ait Arkeolojik Buluntular

Genel Buluntular

Abdera'da 1950 yılında başlayan ve günümüze dek süren kazı çalışmalarında kentin tarihini aydınlatan ve arkaik dönemdeki ilişkilerini ortaya koyan çok sayıda buluntu ele geçmiştir. Kentte ve nekropolislerde ele geçen buluntular, Arkaik dönemde Abdera'da kurulan Klazomenai kolonisinin bir kaç yıl sürmediğini, sağlam sur duvarları, nekropolisleri ile olasılıkla 6. yüzyıl ortalarında Teos'luların yerleşmesine dek neredeyse kesintisiz devam eden bir kentin varlığını ortaya koymuştur. Buluntuların incelenmesi kentin İonia ve Klazomenai dışındaki merkezlerle olan ticari ilişkilerini de ortaya koymaktadır.

Kentte bulunan en eski buluntulardan birisi 7. yüzyılın üçüncü dörtlüğüne tarihlenen bir "Daedalik" figürindir.[308](Levha 14, 2.1.1) Klazomenai kolonisi ile ilişkilendirilen A evresi sur duvarlarında ele geçen bu figürin, surun yapım tarihi açısından önemli bir buluntudur. Yine sur duvarlarına bitişik yapıda ele geçen demir çift başlı balta kentteki erken buluntulardandır.[309] (Levha 14, 2.1.2) Aynı yapıda Doğu Yunan üretimi lotuslu-gözlü kaseler de ele geçmiştir. [310]

Teosluların 6. yüzyılın ortalarında Abdera'da terkedilmiş bir kentle karşılaşmadıklarını ve iki koloni arasında tarihsel bir boşluk olmadığını az sayıda buluntu kanıtlamaktadır. Surlarda ve özellikle Arkaik nekropoliste (K) ele geçen Orta Korinth dönemine (590-570) ait vazolar[311] (Levha 15, 2.1.3),bantlı, rozetli ve gözlü skyphoslar[312] Klazomenai ve Abdera kolonileri arasında tarihsel kesinti olmadığını kanıtlayan buluntulardır. Kentte ele geçen, üzerinde Theseus ve Minotaur betimlemesi bulunan bir bronz kalkan parçası da[313] (Levha 15, 2.1.4) 6. yüzyılın ikinci dörtlüğüne aittir.

Kentte Klazomenai dönemine ait en fazla sayıda buluntu Arkaik K nekropolisinden gelmektedir. Ele geçen buluntuların çoğunluğunu seramik kaplar oluşturur. Az sayıda süs eşyası da buluntular arasındadır. E. Skarlatidou, nekropoliste ele geçen seramik buluntuları yedi ana grup halinde sınıflamıştır.[314] Abdera Arkaik nekropolisi buluntularının incelenmesi sonucunda, bunların pekçoğunun Kuzey İonia ve bir kısmının da Klazomenai atölyelerinde üretilmiş olduğu görülmüştür.

Korinth seramiğine ait örnekler nekropoliste önemli bir buluntu grubunu oluşturur. Yalnızca küçük vazolar ele geçmiştir. Orta Proto-Korinth seramik stilinin ikinci evresine ait olan, 690-640 yılları arasına tarihlenebilecek, gövdesi bantlarla bezeli konik bir aryballos nekropolisteki en eski buluntudur.[315] (Levha 15, 2.1.5) Geç Proto-Korinth (635-630), Transisyonel Korinth (630-620/615), ErkenKorinth (615-595/590) ve Orta Korinth(590-580) seramik stillerine ait örnekler buluntular arasındadır.

[308] Koukouli-Chrysantaki 2004, 241, fig. 18.
[309] *İbid.*, 240, fig. 14.
[310] *İbid.*, 240, fig. 15-17.
[311] Skarlatidou 2004, 255, fig. 24.
[312] Koukouli-Chrysantaki 2004, 241, fig. 19.
[313] İbid., 2004, 242, fig. 20.
[314] Skarlatidou 2004, 249.
[315] Skarlatidou 2004, 254, fig. 21.

Daha az bir kısım seramik buluntu ise Güney İonia, özellikle Samos kökenlidir. Güney İonia üretimi olduğu düşünülen Villard & Vallet A1 tipi vazolar[316] buluntular arasında yer almaktadır. Yine Güney İonia Orientalizan (Yaban Keçisi) Stilinde bezenmiş seramik örnekleri az da olsa Abdera Arkaik nekropolisinde yer almaktadır. Bu örnekler Miletos kökenli olmalıdırlar ve R.M. Cook'un sınıflamasına göre stilin Orta Yaban Keçisi II evresine, yaklaşık 600 yılına aittirler.[317]

Nekropoliste Gri Aeolis seramiği[318] iki tek kulplu kase ve perdahlanmış yüzeyli iki olpe ile temsil edilmektedir.

Nekropoliste yer alan gömülerde en sık kullanılan vazo türü amphoralardır. Klazomenai amphoralarının yanı sıra az sayıda SOS tipi amphora ve Korinth A tipi amphora, buluntular arasındadır. Üretimlerine Attika'da Geç Geometrik dönemden itibaren başlanan, 7. yüzyıl içerisinde çok yaygın olarak kullanılan ve boyunlarında yer alan simge veya süslemelerden dolayı SOS amphoraları olarak adlandırılan ticari amphora tipine Abdera'da olduğu gibi Klazomenai'de de az rastlanmaktadır.[319] Bu durumda Abdera'nın zeytinyağı ve şarap ithalatında Kıta Yunanistan'ın ağırlığı olmadığı söylenebilir.

Kentte ele geçen seramikler arasında az da olsa yerel üretim kaplar da mevcuttur. Ele geçen buluntular formların tek kulplu bezemesiz kaseler ve daha büyük mutfak kapları ile sınırlı olduğunu göstermektedir.

Klazomenai Kökenli veya İlişkili Seramik Buluntular

Abdera'da kurulan Klazomenai kolonisinin Herodotos'un anlatımının aksine kısa ömürlü olmadığı Klazomenai kökenli seramik buluntuların yardımıyla anlaşılmaktadır. Başta Arkaik K nekropolis olmak üzere Kuzey suru A evresi duvarı ve çevresi ve diğer nekropolislerden gelen buluntular kentin 7. yüzyıl ortalarında

[316] Bakınız: Skarlatidou 2004, 250, 252, fig. 12.
[317] Skarlatidou 2004, 254.
[318] Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız; Cook-Dupont 1998, 135,136.
[319] Doğer 1988, 128, şekil 46.

kurulup en azından 6. yüzyılın 2. dörtlüğü içlerine dek devam ettiğini, bu dönemde kentteki Klazomenai kimliğini açıkça ortaya koymaktadır.

Arkaik K Nekropolisinde ise en fazla sayıda buluntu içeren grubu Doğu Yunan üretimi subgeometrik vazolar oluşturmaktadır. Bu gruptaki vazoların çoğunluğu kuşlu (Levha15, 2.1.6) ya da bantlı (Levha 15, 2.1.7) skyphoslardır.[320] Kuşlu kotyle ve skyphoslar Klazomenai'de yerleşim alanlarında ve nekropolislerde sıklıkla ele geçen bir gruptur. Antik metinlerde *choai* adıyla anılan, şarap, bal, süt, zeytinyağı, kurban edilen hayvanların kanı ve arpa bulamacından oluşabilen sıvı adaklar için kullanılmış olmaları muhtemeldir.[321] Doğu Yunan dünyasında birçok merkezde ele geçen kuşlu kotyle ve kuşlu skyphosların üretim yerine dair çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.[322] M. Kershner, Miletos, Ephesos ve Smyrna'da ele geçen kuşlu kotyle ve skyphoslarla yaptığı kil analizleri sonucunda Kuzey İonia'da farklı atölyeler belirlemiştir.[323] Skarlatidou, Abdera örneklerinin, Khios ve Klazomenai örnekleriyle teknik açıdan benzerlik gösterdiklerini belirtmekte ve bunların Klazomenai'de bulunan bir atölyede üretilmiş olabileceklerini söylemektedir.[324] Bantlı skyphos örneklerinin, bu tipin Klazomenai'de erken dönemlerden itibaren üretildiği gözönünde tutulduğunda Abdera'ya giden Klazomenaililer tarafından götürülmüş olabileceği söylenebilir.[325]

Abdera'da ortaya çıkarılan ve tarihi 7. yüzyılın üçüncü dörtlüğüne dek inen Kuzey suruna ait A evresi duvarlarının iç kısmında yer alan iki odalı yapıda Erken Orientalizan Stil-2-Hamburg Grubuna dahil Klazomenai Orientalizan Stilinde bezeli örnekler ele geçmiştir.[326] (Levha 15, 2.1.8) Klazomenai Orientalizan Stilinde bezenmiş vazoların bulunduğu bir başka alan K nekropolisidir. Nekropoliste çoğunluğunu oinokhoelerin oluşturduğu bu grup örnekler stilistik açıdan Kuzey İonia veya Klazomenai atölyelerine ait olmalıdırlar. N. Aytaçlar, K nekropolisinde ele geçen bazı örnekleri erken orientalizan stil-1 (Levha 16, 2.1.9 ve Levha 16, 2.1.10) olarak

[320] Skarlatidou 2004, 252, fig. 10,11; Skarlatidou 1985, 99-108; Hürmüzlü 2003, 279, 280, 284.
[321] Burkert 1994, 194, dipnot 41.
[322] Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız; Dupont 1986, 57-71; Jones 1986.
[323] Kershner 2002, 63-92.
[324] Skarlatidou 2004, 250.
[325] Hürmüzlü 2003, 284.
[326] Koukouli-Chrysanthaki 2004, 240, fig 15; Aytaçlar 2005, Lev. 28, fig.E. 146.

tanımlamıştır.[327] Erken orientalizan stil-1 ile ilişkili Tarsus grubuna ait örnekler,[328] ve Erken Orientalizan Stil-2[329] örnekleri de nekropoliste temsil edilmektedir.

K nekropolisinde bezemesiz ya da bantlı tek kulplu kaseler ele geçen buluntular arasındadır. Çoğunda aynı yumuşak ve kırmızı kil kullanılmıştır ve üretim yerleri aynı merkez olmalıdır. Bu örnekler de Kuzey İonia örnekleri ile uyum içindedirler. Klazomenai'de oldukça yaygın bir form olan tek kulplu kaseler 7. yüzyıl ortalarında görülmeye başlarlar ve 6. yüzyıl sonuna dek hemen hemen aynı form anlayışı ile kullanılmaya devam ederler. Yine aynı kilden üretilmiş açık ya da kapalı emzikli kaplar Abdera K nekropolisi buluntuları arasındadır.

K Nekropolisinde ele geçen birçok mezar amphora mezar şeklindedir. Ele geçen amphoraların pek çoğu Doğu Yunan atölyelerinde üretilmişlerdir. En sık kullanılan amphoralar Klazomenai'de üretilmişlerdir. Khios üretimi ticari amphoralara benzeyen ancak üzerinde beyaz astar bulunmayan bu amphoraların Klazomenai üretimi olduğu son yıllarda Klazomenai'de yapılan çalışmalarla ortaya çıkarılmıştır.[330] Yine Khios örnekleri ile tanınan ve üzerinde yatay "S" motifinin bulunduğu ve 630-600 yıllarına tarihlenen II. Grup amphoralarına benzer bir örnek de Abdera K Nekropolisinde ele geçmiştir (Levha 16, 2.1.11).[331] Klazomenai Akpınar Nekropolisinde ele geçen benzer amphora örnekleri[332] bunların da muhtemelen Klazomenai üretimi olduğunu ortaya koymaktadır.

K nekropolis buluntuları arasında Skarlatidou'nun halka aryballos olarak adlandırdığı ve Klazomenai'den iyi tanıdığımız askoslar önemli bir grup oluşturmaktadırlar. Abdera'da olduğu gibi Klazomenai'de nekropolislerden ele geçen halka askosların büyük bir bölümü küçük çocuk ya da bebek mezarlarından ele geçmiştir. Bu askosların bebeklerin ciltlerinin yağlanmasında kullanılmış olabilirler. Parfüm kabı olarak kullanılmış olmaları da muhtemeldir. Abdera'dan ele geçen örnekler

[327] Skarlatidou 2004, 253 fig 18a ve fig. 18 b; Aytaçlar 2005, Lev. 11, fig. E 46 ve Fig 50a.
[328] İbid.,, 41.
[329] İbid., 47.
[330] Sezgin 2004, 160, 170.
[331] Skarlatidou 2004, 256, fig 28.
[332] Hürmüzlü 2003, 389.

(Levha 16, 2.1. 12) de içi taralı üçgenlerle bezelidir[333] ve 630-600 yıllarına tarihlenirler. Bu askosların benzerleri Klazomenai Akpınar nekropolisinde de ele geçmiştir.[334]

Thrakia'nın zenginliklerinden haberdar Klazomenaililer, bilinçli bir şekilde yeni bir yurt olarak gördükleri Abdera'da tutunabilmek için, zorluklara karşın[335] tüm güçlerini ortaya koymuşlardır. Ancak kent 6. yüzyıl ortalarında sönükleşmiş olan kent Pers istilaları sonucunda Teos tarafından tekrar kolonize edilmiştir. Bu süreçte, her iki koloni arasında büyük bir zaman diliminin olmadığını kent ve nekropolis kazılarından elde edilen verilerden anlaşılmaktadır. Abdera'daki Teos kenti başlangıçta kendi halinde bir yerleşimken 5. yüzyılda yerli halkla ve çevreyle sağlanan uyum ve kaynakların iyi kullanılması sonucu Attika-Delos birliğine en fazla vergi veren üçüncü kent konumuna gelmiştir. Bu dönemde kentin, Klazomenai ile olan ilişkileri az da olsa devam etmiştir. Teoslular tarafından kurulan Abdera kentinde Timesias'ın kurucu olarak yarı tanrı katında tutulması, Klazomenai varlığının fiilen olmasa da kültürel açıdan devam ettiğini ve Klazomenai ve Teos kentleri arasındaki geçiş sürecinin barışçıl bir şekilde sonlandığını işaret etmektedir.[336] 5. yüzyılda üretilen Albertinum grubuna ait yerel üretim olan Klazomenai tipi lahitler [337]kültürel bağlılığın devam ettiği belirlemek açısından önem taşırlar.

[333] Koukouli-Chrysanthaki 1982, Pl. 6, β; Skarlatidou 1986, Fig.16.

[334] Hürmüzlü 2003, 336, 337.

[335] Kent nekropolislerinde yapılan antropolojik araştırmalar Klazomenai kentinin müreffeh bir hayata sahip olmadığını işaret etmektedir (Agelerakis 2004, 339). Klazomenaililerin sıtmayla savaşmak zorunda kaldıkları da nekropolislerde yapılan paleopatholojik araştırmalar sonucunda ortaya konmuştur (Koukouli-Chrysanthaki 2004, 241, dipnot. 27).

[336] *İbid*., 242.

[337] Cook 1981, 145.

3. KARADENİZ

Koloni Döneminde Karadeniz'de Yunan Varlığı

Yunan kolonizasyonu ve denizaşırı etkinlikleri göz önüne alındığında, Karadeniz bu tür hareketlere konu olan son bölge durumundadır. Yunanlıların ilk koloni seçimlerinde genellikle iklimsel olarak kendi ülkelerine yakın yerleri seçtikleri görülmektedir. Ters iklim koşulları, güçlü rüzgarlar ve akıntılar, doğal limanların azlığı gibi coğrafi güçlükler, Karadeniz'in daha geç ilgi odağı olmasına neden olmuştur. Kolonizasyon hareketlerine daha geç başlayan İonialılar, Akdeniz havzasındaki uygun özellikli yerlerin paylaşılmış olması nedeniyle, zorunlu olarak Karadeniz kıyılarına yönelmişlerdir. Bu yeni süreçte, Karadeniz kolonizasyonunda İonia ve özellikle Miletos'un etkin olduğu görülmektedir.

Yunanlıların Karadeniz hakkındaki bilgileri az da olsa Tunç çağından itibaren mevcuttu. Mykenlerin Karadeniz'deki olası etkinlikleri tamamen gözardı edilemese de şu anda sağlam arkeolojik verilerle desteklenmemektedir. Güney Karadeniz'de, Samsun'a yakın sayılabilecek Maşat Höyük'te Hitit tabakalarında ortaya çıkarılan Myken seramiği[338] karayoluyla gelmiş olmalıdır. Kuzey-batı ve batı Karadeniz'de bulunan Myken tipi kılıç ve baltalar da Tuna nehri ticareti ile ilişkili olmalıdırlar.[339] Bulgaristan kıyılarında ele geçen ve ikinci binin sonları ile birinci binin başlarına tarihlenen taş çıpalar Karadeniz'de Geç Tunç çağında Yunan varlığına işaret edebilir.[340] Ammianos Marcellinos, Akhaların Kolkhislilerle komşu olduklarını ve Troia savaşı öncesi gemilerinin Karadeniz'e girdiğini belirtmektedir.[341] Kuzey ve kuzeydoğu Karadeniz'de ele geçen 11 ve 10. yüzyıllara ait sub-Myken fibulalar ve Moldavya'da bulunan sub-Myken fibulalar,[342] koloni çağı öncesi buluntular arasındadır.

[338] Mellink 1984, 445; *İdem.*, 1985, 557.
[339] Tsetskhladze 1994, 113; Petropoulos 2005, 16.
[340] Bouzek 1990, 13.
[341] Ammianos Marcellinos, XXII, 8, 25.
[342] Petropoulos 2005, 17.

Koloni öncesi dönemde Karadeniz'de Yunan varlığı ile ilgili tüm bu veriler olası düzensiz ilişkilerin varlığını veya en azından Yunanlıların bölgeden haberdar olduklarını ortaya koymaktadır.

Sekizinci yüzyıla gelindiğinde Karadeniz ile ilgili bilgiler ve detaylar çeşitlenir. 8. ve 7. yüzyıl Yunan yazarları (Eumelos[343], Hesiodos[344], Homeros[345], Mimnermos[346]) tarafından sık kullanılan bir tema olan Argonatlar mitosu,[347] Troia savaşı öncesi bir dönemde Yunanlıların Karadeniz'de yaptıkları bir deniz yolculuğu ile ilgili olsa da, aslında anlatılan coğrafi detayların erken dönemde mitosta yer almayıp daha sonra İonialıların yaptıkları seferlerden elde ettikleri bilgilerle belirginlik kazandığı düşünülebilir. Mitos ayrıca Karadeniz'i bilinen dünyanın doğu sınırı olarak sunmakta ve bölgenin zenginliklerini gözönüne sermektedir. 8. yüzyılda yaşamış olan Korinthli Eumelos, Kolkhis'in yanısıra Borysthenes ve Sinope'den de sözetmektedir.[348] Eusebios, Sinope'nin kuruluşunu 631 yılına verir.[349] Ancak Trapezos'un kuruluşu için verdiği 756 tarihi[350] ve Trapezos'un Sinope'nin kolonisi olması[351], Pseudo-Skymnos'un aktardıkları ile açıklığa kavuşmaktadır. Pseudo-Skymnos, Sinope'nin ve Kimmer istilalarından önce yani 8. yüzyılda kurulduğunu belirtmektedir.[352]

Akdeniz ve Ege'yi bağlayan ve güçlü akıntılarıyla bilinen Boğazların ne zaman düzenli bir şekilde deniz trafiğine konu olduğu tam olarak bilinememektedir. R. Carpenter'a göre Boğazların geçilmesi ve Karadenize açılmak yelkenli gemilerle mümkün değildir. Karadeniz, 7. yüzyılın başlarında gemiciliğin gelişmesi, pentekonterlerin kullanılmaya başlamasıyla ilgi odağı haline gelmiştir.[353] Ancak akıntı

[343] Eumelos, *Corinthiaka*., fr. 2A.
[344] Hesiodos, *Theogonia*, 337-45.
[345] Homeros, *Odyssea, X.* 135-9.
[346] Mimnermos, fr. 11.
[347] Argonatlar mitosu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Lordkipanidze 2001,1-38. Tsetskhladze mitosla ilgili aktarılanların Yunanlıların 13. yüzyılda Karadeniz'de gerçekleştirdikleri herhangi bir deniz yolculuğunu açıklamadığını ve mitosta adı geçen *Aia*'nın ilk olarak Eumelos tarafından Kolkhisle özdeşleştirildiğini, ancak Herodotos tarafından yaygınlaştırıldığını düşünmektedir. (Tsetskhladze 1994, 114, 115.)
[348] Eumelos'un aktardığı bilgilerin geçerliliği konusunda bkz. Roebuck 1959, 118, dipnot. 14.
[349] Eusebios, II. 81; 37. Olympiad.
[350] *İbid*., 81.
[351] Ksenephon, *Anabasis*, IV. 8.22.
[352] Pseudo- Skymnos, 986-97.
[353] Carpenter 1948, 1-10.

ve rüzgarların uygun olduğu mevsim ve günlerde, İstanbul Boğazının kolaylıkla yelkenli gemilerle aşılabileceği de öne sürülen görüşler arasındadır.[354]

Sonuç olarak Karadeniz'de Yunan kolonizasyonunun başladığı kabul edilen 7. yüzyıl ortalarından önce, 8. yüzyılda bölgedeki Yunan varlığı antik kaynaklar tarafından belirtilmektedir. Az ve tartışmalı olsa da aynı döneme ait arkeolojik veriler mevcuttur. 8. ve 7. yüzyıllara ait Yunan modellerden esinlendiği düşünülen yerel fibulalar,[355] Samos üretimi olduğu düşünülen figürinler[356] Doğu Karadeniz buluntuları arasındadır. Histria'da bulunmuş olan ve 750-720 yıllarına tarihlenen bir geç geometrik kotyle parçasının[357] tarihi ve Berezan'da ele geçen 8. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen, orta geometrik döneme ait bir hydrianın[358] tarihi ve buluntu yeri tartışmalıdır.[359]

740-660 yıllarına tarihlenen Kıbrıs-Arkaik dönemine ait "Beyaz Astarlı IV" serilerden bazı parçalar Histria ve Berezan'da bulunmuştur.[360] Şimdilik antik kaynakları destekleyecek buluntular yetersiz olmasına karşın ileride yapılacak kazılar Karadeniz'deki Yunan kolonizasyonunun 8. yüzyılda gerçekleşip gerçekleşmediği sorusuna cevap getirebilir.

Antik kaynaklarda 7. yüzyılda Karadeniz ile ilgili bilgilere rastlanmaktadır. Prokonessoslu Aristeas, *Arimaspeia* adlı şiirinde 7. yüzyılın üçüncü dörtlüğünde veya 6. yüzyılı ikinci yarısında Karadeniz'in kuzey kıyılarında gerçekleştirdiği bir yolculuğu anlatmaktadır.[361]7. yüzyılda yaşamış ve lirik şiirin öncülerinden olan Arkhilokhos, Salmydessia kıyılarında denizcilik yapmanın zorluklarından bahsetmektedir.[362] 7. yüzyıl başlarında Karadeniz'de ele geçen seramik buluntuların tümü İonia kökenlidir ve çoğunluğu İskit yerleşimlerinde ve mezarlarında ele geçmiştir. Berezan'da bulunan ve L.V. Kopeikina tarafından 670-660 yıllarına tarihlenen bir İonia kasesi erken

[354] Labaree 1957, 29-33.
[355] Tsetskhladze 1994, 113.
[356] *İbid*., 113.
[357] Alexandrescu 1978a, 21, no.15.
[358] Graham 1982, 123, dipnot. 181; Tsetskhladze 1994, 111; Petropoulos 2005, 28.
[359] Boardman 1991, 387, 388; Tsetskladze 1994, 111, 112.
[360] Alexandrescu 1978a, 63, no. 256; Tsetskhladze 1994, 112.
[361] Bu konuda tartışmalar için bkz.; Petropoulos 2005, 1. Herodotos, Aristeas hakkında bilgi verir: Herodotos, *IV*. 13, 14.
[362] Arkhilokhos, fr. 79.

buluntulardandır ancak vazonun tarihi için ciddi tartışmalar sözkonusudur.[363] Boltyshka tümülüsünde bulunan ve son olarak 7. yüzyıl ikinci dörtlüğüne tarihlenen bir oinokhoe boyun parçası, Nemirova'da ele geçen ve M. Vakhtina tarafından 670-660 yıllarına tarihlenen bir sub-geometrik skyphos, Belsk yerleşiminde ele geçen siyah firnisli vazo parçaları erken buluntular arasındadır.[364]

Yedinci yüzyılın ilk yarısına ait az sayıdaki seramik buluntuların varlığına karşın genellikle kabul edilen görüş Karadeniz'deki Yunan kolonizasyonunun yüzyılın ikinci yarısında başladığı ve ilk yerleşimlerin yüzyılın sonunda ortaya çıktığı yönündedir.[365]Ancak yüzyılın üçüncü dörtlüğüne ait buluntuların sayısı ve tüm Karadeniz'deki dağılımları ilk Yunan kolonilerinin bu dönemde kurulduğuna işaret edebilir.[366] Berezan buluntuları, Temir Gora'da ele geçen ve orta yaban keçisi II stilinde bezenmiş oinokhoe parçaları[367] kolonizasyon tarihçesinin değerlendirilmesinde gözönünde bulundurulması gereken örneklerdendir. Klazomenai kentini doğrudan ilgilendiren, Klazomenai orientalizan seramiğinin erken orientalizan stil-1 evresine ait Philatovka oinokhoesi[368] ve Taganrog yerleşiminde ele geçen buluntular,[369] Histria'da ele geçen erken orientalizan-1 stilinde bezeli bir oinokhoe parçası[370] ve Berezan'da ele geçen Klazomenai orientalizan sseramiğinin öncül veya ilişkili gruplarına dahil olabilecek bir skyphos parçası[371] yüzyılın üçüncü dörtlüğüne aittir.

Karadeniz Bölgesinin kolonizasyonunda İonia'nın, özellikle Miletos'un aktif olduğunu görmekteyiz. Yedinci yüzyıl başlarından itibaren nüfus ve tarım ürünleri arasındaki dengenin bozulması, Kimmer saldırıları, Lydia'nın genişleme politikası ve iç politik şartlar İonialıları yeni yurtlar aramaya yöneltmiştir. Karadeniz'e yönelik Karia ilgisi de değerlendirilmesi gereken bir durumdur. Eusebios'un thalassokrasiler listesinde

---

[363] J. Boardman vazonun formunun Vroulia kaseleri ile ilişkili olduğunu ve R.M. Cook'un, vazonun kaidesinin 6. yüzyıla ait olduğu görüşünde olduğunu belirtmektedir. (Boardman 1998, 202) Ayrıca bkz. Petropoulos 2005, 31.
[364] *İbid*., 31, 32.
[365] Tsetskhladze 1994, 115,
[366] Eusebios, Histria için 657, Berezan için 647/646 tarihlerini verir. Pseudo-Skymnos'un ise her iki yerleşim için yüzyılın son dörtlüğünü vermektedir.
[367] Walter Karydi 1973, lev. 94, 95, 96, no. 503; Cook-Dupont 1998, 36, fig. 8.5; Bouzek 1990, 30.
[368] Hind 1984, fig. 14; Aytaçlar 2005, lev. 8, no. E.21.
[369] Treister-Vinogradov 1993, 551, fig. 17.
[370] Lambrino 1938, no. 29, fig. 238b; Aytaçlar 2005, lev. 14, no.E 81.
[371] Aytaçlar 2005, 32, dipnot. 117, lev.2, No. EG.5.

bir Karia thalassokrasinden de sözetmesi ve Karadeniz'deki Kallatis gibi bazı Karia yer isimlerinin varlığı bu açıdan önemlidir. Eğer bu liste herhangi bir geçerliliğe sahipse zaman olarak 8. ve 7. yüzyılların düşünülmesi gerekir. Antik kaynaklar da Azov Denizi kıyılarına ilk yerleşenlerin Karialılar olduğunu ve onları Klazomenaililerin takip ettiğini belirtirler.[372]

Karadeniz bölgesindeki Yunan kolonizasyonu üç safhada gerçekleşmiştir. Kronoloji tartışmaları bir yana bırakıldığında ilk kolonilerin Sinope, Amisos, Histria, Berezan ve Apollonia olduğu görülmektedir.[373] Bu koloniler en geç 7. yüzyılın son dörtlüğünde ve Miletos tarafından kurulmuştur. Apollonia ve belki Amisos için Rhodos'un katılımı sözkonusudur. Azov denizinde yer alan Taganrog yerleşimi de aynı dönemdendir ve olasılıkla Klazomenai kolonisidir.[374] Seramik buluntular Naukratis ve Karadeniz'deki Histria, Berezan gibi erken kolonilerin kuruluş tarihlerinin aynı dönemde olduğuna işaret etmektedir.[375]

Karadeniz'deki erken yerleşimlerde yer seçiminin mükemmel olduğu söylenebilir. Bulgaristan kıyısında modern Sozapol kenti yakınlarındaki Apollonia, bir ada üzerinde kurulmuştur. Burası bugün de antik dönemde olduğu gibi uskumru balıkçılığında önemli bir bölgedir. Aynı zamanda anakarada da verimli toprakları bulunmaktadır. Ada yerleşimi küçük bir topluluk için güvenlik unsurunu da beraberinde getirmektedir. Tuna deltasında Histria için de aynı durum sözkonusudur. Bugün bir ada olan ancak antik dönemde bir yarımada ucunda yer alan Berezan ise balıkçılığa elverişli olmasının yanısıra Bug ve Dnieper nehirleri aracılığıyla iç bölgelerdeki tahıla kolaylıkla ulaşabilecek bir konumdaydı. Karadeniz'in güney kıyılarındaki en elverişli limana sahip olan Sinope yer açısından çok isabetli bir seçimdir ve bölgede bir ticaret merkezi olacak konuma sahiptir. Güneyden kuzeye yapılacak en kısa yolculuk da yine Sinop'tan başlayarak gerçekleşir. En önemli ihracatı Kappadokya miltosu idi. Amisos da ünlü Khalybia demirinin ihracatı açısından önemli bir limandır. Ancak erken dönem kolonistlerinin tacir olup olmadıkları tartışmalı bir konudur. Olasılıkla zorunlu bir yeni

[372] Strabon, *Geographia,* XI, 2,4; Plinius, *Historia Naturalis*, VI, 20.
[373] Trapezos da erken koloniler arasında olmalıdır ancak bunu destekleyecek herhangi bir arkeolojik veri henüz mevcut değildir.
[374] Petropoulos 2005, 36.
[375] Alexandrescu, 1978b, 55

yurt arayışı sonucunda kurulmuş olan Karadeniz kolonilerinde erken dönemde yerli halkla değiş tokuş şeklinde başlamış olan küçük boyutlu alış veriş, ancak daha sonra organize ticari faaliyet haline gelmiş olmalıdır. Bir başka deyişle, Karadeniz'deki ticaret kolonizasyonun nedeni değil, sonucudur.

Seramik buluntulara bakıldığında yedinci yüzyıl sonuna dek Güney İonia malzemesinin ağırlıkta olduğu söylenebilir. Güney İonia'yı Kuzey İonia ve Korinth izlemektedir.

Altıncı yüzyılın ilk yarısında yeni kolonilerin kurulduğu, varolan kolonilerin de geliştiği gözlemlenmektedir. Batıda Tomis, Berezan yakınlarında Olbia, Kırım yarımadasında Pantikapaion, Nymphaion, Theodosia, Myrmekion, Tyritake ve Taman yarımadasında Hermonassa, Kepoi ve Patreos ikinci safhada kurulmuşlardır. Miletos'un 6. yüzyılın ilk dörtlüğünde içinde bulunduğu sıkıntılı politik durumu seramik üretimine de yansımış görünmektedir.[376] Miletos'un figürlü seramik üretiminde meydana gelen azalma, genel bir İonia beğenisine sahip koloni halkları için Klazomenai üretimi mallara duyulan ilgiyi ve Klazomenai'nin denizaşırı pazarlardaki payını artırmış olabilir.[377] Özellikle 6. yüzyılın ikinci dörtlüğünde Klazomenai üretimi orientalizan seramik malzemenin Karadeniz ve diğer merkezlerde oldukça yoğun olarak temsil edilmesi göze çarpan önemli bir durumdur. İonia zevkini yansıtan ancak yenilikçi olan Klazomenai ekolleri seramik pazarlarında 6. yüzyılın ilk dörtlüğünde Miletos'tan doğan açığı kapatmış olmalıdırlar. Aynı durum Khios için de sözkonusudur.

Altıncı yüzyılın ortalarında gerçekleşen üçüncü kolonizasyon safhasında Miletos dışındaki kurucu kentlerin çoğaldığı görülmektedir. Güney kıyılarda Heraklea, Megara ve Boetia'nın ortak kolonisidir. Batıda Odessos, Miletos tarafından kurulmuştur. Kuzeyde Olbia geniş bir *khora*ya sahip bir *polis* haline gelmiştir. Kuzey batıda Tyras ve Nikonion bu dönemde kurulmuşlardır. Kırım yarımadasında Akra, Porthmios, Iluraton küçük yerleşimlerdir. Taman yarımadasında ise daha büyük kolonilerin kurulduğu

[376] Cook-Dupont 1998, 44.
[377] Berezan'da 6. yüzyılda ele geçen Arkaik dönem İonia seramiği içinde Kuzey İonia malzemesinin payı R. Posamentir tarafından % 73 olarak verilmektedir. Oysaki 7. yüzyılda Güney İonia malzemesinin oranı %71'dir. (Posamentir 2006, 160)

görülmektedir. Phanagoria, Teoslular[378] tarafından kurulmuştur. Gorgippia'nın kuruluşu da aynı dönemde gerçekleşmiştir.

Erken dönem kolonilerinde yerli halkla ilişkilerin genellikle barışçıl olduğu görülmektedir. Berezan ve Myrmekion'da yoğun olarak ele geçen el yapımı seramik buluntular ve nekropolislerdeki bazı gömülerde gözlemlenen yabancı gömü adetleri ve isimler, Yunan yerleşimlerinde yerli halkın varlığına veya karma evliliklere işaret edebilir.[379]Altıncı yüzyılın ortalarında ise durumun en azından bazı yerleşimlerde değiştiği söylenebilir. Kepoi, Myrmekion ve Porthmeos'ta görülen yangın tabakaları, Taganrog yerleşiminin zayıflaması ve Myrmekion ve Porthmeos'ta bulunan sur kalıntıları İonialılar ve yerli halklar arasındaki ilişkilerin olumsuz yönde değiştiğini göstermektedir.

İonya İhtilalinden sonra Miletos ve Khios ticaretinin çöktüğü, Atina'nın Perslerle ve Aigina ile meşgul olduğu gözönüne alınırsa Karadeniz'de İonya ve Atina üretimi malların açığının Aigina tarafından doldurulmaya çalışıldığı söylenebilir. Her durumda İonya İhtilalinden sonra, İonialıların Karadeniz ticaretindeki baştan itibaren sahip oldukları üstünlükleri sona ermiştir.

[378] Arrianos, *Bithynica*, fr. 56.
[379] Tsetskhladze 2002, 83, dipnot. 15.

Harita 6. Karadeniz

3.1. Apollonia Pontika

Karadeniz'deki ilk Yunan kolonilerinden biri olan Apollonia Pontika, Pseudo Skymnos'a göre 610-600 yıllarında kurulmuştur.[380] Yerleşim kıyıya çok yakın olan St. Kyriak adası ve güneyindeki yarımada üzerindedir. Plinius'a göre kendi zamanında Apollonia Pontika olarak bilinen kent, Miletos ve Phokaia tarafından Antheia adıyla kurulan koloni ile aynı yerleşimdir.[381] Apollonia Pontika, balıkçılığa çok elverişli konumunun yanı sıra tarım yapılabilecek ve kereste elde edilebilecek geniş arazilere sahipti.

[380] Pseudo Skymnos, II., 728--731. Aelianos, kentin Miletoslu filozof Aneximender tarafından kurulduğunu belirtir ancak bu durum tarihsel verilerle uyumsuzdur. (Aelianos, *Varia Historia*, III. 17)
[381] Plinius*, Historia Naturalis*, 4.11.45.

Arkeolojik veriler kentin Berezan ve Histria gibi erken kolonilerle aynı dönemde kurulduğunu ve bu merkezlere giden gemiler için bir uğrak konumunda olmayıp kendi başına bir *apoikia* olduğunu işaret etmektedir.[382]

Son yıllarda Sozopol kentinin eski kısmında büyük miktarda arkaik malzeme ele geçmiştir. En erken tarihli buluntuları Orta Yaban Keçisi II olarak tanımlanan vazolar ve kuşlu kaseler oluşturmaktadır.[383] 7. yüzyılın sonu ile 6. yüzyıl başlarında Doğu Yunan seramiği ağırlıktadır. 6. yüzyıl başlarından itibaren Korinth ve Attika seramiği de görülür.[384] Apollonia Pontika'da bir olpe parçası(Levha 16, 3.1.1)[385] Klazomenai orientalizan seramiğinin erken orientalizan-2 evresi, Torino Delos grubuna ait olarak tanımlanmıştır. Geç orientalizan stili lobut metop grubuna ait bir oinokhoe (Levha 16, 3.1.2)[386]de buluntular arasındadır. Ayrıca 6. yüzyıl başında üretimi başlayan ve . yüzyıl sonuna dek üretilen soyut bezemeli orientalizan tabaklar (Levha 17, 3.1.3) [387] da buluntular arasındadır.

Varna Müzesinde korunan iki amphora Klazomenai ticari amphoralarının 5. grubuyla benzerlik göstermektedir.[388]

Geç dönem halka askosların IV. grup içerisinde incelenen örnekleri, Karadeniz kolonilerinde çok sayıda örnekle temsil edilmektedir. Apollonia'da Kalfata bölgesindeki nekropol alanından ele geçen askoslar, bu örneklerin Klazomenai'de 5. yüzyıl başından sonra görülmediği halde 6. yüzyıl sonlarından 4. yüzyıl içlerine kadar kullanıldığını göstermesi açısından önem taşımaktadır.[389]

[382] Tsetskhladze 1994, 118.
[383] Dimitri-Kristina 2003, 99. 7. yüzyıl sonuna tarihlenen seramik buluntular için ayrıca bkz, Hind 1984, 72, 73; Hind 1993, 84,85.
[384] Boardman 1964, 246.
[385] Aytaçlar 2005, lev. 24, no. E. 172.
[386] *İbid*., lev. 169, no. E.1345.
[387] *İbid*., lev. 198, no. E. 1610 ve lev. 212, no. E. 1844.
[388] Doğer 1988, 57, dipnot. 129; Sezgin 2004, 176, dipnot. 63.
[389] Güngör 2006, 48, dipnot.44.

3.2. Histria

Karadeniz'in batısında Dobrudja kıyısında yer alan Histria, 7. yüzyılda Miletos'lu kolonistler tarafından kurulmuştur. Kuruluş tarihi için Eusebios'un[390] verdiği 657 tarihi arkeolojik verilerle karşılaştıldığında oldukça erken görünmektedir. Pseudo-Skymnos ise 620 tarihini vermektedir.[391] Kentte kazılar 1914'te başlamış ve neredeyse kesintisiz devam etmiştir.

Histria'nın kurulmasından önce İonialıların bölgeyle ilgili bilgi sahibi olmaları güçlü bir olasılıktır. Histria'da bulunmuş olan ve Coldstream tarafından 750-720 yıllarına tarihlenen geç geometrik kotyle parçası Karadeniz'deki az sayıdaki erken buluntulardan biridir.[392] Smyrna'da bulunan ve 7. yüzyılın ortalarına tarihlenen bir krater parçasının üzerinde yer alan "Istrokles" yazısı, İonialıların *İster* (Tuna) nehrinden haberdar olduklarını göstermektedir. (Levha 17, 3.2.1)[393] İonialıların Histria civarında koloni öncesi ilişkilerinin olduğu düşünülebilirse de kentte koloni öncesi herhangi bir yerleşimin izine rastlanmamıştır.

P. Alexandrescu, R.M. Cook'un sınıflamasına göre Orta Yaban Keçisi Stili II olarak tanımladığı seramik parçalardan yola çıkarak kentin kuruluşunu 7. yüzyılın üçüncü dörtlüğüne tarihler. [394] Ayrıca en erken tarihli Doğu Yunan ve Korinth seramik buluntularının tarihlerini karşılaştırarak Naukratis, Histria ve Berezan'ın aynı tarihlerde kurulduğu sonucuna varmaktadır.[395] R.M. Cook ise en erken seramik buluntuların 610-600 tarihlerine ait olduğunu belirtmektedir.[396] Kuruluşun 7. yüzyılın üçüncü dörtlüğünde gerçekleştiğini Klazomenai ticari amphoralarının erken bir örneğinin kentte ele geçmiş olması da destekler.[397]

---

[390] Eusebios Pamphilos, *Chronikoi Kanones*, VII.
[391] Pseudo-Skymnos II. 767-772.
[392] Alexandrescu 1978a, 21, no.15. Bu parçanın tarihi ve buluntu yerinin tartışmalı olduğuna yukarıda değinilmişti, bkz. dipnot 353.
[393] Boardman 1964, 249, fig. 289..
[394] Alexandrescu 1978a, 19.
[395] *İdem* 1978b, 54.
[396] Cook 1946, 85.
[397] Condurachi-Dimitriu-Alexandrescu 1966, 49, 103, no. 521; Sezgin 2004, 172, dipnot 27; NA III tabakasında ele geçen ve bu nedenle 560-490 yıllarına tarihlenen bu amphora, I. Grup örneklerindendir ve dolayısıyla 650-620 yılları arasına tarihlendiği düşünülmektedir.

Bugüne dek elde edilen veriler ve seramik buluntular kentin İonia kimliğini açıkça ortaya koymaktadır. Klazomenai orientalizan seramiği, Güney İonia orientalizan seramiği, Khios orientalizan seramiği, Doğu Yunan üretimi skyphoslar, Klazomenai siyah figür seramiği ve özelllikle Fikellura seramiği, Histria'da en fazla temsil edilen seramik stilleridir. Histria'da üretilen yerel seramik dahi Kuzey İonia veya Aeolis formlarını model almıştır.[398]

Histria, Klazomenai Orientalizan seramiğinin Karadeniz'de en yoğun olarak temsil edildiği merkezlerden birisidir. Klazomenai orientalizan seramiğinin Geç Proto Korinth seramiği ile çağdaş olarak üretilen ve yüzyılın üçüncü dörtlüğüne tarihlenen erken orientalizan-1 stil evresi Histria'da bir örnekle (Levha 17, 3.2.2) [399] temsil edilmektedir. Yüzyılın son dörtlüğüne tarihlenen erken orientalizan-2 stil evresi ise yalnızca iki örnekle temsil edilmektedir (Levha 17, 3.2.3).[400] Yine 620-610 yıllarında üretildiği düşünülen Klazomenai transisyonel orientalizan stil örnekleri de Histria'da az sayıda karşımıza çıkmaktadır (Levha 17, 3.2.4). [401] 6. yüzyılın ilk dörtlüğünde üretilen orta orientalizan seriler Histria'da 25 örnekle temsil edilirler (Levha 17, 3.2.5). [402]

Histria'da Klazomenai orientalizan seramiği açısından asıl yoğunluk 6. yüzyılın ikinci dörtlüğünde üretilen geç orientalizan serilerde görülür ve bu stil 50'ye yakın örnekle temsil edilmektedir.(Levha 17, 3.2.6) [403] 6. yüzyıl başında üretimi başlayan ve aynı bezeme sistemi ile yüzyıl sonuna dek üretilen soyut bezemeli orientalizan tabaklar, meanderli tipleri başta olmak üzere yoğun bir şekilde karşımıza çıkarlar. (49 örnek) Karadeniz yerleşimlerinde en çok görülen grup yüksek ayaklı ya da halka kaideli tabaklardır ve NA III tabakasında Histria'da çok fazla miktarda bulunmuşlardır.[404] N. Aytaçlar yatay ağız tablalı ve yüksek ayaklı olarak iki formda üretilen bu tabakların esas olarak geç orientalizan serilerle birlikte 6. yüzyılın ikinci dörtlüğünde üretildiklerini

[398] Condurachi-Dimitriu-Alexandrescu 1966, 59.
[399] Lambrino 1938, no. 29, fig. 238b; Aytaçlar 2005, lev. 14, no.E 81.
[400] Lambrino 1938, no. 9, fig. 215-216; Walter-Karydi 1973, No. 916; Alexandrescu 1978a, lev. 5, no. 50; Aytaçlar 2005, lev. 23, no. E. 173.
[401] Alexandrescu 1978a, lev.10, no. 107; Aytaçlar 2005, lev. 53, no. E. 310a.
[402] Lambrino 1938, no. 43, fig. 251; Aytaçlar 2005, lev. 65, no. E. 434.
[403] Alexandrescu 1978a, lev.2, no. 2; Aytaçlar 2005, lev. 139, no. E. 1004.
[404] Alexandrescu 1978b, 55.

düşünmektedir.[405] Soyut bezemeli tabaklardan Histria'da da bulunan Tip-F olarak sınıfladığı basit bandlı tabakların ise yerel üretim olabileceğini ileri sürer. [406]

Klazomenia siyah figür seramiği örneklerinin yoğun olarak görüldüğü Pantikapeon, Berezan gibi yerleşimlere karşılık, Histria'da Klazomenai siyah figür seramiği az sayıda buluntu ile temsil edilmektedir. Klazomenai siyah figür seramiğinin olgun siyah figür evresine ait buluntular Mısır'daki merkezlerin aksine Karadeniz'de çok az sayıda görülmektedir (Levha 17, 3.2.7).[407] Oysa 6. yüzyılın ikinci dörtlüğüne ait Klazomenai orientalizan seramiği geç orientalizan stilinde bezeli seramikler Karadeniz'in birçok merkezinde olduğu gibi Histria'da da yoğunluk göstermektedir. Bu durum 6.yüzyılın üçüncü dörtlüğünde Karadeniz yerleşimleri ile Klazomenai arasındaki ilişkilerdeki zayıflamaya işaret etmektedir.[408] Geç 6. yüzyıla ait Klazomenai siyah figür örnekleri ise Berezan, Pantikapaion gibi merkezler kadar yoğun olmamakla birlikte Histria'da bulunmuştur.

Klazomenai siyah figür seramiği ile ilişkili gruplaradan olan Northhampton grubuna ait vazolarla stil birlikteliği gösteren vazolar Histria'da karşımıza çıkmaktadır (Levha 18, 3.2.8).[409] Üretim yeri tartışmalı olan Northampton ve Kampana gruplarının Klazomenai dışında Mısır ve Karadeniz'de ele geçmesi üretim yerinin belki de Klazomenai olabileceğini gösterebilir.[410]

Karadeniz'de oldukça yaygın olarak görülen ve Klazomenai üretimi olan balık pulu bezeli vazo örnekleri Histria'da az sayıda karşımıza çıkmaktadır. Daha az sayıda yerleşimden bilinen ve içlerinde yalnızca firnis noktalar bulunan balık pulu ile bezeli örnekler Histria'da mevcuttur (Levha 18, 3.2.9).[411]

P. Dupont'a göre Histria, Olbia ve khorasında ve Taman yarımadasında 6. Yüzyıla ait ticari amphoraların %20-30'u Klazomenai üretimidir.[412] Histria, Klazomenai amphoralarının önemli sayılarda karşımıza çıktığı merkezlerden biridir.[413] NA III

[405] Aytaçlar 2005, 208, 220, 221.
[406] *İbid*, 222.
[407] Alexandrescu 1978a, lev. 23, no. 240, Özer 2006, 77, dipnot 192.
[408] Özer 2006, 150.
[409] Alexandrescu 1978a, lev. 23, no. 238; Alexandrescu 1978b, lev. 26, fig. 8.
[410] Özer 2006, 151.
[411] Alexandrescu 1978a, lev. 23, no. 242.
[412]Cook-Dupont 1998, 156.
[413] Bkz. Doğer 1988, 277.

tabakalarında bulunan bir örnek Klazomenai ticari amphoraları I. Grubuyla benzerlik göstermektedir.[414] Ancak tabaka için verilen 560-490 tarihi ile sözkonusu amphora parçası uyumsuzdur.[415]. Histria'da[416] bulunan ve Klazomenai III. grup amphoralarının (630-590) tanımına uyan bir grup amphoranın P. Dupont tarafından yapılan kil analizleri yardımıyla Klazomenai'de üretildiği belirlenmiştir.[417] Histria'da, ağırlıklı olarak 6. yüzyılın ilk dörtlüğünde üretilen Grup IV serileri ve 6. yüzyılın ikinci dörtlüğünde üretilen Grup V serilerine ait ticari amphoralar ele geçmiştir.[418] Bu da yine 6. yüzyıl başında ve özellikle ikinci dörtlüğünde Klazomenai ve Histria arasındaki ilişkilerin güçlülüğüne işaret etmektedir. Ayrıca Histria'da 560-490 yıllarına tarihlenen NA III tabakasında, Klazomenai ticari amphoralarının 530-500 yıllarında üretilmiş olan Grup VI örnekleriyle uyumlu amphoralar ele geçmiştir.[419]

Histria'da ele geçen Doğu Yunan üretimi skyphosların çoğunluğunu, Klazomenai ve Kuzey İonia 2 olarak sınıflandırılan Kuzey İonia üretimi örneklerin oluşturduğu düşünülmektedir.[420] Bu skyphoslardan 620-600 yılları arasında üretilen geç tip kuşlu skyphoslar[421] Histria'da 7. yüzyıla tarihlenen buluntular arasında ele geçmiştir.[422] 630-590 yıllarına tarihlenen rozetli-kuşlu skyphos örnekleri,[423] 620-600 yıllarına tarihlenen geç tip bantlı skyphos örnekleri[424]ve yine 7. yüzyılın sonlarına tarihlenen yıldız ya da nokta rozetli örnekler[425] de Histria'da ele geçen buluntular arasındadır. (Levha 18, 3.2.10)[426]

Üretim yeri Kuzey İonia ve olasılıkla Klazomenai olan halka askosların[427] 630-590 yıllarında kullanılan Grup I örneklerinden Histria'dan bilinen bir omuz parçası bulunmaktadır. M. F. Lambrino, Histria' da bulunan halka askosların B tapınağında ele

[414] Condurachi- Dimitriu-Alexandrescu 1966, 49, 103.
[415] Sezgin 2004, 172, dipnot. 27.
[416] Condurachi- Dimitriu-Alexandrescu 1966, 486, no. 520, lev. 54.
[417] *İbid*., lev. 54 , no. 520.
[418] *İbid.,* lev. 54, 55, 57,no. 526, 541, 850.
[419] *İbid.,* lev. 54-56, no. 524- 527, 537, 541-543, 545, 547.
[420] Bouzek 1990, 37.
[421] Bkz. Hürmüzlü 2003, 281.
[422] Alexandrescu 1978a, 58-59, lev. 21, no. 201, 205, 206.
[423] *İbid*., 58, lev. 21, no. 207.
[424] *İbid*., 59-60, lev. 21, no. 220-224.
[425] *İbid.*, lev 21, no. 207, 225.
[426] *İbid.,* lev. 21, no. 203.
[427] Lambrino 1938, fig. 161-162; Güngör 2007, 46.

geçtiğini ve bunların tanrıçalara sunulan parfüm kapları olduğunu söylemektedir.[428] . Lambrino, Histria'da B tapınağından ele geçen halka askosların 7. yüzyıl sonu 6. yüzyıl başlarına ait olduğunu söyler, ancak geç özelliklere sahip olan bu askoslar Klazomenai Grup IV ile benzerdir ve 6. yüzyıl sonu 5. yüzyıl başlarına tarihlenmelidir.[429]

3.3 Berezan

Karadeniz'deki en erken Yunan kolonilerinden biri olan Berezan'ın Eusebios'un 647-646 yıllarında Miletos tarafından kurulduğunu[430] belirttiği Borysthenes olduğu düşünülmektedir.[431] Günümüzde bir ada olan Berezan, antik çağda büyük olasılıkla bir yarımada üzerinde yer almakta idi. Çevredeki geniş, verimli, aynı zamanda ormanlık araziler, nemli ve nispeten ılıman bir iklim, koloninin yer seçiminde etken rol oynamış olmalıdır. Berezan, Dnieper ve Bug nehirlerinin ağzında yer almasından dolayı iç bölgelerdeki tahılın da rahatlıkla ulaşabileceği ve balıkçılığa çok elverişli bir konuma sahipti. Kayalık ve elverişsiz bir limana sahip olan kentin kuruluşunda bu nedenler yanı sıra savunma da gözönünde bulundurulmuş olmalıdır. Aynı zamanda coğrafi konumu Berezan'ın bir öncü kent olarak kurulduğunu düşündürmektedir.

Kentteki erken buluntular çeşitlidir, ancak hemen hepsinin tarihi veya kaynağı tartışma konusudur. Berezan'da bulunduğu söylenenen ve 8. yüzyılın ikinci yarısına ait Orta Geometrik II olarak tanımlanan bir hydrianın buluntu yeri tartışmalıdır.[432] Karadeniz'deki en erken tarihli bezemeli Yunan seramik buluntularından biri olan ve L.V. Kopeikina tarafından 670-660 yıllarına tarihlenen İonia üretimi bir skyphos parçasının tarihi tartışma konusudur.[433] Eusebios'un verdiği kuruluş tarihinin yirmi ya da otuz yıl kadar erken olduğu, Yunanlıların ancak 7. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak bölgeyle tanıştıkları, başlangıçta mevsimsel nitelikte yolculuklar yaptıkları

[428] Lambrino 1938, 205-206, fig. 160, 163-167.
[429] Güngör 2006, 48, dipnot. 42.
[430] Eusebios Pamphilos, *Chronikoi Kanones,* 95b Helm; Herodotos, IV. 78,79.
[431] Solovyov 1999, 2.
[432] Tsetskhladze 1994, 111, 112. Bu parçanın tarihi ve buluntu yerinin tartışmalı olduğuna yukarıda değinilmişti, bkz. dipnot 353.
[433] Petropoulos 2005, 29; Petropoulos tüm karşıt görüşlere karşın parçanın en azından 7. yüzyıl ortasından önceye tarihlenmesi gerektiğini düşünmektedir. Karşıt görüşler için bkn; Boardman 1998, 202.

ancak kalıcı yerleşimin 7. yüzyıl sonlarında gerçekleştiği ileri sürülen görüşler arasındadır.[434] Kentteki kazılarda bulunan el yapımı yerel seramik buluntular Berezan'da Yunan yerleşiminden önce ve eş zamanlı olarak yerli halkın yaşadığını göstermektedir.[435] Bu erken yerleşimde ve nekropolisteki erken dönem mezarlarında yapılan incelemeler Berezan'ın ilk yerleşik nüfusu içerisinde Yunanlıların oranının düşük olduğunu ortaya koymaktadır.[436]

Başlangıçta bir balıkçı yerleşimi[437] olarak düşünülen Berezan'ın erken dönem yerleşiminde koloni nedenleri ve ekonomisinin temel kaynakları üzerine tartışmalar sürmektedir. Berezan'a yerleşen ilk kolonistlerin tacir olduğu, yerleşimin Yunan mallarının kuzey Karadeniz'deki dağıtım noktası olduğu ve kolonistlerin de diğer kentlerle yapılan ticarette aracı konumunda oldukları ileri sürülmüştür.[438] Buna karşı ticaretin yerleşimdeki ana etken olamayacağı ve yerleşimle birlikte gelişip şekillendiği görüşü de savunulmaktadır.[439] Yine ilk yerleşimde bakır işliklerinin de olduğu arkeolojik verilerle ortaya konulmaktadır.[440] Ancak Miletos ve diğer İonia kentlerini kolonizasyona yönelten asıl etkenin ticaret yerine, öncelikle dış tehditler ve yeni yurt arayışı olduğu ve ticaretin kolonizasyon sonucunda ortaya çıkan bir faaliyet olduğu İonia kolonizasyon nedenleri ile daha uyumlu görünmektedir.

Berezan'da 7. yüzyılın sonlarında oluşan nüfus yapısının 6. yüzyılın ilk üç dörtlüğü boyunca da devam ettiği, bir başka deyişle nüfusun baskın olarak yerli halktan oluştuğu kazılarla ortaya konulan önemli sonuçlardan biridir.[441] Ayrıca 7. yüzyılın sonlarında ve özellikle 6. yüzyıl başlarında seramik buluntuların sayısı artış gösterdiği ve ithal seramik buluntular arasında İonia seramiğinin, bunun içinde de Kuzey İonia seramiğinin ağırlıkta olduğu gözlemlenmektedir.[442] Bu dönemde yerleşimde görülen tek yapı tipi, yarısı toprak altında kalacak şekilde basit tekniklerle inşa edilmiş "oyuk yapı"

[434] Solovyov 1998, 208; idem. 2004, 17; Boardman 1998, 202.
[435] E.K. Petropoulos bu durumun yerli halkla kolonistler arasında barışçıl veya en azından düşmanca olmayan ilişkileri ortaya koyduğunu düşünmektedir. (Petropoulos 2005, 27).
[436] Solovyov 1999, 58.
[437] Roebuck 1959, 128.
[438] Solovyov 1998, 213.
[439] Bu yöndeki görüşler için bkz. Petropoulos 2005, 58, 59; Tsetskhladze 1998, 20.
[440] Tsetskhladze 1998, 43; Domanskij-Marcenko 2003, 3-8: Berezan'daki bakır işliklerinin üretim kapasitesinin yerleşimin ihtiyacından fazla olduğu ve ticarete yönelik üretimin sözkonusu olduğu belirtilmektedir.
[441] Solovyov 2004, 18.
[442] Posamentir 2006, 181.

olarak adlandırılabilecek yapılardır. İklim koşullarına uyum gösteren ve yerel yapıların benzeri olan oyuk yapıların içerisinde daha büyük ve daha gelişmiş mimari unsurlar gösterenlerin İonialı kolonistlere ait olduğu düşünülmektedir.[443]

Berezan'da nekropolis buluntuları altıncı yüzyılın ikinci yarısından itibaren Yunan kolonistlerin sayısında ciddi bir artış olduğunu göstermektedir. Ancak asıl köklü değişim 6. yüzyılın son dörtlüğünde ortaya çıkmıştır. Mimaride oyuk yapıların yerini kalıcı ve planlı yapılara bıraktığı gözlemlenmektedir.[444] Ayrıca bu dönemde Attika seramiği İonia seramiğinin yerini aldığı almıştır. Dinsel yaşamda Yunan karakterinin ağır bastığı ve kentte bulunan tek tapınak olan Aphrodite tapınağının bu dönemde inşa edildiği bilinmektedir. Nüfus yapısında da önemli bir değişim ortaya çıktığı ve belki de yapılan anlaşmalar sonucunda yerli halkın çoğunun barışcıl bir şekilde kenti terk ettiği düşünülmektedir.[445]

Beşinci yüzyılın başlarında en büyük konumuna ulaşan kent 470 yıllarından itibaren sönükleşmeye başlamıştır. Bu dönemde oyuk yapılara dönüş yaşanmış ve nüfusun büyük bir kısmı olasılıkla Olbia'ya kaymıştır. Berezan bundan sonra varlığını Olbia *polis*in kırsalında küçük bir balıkçı yerleşimi olarak sürdürmüştür.

Yedinci yüzyıla tarihlenen az sayıdaki ithal seramik buluntuların çoğunluğu İonia üretimidir.[446] Bu dönemde Güney İonia ağırlığı söz konusudur.[447] Altıncı yüzyılın başlarına tarihlenen ve geniş ağız formundan dolayı zeytinyağı veya şarap ticaretinde kullanılmaya elverişli olmayan bir Khios depo amphorası kente ilk yerleşenler arasında Khiosluların olduğuna işaret edebilir. (Levha 18, 3.3.1)[448] Attika, Korinth ve Sparta ile ilişkiler 6. yüzyılın ilk yarısında başlamış olmalıdır.[449]

---

[443] Solovyov 1999, 129.
[444] İdem 2004, 18.
[445] İbid, 17.
[446] İbid., 17; L.V. Kopeikina kentte 1962-1979 yılları arasında G ve NW sektörlerinde gerçekleştirilen kazılardan elde edilen seramik buluntuları sınıflamıştır. Yalnızca adı geçen sektörler için geçerli olsa da verdiği rakamlar Berezan'da elde edilen seramik buluntuların genel görünümünü ortaya koymakta yardımcı olmaktadır. Kopeikina, toplam 1660 buluntudan 1083'ünün Miletos, Klazomenai ve diğer Kuzey İonia Yaban Keçisi Stillerine dahil olduğunu, Khios seramiğinin 123, Klazomenai siyah figür seramiğinin 43 ve İonia üretimi bantlı kaselerin 526 örnekle temsil edildiğini belirtmektedir.(Kopeikina 1986, 42)
[447] Kopeikina 1986, 107; Posamentir, 2006, 181.
[448] Boardman 1964, 250, fig. 290. J. Boardman, 6. yüzyıl başlarına tarihlenen ve geniş ağız formundan dolayı zeytinyağı veya şarap ticaretinde kullanılmaya elverişli olmayan bu Khios depo amphorasının kentte yerleşik Khioslulara işaret edebileceğini öne sürmektedir A. Lemos, Berezan'da ele geçen seramik

Orientalizan motiflerin kullanıldığı bir kuşlu skyphos parçası[450] dışında Klazomenai ile ilişkili 7. yüzyılın son dörtlüğünden önceye tarihlenebilecek bir buluntu yoktur. Klazomenai erken orientalizan-2 stil evresi az sayıda (yedi parça) örnekle temsil edilmektedir.(Levha 18, 3.3.2)[451]. 610 yıllarından itibaren üretimine başlanan, bazı gruplarının üretiminin 570-560 yıllarına dek devam ettiği ve mix tekniğin kullanıldığı orta orientalizan stil evresine ait örneklerin çoğaldığı (21 parça) göze çarpmaktadır.[452] Bu stil evresinin Vroulia-Paris grubuna ((Levha 18, 3.3.3)[453], Selinus grubuna (Levha 19, 3.3.4)[454], Kalabak grubuna (Levha 19, 3.3.5)[455] ve Transisyonel gruba[456] ait örnekler Berezan'da karşımıza çıkmaktadır. (Levha 19, 3.3.6)[457] Kuzey İonia kökenli seramik malzemenin 6. yüzyılın ikinci dörtlüğünde arttığı ve Berezan, Kuzey İonia ilişkilerinin bu dönemde geliştiği kazılardan ortaya çıkan önemli bir sonuçtur.[458] Altıncı yüzyılın ikinci dörtlüğünde üretilen geç orientalizan serilerin daha erken tarihli diğer serilere olan oranı, bu dönemde Klazomenai ve Berezan arasındaki ilişkilerdeki canlanmayı göstermektedir. Gerçekten de geç orientalizan stil evresine ait örnekler Berezan'daki Klazomenai orientalizan seramiğine ait buluntuların yarısından çoğunu oluşturmaktadır. Stilin Noktalı Metop grubu az sayıda örnekle temsil edilmektedir (Levha 19, 3.3.7).[459] Tocra grubu tek bir örnekle karşımıza çıkmaktadır. Geç orientalizan serilerde ağırlık

---

buluntular ve amphoralardan yola çıkarak Karadeniz'deki Miletos kolonileri ile gerçekleştirilen ticarette Miletos kadar Khios ve diğer İonia kentlerinin de aktif olduğunu öne sürmektedir (Lemos 1990, 202).

[449] Kopeikina, Korinth ve Sparta kökenli buluntuların Miletos ve Samoslular aracılığıyla ulaştığını düşünmektedir (Kopeikina 1986, 107).

[450] Aytaçlar 2005, 32, dipnot. 117, lev.2, No. EG.5.

[451] Solovyov 1999, 48, fig.28; Aytaçlar 2005, lev.29, No. E.151.

[452] Mix tekniğin kullanıldığı Klazomenai orientalizan seramiği ve yine Khios'ta 7. yüzyıl sonlarında siyah figür tekniğinin kullanıldığı stil gruplarının ortaya çıkması, Karadeniz'deki İonia kökenli kolonistlerin alışık oldukları, beğenilerine uygun ancak dönemin moda olan siyah figür tekniğinin de kullanıldığı seramik örneklere talebi artırmış olmalıdır. Olasılıkla bu dönemde Klazomenai, Miletos'un politik durumunun etkisi ile yavaşlayan seramik üretimi ve ticaretinde ortaya çıkan açığı kapatan önemli bir merkez konumuna gelmiştir.

[453] Solovyov 2001, fig. 8; Aytaçlar 2005, lev. 70, No. E.467.

[454] Aytaçlar 2005, lev. 90, No. E. 634.

[455] Kopeikina 1970, fig.1; Walter-Karydi 1973, lev. 112,fig. 918; Solovyov 1999, kapak; Aytaçlar 2005, lev. 98, No. E. 667.

[456] Klazomenai Siyah Figür seramiği ile aynı çerçevede değerlendirilen bu grupla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Aytaçlar 2005,151; Özer 2006, 17.

[457] Solovyov 1999, 48, fig.30; Aytaçlar 2005, lev. 104, No. E. 695.

[458] Solovyov 1999, 54.

[459] Walter-Karydi 1973, lev. 113, fig. 928; Alexandrescu 1978b, lev.24, Fig.2;; Aytaçlar 2005, lev. 141, No. E.1015.

destekli kraterlerde görülmektedir. (Levha 19, 3.3.8)[460] Ancak Klazomenai orientalizan seramik stillerinin benzer ivme gösterdiği Histria'daki yoğunluk Berezan'da görülmemektedir.

Klazomenai orientalizan seramiği içerisinde değerlendirilen ve 6. yüzyıl boyunca üretilen soyut bezemeli tabaklar Berezan'da da karşımıza çıkmaktadır (Levha 19, 3.3.9).[461]

Altıncı yüzyılın ikinci yarısında üretilen Yunan seramik stillerinin tümünün Berezan'da temsil edildiği görülmektedir. Klazomenai siyah figür stilinde bezeli buluntular diğer Doğu Yunan seramik stillerine göre daha az temsil edilirler.[462] Berezan'da 1974 yılında bulunmuş, Klazomenai siyah figür stiline ait bir krater parçası Naukratis buluntuları ile aynı atölyede üretilmiş olmalıdırlar. Bu krater[463] erken siyah figür stil evresine aittir, Naukratis dinosu ile benzerlik gösterir[464] ve 6. yüzyılın ikinci dörtlüğü başında üretilmiş olmalıdır.[465] Olgun siyah figür evresinin Tübingen ve Petrie grupları Berezan'da görülmezler. Bu durum tüm Karadeniz buluntuları ile uyum içindedir. Buluntular arasında Urla grubuna ait olan geç örnekler vardır (Levha 20, 3.3.10).[466] Berezan'da ele geçen Klazomenai siyah figür stilinde bezenmiş seramikler arasında, Karadeniz yerleşimlerinde karşımıza çıkan ancak Klazomenai'da ele geçmeyen ve Myken döneminden sonra Yunan sanatında çok az görülen ahtapot bezemeli[467] örnekler yer almaktadır (Levha 20, 3.3.11).[468] Knipovitch grubuna dahil örnekler de Berezan'da temsil edilmektedirler[469] (Levha 20, 3.3.12).[470] Berezan, geç siyah figür gruplarından olan siren sphinks grubuna ait örneklerin en çok karşımıza çıktığı merkezlerden birisidir. Berezan buluntularından biri 6. yüzyılın üçüncü

---

[460] Alexandrescu 1978b, lev. 25, fig.5; Aytaçlar 2005, lev. 160, No. E. 1225.
[461] Solovyov 1999, 49, fig.31; Solovyov 2001, 126, fig.7; Aytaçlar 2005, lev. 223, no. E. 1962.
[462] Kopeikina 1979, 10.
[463] Kopeikina 1979, 9; Kopeikina 1986, 35, fig.5.11.
[464] Özer 2006, 22.
[465] İbid., 25.
[466] Kopeikina 1979, 10, fig.1; Özer 2006, 75, dipnot. 183.
[467] R. M. Cook ahtapot bezemeli amphora ve askosları Enmann sınıfı içerisinde değerlendirmiştir: Cook 1952, 134-136. B. Özer de yalnızca bu örneklerin Enmann sınıfı içerisinde düşünülebileceği görüşündedir: Özer 2006, 76.
[468] Kopeikina 1979, 16, fig.12 a,b,c.
[469] Ayrıntılı bilgi için bkz. Knipovitch 1927, 85-101; Cook 1952, 136-138; Kopeikina 1979, 17-18; Cook-Dupont 1998, 101-103; Özer 2006, 76-81.
[470] Kopeikina 1979, 18, fig. 16.

dörtlüğüne ait buluntularla birlikte ele geçmiş ve Kopeikina tarafından 540-530 yıllarına tarihlenmiştir (Levha 20, 3.3.13).[471] Ancak Klazomenai siyah figür seramiklerinin iyi temsil edildiği Naukratis ve Tell Defenneh'de Siren Sphinks grubuna ait vazoların ele geçmemesi, varolan buluntuların Naukratis için bir terminus olan 525 yılı öncesine ait oldukları göz önüne alındığında, grup ressamlarının yüzyılın üçüncü dörtlüğünde faaliyette olmadıklarını göstermektedir.

Berezan'da ele geçen ve Northhampton grubu ile stil benzerliği gösteren bazı buluntuların,[472] Karadeniz'deki diğer merkezlerden ele geçen örneklerle birlikte grubun Kuzey İonia'da üretildiğine kanıt oluşturduğu düşünülmektedir[473] (Levha 20, Levha 20, 3.3.14).[474] 6. yüzyılın ikinci dörtlüğü başlarından itibaren üretilen balık pulu bezeli vazolar da Berezan'da görülen Klazomenai siyah figür seramiğine ait buluntular arasındadır. İçlerinde yalnızca beyaz noktalar bulunan örneklere göre daha az sayıda karşılaşılan, içlerinde beyaz ve firnis noktaların dönüşümlü olarak sıralandığı ve Karadeniz yerleşimlerinde tercih edilen örnekler Berezan'da karşımıza çıkmaktadır (Levha 20, No.3.3.15). [475]

Kentteki seramik buluntuların % 70- 90'ını amphoralar oluşturmaktadır. S. L. Solovyov bu durumdan hareketle Berezan'ın bölgedeki diğer kentler için şarap ithalatında bir dağıtım noktası olduğunu ve halkın ticarette aracı konumunda olduğunu düşünmektedir.[476] 6. yüzyılın ilk dörtlüğünden itibaren şarap ve benzeri ürünlerin kente önemli miktarda ulaştığı ele geçen amphoralardan anlaşılmaktadır. Bu dönemde Berezan'daki ticaretin önemli bir kısmının Khios, Samos ve Lesbos'un elinde olduğu, Miletos ve Klazomenai'nin ticari ilişkilerinin ise daha mütevazi boyutlarda olduğu buluntuların ortaya koyduğu bir sonuçtur.[477] Yüzyılın ikinci dörtlüğünde Klazomenai ürünlerinde artış olduğu gözlemlenmiştir.[478] Dupont, Berezan buluntusu bir amphorayı

[471] *İbid*., 13-14, fig. 8.
[472] *İbid*., , 21-24, fig. 21,22, 24. Berezan'da bulunan ve Solovyov tarafından Attika seramiği olarak tanıtılan bir krater parçası bu listeye eklenebilir; Solovyov 1999, 88, fig.79:Özer 2006, 113, dipnot.278.
[473] Özer 2006, 113.
[474] Kopeikina 1979, 21, fig.21.
[475] *İbid.*, 20, fig. 20.
[476] Solovyov 1999, 54.
[477] *İbid*., 52.
[478] *İbid*. 54.

Tip D olarak tanımladığı Klazomenai grubu içerisinde değerlendirmektedir.[479] Ancak genel olarak ana dağılım alanı Karadeniz olan Klazomenai ticari amphoralarının Histria, Olbia ve Taman yarımadasındaki yoğunluğuyla,[480] Berezan'da karşılaşılmamaktadır.

3.4. Olbia

Kuzey Karadeniz'de Bug ve Dnieper nehirlerinin denize döküldüğü bölgede yer alan Olbia, 6. yüzyılın başında Miletos öncüğünde gerçekleşen ikinci kolonizasyon dalgası sırasında kurulmuştur.[481] Berezan ve Olbia arasındaki ilişki tartışmalı bir konudur. Ancak genellikle kabul edilen görüş Berezan'ın ilk *apoikia* olduğu ve yerleşimin daha sonra nüfusun bir kısmını Berezan'da bırakarak 40 km. uzaklıkta yer alan Olbia'ya taşındığı yönündedir.[482] Olbia'daki ilk konutlar oyuk-yapılardır ve bu açıdan Karadeniz'in geneliyle benzerlik gösterirler.

En erken tarihli seramik 7. yüzyılın üçüncü dörtlüğündendir. Ancak bu buluntular yalnızca iki seramik parçası ile sınırlıdır.[483] Bu erken buluntular Berezan'ın yakınlığı ile de açıklanabilir. Altıncı yüzyılın ilk yarısında seramik buluntuların sayısında artış görülür. Bu dönemde ithal malzemenin neredeyse tümü Doğu Yunan kökenlidir.[484] Ancak zengin malzeme ve kalıcı taş yapılar 6. yüzyılın üçüncü dörtlüğüne aittir.[485] Olbia, bundan sonra bölgedeki en güçlü *polis* ve *emporion* konumuna gelir.

Olbia'da Klazomenai orientalizan seramiğinin geç orientalizan stil evresine ait amphoralar (Levha 21, 3.4.1) [486] ve 6. yüzyıl boyunca üretilen soyut bezemeli tabaklar karşımıza çıkmaktadır.[487]

---

[479] Cook-Dupont 1998, 155, dipnot.76; Hermitage Müzesinde korunan bu amphora yayınlanmamıştır.
[480] *İbid.*, 156.
[481] Olbia'daki batı temenosunda yapılan kazılar ve burada ele geçen buluntular Olbia Polis'in 6. yüzyılın ikinci dörtlüğünde gelişimini tamamladığı yönündedir: Rusjaeva 2003, 96.
[482] Tsetskhladze 1998, 21. A. J. Graham her iki yerleşimin eş zamanlı olabileceği görüşündedir. (Graham 1982, 126.)
[483] Tsetskhladze 1998, 22, dipnot 75; Petropoulos 2005, 49..
[484] Dimitrievitch- Vladimirovna- Alexandrovna-Vladimirovitch 2003, 456.
[485] Tsetskhladze 1994, 119.
[486] De Ballu 1972, lev. 27.2; Walter-Karydi 1973, lev. 113, no. 925; Skudnova 1988, 37, no. Kat.4.1; Aytaçlar 2005, lev. 230, no. E. 2203.

Klazomenai siyah figürlü seramiğinin kronolojisinde Olbia mezar konteksleri önem taşımaktadırlar. Olgun siyah figür gruplarına ait örnekler Olbia'da karşımıza çıkmamaktadırlar. Urla Grubunun geç örneklerine (Levha 21, 3.4.2)[488] Olbia'da rastlanmaktadır. Yalnızca Karadeniz kolonilerinde görülen ahtapot figürü ile bezeli vazolar (Levha 21, 3.4.3)[489] da buluntular arasındadır. 6. yüzyılın ikinci dörtlüğü başlarından itibaren üretilen balık pulu bezeli vazolara (Levha 21, 3.4.4)[490] sıkça rastlanmaktadır. Olbia'da ele geçen ilginç bir buluntu Klazomenai ticari amphora formunda üretilmiş ancak boynu siren figürü ve dalgalı çizgilerle bezeli, gövdesinde balık pulu bezemesi taşıyan bir amphoradır. (Levha 21, 3.4.5)[491]Bu amphora form açısından Klazomenai ticari amphoralarının 530-500 yılları arasında üretilen Grup VI örneklerinin özelliklerini taşımaktadır. Kampana grubuna (Levha 21, 3.4.6)[492] ait buluntular da Olbia'da temsil edilmektedir.

P. Dupont, Histria, Olbia ve khorasında, Taman yarımadasında 6. yüzyıl kontekstlerinde ele geçen ticari amphoraların % 20-30'unun Klazomenai amphoraları olduğu görüşündedir.[493] E. Doğer, Olbia'dan 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiş bir amphorayı formundan dolayı Klazomenai üretimi olarak nitelemektedir. (Levha 22, 3.4.7)[494] Yine Olbia nekropolisinde bulunan ve 6. yüzyıl son dörtlüğüne tarihlenen bir amphora Klazomenai üretimidir.(Levha 22, 3.4.8)[495] Batı temenosunda yapılan kazılarda 6. yüzyılın ikinci veya üçüncü dörtlüğüne tarihlenen bir Klazomenai amphora boyun parçası ele geçmiştir. Üzerindeki yazıda Apollon Boreas'a yapılan bir sunu anlaşılmaktadır.[496] Olbia khorasında yer alan Yagorlyk yerleşiminde de Klazomenai ticari amphoralarının 630-600 yıllarına tarihlenen II. grubuna,[497] ve 600-575 yıllarına

---

[487] Bkz. Aytaçlar 2005, lev. 146, no.E. 1075, lev. 147, no. E. 1104, le. 150, no. 1154, lev. 197, no. E. 1591, lev. 198, no. E. 1614, lev.230, no. E. 2203.
[488] Kopeikina 1979, 13, fig. 6.
[489] Waldhauer 1929, lev.4; Cook 1952, E III.d; Kopeikina 1979, 17, fig.15; Skudnova 1988, 54, lev. kat.52.
[490] Kopeikina 1979, 19, fig. 19; Skudnova 1988, 41, fig. kat. 25.
[491] Levi 1964, 155, fig. 23; Cook-Dupont 1998, 152, dipnot. 62.
[492] Waldhauer 1929, 239, 240, fig. 1.
[493] Cook-Dupont 1998, 156.
[494] Doğer 1988, 286, lev. 31, kat. no. 25.
[495] Monachov 1999, 167, 183, fig. 3.
[496] Rusjaeva 2003, 97.
[497] Sezgin 2004, 173, dipnot. 36.

tarihlenen Grup IV.[498] ile uyum gösteren amphora parçaları bulunmuştur. Olbia'da ele geçen ve 6. yüzyılın son dörtlüğüne tarihlendirilen bir amphora da Klazomenai üretimidir.[499]

Klazomenai'de üretildiği bilinen ve özellikle 6. yüzyılın son dörtlüğünde yaygın olarak görülen bantlı skyphos örnekleri Olbia'dan bilinmektedir.[500] Klazomenai ile ilişkili dalgalı çizgili seramik örnekleri, Olbia'da çok sayıda ele geçmiştir. Üzerinde dalgalı çizgi bezemesi taşıyan bir askos Klazomenai ile ilişkili ilginç bir örnektir. (Levha 22, 3.4.9)[501] Olbia nekropolisinden, B.M. Skudnova'nın I. Grup olarak nitelendirdiği ve Klazomenai III. grubun ilk yıllarına veya 575 yılının hemen öncesine ait olabilecek halka askoslar ele geçmiştir.[502] Yine 6. yüzyılın son dörtlüğü ile 5. yüzyılın ilk onluğu arasına tarihlenen kontekslerden gelen halka askoslar Klazomenai üretimi halka askosların IV. Grubuyla benzerlik göstermektedirler.[503] Bitkisel bezemeli vazolar da Klazomenai üretimi örneklerle benzerlik taşımaktadırlar (Levha 22, 3.4.10).[504]

3.5. Nymphaion

Kırım yarımadasında Pantikapaion'un 17 km. güneyinde yer alan Nymphaion, erken İonia kolonilerindendir ve olasılıkla Samoslular tarafından kurulmuştur. Kazılar 1939'da başlamıştır. "Oyuk yapı"lardan ve Demeter kutsal alanında ele geçen seramik buluntular 6. yüzyılın ikinci dörtlüğüne tarihlenmektedir.[505] 6. yüzyıl ikinci yarısına tarihlenen mezarlardan yerli halkın da varlığına işaret eden çok sayıda el yapımı

[498] *İbid.*, 175, dipnot. 54.
[499] Monachov 1999, 181, 183, fig.3.
[500] Hürmüzlü 2003, 293, dipnot.330; Skudnova 1988, fig.28.
[501] Pharmakowsky 1911, 223, fig. 29; Skudnova 1988, 62, No.kat 74; Waldhauer 1929, 245, 246, fig. 6,7.
[502] Güngör 2006, 47.
[503] Skudnova 1988, no. 60, 86, 106, 140, 142, 146, 157, 158, 162, 164, 210, 219, 225, 226, 230; Güngör 2006.;
[504] Skudnova 1988, 110, fig. 167.
[505] Butyagin 1997, 64; Bouzek 1990, 30.

seramik buluntu ele geçmektedir.[506] İlk "toprak üstü yapı"lar 6. yüzyılın ikinci yarısındandır.[507]

Erken ithal buluntular arasında "oyuk yapı"lardan gelen Khios üretimi amphora parçaları, 6. yüzyılın ortalarına tarihlenen Attika siyah figür seramiği bulunmaktadır.[508] Demeter kutsal alanında ele geçen Doğu Yunan seramik formunda dalgalı çizgi bezemeli bir grup seramiğin yerel üretim olduğu düşünülmektedir.[509]

Nymphaion buluntuları arasında yer alan ve Klazomenai orientalizan seramiğinin orta orientalizan stil evresi içerisinde değerlendirilen iki dinos parçasının ayrıksı stilleri nedeniyle Kuzey İonia dışında başka bir merkezde üretildiği veya yerel üretim olabileceği düşünülmektedir.[510] Yine Klazomenai orientalizan seramiğinin geç orientalizan stil evresi içerisinde değerlendirilen üç amphoranın da yerel üretim olması olasıdır.[511]

Klazomenai siyah figür seramiğinin geç siyah figür evresine ait iyi korunmuş durumdaki bir amphora buluntular arasındadır.[512] (Levha 23, 3.5.1) İçi beyaz noktalı balık pulu bezemesine sahip olan bu amphora gerek form gerek bezeme anlayışı açısından 6. yüzyılın son dörtlüğünde üretilmiş olmalıdır. Yine beyaz ve firnis noktaların dönüşümlü olarak kullanıldığı balık pulu bezemesine sahip bir başka kapalı kap parçası da Nymphaion'da 2 nolu oyuk yapıda ele geçmiştir.[513] Omuzunda yatay "S" sırası bulunan bir dinos parçası da Klazomenai üretimi olabilir.[514]

[506] Hind 1984, 86.
[507] Petropoulos 2005, 38.
[508] Hind 1993, 101.
[509] Boardman 1962, 48, fig.33.
[510] Aytaçlar 2005, 156, lev. 122, no. E. 843 ve no.E 846.
[511] *İbid*., 190, dipnot. 800, lev. 152, no.E. 1176-1178.
[512] Čistov-Domżalski 2001, lev. XXII.1, fig. 5.1, (D. E. Čistov, K. Domżalski, "Nymphaion-Results of Excavations in Sector N, 1994-1998" *Archeologia LII,* 97-136, 2001); Özer 2006, 138, dipnot.355.
[513] Butyagin 1997, 69, lev. XXIII.5B, kat. No. 41.
[514] Čistov-Domżalski 2002, lev. XXII.1, fig. 5.1

3.6. Pantikapaion

Kimmer Boğazının batısında, Modern Kerch kenti yakınındaki Mithridates Dağı üzerinde 7. yüzyıl sonunda Miletoslular tarafından kurulmuştur. Herodotos tarafından Karadeniz'de olduğu belirtilen "*emporion"* lardan bir olan *Kremnoi'nin* Pantikapaion olabileceği ileri sürülmüştür.[515] Ancak 7. yüzyıl sonlarına tarihlenen az sayıdaki buluntu yerleşimde bu tarihte büyük çapta ticaret yapıldığı sonucunun çıkarılmasına olanak tanımaz.[516] Yerleşim az sayıdaki kolonist tarafından İonia'nın içinde bulunduğu politik durum nedeniyle kurulmuş olmalıdır. 6. yüzyılda başlarında mütevazi bir yerleşim[517] olan Pantikapaion'da 7. yüzyılın sonuna tarihlenen az sayıdaki buluntu İonia kaynaklıdır.[518] Nekropolisinden ele geçen en erken malzeme de 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir.[519] Ancak Yunan seramik buluntuların çoğunluğu 6. yüzyılın ortasına ve ikinci yarısına aittir.[520] Pantikapaion 5. yüzyılda Bosporan Krallığının merkezi olmuştur.

Bölgedeki en erken buluntulardan birisi Pantikapaion'un kuzeyinde yer alan Temir Gora'da bulunmuş olan Orta Yaban Keçisi 1 stilinde bezeli bir oinokhoedir (Levha 23, 3.6.1).[521] Klazomenai orientalizan seramiği, erken orientalizan seriler dışında Pantikapaion'da temsil edilmektedir. Buluntular arasındaki bir oinokhoe parçasının transisyonel orientalizan stilin kazıma grubu içerisinde olabileceği tartışmalıdır (Levha 23, 3.6.2).[522] Geç orientalizan serilerden destekli kraterler grubu ve lobut metop grubuna ait buluntular mevcuttur. Lobut metop grubuna ait bir oinokhoe omuzdaki bezeme alanında bulunan amphora silüetleriyle ilginç bir buluntudur (Levha

[515] Tsetskhladze 1998, 17, dipnot. 49.
[516] Noonan 1973, 79.
[517] İlk kolonistler diğer Karadeniz yerleşimlerinde olduğu gibi "oyuk yapı"larda yaşamışlardır. (*İbid.,* 79)
[518] Bkz. Sidorova 1962, 108, fig.1, 115, fig.5.
[519] Noonan 1973, 79, dipnot. 21: Sidorova 1962, 147-148
[520] Noonan 1973, 79.
[521] Walter 1968, lev. 94, 95, 96, no. 503; Cook-Dupont 1998, 36, fig. 8.5; Bouzek 1990, 30.
[522] Sidorova 1962, fig. 6b.12; .Aytaçlar 2005, 102, lev. 55, no. E. 340.

23, 3.6.3).[523] 6. yüzyılın ikinci dörtlüğünde üretilen yatay ağız tablalı, meanderli tabaklar çok yaygındır. (Levha 23, 3.6.4). [524] Yüksek ayaklı tabaklar ve 6. yüzyılın sonlarında üretilen Kassel tipi bir pynaks tabak da buluntular arasındadır[525]

Klazomenai siyah figür seramiği Pantikapaion'da Tübingen ve Petrie grupları dışında iyi temsil edilirler. Hatta Urla grubunun Mısır yerleşimlerinden bilinen ancak Taman amphorası ile birlikte Karadeniz'deki 525'den önceye tarihlenen az sayıdaki erken örneklerinden biri Pantikapaion'da karşımıza çıkmaktadır. (Levha 24, 3.6.5)[526] Yine Urla grubuna dahil olabilecek palmet bezemeli bir amphora parçası da buluntular arasındadır. (Levha 24, 3.6.6)[527] Siren sphinks grubuna ait örnekler de karşımıza çıkar.[528] Pantikapaion balık pulu motifi ile bezeli vazoların en sık karşımıza çıktığı yerleşimdir.[529] Daha çok Karadeniz yerleşimlerinde tercih edilen beyaz ve firnis noktaların dönüşümlü olarak kullanıldığı vazolar Levha 24, 3.6.7)[530] ve Northhampton grubuna ait vazolar, (Levha 24, 3.6.8[531], 3.6.9[532],) ve Knipovitch grubuna ait vazolar (Levha 24, 3.6.10) Gefässe,[533] Pantikapaion buluntuları arasındadır.

3.7. Porthmios

Kırım boğazında, Modern Kerch kentinin kuzey doğusunda kayalık bir plato üzerine kurulmuştur. Portmios ismi Yunanca karşıya geçmek anlamına gelen πορθμία sözcüğü ile ilişkilidir ve kent Kırım boğazının kuzey noktasındaki stratejik bir konumda yeralmaktadır. Kentte kazılar 1950'den sonra başlamıştır. Arkeolojik veriler bağımsız bir *polis*in Karadeniz kolonizasyon hareketlerinin ikinci safhasında, 550 yılından hemen

[523] Sidorova 1962, 109, fig.2; Boardman 1962, 46, fig. 26; Boardman 1964, 252, fig. 292;Aytaçlar 2005, lev. 169, no. E. 1348.
[524] Sidorova 1962, 6.a.1; Aytaçlar 2005, lev. 192, no. E. 1485.
[525] Aytaçlar 2005, lev. 230, no. E. 2209.
[526] Sidorova 1968, 113, fig.3; Özer 2006, 75.
[527] Sidorova 1962, 133, fig. 13.1; Özer 2006, 141, dipnot. 370.
[528] *İbid.,* 92, dipnot. 234.
[529] *İbid.,* 140.
[530] Sidorova 1962, 138, fig.15.1.
[531] *İbid.,* 131, fig. 11.
[532] *İbid.,* 131, fig. 12; Sidorova 1968, 116, fig.6; Aleksandrescu 1978b, lev 26, fig.11; Kopeikina 1979, 23, fig. 23.
[533] Sidorova 1962, 136, fig. 14.7

sonra kurulduğunu işaret etmektedir.[534] Kentte yapılan son kazılar arkaik kentin bir sur duvarı ile çevrildiğini ve baştan itibaren bu şekilde planlandığını ortaya koymaktadır.[535] Bunun nedeni kentin dıştan gelecek saldırılara elverişli coğrafi konumu olmalıdır. Porthmios surları, yakındaki Myrmekion kenti surları ile birlikte bölgedeki en erken sur yapılarıdır ve birbirleriyle yapı ve inşaa tekniği açısından benzerlik gösterirler. Kazılar büyük ölçüde arkaik sur duvarında yoğunlaşmıştır. Karadeniz'de erken dönem kolonilerinde yaygın ev formu olan "oyuk yapı"lara Porthmios'da rastlanmamıştır. Arkeolojik veriler Porthmios'da baştan itibaren kısmen anakayaya oyulmuş, taş temelli ve kerpiç evlerin olabileceğini[536] göstermektedir.

Arkaik sur çevresinde yapılan kazılarda 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen çok sayıda seramik buluntu ele geçmiştir. Klazomenai ticari amphoralarına ait parçalar (Levha 25, 3.7.1[537], 3.7.2[538])[539], Khios, Aeolis, proto-Thasos amphoraları ile birlikte bulunmuştur. Rozetli ve bantlı skyphos parçaları, Khios üretimi vazolar, balık pulu bezemeli Klazomenai siyah figür stilinde bezeli amphora parçaları (Levha 25, 3.7.3[540], 3.7.4[541]), Klazomenai üretimi halka askoslar Levha 25, 3.7.5) [542]ve diğer doğu Yunan üretimi buluntular[543], Kuzey İonia kökenli kolonistleri işaret edebilir. Sözkonusu buluntularla çağdaş Attika ve Korinth kökenli buluntu sayısı azdır.

3.8. Myrmekion

Myrmekion, Kırım yarımadasında, Kırım boğazında kurulmuş küçük kentlerden biridir.[544] Karantinyi burnunda yer alan kentin kuruluşu 6. yüzyılın ikinci dörtlüğüne

[534] Vinogradov-Butyagin-Vakhtina 2003, 822.
[535] Vakhtina 2003, 38.
[536] *İbid.*, 46.
[537] *İbid.* 44, fig.12.
[538] *İbid* 42, fig.9.6.
[539] Myrmekion'da bulunan Klazomenai üretimi ticari amphoralar için ayrıca bkz. Monachov 1999, 181, 183, fig. 4.
[540] Vakhtina 2003, 42, fig. 8.2.
[541] *İbid,* 50, fig.21.1.
[542] *İbid,*, 50, fig.21.6.
[543] *İbid.*, 42, fig. 7, fig. 8.2, fig. 9; ibid., 50, fig.11
[544] Pseudo-Skymnos (68) yerleşimden bir kent olarak söz ederken, Strabon "kasaba" (VII. 309) veya "köy" (XI. 494) terimlerini kullanır.

tarihlenmektedir.[545] Myrmekion'da ilk arkeolojik araştırmalar 1820 yılında başlamıştır, sistematik kazılar ise V.F. Gaidukevich tarafından 1934'te başlatılmıştır. Bu dönemde yapılan kazılar, kentteki en erken tabakalarda İonia malzemesi olduğunu ortaya koymuştur.[546] Bölgede en kapsamlı kazılan kentlerden biri olan Myrmekion'da yapılan son çalışmalar yerleşimin kuruluşunun 6. yüzyılın ikinci dörtlüğüne tarihlenmesi gerektiğini göstermektedir. Ayrıca son kazılar 6. yüzyılın ortasında yerleşimde büyük bir yangın olduğunu ve bundan sonra akropoliste bir sur duvarı inşa edildiğini işaret etmektedir. Bu sur yalnız Kimmer boğazındaki yerleşimlerde değil tüm Kuzey Karadeniz'deki bilinen ilk sur duvarıdır. Yapı ve inşa tekniği yakındaki Porthmios kenti suru ile benzerlik göstermektedir. İlk yapılar Karadeniz'de koloni kentlerinde yaygın olan "oyuk yapı"lardır ve en erkenleri 6. yüzyıl ikinci dörtlüğüne tarihlenmektedir.[547] 6. yüzyıl ortasına dek yerel seramik azdır ve yerleşimin nüfus yapısında yerli halkın az olduğu düşünülmektedir. Bu durum 6. yüzyılın ikinci yarısında değişmiş ve yerli halkın oranı artmıştır.[548] Kalıcı taş yapılar 5. yüzyılda görülmeye başlar ve bu dönemde yerleşimin nüfusu iki katına çıkmıştır. Ancak nüfus yapısında etnik değişimi veya İonia'dan gelen yeni bir göç dalgasını kanıtlayacak bulgu yoktur. Yerleşimin bu dönemde *polis* niteliği kazandığı düşünülmektedir.[549]

1992 sezonunda ele geçen erken dönem buluntular form ve stil açısından tasniflenmiştir.[550] Amphoralar dışında kalan seramik buluntuların %32'si Doğu Yunan üretimidir. Önemli buluntulardan biri Klazomenai orientalizan seramiği geç orientalizan stil Tocra grubuna ait bir amphoradır (Levha26, 3.8.1).[551] Klazomenai geç orientalizan stiline ait, üzerinde bir kadın protomu bulunan bir karınlı amphora farklı bezemesiyle önemli bir buluntudur (Levha 26, 3.8.2).[552] N. Aytaçlar bu vazodaki insan yüzü ile ilgili olarak Klazomenai lahitleriyle olası ilişkiye dikkat çeker.[553] Yine geç orientalizan stil

[545] Vinogradov-Butyagin-Vakhtina 2003, 805.
[546] Butyagin 2001, 179.
[547] Vinogradov-Butyagin-Vakhtina 2003, 807.
[548] *İbid*., 808, 809.
[549] *İbid.*, 810.
[550] Butyagin 2001, 181, 182.
[551] *İbid.,* 184, 186, fig.2; Vinogradov-Butyagin-Vakhtina 2003, 805, 833, fig. 3.4; Aytaçlar 2005, 179, lev. 143, no. E.1044.
[552] Butyagin 2001, 185, 186, fig.4, 5, 6; Vinogradov-Butyagin-Vakhtina 2003, 805, 833, fig. 3.1, 3.2; Aytaçlar 2005, 180, lev. 151, no. E. 1173.
[553] *İbid*., 180, dipnot. 764: Cook 1981, lev. 10.2, no. C.3.

soyut bezemeli amphoralar grubuna ait bir parça (Levha 26, 3.8.3)[554], yatay ağızlı tablalı meanderli tabaklar (Levha 26, 3.8.4)[555], ve yüksek ayaklı meanderli tabaklar buluntular arasındadır. Myrmekion buluntuları arasındaki bir veya birkaç vazoya ait olabilecek kapalı kap parçalarının Klazomenai siyah figür seramik stiline ait olabileceği öne sürülmüştür.[556] 530 yıllarına tarihlenen ve üzerinde Klazomenai siyah figür seramiğinde sevilen konulardan biri olan otlayan turna figürü bulunan omuzdan kulplu amphora boyun parçası olgun siyah figür stil evresine aittir (Levha 26, 3.8.5).[557] Yine üzerinde siren ya da sphinks kanadı bulunan, Urla Grubuna ait olan bir parça buluntular arasındadır (Levha 26, 3.8.6).[558]

A.M. Butyagin, Myrmekion'da ele geçen toplam 1125 parçanın 726'sının (%64) amphoralara ait olduğunu ve diğer merkezlere göre bu oranın düşük olduğunu belirtmektedir.[559] Kırmızı firnis bantlarla bezeli amphora parçalarından bazıları Klazomenai ticari amphorası olabilir.[560]

Klazomenai üretimi halka askosların IV. Grubu ile ilişkili olabilecek bir örnek Myrmekion buluntuları arasındadır.[561] Klazomenai ile ilişkili olabilecek dalgalı çizgi bezemeli seramik parçaları da Myrmekion'da görülmektedir.[562]

Myrmekion'da 6. yüzyılın ikinci dörtlüğüne ait kazılan alanlarda Fikellura seramiğinin yokluğu dikkat çekicidir.[563] Buluntular özellikle Kuzey İonia merkezlerini işaret etmektedir. Klazomenai, Myrmekion kolonizasyonunda bilinenden daha aktif bir rol üstlenmiş olabilir.

[554] Butyagın 2001, 190, 191,fig. 8; Vinogradov-Butyagın-Vakhtina 2003, 833, fig. 3.4; Aytaçlar 2005, lev. 150, no. E. 1163a.
[555] Butyagin 2001, 193, fig. 10, Vinogradov-Butyagın-Vakhtina 2003, 833, fig. 3.5; Aytaçlar 2005, lev. 187, no. E. 1405.
[556] Smidt 1953, 234; Butyagin 2001, 192, fig.9, Vinogradov-Butyagın-Vakhtina 2003, 806.
[557] Gajdukiewitcz 1959, 34, fig. 26; Özer 2006, 131, dipnot. 330.
[558] Vinogradov-Butyagın-Vakhtina 2003, 833, fig.3.6.
[559] Butyagin 2001, 181.
[560] Gajdukiewitcz 1959, 40, fig.34a; Butyagin 2001, 182.
[561] Smidt 1953, 241, Fig. 9.1.
[562] *İbid*., 241, fig. 9.5.
[563] Butyagin 2001, 195.

3.9. Taganrog

Azov Denizinin kuzeyinde Don nehrinin denize döküldüğü bölgede yer alan ve bugün su altında kalmış olan Taganrog[564], Karadeniz'in en kuzey noktasında yer alan Yunan kolonisidir. 7. yüzyılın üçüncü dörtlüğüne tarihlenen buluntular[565] (Levha 27, 3.9.1), Karadeniz'de gerçekleşen ilk kolonizasyon dalgasının, Kırım boğazındaki yerleşimlerin kurulmasından çok daha önce Azov denizinin kuzey kıyısına ulaştığını ortaya koymaktadır. Daha önce, koloni öncesi bir ticaret noktası olduğu ileri sürülen[566] Taganrog yerleşiminde ele geçen son seramik buluntular, başlangıçtan itibaren kalıcı bir kentin sözkonusu olduğunu göstermektedir. Olasılıkla yerleşim Histria ve Berezan'la aynı zamanda veya hemen sonra kurulmuştur. Herodotos'un sözünü ettiği Azov denizi kıyısındaki "Emporion Kremnoi", Taganrog yerleşimi olabilir.[567]

Seramik buluntulardan yola çıkılarak kentin Miletoslular veya Klazomenaililer tarafından kurulduğu öne sürülmektedir. Ancak Y. G. Vinogradov, Klazomenai malzemesinin 7. yüzyıl son üçlüğüne tarihlenen tabakanın üzerinde bulunduğunu ve dolayısıyla daha geç olduğunu belirtmiştir.[568] Bununla birlikte antik yazarlar bölgedeki Klazomenai varlığına dair önemli bilgiler aktarmışlardır. Strabon, Klazomenaililer tarafından inşa edilen gözlem kulelerinden (*skopai*) söz etmektedir;

*"Küçük Rhombites nehrinden Tyrambe ve Antikeites nehrine olan mesafe altı yüz stadiadır. Buradan da gölde denizcilik yapanlar için bir başlangıç noktası olan Kimmer köyüne olan mesafe yüz yirmi stadiadır ve bu kıyıda Klazomenaililere ait olduğu söylenen gözlem kuleleri vardır." (*Strabon*, Geographika,* XI, 2, 4*.)*

[564] İlgili yayınlar için bkz. Boardman 1962, 50; Boardman 1964, 254; Hind 1983, 88; Tsetskladze 1994, 119, Petropoulos 2005.
[565] Treister-Vinogradov 1993, 551, fig. 17; ayrıca bkz. Petropoulos 2005, 36.
[566] Boardman 1964, 254.
[567] Herodotos, IV., 20.
[568] Y.G. Vinogradov'un sözlü ifadesini aktaran Petropoulos 2005, 36.

Gözlem kulelerinin (*Skopai*) işlevi üzerine değişik görüşler vardır. Bu yapıların konut olarak inşa edildiği öne sürüldüğü gibi[569], balıkçılıkta takip ve gözlem amaçlı kullanıldığı da düşünülmektedir.[570] Erken dönem kolonilerinde yaygın konut tipinin basit oyuk-yapılar olduğu bilinmektedir. Azov Denizindeki daha sert olan iklim koşullarının Klazomenailileri daha kalıcı ve sağlam konut yapımına yönelttiği düşünülebilir. Ayrıca savunma amaçlı ikinci bir işlev de olasıdır. Strabon en azından kendi dönemi için bölgedeki yerli halkın savaşçı yapısından söz etmektedir. Ancak yine Strabon aynı bölümde balıkçılık faaliyetlerini ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Bu nedenle Klazomenaililerin inşa ettiği "*skopai"* ların büyük balık sürülerinin gözlenmesi amacıyla yapılmış kuleler olabileceği de kabul edilebilir bir seçenektir.[571]

Plinius da Don nehri kıyılarında yer alan bir kentin Klazomenaililere ait olduğunu belirtmektedir;

" *Tanais nehrinin ağzında bir kent yer alır. Bu kentin sınırları önce Karialılara, daha sonra Klazomenaililere ve Maeoneslere ve sonunda Pantikapaionlulara ait olmuştur*[572].

Karadeniz'deki Karia varlığı bu yönde herhangi bir arkeolojik malzeme bulunmamasına rağmen antik metinlerin desteklediği bir durumdur. Eusebius'un thalassokrasiler listesinde bir Karia thalassokrasinden de bahsetmektedir. Ayrıca Karadeniz'deki Kallatis bir Karia ismidir. İonialılarla benzer denizaşırı girişimleri Mısır'dan da bilinmektedir. Karialılar arasında Miletos, Priene gibi İonia kentlerinden gelenlerin de bulunduğu düşünülebilir.

Taganrog'daki Klazomenai varlığı antik yazarlar tarafından belirtilmiş ve arkeolojik malzeme ile de desteklenmiştir. Yerleşimin tamamen deniz altında bulunması ve ilgili yayınların azlığı Klazomenai malzemesi hakkında tam fikir sahibi olmayı güçleştirmektedir. Ancak Y. G. Vinogradov ve V.P. Kopylov, Taganrog bölgesinde

[569] Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. *İbid.,* 36-40.
[570] Højte 2005, 138.
[571] Strabon, *Geographika,* XI, 2, 4: H. C. Hamilton ve W. Falconer tarafından yapılan çevirisinde, çevirenin dipnotunda "s*kopai*"ların balıkçılıkta kullanılan gözlem kuleleri olduğu belirtilmektedir.
[572] Plinius, *Historia Naturalis,* VI, 20.

önemli sayılarda arkaik Yunan malzemesinin bulunduğunu belirtmişlerdir. Y. G. Vinogradov aynı zamanda Taganrog malzemesinin Berezan malzemesi ile kronolojik ve stilistik olarak paralellik gösterdiğini belirtmiştir.[573]Taganrog'da ele geçen bir vazo parçasının üzerinde bulunan yazıdan yola çıkarak, parçanın 6. yüzyılın üçüncü dörtlüğüne tarihlenmesi gerektiği öne sürülmüştür.[574] Bu durum Taganrog yerleşiminin geciçi bir süre için iskan edilmeyip kalıcı bir yerleşim olduğunu göstermektedir. Taganrog'daki Klazomenai malzemesinin 7. yüzyılın üçüncü dörtlüğüne tarihlenen tabakanın üzerinden geldiği ve dolayısıyla daha geç bir tarihe ait olması gerektiği ayrıca belirtilmiştir.[575] Taganrog buluntuları arasında Doğu Yunan üretimi skyphos parçaları vardır (Levha 27, 3.9.1).[576] Taganrog yerleşimi, Klazomenai'nin erken dönem Karadeniz kolonizasyonunda etkin olduğunu bir kez daha ortaya koyması ve uzak bir coğrafyada ayakta kalma becerisini göstermiş olması açısından önem taşımaktadır.

3.10. Phanagoria

Taman yarımadasındaki en büyük Yunan kolonisi olmasının yanısıra, bölgede Miletos tarafından kurulmayan tek kolonidir. Antik kaynaklar tümü birlikte değerlendirildiğinde Phanagoria'nın 540'lı yıllarda Teos tarafından kurulduğu sonucuna varılmıştır.[577] Yaklaşık 75 hektarlık bir alan üzerinde kurulmuş olan kentin bir kısmı deniz seviyesinin altında kalmıştır. Antik çağda kentin bir ada üzerinde yer aldığı düşünülmektedir. Kentte 18. yüzyılda başlayan araştırmalar 1936 yılında sistematik kazılarla desteklenmiştir. Kazılar son yıllarda yukarı plato ve kentin güneyinde yoğunlaşmıştır.[578]Küçük bir bölümü kazılan yukarı platoda 4 m. derinlikteki kültür tabakasında 6. yüzyıla ait kerpiç ev kalıntıları ile karşılaşılmıştır. Phanagoria nekropolisi, Taman yarımadasındakiler içerisinde en büyüğüdür ve kenti üç tarafından

[573] Y. G. Vinogradov'un sözlü ifadesinden aktaran Petropoulos 2005, 36.
[574] *İbid.,* 36.
[575] Petropoulos bu bilgiyi de Y.G. Vinogradov'un sözlü ifadesinden aktarmaktadır (*İbid*., 36).
[576] Treister-Vinogradov 1993, 551, fig. 17.
[577] Arrianos, *Bithynica*, fr. 56; Kuznetsov 2003, 898: Kuznetsov, Phanagoria'nın Abdera'dan gelen Teoslular tarafından kurulmuş olabileceği ihtimalini de belirtir (Kuznetsov 2003, 899).
[578] Kuznetsov 2001, 324.

çevreler. Kentte arkaik dönemde tunç ve seramik işlikleri açığa çıkarılmıştır.[579] Aynı zamanda Phagoria'da yerel seramik üreiminin olduğu düşünülmektedir.

Erken buluntular arasında İonia üretimi krater parçaları,[580] B tipi İonia kyliksleri ve Attika siyah figür seramik örnekleri bulunmaktadır.[581] Phanagoria'da Klazomenai ticari amphoralarına ait parçalar mevcuttur.[582]

3.11. Keppoi

Taman yarımadasında körfezin doğu kıyısında Miletos[583] tarafından kurulan Keppoi, bölgedeki en erken kolonilerden biridir. Keppoi kentinde ve nekropolisinde kazılar N.İ. Sokolsky ve N.P. Sorokina tarafından 1957-1972 yılarında ve V.D. Kuznetsov tarafından 1984-1989 yılları arasında gerçekleşmiştir. Denizden 30 m. yükseklikte yer alan kentin antik çağda deniz kenarında olan fakat günümüzde su altında kalmış bölümlerinin olduğu anlaşılmaktadır.[584] Kentteki yapılar son derece kötü korunmuş durumdadır.

Keppoi'daki en erken tarihli buluntular 6. yüzyılın ikinci dörtlüğüne aittir.[585] Kuzey Karadeniz kolonilerinin erken dönem ev mimarisine ışık tutacak kerpiç bir evden günümüze yalnızca mahzeni kalmıştır.[586] 6. yüzyılın ortalarına ya da 3. dörtlüğüne tarihlenen yapı Phanagoria'da görülen toprak üstü evle benzerlik göstermektedir. Yapının mahzeni dört bölümden oluşmaktadır ve birinde otuz şarap amphorasından oluşan bir depozit bulunmuştur. Bu yapının yakınlarında iki ayrı kerpiç eve ait kalıntılar saptanmıştır. Kentte ana toprak kazılarak oluşturulan çok sayıda çukur bulunmaktadır. Bulunan 170 çukurdan 40 tanesinde ele geçen depozit, arkaik malzemeden

[579] Tsetskhladze 1998, 43, dipnot. 137; Kuznetsov 2001, 331.
[580] V.D. Kuznetsov bu parçaların Geç Yaban Keçisi stilinde olabileceğini düşünmektedir. (Kuznetsov 2001, 324) Ancak N. Aytaçlar Phanagoria'da orientelizan stilde bezeli seramik buluntu olmadığını belirtmektedir. (Aytaçlar 2005, 275.)
[581] Kuznetsov 2001, 324, 326.
[582] Kuznetsov 2003, 900.
[583] Pseudo-Skymnos 898; Plinius, *Historia Naturalis,* 6.18.
[584] Kuznetsov 2001 319; Kuznetsov 2003,895.
[585] Bouzek 1990, 31; Treister-Vinogradov 1993, 556.
[586] Kuznetsov 2003, 896.

oluşmaktadır.[587] Bu çukurlar kerpiç evlerle aynı döneme tarihlenmektedirler. Kuznetsov tarafından kentin batısında yapılan kazılarda kentin bu bölümünde erken Aphrodite tapınağının yer aldığı ele geçen buluntulardan anlaşılmaktadır.[588] Ele geçen seramik buluntular arasında yer alan 6. yüzyılın ikinci ve üçüncü dörtlüğüne tarihlenen tabakların üzerinde, duvara asılmak üzere fırınlanmadan önce açılan deliklerin olması adak eşyası olarak kullanıldıklarını göstermektedir. Kentin diğer bölümlerinden bu döneme ait buluntu ele geçmemiştir. Yine aynı sektörde 6. yüzyılın sonlarına tarihlenen bir Attika kyliksinin, üzerindeki yazıdan Aphrodite'ye sunulan bir adak eşyası olduğu anlaşılmaktadır.

Kentteki arkaik tabakaların büyük ölçüde tahrip edilmiş olmasına karşın, önemli sayıda arkaik seramik ele geçmiştir. Attika (Levha 27, 3.11.1)[589] ve Korinth üretimi vazolar, rozetli, lotuslu skyphoslar, İonia kyliksleri (Levha 27, 3.11.2)[590], Khios orientalizan seramiğine ait örnekler buluntular arasındadır. Kazılarda ele geçen malzemenin çoğunluğunun Kuzey İonia üretimi olduğu belirtilmektedir.[591] Klazomenai orientalizan seramiğinin geç stil evresine ait destekli kraterler[592] Keppoi buluntuları arasındadır. (Levha 27, 3.11.3[593], 3.11.4,[594] Levha 28, 3.11.5[595]) N. Aytaçlar bu destekli krater parçalarının yerel üretim olabileceği düşüncesindedir.[596] Yatay ağız tablalı ve meanderli tipleri (Levha 28, 3.11.6[597], 3.11.7[598]) başta olmak üzere Klazomenai orientalizan seramik stiline ait tabaklar Keppoi'da önemli sayıda karşımıza çıkmaktadır. Çoğunluğunun 6. yüzyılın ikinci dörtlüğünde üretildiği düşünülen yüksek ayaklı bantlı

---

[587] *İdem* .2001, 331; Kuznetsov bu çukurların hiç birini mesken amacıyla kullanılan "oyuk yapı"lar olarak değerlendirmemiştir. Ayrıca bu çalışmasında "oyuk yapı"ları yeniden değerlendirmiş ve bu yapıların mesken olarak kullanıldığı görüşününün sorgulanması gerektiğini öne sürmüştür.
[588] *İbid.,* 896.
[589] Treister-Vinogradov 1993, 556, fig.23.
[590] Kuznetsov 1991, fig.6.7; *İdem.,* 2001, fig.22.
[591] *İdem.,* 2003, 896.
[592] Aytaçlar 2005, 183; N. Aytaçlar, stilistik olarak Klazomenai orta orientalizan seramiğinin geç örnekleri ve Klazomenai siyah figür seramiği ile yakınlık gördüğü destekli kraterler grubunu, Hermonassa, Keppoi, Pantikapaion örneklerini ve bu merkezlerin kronolojisini gözönünde bulundurarak geç orientalizan stil evresi içerisinde değerlendirmiştir.
[593] Kuznetsov 1991, 38, fig. 1.2;Aytaçlar 2005, 183, lev. 158, no. E.1219.
[594] Kuznetsov 1991, 38, fig.1.1; Aytaçlar 2005, 183, lev.158, no. E.1220.
[595] Kuznetsov 1991, 40, fig. 2; Aytaçlar 2005, lev. 162, no. E. 1267.
[596] *İbid.,*, 190, dipnot.800.
[597] Treister-Vinogradov 1993, fig.22.c; Aytaçlar 2005, lev. 194, no.E. 1535.
[598] Treister-Vinogradov 1993, fig. 22.b.; Aytaçlar 2005, lev. 194, no.E. 1537.

tabaklar (Levha 28, 3.11.8)[599] da Keppoi buluntuları arasındadır. Klazomenai siyah figür seramik stili de Keppoi'da balık pulu bezeli örneklerle temsil edilmektedir (Levha 28, 3.11.9).[600] Boynunda dalgalı çizgi motifi bulunan amphora parçaları da Klazomenai'de sık rastlanan dalgalı çizgili seramik grubuyla ilşkili olabilir (Levha 28, 3.11.10).[601]

3.12. Hermonassa

Taman yarımadasında, bugünkü Taman köyünde bulunan Hermonassa, Miletos ve Mytilene tarafından kurulmuştur ve yarımadadaki en eski kolonilerden biridir. Taman körfezinin güneyinde yer alan ve günümüzde kısmen deniz seviyesinin altında kalan kentin sınırlarını tam olarak tespit etmek mümkün olmamıştır. En erken tarihli seramik buluntular 6. yüzyılın ilk dörtlüğüne tarihlendirilmektedir.[602] Erken buluntular arasında rozetli skyphoslar, Vlasto grubu oinokhoe parçaları ve bir Attika üretimi olpe yer almaktadır. Buluntuların büyük bir kısmı 6. yüzyılın ikinci yarısına aittir. 1985 yılında ele geçen lasana benzeri konik seramik bir objenin üzerinde bulunan yazı Hermonassa'da Girit varlığına da işaret etmektedir.[603]

Klazomenai orientalizan seramiği Hermonassa'da 6. yüzyılın ikinci dörtlüğünde üretilmiş olan geç orientalizan seriler[604] ve bir meanderli tabakla temsil edilmektedir. N. Aytaçlar, Hermonassa buluntusu bir amphora parçasını noktalı metop grubu içerisinde değerlendirmiştir (Levha 29, 3.12.1).[605] Geç orientalizan amphora serilerinden olan bir amphora, omuzdaki tek bezeme alanında yer alan boğa figürü ve doldurma motifi kullanılmamış olması ile bilinen tek örnektir (Levha 29, 3.12.2).[606] Geç orientalizan stil destekli kraterlerine ait bir parça da buluntular arasındadır (Levha

[599] Kuznetsov 2001, 337, fig. 21; Aytaçlar 2005, lev. 219, n.E. 2049.
[600] Kuznetsov 2001, 336, fig.20.
[601] *İdem.,* 1991, 41, fig. 3. 5.
[602] Sidorova 1987, 159.
[603] Treister- Shelov-Kovedyayev 1989, 296.
[604] Aytaçlar 2005, 275, dipnot. 1284; Aytaçlar, Hermonassa buluntusu orientalizan seramiğin Tell Sukas serileriyle yakın ilişkili olduğunu düşünmektedir.
[605] Sidorova 1987, 114, fig. 3a; Aytaçlar, 178, lev.142, no. E. 1036.
[606] *İbid*., 180, lev. 152, no. E. 1183.

29, 3.12.3).[607] Taman buluntusu olarak nitelendirilen ve Geç orientalizan stil Tocra grubuna ait bir amphora[608] da Hermonassa buluntusu olmalıdır. Klazomenai siyah figür seramiğinin olgun siyah figür evresine ait bir amphora, bölgedeki az sayıdaki olgun siyah figür örneklerindendir. (Levha 29, 3.12.4) Hermonassa antik kentinin üzerinde bulunduğu Taman köyü yakınlarında tesadüfen bulunan bir mezarda ele geçen bir hydria, bölgedeki önemli buluntulardandır. Klazomenai siyah figür stilinde bezenmiş olan bu hydria (Levha 29, 3.12.5)[609] üzerindeki horoz figürleri ile Klazomenai buluntusu bir amphoranın[610] üzerindeki horoz figürleri birbirlerinin eşidirler. Horoz figürlerinde kullanılan stil, Urla grubunun 525 yılından önceye tarihlenen olgun dönemine işaret etmektedir ve bu anlamda Klazomenai siyah figür seramiğinin Karadeniz'de karşımıza çıkan ender olgun siyah figür stil örneklerinden biridir. Klazomenai siyah figür seramiği ayrıca balık pulu motifi ile bezeli vazolarla da(Levha 29, 3.12.6)[611] temsil edilmektedir.

3.13. Gorgippia

Taman yarımadasında, Kuban nehri ağzında yerel Sindi halkının yerleşiminin bulunduğu bölgede kurulan bir Yunan kolonisidir. Antik kent modern Anapa şehrinin altında yer almaktadır ve yaklaşık kırk hektarlık bir alanı kaplar. 6. yüzyılın ikinci dörtlüğüne tarihlenen seramik buluntular bildirilmiş olmakla birlikte[612] koloninin kuruluşu genellikle yüzyılın ikinci yarısına verilir.[613] Klazomenai orientalizan seramik stiline ait bilinen buluntu yoktur. Klazomenai siyah figür seramiği siren sphinks grubuna ait bir amphora (Levha 30, 3.13.1) [614] kentin kuzey-doğusundaki nekropoliste

[607] Sidorova 1987, 114, fig. 3.d; Aytaçlar 2005, lev. 158, no. E. 1259.
[608] Pharmakovsky 1914, fig.29; Aytaçlar 2005, lev.145, no. E.1047.
[609] Lossewa 1929, 44-47, fig.2; Cook 1952, 131, CI, 1; Sidorova 1985, 10, no. 14; Korovina 2002, 111, 112, lev.6.1-2; Finogenova 2003, 1017, 1018, fig.5; Özer 2006, 62, lev.F:1.
[610] Özer 2006, 62, lev. 12, no. 91. Üzerinde benzer horoz figürlerinin bulunduğu Tell Defenneh buluntusu bir hydria için bkz. Cook 1954, 20, lev.6.17.
[611] Sidorova 1987, 115, fig. 4.a.
[612] Bouzek 1990, 31.
[613] Boardman 1963, 50; Treister- Vinogradov 1993, 560; Tsetskhladze 1994, 121.
[614] Alekseeva 1997, 33-34, fig. 14-17; Alekseeva 2002, 92, fig.2; Özer 2006, 86, lev. H:2.

bulunmuştur. Nekropoliste ele geçen diğer buluntular arasında erken 5. yüzyıl Khios amphoraları ve Attika üretimi küçük usta kyliksleri de bulunmaktadır.[615]Yine Klazomenai üretimi olabilecek dalgalı çizgili bir krater (Levha 30, 3.13.2)[616] de oyuk yapılardan ele geçen buluntular arasındadır.

Gorgippia'da ele geçen ticari amphoralar kentin ticari ilişkilerini ve hangi merkezlerin buradaki ticarete hakim olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Attika ve Thasos amphoraları toplam amphora buluntularının % 51'ini, Proto Thasos-Samos grubu % 33'ünü, Khios amphoraları ise % 14'ünü oluşturmaktadır. Huni boyunlu Khios amphoraları, gri kil yapılı Lesbos amphoraları, Samos amphoraları ve Klazomenai amphoralarının toplam amphoralar içerisindeki oranı ise hep birlikte % 2'yi geçmemektedir.[617]

[615] Hind 1993, 108.
[616] Treister- Vinogradov 1993, 560, fig.28; Alekseeva 1997, 30, fig. 24.
[617] *İdem.,* 2003, 963.

4. BATI AKDENİZ

Koloni Döneminde Batı Akdeniz'de Yunan Varlığı

Yunanlıların 8. ve 7. yüzyıllarda Batı Akdeniz'de kurdukları yerleşimler, Yunan tarihinin en erken koloni etkinliklerini kapsamaktadır. Koloni dönemi öncesi ilişkilerle bölgeye aşina olan Yunanlılar için[618], Batı Akdeniz kıyılarının Yunanistan'a benzeyen iklim koşulları ve coğrafi yapısı, bölgeyi cazip bir konuma getirmiştir.

Yer seçiminde genellikle, savunmaya uygun ve tarıma elverişli topraklar etkili olmuştur. Ancak koloni dönemi öncesi Batı Akdeniz'de varlık gösteren Yunanlı tüccarlardan ve Fenikelilerden elde edilmiş bilgilere dayanarak yer seçiminde ticari potansiyelin de gözönünde tutulmuş olması güçlü bir olasılıktır. Yunanlıları bölgeye yönelten bir diğer önemli etken de değerli madenler olmuştur. Örneğin Pithekussai'nin seçiminde yakınındaki demir[619] ve altın madenlerin[620] etkisi olmalıdır. 7. yüzyılın başında güney Fransa'da kurulmuş olan Massalia ve İspanya'da kurulmuş olan Emporion kalay yollarını kontrol amacıyla kurulmuşlardır.[621]

Bölgedeki ilk kalıcı Yunan yerleşimleri, antik kaynaklar ve arkeolojik verilerden de anlaşıldığı gibi, 8. yüzyıl ortalarında kurulmuşlardır. Bu erken koloniler arasında, Euboia kentleri Eretria ve Khalkis tarafından İtalya'nın Kampania bölgesinde kurulmuş olan Pithekussai ve karşısındaki Cumae, Güney İtalya'da Akhaealılar tarafından kurulmuş olan Metapontum, Sybaris ve Kroton, Khalkis tarafından kurulmuş olan Rhegium, Sparta tarafından kurulmuş olan Tarentum, Sicilya'da Khalkis tarafından kurulmuş olan Naxos, Zancle, Mylaie, Catane, Leontini, Korinth ve Tenea tarafından kurulmuş olan Syrakusai, Megara tarafından kurulan Megara Hyblaea vardır.

---

[618] Güney İtalya ve Sicilya'da geç tunç çağında Myken seramikleri görülmektedir. Ayrıca 10 yüzyıldan protogeometrik döneme ait seramikler Sicilya'da bulunmuştur (Graham 1992, 95).
[619] Boardman 1964, 168.
[620] Markoe 1992, 61, dipnot. 2.
[621] Boardman 1964, 210.

Güney İtalya ve Sicilya'da kurulan ilk kolonilerden sonra bölge kolonizasyon etkinliklerine konu olmaya devam etmiş ve hızlı bir şekilde kurulan diğer koloniler öncekileri izlemiştir. Bölgede Doğu Yunan yerleşimleri daha az ve genellikle daha geçtir. Sybaris'te Miletos varlığı olasılıkla 8. yüzyıldan sonra ortaya çıkmış olmalıdır.[622] Güney İtalya kolonilerinden bir olan Siris, bir Kolophon kolonisidir.[623] 688 yılında Sicilya'da kurulan Gela, Rhodos ve Girit'in ortak kolonisidir.[624] 540 yılındaki Alalia savaşından sonra Korsika'yı terkeden Phokaialılar tarafından Güney İtalya'da kurulmuş olan Elea ise, bölgede kurulan en son kolonilerdendir.

Herodotos, ilk uzun deniz yolculularına çıkan Yunanlıların Phokailılar olduğunu ve bunların ticaret gemileri yerine ve pentekonterlerle Adriatik kıyıları, İberia ve Tartessos'a gittiklerini aktarmaktadır.[625] Herodotos ayrıca bölgeye Samos'lu Kolaios tarafından da ulaşıldığını belirtmektedir.[626] Phokailıların 7. yüzyılın ortalarında ulaştıkları ve yerli halkla iyi ilişkiler kurdukları Tartessos'un yeri tam olarak bilinmemekle birlikte, yerleşimin İspanya'nın güney batı kıyısında yer alan Malaga kenti yakınlarında olduğu düşünülmektedir.[627] Güney Fransa'da yer alan Massalia da Phokaia tarafından 600 yılında kurulmuştur.[628] İspanya'nın kuzey doğusundaki Emporion ise Phokaia ve Massalia'nın ortak kolonisidir.[629]

Sonuç olarak Batı Akdeniz'de izlenen koloni etkinliklerinin çoğunluğunun Kıta Yunanistan kentleri tarafından yürütüldüğü söylenebilir. Phokaia tarafından kurulmuş olan Emporion ve Massalia, Kolophon tarafından kurulmuş olan Siris dışında İonialılar tarafından kurulmuş olduğu bilinen herhangi bir koloniden sözetmek mümkün değildir. Kolonizasyon hareketlerinde geciken İonialılar, kolonizasyon etkinliklerinde, iklim koşullarının elverişli olduğu ve Yunanlıların kültürel ve siyasi açıdan daha üstün bir konumda olduğu Batı Akdeniz kıyıları yerine, daha üstün siyasi güçlerin sınırlandırması

---

[622] Etruria bölgesi ile ticaret yapan Miletos'lular için Sybaris bir ticari antrepo görevini üstlenmiş olmalıdır (Boardman 1964, 179).
[623] Athenaeos, XII. 523C FGrH 566 F 51. Strabon da Siris'in öncelikle bir Troia kolonisi olduğunu ve daha sonra Lydia baskısından kaçan İonialılar tarafından kurulduğunu belirtir (Strabon, *Geographia,* VI. 264).
[624] Thukydides, *Peleponessos Savaşları*, VI. 4.3.
[625] Herodotos, I. 163. 1-3.
[626] *İbid*., IV. 152.
[627] Graham 1992, 139.
[628] Aristoteles, Fr. 549. (Teubner)
[629] Strabon, *Geographia,* III. 159; Pseudo- Skymnos, 204; Livius XXXIV. 9.

altında oldukları Doğu Akdeniz veya zor iklim ve coğrafi koşullara sahip olan Trakya, Marmara ve Karadeniz'le yetinmek zorunda kalmışlardır. Bölgede rastlanan İonia malzemesi ise İonialı tüccarlar tarafından getirilmiş olabileceği gibi, başka merkezler aracılığı ile de bölgeye ulaşmış olabilir.

Harita 7. Batı Akdeniz

4.1. Emporion

Kuzey İspanya'da modern Ampurias kenti yakınlarında yer alan Emporion, 600 yılından hemen sonra Massalia tarafından kurulmuştur.[630] Rosas kenti ile birlikte İber yarımadasında yer alan iki Yunan kentinden biridir. Kentten ilk olarak Pseudo-Skylaks ve Skymnos bahsetmektedirler. Palaiapolis olarak adlandırılan ilk yerleşim daha sonra ana karaya bağlanan San Martin adasında yer almaktadır. Kent, 6. yüzyılın ilk yarısında Palaiapolis'in güneyinde ana karada Fluvia nehrinin denize döküldüğü bölgeye doğru genişlemiş ve önemli bir ticaret merkezi konumuna gelmiştir.

Palaiapolis'te 580-560/550 yıllarına tarihlenen tabakalarda ele geçen Yunan amphoralarından, 159 amphora parçasının 54 tanesi yani yaklaşık üçte biri Klazomenai

[630] Strabon, *Geographia,* III. 159; Pseudo-Skymnos, 20L, Livius, XXXIV.9.

ticari amphorası olarak tanımlanmıştır. 560/50-540 tarihlerine tarihlenen tabakalarda ise 286 parçadan 104 tanesi Klazomenai ticari amphorasıdır.[631] Bir başka değişle, 6. yüzyılın ilk yarısında Palaiapoliste ele geçen tüm Yunan amphoralarının % 35'i Klazomenai ticari amphoralarından oluşmaktadır (Levha 30, 4.1.1). 540-520/500 tarihlerine verilen tabakalarda bu oran % 20'ye inmektedir. Bu durum Klazomenai'de gözlemlenen *hiatus* ile uyumludur. Palaiapolis'teki 520/500-480 tarihli tabakalardan ele geçen 141 adet Yunan ticari amphorasının 31 tanesi Klazomenai kökenlidir.[632] Bu amphoralar Y. Sezgin tarafından Klazomenai ticari amphoralarının VI. grubu ile ilişkili olarak değerlendirilmiştir.[633]

Klazomenai ticari amphoralarının oransal olarak büyük miktarlarda ele geçtiği Emporion'da, Klazomenai üretimi bezemeli seramik stillerinin yokluğu, Klazomenai ürünlerinin bölgedeki ticaretinin başka merkezler tarafından yapılmış olabileceğini gösteririr. Bölgedeki yerleşimlerde diğer Doğu Yunan merkezlerinin temsil ediliyor olması da bu durumu desteklemektedir.

4.2. Toscanos

İspanya'nın Andalusia bölgesinde yer alan Toscanos bölgedeki önemli Fenike kolonilerinden biridir. Yunan koloni ve ticari etkinliklerinin 8. yüzyılda Al Mina ve Güney İtalya, Sicilya merkezleri ile sınırlı olduğu tezine[634] karşılık, Kartaca gibi önemli bir Fenike kolonisi olan Toscanos'da 8. yüzyıl ortalarına tarihlenen Yunan amphoraları ele geçmiştir.[635]

Toscanos'ta 725-550 yılları arasına tarihlenen arkaik tabakalardan ele geçen 14.603 amphora parçalarından yalnızca % 1.09 gibi küçük bir oranı Yunan üretimi ticari amphoralara aittir. Ancak bu oran içerisinde Doğu Yunan üretimi ticari amphoraların payının %34 gibi yüksek bir oranda olduğu belirlenmiştir.[636] Docter, 2 ve 3.

[631] Abadias *et al.* 2000, 292-296, fig. 9-11.
[632] İbid., 329-331.
[633] Sezgin 2004, 178.
[634] Cook-Dupont 1998, 6.
[635] Docter 2000, 64.
[636] *İbid.,* 69, fig.7.

tabakalardan bir, 4. ve 5. tabakalardan iki amphorayı Klazomenai amphorası olarak sınıflamıştır. Yine farklı bir sektörde açığa çıkarılan ve 675-640 yılları arasına tarihlenen bir tabakada ele geçen Klazomenai ticari amphora parçası[637], Klazomenai ticari amphoralarının III. Grubu ile benzerlik gösterir. Ancak verilen tarih bu grupla uyumlu değildir.[638]

Toskanos'ta ayrıca 620-600 yıllarında üretilmiş olan geç tip kuşlu skyphoslara[639] ait olabilecek buluntular da mevcuttur.

4.3. Malaga

İspanya'nın güney batısında yer alan Malaga kentinde yapılan kazılarda Klazomenai ticari amphoralarının VI. grubu ile uyum gösteren iki amphora parçası bulunmuştur[640] (Levha 30, 4.3.1 ve 4.3.2).

4.4. Massalia

Fransa'nın Akdeniz kıyısında, Rhone nehrinin denize döküldüğü bölgenin hemen doğusunda yer alan Massalia, yaklaşık 600 yılında Phokaialılar tarafından kurulmuştur. Antik dönem yerleşiminin modern kentin altında yer almasının kazılar açısından yarattığı zorluklara rağmen önemli buluntular açığa çıkarılmıştır.

Altıncı yüzyıla ait ithal seramik buluntular arasında, Etrüsk üretimi vazoların yanı sıra Kıta Yunanistan ve Doğu Yunan seramik ürünleri de yer almaktadır.[641] İthal ürünler arasında Korinth, Attika, Sparta, Khalkis üretimi vazolar ağırlıktadır. Khios üretimi bezemeli vazolar ve ticari amphoralar da buluntular arasındadır. Aeolis ve

[637] *İbid.,* 75, fig.11b.
[638] Y Sezgin, söz konusu amphora parçasını Klazomenai ticari amphoralarının 635/30-600/590 yıllarında üretilmiş olan III. Grubu kapsamında değerlendirmekte ve verilen 675-640 tarihini fazla erken bulmaktadır: Sezgin 2004, 174, dipnot.42..
[639] Docter 2000, 77, 79, fig. 13, a ve b.
[640] Garcia 2000, 199, fig. 9, 201, fig. 11.
[641] Boardman 1964, 217.

Rhodos üretimi olabilecek gri bucchero seramiği de Massalia'da karşılaşılan seramik buluntular arasındadır.[642]

Klazomenai ile ilişkili olabilecek 6. yüzyılın başına tarihlenen tek rozetli skyphos örnekleri,[643]Klazomenai orientalizan seramiği, orta orientalizan stil evresine ait olabilecek bir parça,[644] meanderli tabaklardan bir buluntu[645] Massalia'da ticari amphoralar dışında Klazomenai seramiğini temsil eden buluntulardır.

Massalia'da ele geçen Klazomenai ticari amphoraları, Klazomenai ürünlerinin Massalia'da önemli sayılabilecek bir paya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Massalia'da ele geçen ve 600-550 yıllarına tarihlenen Yunan ticari amphoralarının % 9.6'sını Klazomenai ticari amphoraları oluşturmaktadır.[646] Bu veriden hareketle 6. yüzyılın ilk yarısında, Massalia ile ticaret yapan Yunan kentleri arasında, Klazomenai'nin Korinth, Khios, Miletos vce Lesbos'la birlikte önemli bir konuma sahip olduğu söylenebilir.[647]

Kentte 550-500 yıllarına tarihlenen tabakalardan ele geçen Klazomenai ticari amphoralarının diğer Yunan merkezlerinde üretilen ticari amphoraları arasındaki oranı ise %5.1'dir.[648] Aynı zamanda, Miletos, Khios, Lesbos gibi merkezlere ait amphoraların sayısındaki azalma da dikkat çekicidir. Bu dönemde Massalia'daki Yunan merkezlerinde üretilen ticari amphoralar arasında Korinth üretimi amphoraların oranı %55.8'e çıkmaktadır.[649] Korinth'in Massalia pazarında öne çıktığı bu dönemde, Klazomenai üretimi ticari amphoraların oranındaki azalma, Klazomenai'de 550-530/25 yılları arasında gözlenen *hiatus*la ilişkili olabilir. Ayrıca 6. yüzyılın ortasından itibaren Massalia'nın kendi şarap ve zeytinyağı üretimi ile uyumlu olarak yerli ticari amphora üretimine geçtiği de bilinmektedir. Bu durum Klazomenai ürünlerine duyulan talebi azaltmış olabilir.

---

[642] R.M. Cook, Güney Fransa örneklerin ithal ürünler olmadığını ve yerel bir atölyede üretilmiş olabileceklerini belirtmektedir: Cook-Dupont 1998, 136, dipnot. 10.
[643] Barnès 2000, 133, fig. 5.
[644] Villard 1960, lev. 19.9.
[645] *İbid.,* lev. 43.5.
[646] Sourisseau 2000, 141, fig. 2.
[647] Bu dönemde Massalia'da ele geçen tüm ticari amphoraların % 88.6'sını Etrüsk üretimi ticari amphoralar oluşturmaktadır: *İbid.*,145, tablo.2.
[648] *İbid.,* 141, fig.3.
[649] *İbid.,* 141, fig.3.

Bunun dışında Massalia açıklarında Lequin'de bulunan bir batıkta Klazomenai ticari amphoralarının VI. Grubuyla uyum gösteren bir amphora parçası bulunmuştur.[650]

Güney Fransa'da kurulan ilk Yunan yerleşimi olan Massalia, Rhone nehri ağzındaki konumu ile iç bölgelerde yer alan "Hallstatt" kültürlerine Yunan ürünlerinin ulaşmasında ve bölgeyle yapılan ticaretinde önemli bir role sahip olmuştur. Paris'in yaklaşık 160 km. güney-doğusunda yer alan Vix köyünde, 1953 yılında Rene Joffroy tarafından bulunan ve Yunan dünyasında şimdiye dek bulunan en büyük tunç krater olan 1.64 boyundaki krater, 6. yüzyıl sonlarına tarihlenen bir kontekste ele geçmiştir. Kraterin üretim merkezi olarak Lakonia, Korinth gibi merkezler ileri sürülmüş olsa da henüz bu konudaki tartışmalar süregelmektedir. Krater üzerinde stilistik araştırmalarını sürdüren H. Hiller, eserin İonia bağlantıları üzerinde durmakta ve şimdiye dek İonia kaynağının düşünülmemesini, İonia bölgesinin maden sanatındaki yeri hakkında bugüne dek yeterli araştırma yapılmamasına bağlamaktadır. .H. Hiller kraterdeki bazı stilistik öğelerin, özellikle Klazomenai siyah figür seramik stili ile ilişkisi üzerinde özellikle durmaktadır.[651]

4.5.Selinus

Sicilya'nın güney batısında, modern Selinunte kenti yakında yer alan Selinus, Diodoros Sicilus'a göre 651 yılında[652], Thukydides'e göre 628 yılında[653] Megara tarafından kurulmuştur.[654] İyi bir limana ve yakınında verimli ovalara sahip olan Selinus'un antik dönemde yüksek bir refah seviyesine sahip olduğu, günümüze dek iyi bir şekilde korunmuş olan görkemli tapınaklar ortaya koymaktadır.[655] Selinus'un 6. yüzyılda ızgara planlı bir kent planına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

---

[650] Sezgin 2004, 178, dipnot. 82.
[651] H. Hiller, bu konudaki görüşlerini 28 Mayıs-1 Haziran 2007 tarihleri arasında Kocaeli'de gerçekleşen, 29. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumunda verdiği bir ,bildiri ile aktarmıştır.
[652] Diodoros Sicilus, *Bibliotheca Historica,* XIII. 59.4.
[653] Thukydides, *Peleponnessos Savaşı,* VI. 4.1.
[654] Thukydides, Selinus'un, Megara'dan gelen bir *oikistes* ve Megara Hyblaea'ya yerleşen Megaralılarla birlikte kurulduğunu belirtmektedir. (*İbid*, VI. 4.1)
[655] Boardman 1964, 186; Kentte dört tane Dor düzeninde inşa edilmiş tapınak bulunmaktadır ve bu tapınaklar, ilişkili oldukları kültler tanımlanamadığından C, D, A ve O olarak isimlendirilmişlerdir. En erken tapınak olan C, 6. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmektedir.

Kentte ele geçen erken seramiklerin çoğunuluğu Korinth üretimidir ve 6. yüzyılın ortalarını işaret etmektedirler. 6. yüzyılın ikinci dörtlüğünde Attika üretimi seramik ağırlık kazanmaktadır. Doğu Yunan üretimi seramik buluntular, 6. yüzyılın ilk yarısında önemli sayılardadır.[656] Klazomenai orientalizan seramiği, erken orientalizan-1 (Levha 31, 4.5.1) ve erken orientalizan-2 (Levha 31, 4.5.2) stil evrelerinde bir kaç örnekle temsil edilir. Transisyonel stile ait buluntu yoktur. Orta orientalizan stile ait ve ilişkili olan yaklaşık otuz örnek bulunmaktadır. Bu durum 7. yüzyıl sonlarından, 570, 560 yıllarına dek Klazomenai'nin tüm Sicilya kolonileri ile olduğu gibi Selinus'la olan ilişkilerinin yoğunluğuna işaret edebilir. Siyah figürlü alanlarında az kazıma çizgi kullanılan bir grup orta orientalizan vazo, N. Aytaçlar tarafından Selinus buluntusu bir oinokhoeden yola çıkılarak Selinus Grubu olarak adlandırılmıştır[657] (Levha 31, 4.5.3). Geç orientalizan seriler de Selinus'ta çok az görülür (Levha 31, 4.5.4). Geç orientalizan serilerin azlığı ve aynı zamanda Klazomenai siyah figür seramiği örneklerinin de çok ender bulunması, 560 yıllarından sonra Sicilya kolonileri ve Klazomenai ilişkilerindeki kopukluğa işaret etmektedir. Orta orientalizan, geç orientalizan ve sub-orientalizan dönemlerde üretilen soyut bezemeli tabaklar da Selinus'ta karşımıza çıkmaktadır. Çoğunluğu 6. yüzyılın ikinci yarısında üretilen yatay ağız tablalı tabaklar içerisinde yer alan ve içi boş baklava motifleri ile bezeli bir grup tabak Güney İtalya ve Sicilya'ya özgüdürler[658] (Levha 32, 4.5.5). Selinus ayrıca soyut bezemeli yüksek ayaklı tabakların (Levha 32, 4.5.6) ele geçtiği ender Güney İtalya/Sicilya merkezlerinden biridir.

4.6. Gela

Gela, Thukydides'e göre 688 yılında Girit ve Rhodos'un ortak kolonisi olarak Sicilya'nın güney kıyısında kurulmuştur. Gela kuruluşundan yüzyıl sonra yakındaki Akragas kentini kolonize etmiştir. Gelas nehrinin kenarında, deniz kıyısında yer alan alçak bir tepede kurulmuş olan Gela verimli bir ovada yer almaktaydı. Erken Yunan yerleşimi olasılıkla yalnızca daha önce yerli halk tarafından yerleşilen alçak tepe

[656] *İbid.,*187.
[657] Aytaçlar 2005, 140.
[658] *İbid.,*210.

üzerinde yer almaktaydı. Klasik dönem kentinin ise daha geniş bir bölgeye yayıldığı düşünülmektedir.[659]

Erken dönem koloni kentinden günümüze kalan önemli mimari kalıntılar sr duvarları, Athena tapınağı ve küçük bir Demeter tapınağına aittir. Seramik buluntular arasında Korinth, Attika ve başta Rhodos ve Khios olmak üzere Doğu Yunan malzemesi ağırlıktadır. Syrakusa ve Megara Hyblaea'da olduğu gibi, Gela'da da 7. yüzyıl ortalarında yerli orientalizan seramik üretilmiştir.[660]

Klazomenai orientalizan seramiği geç orientalizan stil evresi dışında Gela'da tüm evreleriyle temsil edilmektedir. Ancak bu evrelere ait buluntular son derece azdır. Erken orientalizan-1 stil evresi bir örnekle (Levha 32, 4.6.1), erken orientalizan-2 stil evresi Vlastos grubuna ait iki örnekle (Levha 32, 4.6.2 ve 4.6.3), transisyonel orientalizan stil bir örnekle (Levha 33, 4.6.4), orta orientalizan stil, Vroulia-Paris grubu bir örnekle (Levha 33, 4.6.5) temsil edilmektedir. Bunların dışında orta orientalizan stille ilişkili seramik ve orta ve geç orientalizan stil evreleri boyunca üretilmiş meanderli tabaklara ait buluntular da Gela'da ele geçen Klazomenai orientalizan seramik stiline ait buluntulardır.

4.7. Syrakusai

Sicilya'daki en erken Yunan kolonilerinden biri olan Syrakusai, Korinth ve Tenea tarafından Arkhias isimli bir *oikistes* önderliğinde 734 yılında kurulmuştur.[661] Ancak çevredeki Stentinello, Ognina, Plemmirio, Matrensa gibi köylerde ele geçen buluntular Myken döneminde bölge ile olan ilişkileri ortaya koymaktadır. Verimli tarım arazilerinin yanısıra, Sicilya'nın en iyi limanına sahip olan Syrakusai, kısa zamanda zenginleşmiş ve 7. ve 6. yüzyıllarda Akrae, Kamarina ve Kasmenae'de kendi kolonilerini kurmuştur.

[659] Boardman 1964, 177.
[660] İbid., 178, fig. 217.
[661] *Thukydides, Peleponnessos Savaşı,*VI. 3; Strabon, *Geographia,* VI,4, 269.

Derin bir körfeze sahip olan kentte ilk yerleşimin karaya çok yakın olan *Ortygia* adasında olduğu ve Yunan yerleşiminden önce adada yerli *Sikel* halkının yaşadığı bilinmektedir. Kennte 6. yüzyıla tarihlenen Athena ve Apollon tapınakları ortaya çıkarılmıştır. Arkeolojik buluntular 8. yüzyılda Syrakusai'da Korinth öncesi Euboia varlığını ortaya koymaktadır.[662]Bunu dışında tüm erken buluntular Korinth kökenlidir. Kentin nekropollerinde gözlenen taş lahit kullanımı anakent Korinth'in ölü gömme gelenekleriyle uyumludur.[663] 6. yüzyılda tüm merkezlerde hakim olan Attika seramiğine Syrakusai'da göreceli olarak az rastlanmaktadır. Doğu Yunan seramiği 7. yüzyıldan itibaren görülür. 6. yüzyılda az sayıda Khios seramiği ve Fikellura örnekleri karşımıza çıkar. Klazomenai orientalizan seramiği Selus ve Sibaris gibi Güney İtalya/Sicilya merkezlerine oranla az sayıdadır. Erken orientalizan-1 stili tek örnekle temsil edilir (Levha 33, 4.7.1). Erken orientalizan-2 stiline ait yine tek örnek sözkonusudur. (Levha 33, 4.7.2) Orta orientalizan stil bir kaç örnekle temsil edilir. Syrakusai oinokhoesi gruba adını veren vazolardan biridir.[664] (Levha 33, 4.7.3) Geç orientalizan stile ait tek örnek mevcuttur[665].

4.8. Megara Hyblaea

Sicilya'nın doğusunda, Syrakusa'nın 14 mil kuzeyinde yer alan Megara Hyblaea, Thukydides'e göre Trotilon ve Thapsos'ta tutunamayan Megaralılar tarafından, Sikel kralı Hyblon'un kendilerine verdiği topraklarda kurulmuştur.[666] Geleneksel kuruluş tarihi olarak bilinen 728 yılından önceye ait buluntuların ele geçmesiyle kuruluş tarihi için 8. yüzyılın ortaları önerilmiştir.[667] Selinus'un da Megara Hyblaea'nın bir kolonisi olduğu Thukydides tarafından aktarılmıştır.[668] Erken

[662] Boardman 1964, 172.
[663] *İbid.*, 173.
[664] Aytaçlar 2005, 137.
[665] Aytaçlar 2005, Lev. 166. No. E1327
[666] Thukydides, *Peleponnessos Savaşı,* VI. 4.1.
[667] Trendall 1964, 50.
[668] Thukydides, *Peleponnessos Savaşı,* VI. 4.1.

buluntularda Korinth malzemesi yoğundur.[669] Ancak 7. yüzyılın ikinci yarısında Doğu Yunan ve Etrüsk vazoları ortaya çıkar. 6. yüzyılda ise Doğu Yunan ve Attika malzemesi ağırlıktadır. Kentin 7. yüzyılda kendine özgü orientalizan stilinin varlığı ele geçen fırın kalıntılarından anlaşılmaktadır[670] (Levha 34, 4.8.1)

Klazomenai orientalizan seramiği erken orientalizan-2 stili Megara Hyblea'da iki örnekle temsil edilmektedir (Levha 34, 4.8.2). Klazomenai orientalizan seramiği orta orientalizan stili ile ilişkili olabilecek örnekler yaklaşık beş tanedir (Levha 34, 4.8.3) Megara Hyblaea'da da geç orientalizan stil örnekleri az sayıda da olsa karşımıza çıkmaktadır. (Levha 34, 4.8.4)

Klazomenai siyah figür stili, Tübingen grubuna ait bir vazo parçası ile Megara Hyblaea'da temsil edilmektedir. (Levha 34, 4.8.5).

Klazomenai üretimi olduğu düşünülen[671] halka askosların erken dönemde (630-600) üretilen ve I. Grubuna dahil olabilecek bir askos parçası da Megara Hyblaea buluntuları arasındadır (Levha 34, 4.8.6).

4.9. Etruria Bölgesi

Yunan seramiği Güney İtalya'da ve Sicilya'da 8. yüzyılda kurulan Euboia kolonileri aracılığı ile İtalya'nın Etruria bölgesine erişmekteydi. Ele geçen buluntular, bölgedeki ticaret yollarını kontrol eden, zengin ve müreffeh bir yaşam standartına sahip olan Etrurialıların kaliteli Yunan seramiğine gösterdikleri talebi ortaya koymaktadır. 8. ve 7. yüzyıllarda çoğunluğunu Euboia ve Korinth vazolarının oluşturduğu buluntularda, 6. yüzyıldan itibaren Attika seramiğinin ağırlığı görülmektedir. Attika seramiğinin daha çok İonialı tacirler aracılığı ile taşınmış olabileceği ileri sürülen görüşler arasındadır.[672]

Yunan seramiği ile birlikte Etruria'nın bazı kentlerinde fiili Yunan varlığı da sözkonusudur. Tarquinii kentinin limanı olan Gravisca'da erken 6. yüzyıldan itibaren

[669] Boardman 1964, 176, Trendall 1964, 50.
[670] *İbid*, 50; Boardman 1964, 176; Vallet ve Villard 1964, 139.
[671] Güngör 2006, 44, 49.
[672] Boardman 1964, 200.

tapınakları ile birlikte bir Yunan mahallesi oluşmuştur. Gravisca'da ele geçen ithal seramik malzeme içerisinde, diğer İtalya ve Sicilya merkezlerine göre yüksek oranda Doğu Yunan seramiği bulunmaktadır. Klazomenai orientalizan seramiğinin erken orientalizan stil-2 evresi Gravisca'da bir tabakla (Levha 35, 4.9.1) temsil edilmektedir. Orta orientalizan stil evresi Vroulias-Paris grubundan bir[673] ve orta orientalizan serilerle ilişkili olabilecek bir başka buluntu[674] ile Gravisca'da karşımıza çıkar. Meanderli tabaklar (dokuz parça) da Gravisca buluntuları arasındadır.[675]Klazomenai ticari amphoralarının 530-500 yılları arasında üretilmiş VI. grubuna ait bir amphora da (Levha 35, 4.9.2) Gravisca buluntuları arasındadır.

Etruria'da bulunan Ceare kenti de kısmen bir Yunan yerleşimi idi.[676] Yakınlarındaki Cerveteri'de Klazomenai ticari amphoralarının I. Grubuna ait amphoralar ile benzerlik göstermekte ve 650- 630 yıllarına tarihlendirilmektedirler.[677]

Etruria kentleri yalnızca Yunan seramiği ithal etmemiş, yerli üretim seramik stillerinde de Yunan sanatının etkisi altında kalmıştır. Aynı zamanda, Etruria'da yaşayan ve seramik üretiminde bulunan Yunanlı sanatçıların varlığı bilinmektedir. [678]İonia'da 546 yılında meydana gelen Pers istilasının ardından bölgeye gelen İonialı sanatçılar arasında Klazomenaililerin de olabileceği, bölgede bulunan bazı vazolardaki stilistik özelliklerle izlenebilir. Kampana grubu veya Kampana dinosları olarak bilinen ve çoğunluğu Etruria'da ele geçmiş olan bir grup vazonun (Levha 35, 4.9.3) üretim yeri Etruria olarak düşünülmekteydi.[679] Kampana grubunu Klazomenai siyah figür seramiğinin geç siyah figür stil grupları içerisinde değerlendiren B. Özer,[680] gruba ait vazoların tam olarak saptanamamasıyla birlikte, Klazomenai'de ele geçmiş benzer stilistik özellik gösteren buluntuları vurgulamaktadır. Kampana grubu ile benzerlik gösteren ve Northampton grubu (Levha 35, 4.9.4) olarak adlandırılan ve 530 yıllarına tarihlendirilmiştir. [681] Klazomenai'de yerleşimin büyük ölçüde kesintiye uğradığı bir

[673] Boldrini 1994, no. 158; Aytaçlar 2005, lev.73, no. E 505.
[674] Boldrini 1994, no. 159; Aytaçlar 2005, lev.121, no. E 833.
[675] *İbid.,* E. 2029, E.2031, E. 2032, E.2033, E.2037, E.2038, E.2116a, E.2199, E.2200.
[676] Boardman 1964, 206.
[677] Rizzo 1990, 22, Sezgin 2004, 172, dipnot. 30.
[678] Boardman 1964, 202.
[679] *İbid*., 203; Cook-Dupont 1998, 108-110.
[680] Özer 2006, 107-112.
[681] Boardman 1964, 203, Cook-Dupont 1998, 108.

döneme ait olan grup vazolarına ait örnekler bilinmemektedir. Ancak, Etruria'nın yanısıra, Mısır ve Karadeniz'de ve Larisa'dan ele geçen örnekler Northampton grubunun Kuzey İonia'da üretildiğine kanıt olarak gösterilir.[682] Oxford'ta korunan ve Luxor buluntusu olan bir vazoyu[683] inceleyen J. Boardman, vazodaki Northampton grubu ile stilistik özelliklere dayanarak, İonia'dan ayrılan bir ressamın Mısır'a uğradıktan sonra Etruria'ya göçettiğini ve burada Northampton grubu vazoları ürettiğini savunur.[684]

[682] Özer 2006, 113
[683] Bkz. Levha 7, 1.4.9.
[684] Boardman 1958,12.

SONUÇ

Antik kaynakların ve arkeolojik verilerin gösterdiği gibi, İonia kentlerinin 7. yüzyıl ortaları ile birlikte kolonizasyon hareketlerine başladığı görülmektedir. Klazomenai, kuruluşuna katıldığı Naukratis ve kendi kolonisi olan Abdera ve Kardia ile bu süreçte yerini almıştır. Bu merkezlerin dışında antik dünyada, İonia kentlerinin etnik veya ticari ilişki içerisinde olduğu koloniler veya denizaşırı diğer yerleşimlerde ele geçen Klazomenai kökenli buluntular, kentin arkaik dünya içerisindeki rolünün belirlenmesinde önemli bilgiler kazandırmaktadır (Tablo 2, 3 ve 4). Klazomenai'nin denizaşırı etkinliklerinde 7. yüzyılın ortalarından itibaren izlenen değişim, kentin tarihi süreçteki gelişimi ile paralellik göstermektedir. Kentte yapılan kazılar Klazomenai'de yerleşimin, 6. yüzyılın üçüncü dörtlüğünde izlenen hiatus bir yana bırakılacak olursa süreklilik gösterdiğini kanıtlamıştır.

Antik kaynakların da bize aktardığı gibi, I. Psemmatikhos döneminde paralı askerlik şeklinde başlayan ve Naukratis'in organize edilmesi ile büyüyen ticaret potansiyeliyle devam eden süreçte, Klazomenaililerin de rol aldığını biliyoruz. Naukratis kazılarından elde edilen veriler, Klazomenai malzemesinin 7. yüzyılın üçüncü dörtlüğü sonlarında başladığını, 6. yüzyılın başlarında İonia kökenli buluntular arasında Khios kökenli buluntularla birlikte kentte ele geçen en önemli buluntu grubunu oluşturduğunu göstermektedir (Tablo 1). Naukratis'teki Klazomenai varlığı tüm bölgede olduğu gibi 525 yılında başlayan Pers hegemonyasıyla birlikte büyük oranda sona ermektedir. Şu ana kadar elde edilen verilere göre Klazomenai kökenli malzeme Naukratis'te hiçbir yerde olmadığı kadar önemli sayılarda ortaya çıkmaktadır. Bu durum yalnızca Klazomenaili tüccarlar veya paralı askerlerin varlığı ile açıklanamaz. Mısır'da ve özellikle Naukratis'te Klazomenaililerin varlığı sürekli bir iskan şekline dönüşmüş olmalıdır. Herodotos'un aktardıkları da bu durumu desteklemektedir.

Bir garnizon yerleşimi olan Tell Defenneh'de, 6. yüzyılın ikinci dörtlüğü içerisine ait az sayıda Klazomenai kökenli buluntu olmakla birlikte, yüzyılın üçüncü dörtlüğüne ait buluntular arasında Klazomenai siyah figür seramiğinin diğer tüm

buluntu gruplarına göre en kalabalık buluntu grubunu oluşturduğu görülür (Tablo 6, 7 ve 8).

Klazomenai kökenli buluntular açısından zengin olan Naukratis ve Tell Defenneh dışında Mısır'daki diğer yerleşimlerde de 7. yüzyılın son dörtlüğünden itibaren Klazomenai buluntularının varlığı izlenebilmektedir. Ancak bunlar sayısal olarak bir kaç örnekten öteye geçmezler (Tablo 5).

Kuzey Afrika'da Yunan malzemesinin iyi temsil edildiği Kyrene'de, 7. yüzyılın üçüncü dörtlüğünde görülmeye başlayan Klazomenai üretimi buluntular, 6. yüzyılın son dörtlüğüne dek görülmeye devam etmektedir. Kyrene'de ele geçen Klazomenai malzemesi özellikle 6. yüzyılın ilk yarısında yoğunlaşır. Bir diğer Kuzey Afrika yerleşimi olan Tocra'da ise Klazomenai malzemesinin ortaya koyduğu tablo çok daha farklıdır. Tocra'da, Kyrene gibi bir süreklilik izlenmez. Kentte, her iki merkezde birlikte görülmeye başlanan Klazomenai seramiğinin, 6. yüzyılın başlarında kesintiye uğradığı ve tekrar yüzyılın ikinci dörtlüğü başlarında bir artış gösterdiği izlenmektedir. Ancak yüzyılın ortalarından sonra Klazomenai malzemesi karşımıza çıkmamaktadır. Genel olarak İonia malzemesi bir bütün olarak değerlendirildiğinde, İonia ve Kuzey Afrika arasındaki ticari ilişkilerin, Kyrene'de güçlü bir şekilde sürdüğünü ve Naukratis ve Kyrene'nin bu anlamda paralellik gösterdiğini, ancak Tocra'nın bu ticaret ağının uzağında kaldığını düşünmek mümkündür.

Levant kıyısında Yunanlılar tarafından ticari üs olarak kullanılmaya başlandığı kabul edilen en erken merkezlerden biri olan Al Mina'da çok miktarda karşımıza çıkan Güney İonia buluntularının yanı sıra, az da olsa 7. yüzyılın ikinci yarısına ait Klazomenai seramiği izlenir (Tablo 2, 5 ve 8). 600 yıllarında başlayıp 525'e dek devam eden kesintiden dolayı Klazomenai'nin varlığını burada izleyemiyoruz. Ancak daha güneyde yer alan Tell Sukas'ta 7. yüzyılın sonlarında görülmeye başlayan Klazomenai malzemesinin varlığı 6. yüzyılın ikinci dörtlüğü başlarına kadar az sayıda buluntu ile kendini gösterir (Tablo 2, 5 ve 8).

Kyrene ve Tocra'da olduğu gibi 6. yüzyılın ikinci dörtlüğünde Tell Sukas'taki Klazomenai buluntularında artış olduğu görülmektedir. 6. yüzyılın üçüncü dörtlüğünde ise Klazomenai malzemesi azalmakla birlikte az da olsa karşımıza çıkmaktadır. Levant kıyılarında Yunan varlığının, bir yandan bölgedeki siyasi güçlerin şekillenmesi, diğer

bir yandan da Suriye hinterlandındaki bölgelerin ticari potansiyelininden kaynaklanan sebeblerle şekillenip, yerleşimlerin yer değiştirdiği ileri sürülen görüşler arasındadır. Tüm buluntular içerisinde doğu Yunan seramiğinin çoğunlukta olduğu Meshad Hashavyahu'da Klazomenai seramiği son derece azdır. Ras el-Basit'te Klazomenai malzemesi az sayıda buluntuya karşılık, 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü içlerine dek temsil edilmektedir. Kıbrıs'taki merkezlerde 7. ve özellikle 6. yüzyıllara tarihlenen önemli sayılarda Klazomenai malzemesi ele geçmiştir (Tablo 2, 5 ve 8).

Klazomenaililerce kurulduğu antik kaynaklarca aktarılan Thrakia bölgesindeki Abdera kentinde yapılan kazılar, kentin kuruluş sürecinden itibaren Klazomenai Abdera arasındaki sıkı ilişkileri kanıtlayan birçok veriyi ortaya koymuştur. Abdera ve Klazomenai arasındaki ilişkilerin aydınlatılması, daha çok nekropol alanlarından elde edilen verilerle sağlanmaktadır. 7. yüzyılın ikinci yarısına ait Klazomenai orientalizan stlinde bezenmiş seramikler genel buluntu yığını içerisinde küçük bir paya sahiptir. Ancak her iki kentin nekropolislerinin kullanılmaya başlanması, gelişmesi ve mezar yoğunlukları paralellik göstermektedir. Gömü şekillerinin ve bu mezarlardan ele geçen ölü hediyelerinin çeşitliliğinin, her ne kadar Abdera'da her mezar Klazomenai'de olduğu kadar zengin buluntular içermese de, her iki yerleşimde birbirlerini tekrar etmekte olduğu görülmektedir. Bu ölü hediyelerinde ortaklık, kuşlu skyphoslar, tek kulplu kaseler, halka askoslar gibi, tamamının Klazomenaili oldukları kesin olarak söylenemese de Kuzey İonia çevresinden oldukları kabul edilen seramik gruplarında da izlenir. 6. yüzyılın ilk yarısının ortalarında Abdera ve Klazomenai ilişkilerinde bir azalma olduğu dikkat çekmektedir. Tarihsel verilerle bakıldığında 546'da başlayan Pers istilası sonucu Abdera'nın Teos tarafından tekrar kolonize edilmesi ile birlikte, Klazomenai varlığının fiili olarak sona erdiği kabul edilebilir. Bundan sonraki süreçte ilişkilerin zayıf da olsa devam ettiği çok az sayıdaki Klazomenai malzemesinden ve yerel üretim olan Klazomenai tipi lahitlerden anlaşılmaktadır.

7. yüzyılın ortalarında başlayan İon kolonizasyonu kendisini en iyi şekilde Karadeniz kıyılarında göstermektedir. Kazısı yapılan merkezlerden ele geçen Doğu Yunan seramik gruplarına bakıldığında bu kentlerin kuruluş süreçlerine ait ve arkaik dönem boyunca görülen seramik grupları, kentlerin hangi İonia kentleri ile yakın ilişkide olduklarına açıklık getirmektedir (Tablo 5-8).

Erken Karadeniz kolonilerinden biri olan Histria'da, 7. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen malzeme içinde az olan Klazomenai ile ilişkili buluntuların sayısının, yüzyılın sonlarında artmaya başladığı ve 6. yüzyılın başlarından itibaren artan oranlarda devam ettiği görülmektedir. 6. yüzyılın ikinci dörtlüğünde sayısal olarak gözlenen yoğunluk, yüzyılın ortalarında birden bire sona erer. Yüzyılın üçüncü dörtlüğünde çok az sayıda rastlanan Klazomenai buluntularının yüzyılın sonlarında artışı, özellikle ticari amphoralarda kendisini göstermektedir. Histria'da diğer Karadeniz kıyısı yerleşimlerinin aksine, Klazomenai siyah figür seramiği bu dönemde son derece sınırlı sayıda temsil edilmektedir.

Miletos tarafından 7. yüzyılın ortalarında kurulmuş olan Berezan'dan tanıtılan 7. yüzyıl üçüncü dörtlüğü malzemesi arasında Klazomenai ile ilişkili olabilecek bir parça dışında Klazomenai üretimi olduğunu kesin olarak söyleyebileceğimiz buluntular gözlenmez. Yüzyılın son dörtlüğünde başlayan Klazomenai malzemesi 6. yüzyılın ortalarına kadar Histria ile benzer bir görünüm sergilemektedir. 6. yüzyılın üçüncü dörtlüğünde rastlanan az sayıdaki Klazomenai malzemesinin 520 yılları ile birlikte tekrar arttığı gözlenir. Yüzyılın ikinci yarısında Klazomenai malzemesinin yüzyılın ilk yarısına kıyasla çok azaldığı, diğer İonia kentlerinin malzemelerine göre kyaslanamayacak ölçüde az olduğu görülmektedir. Histria ve Berezan yerleşimleri erken koloniler olması ve tüm arkaik sürecin iyi takip edilebilmesi bakımından önemlidirler. Bu yerleşimlerin kuruluş sürecinden 7. yüzyılın sonlarına kadar, Güney İonia malzemesinin kesin bir sayısal üstünlüğü vardır. Berezan'da 6. yüzyılın başlarında Klazomenai malzemesi ile birlikte Kuzey İonia malzemesi en kalabalık malzeme grubunu oluşturur. Bu durumun yüzyılın ortalarına kadar değişmeden devam ettiği görülmektedir. Klazomenai lehine değişen bu durumun temel sebebi, Miletos'un yüzyılın başlarında içinde bulunduğu politik karmaşa ve buna dayalı olarak seramik üretiminde yaşanan çöküş olmalıdır.

Karadeniz'de Klazomenai ile doğrudan bağlantısı antik kaynaklarda belirtilen tek bölge Azov kıyılarıdır. Antik kaynaklar, Azov kıyısında Klazomenaililerin gözetleme kulelerine ve yerleşime sahip olduklarını aktarmışlardır. Bu kıyılarda yer alan Taganrog yerleşiminde bulunan az sayıda seramik, yerleşimin Klazomeaililerce kurulmuş olabileceğini gösterir. Taganrog yerleşimi, Portmios ve Keppoi gibi Kırım

boğazının girişinde yer alan ve boğazın kontrol noktasına hakim yerleşimlerdeki Klazomenai malzemesi ile birlikte değerlendirildiğinde, Karadeniz'in kolonileştirilmesi sürecinde gözlenen Miletos üstünlüğü karşısında, Klazomeaililerin iklim koşulları açısında zor ve uzak bölgelere yerleşmek zorunda kalmış olduklarına işaret edebilir.

6. yüzyılın ilk dörtlüğü içerisinde kurulmuş olan Pantikapaion ve Olbia gibi merkezlerden ele geçen yüzyılın ilk yarısına ait buluntularda Klazomenai'nin üstünlüğü göze çarpmaktadır. Yüzyılın ortalarından sonra diğer Karadeniz yerleşimlerinde olduğu gibi Klazomenai malzemesinde ciddi bir azalma göze çarpar. 520 li yıllarla birlikte her iki merkezde sadece figürlü seramik olarak değil, Klazomenai'den tanıdığımız bantlı, dalgalı çizgili seramikler de görülür. Bu merkezlerde gözlenen Klazomenai kökenli buluntuların yoğunluğu, Myrmekion, Keppoi gibi Pantikapaion ve Olbia'nın hemen sonrasında kurulmuş olan koloni kentlerinde de gözlenir. Mrymekion ve Keppoi'nin farkı, 6. yy ikinci yarısı malzemesinin arasında Klazomenai kökenli buluntuların azlığıdır. Ancak bu durum genelde buluntuların azlığı ile de açıklanabilir. Karadeniz kıyısındaki yoğun buluntu veren merkezler dışında Klazomenai malzemesi Apollonia Pontika, Kerkinitis, Nymphaion, Portmios, Hermonassa, Phanagoria gibi merkezlerden bilinir.

Genel olarak Karadeniz'deki Klazomenai varlığına bakıldığında bölgenin kolonileştirilme süreci ile birlikte, Klazomenai malzemesinin de görülmeye başladığı söylenebilir. Kolonilerin kuruluş süreci ile başlayan Klazomenai malzemesi, 6. yüzyılın ortalarına kadar artarak devam eder. Pers istilasının Klazomenai'de sebeb olduğu kısa süreli boşluk, yüzyılın ortalarında Klazomenai malzemesinde gözlenen dramatik azalmanın sebebi olmalıdır. Pers baskısının hafiflediği 6. yüzyılın son dörtlüğünde, bir nevi altın çağını yaşayan Klazomenai'nin, kendisine yeni pazar olarak Karadeniz yerleşimlerini seçtiği, Fikellura ve Attika seramiğine göre az sayıda da olsa bu merkezlerde bulunan Klazomenai siyah figür seramiği örneklerinden anlaşılmaktadır. Ancak yine de artış bölgedeki 6. yüzyılın ikinci dörtlüğündeki buluntu yoğunlu ile kıyaslandığında çok önemsiz kalır. Yüzyılın sonlarının figürlü seramik grubu olan Klazomenai siyah figür seramiğinin, piyasayı ele geçirmiş Attika siyah figür seramiğinin varlığına rağmen alıcı bulabilmiş olması dikkat çekicidir. Bu durum koloni halklarının İonia beğenisine sahip olmasından kaynaklanıyor olmalıdır.

Batı Akdeniz'de Klazomenai'nin antik kaynaklar tarafından belirtilen bir kolonisi yoktur. Genel olarak Phokaia dışında bölgede İonia varlığı da oldukça azdır. Klazomenai malzemesinin 6. yüzyılın ilk dörtlüğünde İtalya ve Sicilya'daki merkezlerde iyi temsil edildiği görülmektedir. Figürlü Klazomenai vazolarının, bu bölgedeki merkezlerin beğeni ve satın alma gücüne uygun olarak yüksek kaliteli oldukları göze çarpmaktadır. 6. yüzyılın ikinci dörtlüğünde azalan Klazomenai malzemesi ile birlikte, İtalya ve Sicilya merkezleri ile Klazomenai arasındaki ilişkilerde ani bir gerileme görülmektedir. 6. yüzyılın ortalarından itibaren Klazomenai malzemesi bölgedeki merkezlerde az da olsa temsil edilmektedir. Güney Fransa ve İspanya'daki merkezlerde ise figürlü Klazomenai seramiğinden çok Klazomenai ticari amphoralarının bölgedeki ithal Yunan amphoraları içerisindeki yoğunluğu göze çarpar (Tablo 8).

Klazomenai'nin Mısır'daki varlığı, Naukratis ve Tell Defenneh örneklerinden çok iyi bildiğimiz gibi paralı askerler ve tüccarlarla başlar. Thrakia topraklarındaki Abdera ve Azov denizi kıyılarındaki Taganrog yerleşiminin kolonizasyonu, Klazomenaililerin kendileri için yeni bir yaşam alanı yaratma amacına yönelik olmalıdır. Abdera'nın kurulduğu süreç, olasılıkla artan Kimmer tehdidinin İonialılar açısından ortaya çıkan yeni yaşam alanlarına yönelme zorunluluğu ile birlikte düşünülmelidir. Karadeniz kıyısndaki ilk kolonilerin yer seçimi gözönüne alındığında, Miletos önderliğindeki İonialıların ticari potansiyele de sahip yeni yaşam alanları yarattıkları görülür. Histria ve Berezan gibi merkezlerde Miletos'la başlayan ve 6. yüzyılın ilk yarısında kurulan diğer Karadeniz kolonilerinde devam eden İonia etkinliğinde ve bölge ticaretinde, malzemenin de ortaya koyduğu gibi, Klazomenaililerin 6. yüzyıldan başlayarak söz sahibi oldukları görülmektedir. Bütün bu yoğunluk ve artış bölge insanının Klazomenai malzemesine olan ilgisini ve talebini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Karadeniz'deki Klazomenai varlığı, bir taraftan etnik, diğer taraftan ticari faaliyetlerle birlikte düşünülmelidir. Batı Akdeniz'de ise Klazomenai varlığı olasılıkla ticari çerçevenin ötesine geçememiştir.

TÜRKÇE ÖZET (en fazla 250 sözcük):

Bu tez çalışması, antik kaynaklardaki bilgiler, 700-500 yılları arasında üretilen Klazomenai seramiği ve dağılımıyla ilişkilidir. Klazomenai orientalizan seramik, Klazomenai siyah figür stili ve Klazomenai amphoralarının dağılımı esas alınmış ve Klazomenai'nin dış merkezlerdeki varlığı her bölge ayrı ele alınarak incelenmiş ve gerektiğinde Klazomenai üretimi diğer malzeme gruplarıyla desteklenmiştir.

Denizaşırı etkinliklerde fazla atak davranılmamışsa da Azov Denizinden Levant kıyılarına uzanan bir devinim göze çarpmaktadır. Klazomenai kimliğini kendi kolonisi olan Abdera'da izleyebilmekteyiz.

7. yüzyılın üçüncü dörtlüğünden itibaren dış merkezlerde izlenebilen Klazomenai malzemesinin dağılımı, ilerleyen dönemlerde bölgelere göre değişik yoğunluklar göstermektedir. 7. yüzyılın son dörtlüğünde tüm bölgelerde izlenebilen Klazomenai malzemesinin en fazla karşımıza çıktığı merkez Naukratis'tir.

Bununla birlikte 6. yüzyılın ilk dörtlüğü, Naukratis'te ele geçen Klazomenai seramik buluntuların yoğunluğunun en fazla olduğu dönemdir ve bu durum Naukratis'te dengelerin Kuzey İonia lehine değiştiği süreçle birlikte izlenebilmektedir. Yakın Doğu'da Tocra, Tell Sukas ve Kıbrıs, Karadeniz'in erken kolonilerinden Histria ve Berezan, Batı Akdeniz'de Selinus, Naukratis'in dışında yüzyılın ilk dörtlüğünde Klazomenai malzemesinin temsil edildiği başlıca merkezlerdir.

6. yüzyılın ikinci dörtlüğü Klazomenai'nin dış merkezlerle en fazla ilişkide bulunduğu dönemdir. Özellikle Karadeniz merkezlerinde önceki dönemlere göre oransal artış göze çarpmaktadır. Batı Akdeniz'de ise tersi durum sözkonusudur.

6. yüzyılın üçüncü dörtlüğünde, Klazomenai kentinde izlenen tarihsel boşlukla paralel olarak Klazomenai malzemesinin dış merkezlerdeki yoğunluğu, Karadeniz başta olmak üzere azalma göstermektedir. Ancak Mısır merkezleri ve özellikle Tell Defenneh, bu dönemde, Klazomenai siyah figür seramiğinin en yoğun ve kaliteli örneklerini sunmaktadır.

6. yüzyılın son dörtlüğü Klazomenai'nin yeniden toparlandığı, seri ancak kalitesiz seramik üretildiği bir dönemdir. Karadeniz merkezleri Klazomenai malzemesinin bu dönemdeki başlıca buluntu merkezleridir.

İNGİLİZCE ÖZET (en fazla 250 sözcük) :

OVERSEAS ACTIVITIES OF CLAZOMENAI IN ARCHAIC PERIOD

The present study is related to ancient sources and to the production and distribution of the Clazomenian pottery produced in 700-500. The study is based on the Clazomenian orientalising pottery, Clazomenian black figure pottery, and the Clazomenian trade amphorae which were traced upon distribution and individual presence in overseas centers. Besides the mentioned material the study is enriched with other Clazomenian products.

Though left behind in the race of overseas colonization, there exists a wide-range activity from Sea of Azov to Levant shores. The Clazomenian identity is to be traced in its own colony of Abdera.

The distribution of the overseas Clazomenian material can be seen in the third quarter of 7th century and extends into the following periods, ranging in relation to regions. The maximum amount of material -which is omnipresent in all regions- in the fourth quarter of the 7th century is to be found in Naucratis.

The first quarter of the 6th century provides the highest density of Clazomenian pottery, in relation to rest of the North Ionian finds. Tocra in the Near East, Tell Sucas and Cyprus, Selinus in West Mediterranean are the centers which respresent the major Clazomenian material besides Naucratis in the first quarter of the century.

The second quarter of the sixth century unfolds highest interrelationship of Klazomenai with centers abroad. The Black Sea centers proportionally increase, while the West Mediterranean centers decrease.

The third quarter of the sixth century, becomes a period in which the density of the Clazomenian material decrease, led by Black Sea region, in parallel with the gap in Clazomenai. Against this fact, Egyptian centers, especially Tell Defenneh, provides archeology with the best and the densest finds of Clazomenian black figure pottery.

The final quarter of the sixth century witnesses a mass scale low quality pottery production. This recovery period's finds are commonly to be found in Black Sea centers.

KAYNAKÇA

*Aşağıda *AA* (1997) 612-624'te yer alan kısaltmalar kullanılmıştır.

Abadias et al 2000 X.A Abadias, P.C. Masoliver, M.S. Retolaza and J.T. Trilla, "Les ceràmiques grecques arcaiques de la Palaià Polis d'Empòrion", C. Bonet, S. Retolaza, (ed.), *Cerámiques Jònies d'epoca arcaica: Centres de Producció i Comercialització al Mediterrani Occidental,* 285-346, Barcelona, 2000.

Agelerakis 2004 A. Agelerakis, "The Clazomenian Colonization Endeavor at Abdera in Retrospect", *Klazomenai, Teos and Abdera: Metropoleis and Colony, A. Moustaka, E. Skarlatidou, M.-C. Tzannes, Y. Ersoy (Ed),* 327-351, Thessaloniki 2004.

Agelarakis 2006a A. Agelarakis, "Early Evidence Of Cranial Surgical Intervention In Abdera, Greece: A Nexus To On Head Wounds Of The Hippocratic Corpus", *Mediterranean Archeology And Archeometry, Vol. 6, No.1,* 2006.

Agelarakis 2006b A. Agelarakis, "Artful Surgery", *Archaeology, Vol. 59, No. 2*, 2006.

Alexandrescu 1978a P. Alexandrescu, La céramique de l'êpogue Archaïque et Classique (VII-VI s.), *Histria IV*, Bucuresti, 1978.

Alexandrescu 1978b P. Alexandrescu, **"**La céramique de Gréce de I'Est dans les cites pontique", *Les Céramiques De La Gréce De L'Est Et Leur Diffusion En Occident*, Paris, 1978.

Alekseeva 1997 Y.M. Alekseeva, *Ancient City Gorgippia*, Moskova, 1997. (Rusça)

Alekseeva 2002 Y.M. Alekseeva, "Gorippia Geschichte einer griechischen Polis an der Stelle der heutigen Stadt Anapa" *Das Bosporanische Reich: der Nordosten des Schwarzen Meeres in der Antike,* J. Fornasier, B. Böttger (Hrsg.), 92-112, Mainz am Rhein, 2002

Alekseeva 2003 Y.M**.** Alekseeva, "Gorgippia", D.V. Grammenos, E.K. Petropoulos (Ed), *Ancient Greek Colonies in the Black Sea II,* Thessaloniki, 2003.

Aytaçlar 2005 N. Aytaçlar, *Klazomenai Orientalizan Seramiği* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2005.

Bakır et al 2007 G. Bakır, Y. Ersoy, H. Cevizoğlu, İ. Hasdağlı, "2005 yılı Klazomenai Kazısı", 28. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt. 2, Ankara 2007.

Barnès 2000 E. C. Barnès, "Cerámicas e Identidades Culturales: Algunas Reflexiones Sobre La Ciudad Griega Arcaica de Marsella" C. Bonet, S. Retolaza, (ed.) *Cerámiques Jònies d'epoca arcaica: Centres de Producció i Comercialització al Mediterrani Occidental,* 125-135, Barcelona, 2000.

Boardman 1956 J. Boardman, "Chian and Naukratite", *BSA 51*, 1956.

Boardman 1958 J. Boardman "A Greek Vase from Egypt" *JHS* 78, 1958.

Boardman 1963 J. Boardman, "Greek Archaeology on the Shores of the Black Sea" *Archaeological Reports, No. 9*, 34-51, 1962-1963.

Boardman 1964 J. Boardman, *The Greeks Overseas,* Harmonsworth, 1964.

Boardman-Hayes 1966 J. Boardman-J Hayes, *Excavations at Tocra 1963-1965, The Archaic Deposits I, BSA Supplement, Vol. 4,* Oxford 1966.

Boardman-Hayes 1973 J. Boardman-J Hayes, *Excavations at Tocra 1963-1965, The Archaic Deposits II and Later Deposits, BSA Supplement, Vol. 10,* Oxford 1973.

Boardman 1991 J. Boardman "Early Greek Pottery on Black Sea Sites?", *OJA 10 (3),* 387- 9, 1991.

Boardman 1998 J. Boardman "Olbia and Berezan: the early pottery", G. R. Tsetskhladze (ed), *The Greek Colonisation of the Black Sea Area. Historical Interpretation of Archeology.* Stuttgart. 1998.

Boardman 1999 J. Boardman, "The Excavated History of Al Mina", G. R. Tsetskhladze (ed) *Ancient Greeks West and East,* 1999.

Boardman 2001 J. Boardman, *The History of Greek Vases.* London, 2001.

Bouzek 1990 J. Bouzek, *Studies of Greek Pottery in the Black Sea Area.* Prag, 1990

Braun 1992 T.F.R.G. Braun, "The Greeks In Egypt" *Cambridge Ancient History III, 3,* 32 -56, Cambridge,1992.

Burkert 1994 W. Burkert, *Greek Religion,* 1994.

Burn 1935 A.R. Burn, "Dates in Early Greek History", *JHS 55/2*, 1935.

Butyagin 2001 A.M. Butyagın, "Painted Pottery From The Early Levels Of Myrmekion (1992 Field Season)" J. Boardman, S.L. Solovyov, G.R. Tsetskhladze (Ed.) *Northern Pontic Antiquities in the State Hermitage Museum, Colloquia Pontica 7, 2001.*

Calvet-Yon 1978 Y. Calvet and M. Yon, "Salamine de Cypre et le Commerce Ionien" *Les Céramiques De La Gréce De L'Est Et Leur Diffusion En Occident*, 43 -51, Paris,1978.

Carpenter 1948 R. Carpenter, "Greek Penetration of the Black Sea" *AJA 52*, 1-10, 1948.

Clairmont 1954-1955 C. Clairmont, "Greek Pottery from the Near East", *Berytus 11,*85-141, 1954-1955.

Campbell 1938 M.T. Campbell "A well of the Black-figured Period at Corinth" *Hesperia 7,* 1938.

Čistov-Domżalski 2002 D. E. Čistov, K. Domżalski, "Nymphaion-Results of Excavations in Sector N, 1994-1998" *Archeologia LI 2001 I,* 97-136, 2002.

Condurachi-Dimitriu-Alexandrescu 1966 E. Condurachi- S. Dimitriu-P. Alexandrescu, *Histria II,* Bucharest, 1966.

Cook 1937 R.M. Cook, "Amasis and Greeks in Egypt", *JHS* 57/2, 1937.

Cook 1946 R.M. Cook, "Ionia and Greece In The Eighth And Seventh Centuries B.C.", *JHS 66,* 1946.

Cook 1952 R.M. Cook "A list of Clazomenian Pottery", *BSA 47*, 1952.

Cook 1954 R.M. Cook, *CVA* British Museum 8 (Great Britain 13), London, 1954.

Cook 1962 J.M. Cook, *Greeks in Ionia and The East,* 1962.

Cook-Hemelrijk 1963 R.M. Cook, J. Hemelrijk, "A Hydria of Campana Group in Bonn" *JbBerlMus 5,* 1963.

Cook 1981 R.M. Cook, *Clazomenian Sarcophagi,* Mainz/Rhein, 1981.

Cook-Dupont 1998 R.M. Cook, P. Dupont, *East Greek Pottery,* London, 1998.

Coulson-Leonard 1979 W. D.E. Coulson, A. Leonard Jr., *JFA 6, 2* 1979 151-168.

Coulson-Leonard 1981 W. D. E. Coulson, A. Leonard, Jr., *Cities of the Delta, i: Naukratis,* 1981.

Coulson-Leonard 1982 W. D. E. Coulson, A. Leonard Jr., *AJA 86,3*, 1982, 375.

Courbin 1978 P. Courbin, "La Céramique de la Grèce de L'est À Ras El Bassit" *Les Céramiques De La Gréce De L'Est Et Leur Diffusion En Occident*, 41, 42, Paris, 1978.

Dehl-Von Kaenel 1995 *Die ArchaischeKeramik aus dem Malophoros Heiligtum in Selinunt,* Berlin 1995.

Dimitrievitch-Vladimirovna-Alexandrovna-Vladimirovitch 2003 K. S. Dimitrievitch, K. V. Vladimirovna, L.N. Alexandrovna, N. V. Vladimirovitch, "Olbia-Berezan", D.V. Grammenos, E.K. Petropoulos (Ed), *Ancient Greek Colonies in the Black Sea,* Thessaloniki, 2003.

Dmitri-Kristina 2003 N. Dimitri, P. Kristina, "Apollonia Pontica", D.V. Grammenos**,** E.K. Petropoulos **(Ed),** ***A****ncient Greek Colonies in the Black Sea,* Thessaloniki, 2003.

Docter 2000 R.F. Docter, "East Greek Fine Wares and Transport Amphorae of the 8th-5th Century BC from Carthage and Toscanos" C. Bonet, S. Retolaza, (ed.), *Cerámiques Jònies d'epoca arcaica: Centres de Producció i Comercialització al Mediterrani Occidental,* 63-88, Barcelona, 2000.

Doğer 1984 E. Doğer, "Premières remarques sur les amphores de Clazomènes" in J.-Y. Empereur and Y. Garlan (eds), *Recherches sur les amphores grecques. Actes du Colloque international organise par le Cenre National de la Recherche Scientifique, l'Université de Rennes II et l'École Française d'Athènes*", 10-12 septembre 1984, *BCH Suppl. 13,* 461-471,Paris, 1986.

Doğer 1988 E. Doğer, *Klazomenai Kazısındaki Arkaik Dönem Ticari Amphoraları,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 1988.

Doğer 1990 E. Doğer, "Klazomenai'de Antik Kaynaklara Dayalı Tarımsal İhraç Ürünlari ve Ticari Amphora Üretimlari Üzerine Gözlemler" V. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 1990.

Domanskij-Marcenko 2003 Jaroslav V. Domanskij, Konstantin K. Marcenko, "Towards Determining the Chief Function of the Settlement Of Borysthenes", Jakob Munk Højte & Vladimir F. Stolba (Ed.), *The Cauldron of Ariantas, Studies Presented to A.N. Sceglov on the Occasion of His 70th Birthday, Pia Guldager Bilde,* Aarhus University Press, 2003.

Dougherty 1994 C. Dougerty, "Pindar's Second Paean: Civic Identity on Parade", *Classical Philology, Vol. 89, No.3,* 1994.

Dupont 1982 P. Dupont, " Amphores commerciales archaïques de la Gréce de l'Est", *La Parola de Passato,* 193-209, 1982.

Dupont 1986 P. Dupont "Naturwissenschaftliche Bestimmung der archaischen Keramik Milets" *Milet 1899-1980. Ergebnisse, Probleme und Perspektiven einer Ausgrabung. Kolloquium Frankfurt am Main 1980,* ed. W. Müller-Wiener, *Istanbuler Mitteilungen Beiheft 31,* Tübingen, 1986.

Edgar 1911 C. Edgar, *Greek Vases (Catalogue general des Antiquities égyptiennes du Musée du Caire)* Cairo 1911.

Ersoy 1993 Y.E. Ersoy, *Clazomenae: The Archaic Settlement,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bryn Mawr College, 1993.

Ersoy 2004 Y.E. Ersoy, "Klazomenai: 900-500 BC. History and Settlement Evidence", *Klazomenai, Teos and Abdera: Metropoleis and Colony, A. Moustaka, E. Skarlatidou, M.-C. Tzannes, Y. Ersoy (Ed),* 43-77, Thessaloniki, 2004.

Fairbanks 1928 A. Fairbanks, *Catalogue of Greek and Etruscan Vases I, Early Vases Preceding Athenian Black-Figured Ware,* Museum of Fine Arts, Boston, 1928.

Fantalkin 2006 A. Fantalkin, "Identity in the Making: Greeks in the Eastern Mediterranean during the Iron Age", *Naukratis: Greek*

Diversity in Egypt, ed. Alexandra Villing, Udo Schlotzhauer, London 2006.

Finogenova S.U. Finogenova, "Hermonassa" , D.V. Grammenos, E.K. Petropoulos (Ed), *Ancient Greek Colonies in the Black Sea,Vol. II* Thessaloniki, 2003.

Fiorentini-De Miro 1978 G. Fiorentini, E. De Miro."Gela, Proto-Arcaica" *ASAtene* 61, 1978

Fischer 1917 C.S. Fisher, "The Eckley B. Coxe Jr. Expedition" *The Museum Journal Philadelphia 8,* 211-230*,* 1917.

Gajdukiewicz 1959 W.F. Gajdukiewicz, *Myrmeki II, Wykopaliska Radzieckie w Mirmeki,* Varşova 1959.

Gardner 1886 E.A Gardner, *AJA 2, 2,* 1886, 180-181.

Gardner 1888 E. A. Gardner, *Naukratis II,* London, 1888.

Gaultier 1995 F. Gaultier, *CVA* Louvre 24 (France 35), Paris, 1995.

Graham 1982 A.J. Graham, "The Colonial Expansion of Greece", *The Cambridge Ancient History, Volume III, 3*, 1982.

Graham 1992 A.J. Graham, "Abdera and Teos" *JHS 112,* 44-73, 1992.

Güngör 2006 Ü. Güngör, "Archaic Ring Askoi Found in Klazomenai", Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Arkeoloji Dergisi, VIII (2006/2), İzmir, 2006.

Gwynn 1918 A. Gwynn, "The Character of Greek Colonisation", *JHS, 38,* 1918.

Hanfmann 1953 G.M.A. Hanfmann, "Ionia, Leader or Follower?" *Harvard Studies in Classical Philology, Vol. 61*, 1953,1-37.

Hind 1984 J. Hind, Greek and Barbarian Peoples on the Shores of the Black Sea (1982-1992), *Archaeological Reports London,* 1983-84, 71-97.

Hind 1993 J. Hind, Archaeology of Greek and Barbarian Peoples around the Black Sea (1982-1992), *Archaeological Reports London,*1992-93, 82-112.

Higgins 1954 R.A. Higgins, *Catalogue of the Terracottas in the Department of Greek and Roman Antiquities, British Museum,* London, 1954.

Højte 2005 J.M. Højte, "The Archaeological Evidence for Fish Processing in the Black Sea Region", T. Bekker-Nielsen (ed.), *Ancient Fishing and Fish Processing in the Black Sea Region*, Black Sea Studies 2, Århus, 2005,, 133-160.

Hogarth 1898-1899 D.G. Hogarth, C.C. Edgar, C. Gutch, "Excavations at Naukratis", *BSA 5,* 1898-1899, 22-97.

Höckmann-Möller 2006, U. Höckmann, A. Möller, "The Hellenion at Naukratis: Questions and Observations", *Naukratis: Greek Diversity in Egypt,* ed. Alexandra Villing, Udo Schlotzhauer, London 2006.

Hürmüzlü 2003 B. Hürmüzlü, *Klazomenai Akpınar Nekropolisi,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2003.

Hürmüzlü 2004 B. Hürmüzlü, "Burial Grouds at Klazomenai: Geometrik through Hellenistik Period" *Klazomenai, Teos and Abdera: Metropoleis and Colony, A. Moustaka, E. Skarlatidou, M.-C. Tzannes, Y. Ersoy (Ed),* 43-77, Thessaloniki, 2004.

Isaac 1986 B.H. Isaac, *The Greek Settlements in Thrace until Macedonian Conquest,* 1986.

Johnston 2006 A. Johnston, "The Delta: From Gamma to Zeta", *Naukratis: Greek Diversity in Egypt,* ed. Alexandra Villing, Udo Schlotzhauer, London 2006.

Jeffery 1964 L. Jeffery, *BSA 59*, 1964.

Kallintzi 1997 D. Kallintzi, "Άβδηρα 1997. Ανεύρεσητάφων κατά τηδιανοιξη καναλιού" *AERGOMAK 11,* 1997, 633-644. 1997.

Kardara 1963 Ch.P Kardara, *ροδιακή 'Αγγειογραφία,* Athens, 1963.

Knipovitch 1927 T.N. Knipovitch, "Иоиийская ваза с Тамаиского попуост и клазомеский стиль В памятииках греческих поселений северного побережья Черного моря" IGAIMK V (1927) 85-101.

Kopeikina 1979 L.V. Kopeikina, "The Development of the Black-Figure Style in Clazomenian Pottery", *Is istorii severnogo pricernomorja v anticnij epohu; Gosudarstvennyj ordena lenina Hermitaz,* Isdatel'stvo"Avrora" Leningrad 1979. (Rusça)

Kopeikina 1986 L.V. Kopeikina, Archaic Painted Pottery from the Greek Settlements of the Lower Bug and Dnieper Basins as a Source Material for the Study of Trade and Culturak Contacts, *Arkheologischeskii Sbornik Gosudarstvennogo Ermitazha 27*, 100-107. 1986. (Rusça)

Koukouli-Chrysantaki 1984 C. Koukouli-Chrysanthaki, "ανασκαφικέξ έρεννεξ σταάρχαϊ 'Αβδήρα", *Praktika* 1984, 1-11.

Koukouli-Chrysantaki 1985 C. Koukouli-Chrysantaki, "Abdera and The Thracians" *Thracia Pontica III,* Sozopol 1985.

Koukouli-Chrysantaki 1991 C. Koukouli-Chrysantaki, "Αβδήρα" , Ergo 1991, 70-71. 1991.

Koukouli-Chrysantaki 2004 C. Koukouli-Chrysantaki **" T**he Archaic City of Abdera", *Klazomenai, Teos and Abdera,* Thessaloniki 2004.

Korfmann 2001 M. Korfmann, *Troja, Traum und Wirklichkeit*. Begleitband zur Austellung, Stuttgard, 2001.

Kriatoni 1987 L. Kriatoni, "Τύμβοζ από τη ΒΔ νεκρόπολη των Αβδήρων", *AERGOMAK 1,* 1987, 431-435.

Kuhrt 2002 A. Kuhrt, "Greek Contact with the Levant and Mesopotamia in the First Half of the First Millenium BC: A Wiev from the East", G. R. Tsetskhladze, A.M. Snodgrass (ed), *Greek Settlements in the Eastern Mediterranean and the Black Sea,* Oxford, 2002.

Kuznetsov 1991 V.D. Kuznetsov, Kepoi: Ionian Pottery, *Sovarch 1991.4*, 36-52, 1991 (Rusça).

Kuznetsov 2001 V.D. Kuznetsov, "Archaeological Investigations in the Taman Peninsula" G.R. Tsetskhladze (Ed.) *Northern Pontic Arhaeology, Recent Discoveries and Studies, Colloquia Pontica 6, 2001.*

Kuznetsov 2003 V.D Kuznetsov, "Kepoi, Phanagoria, Taganrog", D.V. Grammenos, E.K. Petropoulos (Ed), *Ancient Greek Colonies in the Black Sea, , Vol. II,* Thessaloniki, 2003.

Labaree 1957 B. W. Labaree "How the Greeks sailed into the Black Sea", AJA 61 Vol. 1, 1957, 29-33.

Lamb 1936 W. Lamb, *CVA* Cambridge 2 (Great Britain 11), 1936.

Lambrino 1938 M. Lambrino, *Les Vases archaïques d'Histria*, Bucarest, 1938.

Lazaridis 1971 D. Lazaridis, **"**Άβδηρα και Δίκαια"*, Ancient Greek Cities 6*, Athens, 1971. (Yunanca)

Lazarov 1973 M. Lazarov "Antichni amfori (VI-I v. pr. n. e.) ot B'lgarskoto Chernomorie" (Ancient amphorae-6th-1st cent. B.C.) from the Bulgarian Black Sea coast*) Izvestija na Narodnija muzej Varna 9 (24)* 1973.

Lemos 1991 A.A. Lemos, *Archaic Pottery of Chios, The Decorated Styles,* Oxford, 1991.

Levi 1964 E. I. Levi, "Small Finds from the Olbian Temenos (General Description)" *Olbia Temenos and Agora,* 131-174, Moskova 1964. (Rusça)

Lorimer 1905 H.L. Lorimer, D.G. Hogarth, C. Edgar,"Naukratis, 1903" *JHS 25,* 1905.

Lordkipanidze 2001 O. Lordkipanidze, "The Golden Fleece: Myth, Euhemeristic Explanation and Archaeology", *OJA 20(1)*, 1-38, 2001.

Lossewa 1929 N. Lossewa, "Zwei KlazomenischeVasen", *AA* 1929.

Lloyd 1983 B.G.Trigger, B.J. Kemp, D. O'Connor, A.B. Lloyd, *Ancient Egypt: A Social History*, Cambridge 1983.

Markoe 1992 G. E. Markoe, "In Pursuit of Metal: Phoenicians and Greeks in Italy" G. Kopcke, I. Tokumaru (Ed.), *Greece between East and West: 10th-8th Centuries BC,* 1992.

Martelli 1981 M. Martelli, "Un Askos del Museo di Tarquinia e il problema delle presenze nord-ionische in Etruria" *Prospettiva 27,* 1981.

Maslennikov 1995 A.A. Maslenikov, "Drevni Greki v Krymskom Priazov'e" (Ancient Greeks in the Crimean Azov Sea Region) *VDI* 213:2, 1995.

Mellink 1984 M. Mellink, "Archaeology in Asia Minor", *AJA 88*, 441-59, 1984.

Mellink 1985 M. Mellink, "Archaeology in Anatolia" *AJA 89,* 547-67, 1985.

Monachov 1999 S. J. Monachov, "Quelques Séries D'amphores Grecques des VII.-V. S.Av. N. É. Au Nord De La Mer Noire, *Production Et Commerce Des Amphores Anciennes En Mer Noire,* Publications deI'Université de Provence, 1999.

Möller 2000 A. Möller, *Naukratis, Trade in Archaic Greece,* Oxford, 2000.

Murray 1978 O. Murray, *Early Greece*, 1978.

Naveh 1962 J. Naveh, The Excavations at Mesad Hashavyahu, Preliminary Report, *Israel Exploration Journal 10,*129-139, 1962.

Nicholls 1958-59 R. V. Nicholls, "Old Smyrna: The Iron Age Fortifications and associated remains on the city perimeter" *BSA 53-54,* 1958-1959.

Noonan 1973 T.S. Noonan, "The Origins of the Greek Colony at Panticapeium" *AJA Vol. 77, No. 1, 77-81,* January 1973.

Orsi 1918 P. Orsi, "Gli Scavi Intorno a L'atheniondi Siracusa, negli anni 1912-1917", *MontAnt 25*, 176-208, 1918.

Özer 2006 B. Özer, *Klazomenai Siyah Figür Seramiği,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2006.

Petrie 1885 W.M.F. Petrie, "The Discovery of Naukratis" *JHS 6*, 1885, 202-206.

Petrie 1886 W.M. F. Petrie, *Naukratis I,* London, 1886.

Petrie 1888 W.M.F. Petrie, *Tanis* II, London, 1888.

Petrie 1909 W.M.F. Petrie, *Palace of Apries, Memphis II,* London, 1909.

Petropoulos 2005 E. K. Petropoulos, *Hellenic Colonization in Euxeinos Pontos,* Oxford, 2005.

Pfuhl 1923 E. Pfuhl, *Malerei und Zeichnung der Griechen,* München, 1923.

Pharmakowsky 1911 B. Pharmakowsky, "Archäologische Funde im Jahre 1910, Rußland",192-238, *AA*, 1911.

Pharmakowsky 1912 B. Pharmakowsky, "Archäologische Funde im Jahre 1911, Rußland",323-381, *AA*, 1911.

Price 1924 E.R. Price, "Pottery of Naukratis", *JHS 44, 1924,* 180-222.

Price 1928 E.R. Price, "East Greek Pottery. Orientalizing Style (Seventh and Sixth Centuries B.C.)", *Classification des Céramiques Antiques,* Paris, 1928.

Price 1930 E.R. Price, "Kjellberg's New Class of Clazomenian Sarcophagi", *JHS 50, 1930,* 80-88.

Price 1931 J.D. Beazley, H.G.G. Payne, E.R. Price, *CVA* Oxford 2 (Great Britain 9), London , 1931.

Roberts 1986 S.R. Roberts; Alice Glock, **"**The Stoa Gutter Well a Late Archaic Deposit in the Athenian Agora" *Hesperia* 55, 1986.

Robertson 1946 M. Robertson, "The Excavations of Al Mina, Suedia. IV. The Early Greek Vases. A Postcript", *JHS, 66*, 1946, 125..

Roebuck 1953 C. Roebuck, "The Economic Development of Ionia", *Classical Philology, Vol. 48, No.3,* 1953, 9-16.

Rizzo 1990 M.A. Rizzo, *Le anfore da transporto e il commercio etrusco arcaico,* Rome, 1990

Ruban 1983 V.V. Ruban, "Keramika Yagorlytskogo poseleniya iz sobraniya Khersonskogo muzeya" (The Yagorlyk Settlement Ceramics from the Kherson Museum Collection) SA 1983.1, 286-287, fig.2, no. 6-7.

Rusjaeva 2003 A.S.Rusjaeva**, "**The Main Development of the Western Temenos of Olbia in the Pontos", Jakob Munk Højte & Vladimir F. Stolba (Ed.), *The Cauldron of Ariantas, Studies Presented to A.N. Sceglov on the Occasion of His 70th*

Birthday, Pia Guldager Bilde, 93-116, Aarhus University Press, 2003.

Schaus 1985 G.P. Schaus**,** *The Extramural Sanctuary of Demeter and Persephone at Cyrene, Libya: The East Greek, Island, and Laconian Pottery, Final Reports, Vol. II,* University Museum Monograph 56, University of Pennsylvania, Philadelphia 1985.

Schaus 2006 G.P. Schaus, "Naukratis and Archaic Pottery Finds from Cyrene's Extramural Sanctuary of Demeter", A. Villing, U. Schlotzhauer (Ed), *Naukratis: Greek Diversity in Egypt,* London 2006.

Sidorova 1962 N.A Sidorova, "Archaic Pottery from Panticapeium (excavations of 1945-1958)", *MIA 103,* 94-148. 1962. (Rusça)

Sidorova 1968 N.A Sidorova, "Archaic Pottery from Panticapeium (excavations of 1959-1964)," *GMII* 4, 110-118, 1968. (Rusça)

Sidorova 1985 N.A Sidorova, O.V. Tugusheva, V.S. Zabelina, *Antique Painted Pottery in the Pushkin Museum of Fine Arts*, Moskova, 1985.

Sidorova 1987 N.A Sidorova, "Archaic Pottery from the Excavations at Hermonassa" *SGMII , 110-125, 159.* 1987. (Rusça)

Skarlatidou 1985 E. Skarlatidou, "The Archaic Cemetery of Abdera", *Thracia Pontica III,* Sozopol 1985.

Skarlatidou 1988 E. Skarlatidou, *Praktika 1988,* 149-151.

Skarlatidou 1989 E. Skarlatidou, *Praktika 1989,* 227-232.

Skarlatidou 2004 E. Skarlatidou, "The Archaic Cemetery of the Clazomenian Colony at Abdera", *Klazomenai, Teos and Abdera, A. Moustaka, E. Skarlatidou, M.-C. Tzannes, Y. Ersoy (Ed),*Thessaloniki 2004.

Skudnova 1988 B.M. Skudnova, *Archaiceskij Nekropol Olvii*, Leningrad, 1988.

Slaska 1978 M. Slaska, "Gravisca. Le ceramiche comuni di produzione greco-orientale", *Les Céramiques De La Gréce De L'Est Et Leur Diffusion En Occident*, Paris, 1978.

Smoláriková 2001 K. Smoláriková, "Archaic East Greek Amphorae in the Tomb of the Egyptian Dignatary Iufaa" *Die Beizehungen zu Ostgriechenland Ägypten und Zypern in archaisher Zeit* Höckmann, Kreikenbom (Ed.), 163-175, 2001.

Smidt 1953 R.V. Smidt, "Archaic Pottery of Myrmekion and Trytake" *MIA 25,* 223-248, 1953. (Rusça)

Sokolova 2003 O.Y. Sokolova, "Nymphaeum", D.V. Grammenos, E.K. Petropoulos (Ed), *Ancient Greek Colonies in the Black Sea, Vol. II,* Thessaloniki, 2003.

Solovyov 1998 S.L. Solovyov, "Archaic Berezan: Historical-Archaeological Essay", G. R. Tsetskhladze (ed), *The Greek Colonisation of the Black Sea Area. Historical Interpretation of Archeology.* Stuttgart. 1998.

Solovyov 1999 S.L. Solovyov, *Ancient Berezan. The Architecture, History and Culture of the First Greek Colony in the Northern Black Sea, Colloquia Pontica 4,* Leiden, Boston, Köln, 1999.

Solovyov 2001 S.L. Solovyov, "The Archaeological Excavation Of The Berezan Settlement (1987-1991)" Gocha R. Tsetskhladze (Ed), *North Pontic Archaeology, Colloquia Pontica 6,* Leiden, Boston, Köln, 2001.

Solovyov 2004 S.L. Solovyov, "Berezan Island, The Main Features for Archaeology", *Bilkent University, The Department of Archaeology&History of Art, Newsletter No.3,2004.*

Sørensen 2001 L.W. Sørensen, "Archaic Greek Painted Pottery from Cyprus, Naukratis and Tell Defenneh", *Die Beizehungen zu Ostgriechenland Ägypten und Zypern in archaisher Zeit* Höckmann, Kreikenbom (Ed.), 151-163, 2001.

Sourisseau 2000 J.C. Sourisseau, "Les importations d'amphores greques à Marseille aux Vıe et Ve s. Av. J.-C.: Bilan Quantatif " C. Bonet, S. Retolaza, (ed.) *Cerámiques Jònies d'epoca arcaica: Centres de Producció i Comercialització al Mediterrani Occidental,* 137-146, Barcelona, 2000.

Treister- Shelov-Kovedyayev 1989 M. J. Treister, ; T. V. Shelov-Kovedyayev, **"**An Inscribed Conical Clay Object from Hermonassa" *Hesperia*, *Vol. 58, No. 3* 289-296, 1989.

Treister-Vinogradov 1993 M.J. Treister, Y. G. Vinogradov, "Archaeology on the Northern Coast of the Black Sea", *AJA, 1993,Vol. 97, No. 3, 521-563.*

Trendall 1964 A.D. Trendall, "Archaeology in Sicily and Magna Grecia" *Archaeological Reports, No. 2,* 47-62, 1955

Tsetskhladze 1994 G. R. Tsetskhladze, "Greek Penetration of the Black Sea", G.R. Tsetskhladze, Franco De Angelis (Ed.) *The Archaeology of Greek Colonization, Essays Dedicated to Sir John Boardman,* 1994.

Tsetskhladze 1998 G. R. Tsetskhladze, "Greek Colonisation of the Black Sea Area: Stages, Models, and Native Population" G. R. Tsetskhladze (ed), *The Greek Colonisation of the Black Sea Area. Historical Interpretation of Archeology.* Stuttgart. 1998.

Tsetskhladze 2002 G. R. Tsetskhladze, "Ionians Abroad*"* G. R. Tsetskhladze, A.M. Snodgrass (ed), *Greek Settlementsin the Eastern Mediterranean and the Black Sea,* Oxford, 2002.

Vakhtina 2003 M.J. Vakhtina "Archaic Buildings of Porthmion" Jakob Munk Højte & Vladimir F. Stolba (Ed.), *The Cauldron of Ariantas, Studies Presented to A.N. Sceglov on the Occasion of His 70th Birthday, Pia Guldager Bilde*, 93-116, Aarhus University Press, 2003.

Vallet ve Villard 1964 G. Vallet, F. Villard, *Megara Hyblaea 2, La Céramique Archaïque*, Paris, 1964.

Venit 1984 M.S. Venit, "Early Attic Black Figure Vases in Egypt" *Jarce 21*, 141-154, 1984.

Venit 1985 M. Susan Venit, "Laconian Black Figure in Egypt" *AJA,* Vol. 89, No. 3, 1985

Venit 1988 M. Susan Venit, *Greek Painted Pottery from Naukratis in Egyptian Museums, 1988.*

Vickers 1971 M. Vickers, "Some Unpublished Sherds from Naukratis in Dublin", *JHS* 91, 114-118.

Villard 1949 F. Villard, "Deux dinoi d'un peintre ionien au Louvre" *Mon Piot 43*, 1949.

Villard 1960 F. Villard, *La Céramique Grecque De Marseille,* Paris, 1960.

Vinogradov-Butyagın-Vakhtina 2003 Y.A Vinogradov, A.M. Butyagın, M.Y.Vakhtina, "Myrmekion-Porthmeus",D.V.Grammenos, E.K. Petropoulos (Ed), *Ancient Greek Colonies in the Black Sea, Vol. II,* Thessaloniki, 2003.

Waldbaum 1997 J.C. Waldbaum, J. Magness, "The Chronology of Early Greek Pottery: New Evidence from Seventh-Century B.C. Destruction Levels in Israel", *AJA,* Vol.101, No.1, 23-40, 1997

Waldhauer 1929 O. Waldhauer, "Ein Askos Aus Der Sammlung Chanenko in Kiev Und Die Altsamische Kunst", *Jahrbuch Des Deutshen Archäologischen Instıtuts, 44. Band, Mit Dem Beiblatt Archäologischer Anzeiger,* 1929.

Walter 1968 H. Walter, *Frühe Samische Gefässe, Chronologie und Land schaftsstile Ost griecsher Gefässe*, Bonn, 1968.

Walter-Karydi 1973 E. Walter-Karydi, *Samische Gefässe des 6. Jahrhunderts v. Chr., Samos VI.1,* Bonn, 1973.

Weber 2001 S. Weber, "Archaish Ostgriechische Keramik aus Ägypten außerhalb von Naukratis", *Die Beizehungen zu Ostgriechenland Ägypten und Zypern in archaisher Zeit* Höckmann, Kreikenbom (Ed.), 127-150, 2001.

Williams-Viling 2006 D. Williams, A. Villing, "Carian Mercenaries at Naukratis?" *Naukratis: Greek Diversity in Egypt,* ed. Alexandra Villing, Udo Schlotzhauer, London 2006.

Wilson 1982 K.L. Wilson, Mendes, Cities of the Delta, Part II, Preliminary Report on the 1979 and 1980 Seasons, Malibu, 1982.

Woolley 1938 L. Woolley, "Excavations at Al Mina, Sueida", *JHS* 58, 1-30 ve 133-170, 1938.

Woolley 1948 L. Woolley, "The date of Al Mina", *JHS* 68, 148, 1948.

Woolley 1953 L. Woolley, A Forgotten Kingdom, London, 1953.

KATALOG

NAUKRATIS

Levha 1

1.1.1 Klazomenai Orientalizan Seramiği Erken Orientalizan Stili-2 (Hamburg Grubu). Yonca Ağızlı Oinokhoe. 625-600. Naukratis. Boston Env. No. 88.1035. Levha 1.

Yayın: Gardner 1888, lev. 13.3; Fairbanks 1928, lev. 35, no.325; Kardara 1963, 181, no.5, fig.156; Aytaçlar 2005, lev. 32, no.E.161.

1.1.2 Klazomenai Orientalizan Seramiği Erken Orientalizan Stili-2 (Kazlı Skyphoslar Atölyesi). Skyphos. 625-620. Naukratis. Dublin, Env. No. Unclass 2. Levha 1.

Yayın: Vickers 1971, lev. 13h; Aytaçlar 2005, lev. 40, no. E .262c.

1.1.3 Klazomenai Orientalizan Seramiği Transisyonel Orientalizan Stil (Kazıma Grubu). Oinokhoe Parçası. 7. yüzyıl sonu. Naukratis. Boston Env. No. 88. 1088. Levha 1.

Yayın: Fairbanks 1928, lev. 36, no. 328.4; Aytaçlar 2005, lev. 55, no. E.366.

1.1.4 Klazomenai Orientalizan Seramiği Orta Orientalizan Stil (Vroulia-Paris Grubu/"Kuğular Ressamı" ve Çevresi). Yatay Ağız Tablalı Tabak. 7. yüzyıl sonu. Naukratis. Levha 1.

Yayın: Price 1924, lev. 7.14; Aytaçlar 2005, lev.59, no. E. 380.

1.1.5 Klazomenai Orientalizan Seramiği Orta Orientalizan Stil (Vroulia-Paris Grubu/Vroulia Ressamı). Oinokhoe Parçası. 7. yüzyıl sonu. Naukratis. Levha 1.

Yayın: Price 1931, lev. 4.33; Aytaçlar 2005, lev. 61, no. E. 397.

1.1.6 Klazomenai Orientalizan Seramiği Orta Orientalizan Stil (Vroulia-Paris Grubu. Oinokhoe Parçası). 7. yüzyıl sonu. Naukratis. Levha 1.

Yayın: Price 1931, lev. 4.42; Aytaçlar 2005, lev. 67, no. E. 447.

Levha 2

1.1.7 Klazomenai Orientalizan Seramiği Orta Orientalizan Stil (Syrakusai-Samos Grubu. Syrakusai Oinokhoesi Ressamı). Oinokhoe Parçası. 7. yüzyıl sonu, 6. yüzyıl başı. Naukratis. Oxford Env. No. 1925.608 d2. Levha 2.

Yayın: Price 1931, lev. 4.55; Aytaçlar 2005, lev. 81, no. E. 559.

1.1.8 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Tocra Grubu). 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Amphora Parçası. Naukratis. Levha 2.

Yayın: Venit 1988, lev. 3, no. 11; Aytaçlar 2005, lev. 143, no. E.1045.

1.1.9 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Klazomenai Ressamı ve Çevresi). 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Skyphos Parçası Naukratis. Levha 2.

Yayın: Price 1924, lev. 8.11; Aytaçlar 2005, lev.154, no. E. 1197.

1.1.10 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Destekli Kraterler Grubu). Destekli Krater Parçası. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Naukratis. Levha 2.

Yayın: Venit 1988, lev. 16, no. 62; Aytaçlar 2005, lev. 159, no. E.1224.

1.1.11 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Akropolis Fırın Grubu). Kapak Parçası. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Naukratis. Levha 2.

Yayın: Price 1924, lev. 8.3; Aytaçlar 2005, lev.184, no. E. 1385.

1.1.12 Klazomenai Siyah Figür Stili Geçiş Dönemi. Krater Parçaları. 570-560. Naukratis. Levha 2.

Yayın: Fairbanks 1928, lev. 33.317; Walter-Karydi 1973, lev. 119.975; Özer 2006 lev. A.1.

Levha 3

1.1.13 Klazomenai Siyah Figür Stili Geçiş Dönemi. Kase. 570-560. Naukratis. Levha 3.

Yayın: Fairbanks 1928, 104-105, lev. 33.314; Walter-Karydi 1973, 80, 84, 87 lev. 125.1017.

1.1.14 Klazomenai Siyah Figür Stili Geçiş Dönemi. Kase. 570-560. Naukratis. Levha 3.

Yayın: Fairbanks 1928, 104-105, lev. 33.315; Walter-Karydi 1973, 80, 84, 87 lev. 125.1018.

1.1.15 Klazomenai Siyah Figür Stili Erken Siyah Figür Stili. Krater Parçası. 570-560. Naukratis. British Museum. Env. No. 1888.6-I-520. Levha 3.

Yayın: Gardner 1888, lev.13.1; Pfuhl 1923, fig. 124; Price 1924, 204; Cook 1952, 127, dipnot 20 ve 139, dipnot 64; Boardman 1956, 61, dipnot 10; Walter-Karydi 1973, 138, Pl. 100.700; *Lemos* 1991, 179 lev. 219. 1656; Cook-Dupont 1998, 96. fig. 12.1b.

1.1.16 Klazomenai Siyah Figür Stili. Petrie Grubu. Amphora Parçası. 560-540. Naukratis. Levha 3.

Yayın: Petrie 1886, 87 II D lev. 10.II; Price 1931, 87 II D; Lorimer 1905, 121, lev. 5.2; Cook 1952, 131, CII 15 (Urla Grubu); Özer 2006, lev. D:2.

1.1.17 Klazomenai Siyah Figür Stili. Urla Grubu. Dinos veya Krater Parçası. 540-520. Naukratis. Levha 3.

Yayın: Cook 1954, 20, lev. 6.19.

1.1.18 Klazomenai Siyah Figür Stili. Balık Pulu Motifi ile Bezeli Kapalı Kap Gövde Parçası. 6. yüzyıl üçüncü dörtlüğü. Naukratis. Kahire Env. No. 26149. Levha 3.

Yayın: Edgar 1911, 10, lev. 3.26149; Cook 1952, 143, dipnot 102a; Venit 1988, 45 lev. 39.162.

TELL DEFENNEH

Levha 4

1.2.1 Khios Orientalizan Stili Vazo Parçası. Geç 7. yüzyıl. Tell Defenneh. British Museum, Env. No. 8.2-8.58. Levha 4.

Yayın: Petrie 1888, 62, Lemos 1991, 194, Weber 2001, 132, lev. 20.1

1.2.2 Klazomenai Geç Orientalizan Stili. Amphora. 6. yüzyıl 2. dörtlüğü. Tell Defenneh. British Museum Env No. 88.2-8.86. Levha 4.

Yayın: Petrie 1888, lev. 31.6; Cook 1954, lev. 605.7; Aytaçlar 2005, lev. 147, no. E.1104a.

1.2.3 Klazomenai Siyah Figür Stili (Tübingen Grubu). Amphora 560-540. Tell Defenneh. British Museum, Env No. 88.2-8.66. Levha 4.

Yayın: Petrie 1888, lev. 29.1; Dümmler 1895, 43, fig. 7; Brinkman 1925, 133, no. 24; Rumpf 1953, lev. 18.1; Cook 1952, 125, A 11; Cook 1954, 27, lev. 13. 3-4; Özer 2006, 32, lev. C:2.

1.2.4 Klazomenai Siyah Figür Stili. (Petrie Grubu). Amphora. 560-540. Tell Defenneh. Levha 4.

Yayın: Cook 1952, 128, BI; Cook 1954, 14, lev.1.1; Özer 2006, 45, lev. D.1.

1.2.5 Klazomenai Siyah Figür Stili. (Urla Grubu). Amphora. 540-525. Tell Defenneh. British Museum, Env. No. 88.2-8.101. Levha 4.

Yayın: Cook 1952, 131, CII 14; Cook 1954, 26, 27, lev.12.3-4; Özer 2006, 45, lev. F:2.

1.2.6 Klazomenai Üretimi Ticari Amphora. (Grup VI). 530/520-500. Tell Defenneh. British Museum, Env. No. EA 22343. Levha 4.

Yayın: Johnston 2006, 26, Fig. 16.

MEMPHİS

Levha 5

1.3.1 İonia Orientalizan Seramiği (Orta Yaban Keçisi Stili). Oinokhoe Parçaları. 7. yüzyıl son dörtlüğü. Memphis. Philadelphia University Museum, Env. No. 29-71-193. 29-71-173. Levha 5.

Yayın: Clairmont 1954-1955, 104, No. 45, lev. 22.10 ve No. 47, lev. 22.11; Venit 1985, 398; Weber 2001, 136, dipnot 71, lev. 21, 2a-b.

1.3.2 Klazomenai Orientalizan Seramiği (Orta Orientalizan Stil). Oinokhoe Parçası. 610-560. Memphis. Philadelphia University Museum, Env No. 29.71-195. Levha 5.

Yayın: Clairmont 1954-1955, 105, No. 60, lev. 22.13; Venit 1985, 398; Weber 2001, lev. 2c; Aytaçlar 2005, lev. 127, E.893.

1.3.3 Klazomenai Siyah Figür Seramiği. Hydria Parçaları. 550-540. Memphis. Philadelphia University Museum, Env 29.71-172, a-c. Levha 5.

Yayın: Clairmont 1954-1955, 109, No. 96, lev. 22, 9, 12; Weber 2001, 136, dipnot 71.

MISIR'DAKİ DİĞER MERKEZLER

1.4.1 İonia Orientalizan Seramiği Orta Yaban Keçisi Stili II. Oinokhoe Parçası. Geç 7. yüzyıl. Mendes. Mendes, Env. No. 7MPX 22. Levha 5.

Yayın: Wilson 1982, 27 lev. 22.2; Weber 2001, 131, dipnot 28, lev.19.2.

1.4.2 Klazomenai Orientalizan Seramiği Orta Orientalizan Stili (Kalabak Grubu). Dinoid-krater?, Amphora?, 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Mendes. Mendes, Env. No. 7MPX35. Levha 5.

Yayın: Wilson 1982, pl. 23.1; Weber 2001, 131, lev.19.3; Aytaçlar 2005, lev. 101, E.676.

Levha 6

1.4.3 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Noktalı Metop Grubu). Amphora Parçası. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Mendes. Mendes, Env. No. 7MPX41. Levha 6.

Yayın: Wilson 1982, pl. 23.2; Aytaçlar 2005, lev. 142, E. 1060.

1.4.4 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Tocra Grubu). Amphora Parçası. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Mendes. Mendes Env. No. 7MPX19. Levha 6.

Yayın: Wilson 1982, lev.24; Aytaçlar 2005, lev. 143, E. 1052.

1.4.5 Klazomenai Siyah Figür Seramiği. (Tübingen Grubu?). Amphora Ağız Parçası. 560-540. Mendes. Mendes, Env. No. 7MPX11, 8MPX73. Levha 6.

Yayın: Wilson 1982, 28, lev. 25, 1, 2; Weber 2001, 131, lev. 19.4.

1.4.6 Klazomenai Orientalizan Seramiği Transisyonel Stil (Konturlu Lotus Grubu). Amphora Parçası. 6.yüzyıl ilk dörtlüğü. Sais. Kahire, Env. No. 26138. Levha 6.

Yayın: Edgar, 1911, lev. II; Clairmont 1954-1955, 104, No. 48; Venit 1985, 397; Aytaçlar 2005, lev. 54, E. 332. (N. Aytaçlar, bu parçayı Naukratis buluntusu olarak sınıflamıştır.)

1.4.7 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Tübingen Grubu). Amphora. 560-540. Benha. Berlin, Env. No. 4530. Levha 6.

Yayın: Pfuhl 1923, fig. 143-4; Cook 1952, 125, A.6; Clairmont 1954-1955, 107, no. 77; Walter-Karydi 1973, lev. 127, no. 919; Venit 1985, 397; Weber 2001, 134, lev. 19.5; Özer 2006, lev.B.

1.4.8 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Tübingen Grubu). Plastik Kulp. 560-540. Bubastis. Oxford Env. No. 1921.1204. Levha 6.

Yayın: Price 1931, lev. 401, 22; Cook 1952, 126, A.b; Venit 1985, 397.

Levha 7

1.4.9 Klazomenai Siyah Figür Seramiği ile ilişkili Amphora Parçaları. 540-530. Karnak. Oxford, 1924.264. Levha 7.

Yayın: Price 1931, lev. 401.24; Cook 1937, 237, No. 17; Cook 1952, 139, No. 18; Clairmont 1954-1955, 107, No. 81; Boardman 1958, 12; Boardman 1964, 136, fig. 162; Özer 2006, 113.

1.4.10 Klazomenai Geç Siyah Figür Seramiği (Kampana Grubu). Amphora. 530-500. Karnak. Berlin Env. No. 5844. Levha 7.

Yayın: Cook 1937, 237, No.16; Cook 1952, 104, Fa, lev. 32; Clairmont 1954-1955, 107, No. 78; Venit 1985, 398; Özer 2006, 109, lev. K: 1-2.

1.4.11 Klazomenai Siyah Figür Seramiği ile İlişkili Seramik (Geçiş Dönemi). Amphora Parçaları. 560. Thebes. Petrie Müzesi, Env. No. UC30035a-b. Levha 7.

Yayın: Boardman 1964, 139, fig. 164; Bailey 2006, 155, fig.1.

TOCRA

Levha 8

1.5.1 Klazomenai Orientalizan Seramiği Erken Orientalizan-1 Stili. Oinokhoe Parçası. 7. yüzyıl üçüncü dörtlüğü. Tocra. Levha 8.

Yayın: Boardman-Hayes 1966, lev. 30, no. 597; Aytaçlar 2005, lev. 10, no. E. 40.

1.5.2 Klazomenai Üretimi Ticari Amphora. 635-590. Tocra. Levha 8.

Yayın: Boardman-Hayes 1973, 64, fig. 25, no. 2268; Sezgin 2004, 174, dipnot 41.

1.5.3 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil. Tocra Grubu. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Amphora. Tocra. Levha 8.

Yayın: Boardman-Hayes 1966, lev. 28, no. 580; Walter-Karydi 1973, lev. 113, no. 929; Alexandrescu 1978a, lev. 24, no. 3; Aytaçlar 2005, lev. 143, no. E. 1046.

1.5.4 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil. Soyut Bezemeli Amphora. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Tocra. Levha 8.

Yayın: Boardman-Hayes 1966, lev. 28, no. 582; Aytaçlar 2005, lev. 151, no. E.1167.

1.5.5 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil. Karınlı Amphora. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Tocra. Levha 8.

Yayın: Boardman-Hayes 1966, lev. 30, no. 589; Aytaçlar 2005, lev. 151, no. E.1171.

1.5.6 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Lobut Metop Grubu). Oinokhoe. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Tocra. Levha 8.

Yayın: Boardman-Hayes 1966, lev. 30, no. 591; Aytaçlar 2005, lev. 169, no. E.1346.

1.5.7 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Destekli Kraterler Grubu). Destekli Krater Parçası. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Tocra. Levha 8.

Yayın: Boardman-Hayes 1966, lev. 31, no. 605; Aytaçlar 2005, lev. 163, no. E.1281.

1.5.8 Klazomenai Orientalizan Seramiği. Soyut Bezemeli Meanderli Tabak. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Tocra. Levha 8.

Yayın: Boardman-Hayes 1966, lev. 35, no. 636; Aytaçlar 2005, lev. 187, no. E.1401.

KYRENE

Levha 9

1.6.1 Klazomenai Orientalizan Seramiği Erken Orientalizan-1 Stili İlişkili Seramik. Skyphos parçası. 7. yüzyıl üçüncü dörtlüğü. Kyrene. Levha 9.

Yayın: Schaus 1985, lev. 10, no. 313, Aytaçlar 2005, lev. 17, no. E.110a.

1.6.2 Klazomenai Orientalizan Seramiği Erken Orientalizan Stili-2(Kazlı Skyphoslar Atölyesi). Skyphos. 625-620. Kyrene. Levha 9.

Yayın: Schaus 1985, lev. 18, no. 301; Aytaçlar 2005, lev. 39, no. E. 262.

1.6.3 Klazomenai Orientalizan Seramiği Orta Orientalizan Stil (Selinus Grubu). Skyphos Parçası. 610-580. Kyrene. Levha 9.

Yayın: Schaus 1985, lev. 18, no. 302; Aytaçlar 2005, lev. 87, no. E. 586.

1.6.4 Klazomenai Orientalizan Seramiği Orta Orientalizan Stil (Kalabak Grubu). Pynaks-tabak. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Kyrene. Levha 9.

Yayın: Schaus 1985, lev. 25, no. 420; Aytaçlar 2005, lev. 100, no. E. 672.

1.6.5 Klazomenai Orientalizan Seramiği Orta Orientalizan Stil (Transisyonel Stil). Oinokhoe Parçası. 7. yüzyıl sonu. Kyrene. Levha 9.

Yayın: Schaus 1985, lev. 16, no. 277; Aytaçlar 2005, lev. 108, no. E. 719.

1.6.6 Klazomenai Orientalizan Seramiği Orta Orientalizan Stil. İlişkili Seramik. Skyphos. Parçası. 6. yüzyıl ilk dörtlüğü. Kyrene. Levha 9.

Yayın: Schaus 1985, lev. 18, no. 304; Aytaçlar 2005, lev. 115, no. E. 769.

Levha 10

1.6.7 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Noktalı Metop Grubu). Amphora Parçası. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Kyrene. Levha 10.

Yayın: Schaus 1985, lev. 16, no. 267; Aytaçlar 2005, lev. 140, no. E. 1005.

1.6.8 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Klazomenai Ressamı ve Çevresi). Skyphos-krater Parçası. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Kyrene. Levha 10.

Yayın: Schaus 1985, lev. 18, no. 306; Aytaçlar 2005, lev. 154, no. E. 1208.

1.6.9 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Destekli Kraterler Grubu). Destekli Krater Parçası. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Kyrene. Levha 10.

Yayın: Schaus 1985, lev. 17, no. 295; Aytaçlar 2005, lev. 164, no. E. 1296.

1.6.10 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Lobut Metop Grubu). Krateriskos Parçası. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Kyrene. Levha 10.

Yayın: Schaus 1985, lev. 17, no. 296; Aytaçlar 2005, lev. 168, no. E. 1343.

1.6.11 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Knipovitch Grubu). Amphora Parçası. 6. yüzyıl üçüncü dörtlüğü. Kyrene. Levha 10.

Yayın: Schaus 1985, lev. 33, no. 559.

1.6.12 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Knipovitch Grubu). Amphora Parçası. 6. yüzyıl üçüncü dörtlüğü. Kyrene. Levha 10.

Yayın: Schaus 1985, lev. 33, no. 557.

AL MİNA

Levha 11

1.7.1 Klazomenai Orientalizan Seramiği Erken Orientalizan-1 Stili. Oinokhoe Parçası. 7. yüzyıl üçüncü dörtlüğü. Al Mina. Oxford, Env. No. 1954. 274. Levha 11.

Yayın: Robertson 1940, lev. 2.g, Aytaçlar 2005, lev. 6, no. E.11.

1.7.2 Klazomenai Orientalizan Seramiği Erken Orientalizan-1 Stili. Oinokhoe Parçası. 7. yüzyıl üçüncü dörtlüğü. Al Mina. Oxford, Env. No. 1954. 275. Levha 11.

Yayın: Robertson 1940, lev. 2.f, Aytaçlar 2005, lev. 6, no. E.12.

1.7.3 Klazomenai Orientalizan Seramiği Erken Orientalizan-1 Stili. Oinokhoe Parçası. 7. yüzyıl üçüncü dörtlüğü. Al Mina. Oxford, Env. No. 1954. 273. Levha 11.

Yayın: Robertson 1940, lev. 2.c, Aytaçlar 2005, lev. 6, no. E.22.

1.7.4 Klazomenai Orientalizan Seramiği Erken Orientalizan-2 Stili (Hamburg Grubu). Oinokhoe Parçası. 7. yüzyıl sonu. Al Mina. Levha 11.

Yayın: Robertson 1940, lev. 3.b, Aytaçlar 2005, lev. 6, no. E.153.

TELL SUKAS

Levha 12

1.8.1 Klazomenai Orientalizan Seramiği Erken Orientalizan-1 İlişkili Seramik. Tabak Parçası. 7. yüzyıl üçüncü dörtlüğü. Tell Sukas. Levha 12.

Yayın: Plough 1973, lev. 15, no. 294; Aytaçlar 2005, lev. 17, no. E. 101.

1.8.2 Klazomenai Orientalizan Seramiği Orta Orientalizan Stil (Vroulia-Paris Grubu/Kopenhag Ressamı). Oinokhoe Parçası. 6. yüzyıl ilk dörtlüğü. Tell Sukas. Levha 12.

Yayın: Plough 1973, lev. 9, no. 161; Aytaçlar 2005, lev. 78, no. E. 539.

1.8.3 Klazomenai Siyah Figür Seramiği ile İlişkili Seramik (Geçiş Dönemi). Oinokhoe Parçaları. 560. Tell Sukas. Levha 12.

Yayın: Plough 1973, lev. 8, no. 154; Aytaçlar 2005, lev. 107, no. E. 709.

1.8.4 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Noktalı Metop Grubu). Amphora Parçası. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Tell Sukas. Levha 12.

Yayın: Plough 1973, lev. 9, no. 171; Aytaçlar 2005, lev.140, no. E. 1016.

1.8.5 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Tocra Grubu). Amphora Parçası. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Tell Sukas. Levha 12.

Yayın: Plough 1973, lev. 11, no. 194; Aytaçlar 2005, lev.144, no. E. 1061.

1.8.6 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil. Karınlı Amphora Parçası. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Tell Sukas. Levha 12.

Yayın: Plough 1973, lev. 11, no. 199; Aytaçlar 2005, lev.151, no. E. 1175.

1.8.7 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Destekli Kraterler Grubu). Destekli Krater Parçası. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Tell Sukas. Levha 12.

Yayın: Plough 1973, lev. 13, no. 263; Aytaçlar 2005, lev.161, no. E. 1254.

1.8.8 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Knipovitch Grubu). Amphora parçası. 6. yüzyıl üçüncü dörtlüğü. Tell Sukas. Levha 12.

Yayın: Plough 1973, lev. 17, no. 337.

YAKINDOĞU'DA DİĞER MERKEZLER

Levha 13

1.9.1 Klazomenai Orientalizan Seramiği Erken Orientalizan-2 Stili (Hamburg Grubu). Oinokhoe Parçası. 7. yüzyıl sonu. Meshad Hashavyahu. Levha 13.

Yayın: Naveh 1962, lev. 10b, fig.9.1; Aytaçlar 2005, lev. 23, no. E 143.

1.9.2 Klazomenai Orientalizan Seramiği Erken Orientalizan-2 Stili. Tabak Parçaları. 7. yüzyıl son dörtlüğü. Ras el-Basit. Levha 13.

Yayın: Courbin 1978, lev. 16, fig.7; Aytaçlar 2005, lev. 37, no. E. 240.

1.9.3 Klazomenai Orientalizan Seramiği Orta Orientalizan Stil (Kalabak Grubu). Oinokhoe Parçası. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Ras el-Basit. Levha 13.

Yayın: Courbin 1978, lev. 17, fig.8; Aytaçlar 2005, lev. 102, no. E. 687.

1.9.4 Klazomenai Orientalizan Seramiği Orta Orientalizan Stil. İlişkili Seramik. Oinokhoe (?) Parçası. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Ras el-Basit. Levha 13.

Yayın: Courbin 1978, lev. 17, fig.9; Aytaçlar 2005, lev. 119, no. E. 815.

1.9.5 Klazomenai Orientalizan Seramiği Erken Orientalizan-2 Stili. İlişkili Seramik. Krater Parçası. 7. yüzyıl son dörtlüğü. Salamis. Levha 13.

Yayın: Calvet ve Yon 1978, lev. 21, fig. 3b; Aytaçlar 2005, lev 46, fig. E. 284.

Levha 14

1.9.6 Klazomenai Orientalizan Seramiği Orta Orientalizan Stil (Selinus Grubu). Oinokhoe Parçası. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Salamis. Levha 14.

Yayın: Calvet ve Yon 1978, lev. 21, fig. 3a; Aytaçlar 2005, lev 91, fig. E. 633.

1.9.7 Klazomenai Üretimi Ticari Amphora. Grup VI. 530-500. Salamis. Levha 14.

Yayın: Calvet ve Yon 1978, 23, fig. 5d.

ABDERA

2.1.1 Arkaik Daedalik Figürin. 7. yüzyıl üçüncü dörtlüğü. Abdera. Levha 14.

Yayın: Koukouli-Chrysanthaki 2004, 241, fig. 18.

2.1.2 Arkaik Demir Çift Başlı Balta. 7. yüzyıl sonu. Abdera. Levha 14.

Yayın: Koukouli-Chrysanthaki 2004, 240, fig.14.

Levha 15

2.1.3 Orta Korinth Dönemine Ait Aryballos. (Onüçbin Ressamı). 580-570. Abdera. Levha 15.

Yayın: Skarlatidou 2004, 255, fig. 24.

2.1.4 Tunç Kalkan Parçası. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Abdera. Levha 15.

Yayın: Koukouli-Chrysantaki 2004, 242, fig. 20.

2.1.5 Orta Protokorinth Dönemine Ait Aryballos. 690-640. Abdera. Levha 15.

Yayın: Skarlatidou 2004, 254, fig. 21.

2.1.6 Doğu Yunan Üretimi Kuşlu Skyphos. 650-600. Abdera. Levha 15.

Yayın: Skarlatidou 2004, 252, fig. 10.

2.1.7 Doğu Yunan Üretimi Bantlı Skyphos. 650-600. Abdera. Levha 15.

Yayın: Skarlatidou 2004, 252, fig. 11.

2.1.8 Klazomenai Orientalizan Stili Erken Orientalizan-2 Stili (Hamburg Grubu). Oinokhoe Parçası. 625-600. Abdera. Levha 15.

Yayın: Koukouli-Chrysanthaki 2004, fig 17; Aytaçlar 2005, lev. 28, fig. E. 146.

Levha 16

2.1.9 Klazomenai Orientalizan Seramiği Erken Orientalizan-1 Stili. Oinokhoe Parçası. 7. yüzyıl üçüncü dörtlüğü. Abdera. Levha 16.

Yayın: Skarlatidou 2004, 253, fig 18a; Aytaçlar 2005, lev.11, fig. 46.

2.1.10 Klazomenai Orientalizan Seramiği Erken Orientalizan-1 Stili. Oinokhoe Parçası. 7. yüzyıl üçüncü dörtlüğü. Abdera. Levha 16.

Yayın: Skarlatidou 2004, 253, fig 18b; Aytaçlar 2005, lev.11, fig. 50a.

2.1.11 Klazomenai Üretimi Ticari Amphora (Grup I). 650-625. Abdera. Levha 16.

Yayın: Skarlatidou 2004, 253, fig 28.

2.1.12 Klazomenai Üretimi Halka Askos. 630-600. Abdera. Levha 16.

Yayın: Skarlatidou 2004, 252, fig. 16.

APOLLONİA PONTİKA

3.1.1 Klazomenai Orientalizan Seramiği Erken Orientalizan Stil-2 (Torino Delos Grubu). Olpe. 7. yüzyıl son dörtlüğü. Apollonia Pontika. Levha 16.

Yayın: Aytaçlar 2005, lev. 24, no. E. 172.

3.1.2 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Lobut Metop Grubu). Oinokhoe. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Apollonia Pontika. Levha 16.

Yayın: Aytaçlar 2005, lev. 169, no. E.1345.

Levha 17

3.1.3 Klazomenai Orientalizan Seramiği. Soyut Bezemeli Tabak. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Apollonia Pontika. Bourgas, Env. No. 308. Levha 17.

Yayın: Aytaçlar 2005, lev. 212, no. E. 1844.

HİSTRİA

3.2.1 Klazomenai Orientalizan Seramiği Öncül veya İlişkili Seramik. Krater Parçası. 7. yüzyıl ortası. Smyrna. Levha 17.

Yayın: Jeffery 1964, No.1, lev. 5a; Boardman 1964, 249, fig. 289; Aytaçlar 2005, lev.2, No. EG11a.

3.2.2 Klazomenai Orientalizan Seramiği Erken Orientalizan Stil-1 (Tarsus Grubu). Oinokhoe Parçası. 7. yüzyıl üçüncü dörtlüğü. Histria. Levha 17.

Yayın: Lambrino 1938, no. 29, fig. 238b; Aytaçlar 2005, lev. 14, no.E81.

3.2.3 Klazomenai Orientalizan Seramiği Erken Orientalizan Stil- 2 (Torino-Delos Grubu). Yonca Ağızlı Olpe Parçası. 7. yüzyıl son dörtlüğü. Histria. Levha 17.

Yayın: Lambrino 1938, no. 9, fig. 215-216; Walter-Karydi 1973, No. 916; Alexandrescu 1978a, lev. 5, no. 50; Aytaçlar 2005, lev. 23, no. E. 173.

3.2.4 Klazomenai Orientalizan Seramiği Transisyonel Orientalizan Stil (Konturlu Lotus Grubu). Yüksek Ayaklı Tabak Parçası. 7. yüzyıl sonu. Histria. Levha 17.

Yayın: Alexandrescu 1978a, lev.10, no. 107; Aytaçlar 2005, lev. 53, no. E. 310a.

3.2.5 Klazomenai Orientalizan Seramiği Orta Orientalizan Stil (Vroulia-Paris Grubu). Oinokhoe parçası. 6. yüzyıl başı. Histria. Env. No. B. 1758b. Levha 17

Yayın: Lambrino 1938, no. 43, fig. 251; Aytaçlar 2005, lev. 65, no. E. 434.

3.2.6 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Noktalı metop Grubu). Amphora Parçası. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Histria, Env. No. V. 9445. Levha 17.

Yayın: Alexandrescu 1978a, lev.2, no. 2; Aytaçlar 2005, lev. 139, no. E. 1004.

3.2.7 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Knipovitch Grubu). Amphora Parçası. 540-510. Histria. Levha 17.

Yayın: Alexandrescu 1978a, lev. 23, no. 240.

Levha 18

3.2.8 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Northhampton Grubu). Amphora parçası. 540-530. Histria. Levha 18.

Yayın: Alexandrescu 1978a, lev. 23, no. 238; Alexandrescu 1978b, lev. 16, fig.8.

3.2.9 Klazomenai Siyah Figür Seramiği. Balık Pulu Motifi ile Bezeli Amphora parçası. 6. yüzyıl son dörtlüğü. Histria. Levha 18.

Yayın: Alexandrescu 1978a, lev. 23, no. 242.

3.2.10 Doğu Yunan Üretimi Geç Tip Kuşlu Skyphos (Tip 5). 620-600. Histria. Levha 18.

Yayın: Alexandrescu 1978a, lev. 21, no. 203.

BEREZAN

3.3.1 Khios Depo Amphorası. 6. yüzyıl sonu. Berezan. St. Petersburg, Env. No. B. 454. Levha 18.

Yayın: Boardman 1964, 250, fig. 290.

3.3.2 Klazomenai Orientalizan Seramiği Eeken Orientalizan Stil-2 (Hamburg Grubu). Oinokhoe Parçası. 625-600. Berezan. Levha 18.

Yayın: Solovyov 1999, 48, fig.28; Aytaçlar 2005, lev.29, No. E.151.

3.3.3 Klazomenai Orientalizan Seramiği Orta Orientalizan Stil (Vroulia-Paris Grubu). Oinokhoe (?) Parçası. 610-580. Berezan. Levha 18.

Yayın: Solovyov 2001, fig. 8; Aytaçlar 2005, lev. 70, No. E.467.

Levha 19

3.3.4 Klazomenai Orientalizan Seramiği Orta Orientalizan Stil (Selinus Grubu). Oinokhoe parçası. 610-580. Berezan. Levha 19.

Yayın: Aytaçlar 2005, lev. 90, No. E 634.

3.3.5 Klazomenai Orientalizan Seramiği Orta Orientalizan Stil (Kalabak Grubu). Stamnoid amphora. 570-560. Berezan. Hermitage Museum. Env. No. 17567. Levha 19.

Yayın: Kopeikina 1970, fig.1; Walter-Karydi 1973, lev. 112,fig. 918; Solovyov 1999, kapak; Aytaçlar 2005, lev. 98, No. E. 667.

3.3.6 Klazomenai Orientalizan Seramiği Orta Orientalizan Stil (Transisyonel Grup). Skyphos-krater parçası. 570-560. Berezan. Levha 19.

Yayın: Solovyov 1999, 48, fig.30; Aytaçlar 2005, lev. 104, No. E. 695.

3.3.7 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Noktalı Metop Grubu). Amphora. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Berezan. Hermitage Museum. Env. No. Б 4610. Levha 19.

Yayın: Walter-Karydi 1973, lev. 113, fig. 928; Alexandrescu 1978b, lev.24, Fig.2; Aytaçlar 2005, lev. 141, No. E.1015.

3.3.8 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Destekli Kraterler Grubu). Destekli Krater Parçası. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Berezan. Levha 19.

Yayın: Alexandrescu 1978b, lev. 25, fig.5; Aytaçlar 2005, lev. 160, No. E. 1225.

3.3.9 Klazomenai Orientalizan Seramiği. Soyut Bezemeli Tabak. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Berezan. Levha 19.

Yayın: Solovyov 1999, 49, fig.31; Solovyov 2001, 126, fig.7; Aytaçlar 2005, lev. 223, no. E. 1962.

Levha 20

3.3.10 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Urla Grubu). Amphora Parçası. 6. yüzyıl üçüncü dörtlüğü. Berezan. Levha 20.

Yayın: Kopeikina 1979, 10, fig. 1.

3.3.11 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Enmann Grubu) Amphora(?),Parçaları. 6. yüzyıl üçüncü dörtlüğü. Berezan. Levha 20.

Yayın: Kopeikina 1979, 16, fig. 12 a,b,c.

3.3.12 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Knipovitch Grubu). Amphora parçası. 6. yüzyıl üçüncü dörtlüğü. Berezan. Levha 20.

Yayın: Kopeikina 1979, 18, fig. 16.

3.3.13 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Siren Sphinks Grubu). Amphora(?) Parçası. 6. yüzyıl son dörtlüğü. Berezan. Levha 20.

Yayın: Kopeikina 1979, 14, fig. 8.

3.3.14 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Northampton Grubu). Amphora(?) Parçaları. 6. yüzyıl üçüncü dörtlüğü. Berezan. Levha 20.

Yayın: Kopeikina 1979, 21, fig.21.

3.3.15 Klazomenai Siyah Figür Seramiği. Balık Pulu Motifi ile Bezeli Amphora Parçası. 6. yüzyıl son dörtlüğü. Berezan. Levha 20.

Yayın: Kopeikina 1979, 20, fig.20.

OLBİA

Levha 21

3.4.1 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil. Soyut Bezemeli Amphora. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Olbia. Levha 21.

Yayın: De Ballu 1972, lev. 27.2; Walter-Karydi 1973, lev. 113, no. 925; Skudnova 1988, 37, no. Kat.4.1; Aytaçlar 2005, lev. 230, no. E. 2203.

3.4.2 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Urla Grubu). Amphora. 525-500. Olbia. Levha 21.

Yayın: Kopeikina 1979, 13, fig. 6; Skudnova 1988, 164, fig. 253.

3.4.3 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Enman Grubu). Askos. 6. yüzyıl üçüncü dörtlüğü. Olbia. Levha 21.

Yayın: Waldhauer 1929, lev.4; Cook 1952, E III.d; Kopeikina 1979, 17, fig.15; Skudnova 1988, 54, lev. kat.52. .

3.4.4 Klazomenai Siyah Figür Seramiği. Balık Pulu Motifi ile Bezeli Amphora. 6. yüzyıl son dörtlüğü. Olbia. Levha 21.

Yayın: Kopeikina 1979, 19, fig. 19; Skudnova 1988, 41, fig. kat. 25.

3.4.5 Klazomenai Siyah Figür Seramiği. Balık Pulu Motifi ile Bezeli Klazomenai Ticari Amphorası. 6. yüzyıl son dörtlüğü. Olbia. Levha 21.

Yayın: Levi 1964, 155, fig. 23.

3.4.6 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Kampana Grubu). Askos. 530-520. Olbia. Levha 21.

Yayın: Waldhauer 1929, 239, 240, fig. Abb. 1.

Levha 22

3.4.7 Klazomenai Ticari Amphorası. 6. yüzyıl ikinci yarısı. Olbia. Levha 22.

Yayın: Doğer 1988, lev. 31, kat. no. 25.

3.4.8 Klazomenai Ticari Amphorası. 530-500. Olbia. Levha 22.

Yayın: Monachov 1999, 167, 183, fig. 3.

3.4.9 Dalgalı Çizgi Bezemeli Askos. 6. yüzyıl ikinci yarısı. Olbia. Levha 22.

Yayın: Pharmakowsky 1911, 223, fig. 29; Skudnova 1988, 62, No.kat 74; Waldhauer 1929, 245, 246, fig. 6,7.

3.4.10 Bitkisel Bezemeli Askos. 6. yüzyıl ikinci yarısı. Olbia. Levha 22.

Yayın: Skudnova 1988, 110, fig. 167.

NYMPHAİON

Levha 23

3.5.1 Klazomenai Siyah Figür Seramiği Geç Siyah Figür Stili. Balık Pulu Motifi ile Bezeli Amphora. 6. yüzyıl son dörtlüğü. Nymphaion. Levha 23.

Yayın: Čistov-Domżalski 2002, lev. XXII.1, fig. 5.; Sokolova 2003, 767, fig.2.

PANTİKAPAİON

3.6.1 Güney İonia Orientalizan Seramiği Orta Yaban Keçisi-1 Stili. Oinokhoe. 640-630. Temir Gora. Levha 23.

Yayın: Walter Karydi 1973, lev. 94, 95, 96, no. 503; Cook-Dupont 1998, 36, fig. 8.5.

3.6.2 Klazomenai Orientalizan Seramiği Transisyonel Orientalizan Stil (Kazıma Grubu). Oinokhoe Parçası. 6. yüzyıl başı. Pantikapaion. Levha 23

Yayın: Sidorova 1962, 118, fig. 6.b.12; Aytaçlar 2005, lev. 55, no. E. 340.

3.6.3 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Lobut Metop Grubu). Oinokhoe. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Pantikapaion. Pushkin Müzesi, Env. No. M. 485. Levha 23.

Yayın: Sidorova 1962, 109, fig.2; Boardman 1962, 46, fig. 26; Boardman 1964, 252, fig. 292;Aytaçlar 2005, lev. 169, no. E. 1348.

3.6.4 Klazomenai Orientalizan Seramiği. Soyut Bezemeli Meanderli Tabak. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Pantikapaion. Levha 23.

Yayın: Sidorova 1962, fig. 6a.1; Aytaçlar 2005, lev. 192, no. E. 1485.

Levha 24

3.6.5 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Urla Grubu). 540-530. Pantikapaion. Levha 24.

Yayın: Sidorova 1968, 113, fig. 3.

3.6.6 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Urla Grubu). 6. yüzyıl son dörtlüğü. Pantikapaion. Levha 24.

Yayın: Sidorova 1962, 134, fig. 13.1.

3.6.7 Klazomenai Siyah Figür Seramiği. Balık Pulu Motifi ile Bezeli Vazo Parçası. 6. yüzyıl son dörtlüğü. Pantikapaion. Levha 24.

Yayın: Sidorova 1962, 138, 15.1.

3.6.8 Klazomenai Siyah Figür Seramiği. (Northhampton Grubu). 540-530. Pantikapaion. Levha 24.

Yayın: Sidorova 1962, 131, fig. 11.

3.6.9 Klazomenai Siyah Figür Seramiği. (Northhampton Grubu).? 540-530. Pantikapaion. Levha 24.

Yayın: Sidorova 1962, 131, fig. 12; Sidorova 1968, 116, fig.6; Aleksandrescu 1978b, lev 26, fig.11; Kopeikina 1979, 23, fig. 23.

3.6.10 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Knipovitch Grubu). 540-510. Pantikapaion. Levha 24

Yayın: Sidorova 1962, 136, fig. 14.7.

PORTHMİOS

Levha 25

3.7.1 Klazomenai Ticari Amphora Parçaları. (Grup VI)? 530-500. Porthmios. Levha 25.

Yayın: Vakhtina 2003, 44, fig.12.

3.7.2 Klazomenai Ticari Amphora Kulp Parçası. (Grup VI)? 530-500. Porthmios. Levha 25.

Yayın: Vakhtina 2003, 42, fig.9.6.

3.7.3 Klazomenai Siyah Figür Seramiği. Balık Pulu Motifi ile Bezeli Amphora Parçası. 6. yüzyıl son dörtlüğü. Porthmios. Levha 25.

Yayın: Vakhtina 2003, 42, fig. 8.2.

3.7.4 Klazomenai Siyah Figür Seramiği. Balık Pulu Motifi ile Bezeli Amphora parçası. 6. yüzyıl son dörtlüğü. Porthmios. Levha 25.

Yayın: Vakhtina 2003, 50, fig.21.1.

3.7.5 Klazomenai Üretimi Bantlı Halka Askos. 6. yüzyıl son dörtlüğü. Porthmios. Levha 25.

Yayın: Vakhtina 2003, 50, fig.21.6.

MYRMEKİON

Levha 26

3.8.1 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Tocra Grubu). Amphora. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Myrmekion. Levha 26.

Yayın: Butyagin 2001, 184, 186, fig.2; Vinogradov-Butyagin-Vakhtina 2003, 805, 833, fig. 3.4; Aytaçlar 2005, 179, lev. 143, no. E.1044.

3.8.2 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil Karınlı Amphora. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Myrmekion. Levha 26.

Yayın: Butyagin 2001, 185, 186, fig.4, 5, 6; Vinogradov-Butyagin-Vakhtina 2003, 805, 833, fig. 3.1, 3.2; Aytaçlar 2005, 180, lev. 151, no. E. 1173.

3.8.3 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil. Soyut Bezemeli Amphora. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Myrmekion. Levha 26.

Yayın: Butyagin 2001, 190, 191,fig. 8; Vinogradov-Butyagin-Vakhtina 2003, 833, fig. 3.4; Aytaçlar 2005, lev. 150, no. E. 1163a.

3.8.4 Klazomenai Orientalizan Seramiği. Yatay Ağızlı Tablalı Meanderli Tabak. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Myrmekion. Levha 26.

Yayın: Butyagin 2001, 193, fig. 10, Vinogradov-Butyagın-Vakhtina 2003, 833, fig. 3.5; Aytaçlar 2005, lev. 187, no. E. 1405.

3.8.5 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Olgun Siyah Figür Evresi). Omuzdan Kulplu Amphora Boyun Parçası. 530. Myrmekion. Levha 26.

Yayın: Gajdukiewitcz 1959, 34, fig. 26.

3.8.6 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Urla Grubu). Amphora (?) Parçası. 6. yüzyıl son? dörtlüğü. Myrmekion. Levha 26.

Yayın: Vinogradov-Butyagın-Vakhtina 2003, 833, fig.3.6.

TAGANROG

Levha 27

3.9.1 Doğu Yunan Üretimi Skyphos Parçaları. 630-600. Taganrog. Levha 27.

Yayın: Treister-Vinogradov 1993, 551, fig. 17.

KEPPOİ

3.11.1 Attika Siyah Figür Seramiği Küçük Usta Kyliks Parçaları. 570-525. Keppoi. Levha 27.

Yayın: Treister-Vinogradov 1993, 556, fig.23.

3.11.2 İonia Kyliksi. 6. yüzyıl ortası. Keppoi. Levha 27.

Yayın: Kuznetsov 1991, fig.6.7; Kuznetsov 2001, fig.22.

3.11.3 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil. Destekli Krater. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Keppoi. Levha 27.

Yayın: Kuznetsov 1991, fig. 1.2;Aytaçlar 2005, 183, lev. 158, no. E.1219.

No.4 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil. Destekli Krater. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Keppoi. Levha 27.

Yayın: Kuznetsov 1991, fig.1.1; Aytaçlar 2005, 183, lev.158, no. E.1220.

Levha 28

3.11.5 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil. Destekli Krater. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Keppoi. Levha 28.

Yayın: Kuznetsov 1991, fig.2; Aytaçlar 2005, lev.162, no. E.1267.

3.11.6 Klazomenai Orientalizan Seramiği. Yatay Ağızlı Meanderli Tabak. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Keppoi. Levha 28.

Yayın: Treister-Vinogradov 1993, fig.22.c; Aytaçlar 2005, lev. 194, no.E. 1535.

3.11.7 Klazomenai Orientalizan Seramiği. Yatay Ağızlı Meanderli Tabak. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Keppoi. Levha 28.

Yayın: Treister-Vinogradov 1993, fig. 22.b.; Aytaçlar 2005, lev. 194, no.E. 1537.

3.11.8 Klazomenai Orientalizan Seramiği. Yüksek Ayaklı Bantlı Tabak. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Keppoi. Levha 28.

Yayın: Kuznetsov 2001, 337, fig. 21; Aytaçlar 2005, lev. 219, n.E. 2049.

3.11.9 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Balık Pulu Motifi ile Bezeli Vazolar). 6. yüzyıl son dörtlüğü. Keppoi. Levha 28.

Yayın: Kuznetsov 2001, 336, fig.20.

3.11.10 Dalgalı Çizgi Bezemeli Hydria Parçası. 6. yüzyıl ikinci yarısı. Keppoi. Levha 28.

Yayın: Kuznetsov 1991, 41, fig. 3.5.

HERMONASSA

Levha 29

3.12.1 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil (Noktalı Metop Grubu). Amphora. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Hermonassa. Levha 29.

Yayın: Sidorova 1987, 114, fig. 3a; Aytaçlar, 178, lev.142, no. E. 1036.

3.12.2 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stili. Amphora. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Hermonassa. Levha 29.

Yayın: Aytaçlar 2005, 180, lev. 152, no. E. 1183.

3.12.3 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil. Destekli Krater. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Hermonassa. Levha 29.

Yayın: Sidorova 1987, 114, fig. 3.d; Aytaçlar 2005, lev. 158, no. E. 1259.

3.12.4 Klazomenai Siyah Figür Seramiği (Olgun Siyah Figür Evresi). Amphora. 6. yüzyıl üçüncü dörtlüğü. Hermonassa. Levha 29.

Yayın: Pharmakovsky 1912, fig.27; Kopeikina 1979, fig.11, Cook 1952, 135, D4; Özer 2006, lev. E:3.

3.12.5 Klazomenai Siyah Figür Stili (Urla Grubu). Hydria. 6. yüzyıl üçüncü dörtlüğü. Hermonassa. Levha 29.

Yayın: Lossewa 1929, 44-47, fig.2; Cook 1952, 131, CI, 1; Sidorova 1985, 10, no. 14; Korovina 2002, 111, 112, lev.6.1-2; Finogenova 2003, 1017, 1018, fig.5; Özer 2006, 62, lev.F:1.

3.12.6 Klazomenai Siyah Figür Stili. Balık Pulu Motifi ile Bezeli Vazo Parçası. 6. yüzyıl son dörtlüğü. Hermonassa. Levha 29.

Yayın: Sidorova 1987, 115, fig. 4.a.

GORGİPPİA

Levha 30

3.13.1 Klazomenai Siyah Figür Seramiği(Siren Sphinks Grubu). Amphora. 6. yüzyıl son dörtlüğü. Gorgippia. Levha 30.

Yayın: Alekseeva 1997, 33-34, fig. 14-17; Alekseeva 2002, 92, fig.2; Özer 2006, 86, lev. H:2.

3.13.2 Dalgalı Çizgili Seramik. Krater. 6. yüzyıl sonu, 5. yüzyıl başı. Gorgippia. Levha 30.

Yayın: Treister- Vinogradov 1993, 560, fig.28; Alekseeva 1997, 30, fig. 24.

EMPORİON

4.1.1 Klazomenai Üretimi Ticari Amphora. (Grup VI). 530/520-500. Emporion (Palaiapolis). Levha 30.

Yayın: Abadias *et al.* 2000, 331, fig. 39.5.

MALAGA

4.3.1 Klazomenai Üretimi Ticari Amphora. (Grup VI). 530/520-500. Malaga. Levha 30.

Yayın: Garcia 2000, 199, fig. 9.

4.3.2 Klazomenai Üretimi Ticari Amphora. (Grup VI). 530/520-500. Malaga. Levha 30.

Yayın: Garcia 2000, 201, fig. 11.

SELİNUS

Levha 31

4.5.1 Klazomenai Orientalizan Seramiği. Erken Orientalizan-1 Stili (Tarsus Grubu). Oinokhoe. 650-625/620. Selinus. Levha 31.

Yayın: Aytaçlar 2005, lev. 13, no. E.65.

4.5.2 Klazomenai Orientalizan Seramiği. Erken Orientalizan-2 Stili (Kazlı Skyphoslar Atölyesi). Yüksek Ayaklı Tabak. 625-600. Selinus. Levha 31

Yayın: Dehl-von Kaenel 1995, lev. 61, 83, no. 3453; Aytaçlar 2005, lev. 41, no. E. 263.

4.5.3 Klazomenai Orientalizan Seramiği. Orta Orientalizan Stili (Selinus Grubu). Oinokhoe Parçaları. 610-580. Selinus. Levha 31.

Yayın: Walter-Karydi 1973, lev. 108., no. 901; Dehl-von Kaenel 1995, lev.59, 82, no. 3434; Aytaçlar 2005, lev. 86, no. E. 577.

4.5.4 Klazomenai Orientalizan Seramiği. Geç Orientalizan Stili. Skyphos Parçası. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Selinus Levha 31.

Yayın: Walter-Karydi 1973, no. 1014; Dehl-von Kaenel 1995, lev.61, 83, no. 3458; Aytaçlar 2005, lev. 156, no. E. 1198.

Levha 32

4.5.5 Klazomenai Orientalizan Seramiği. Soyut Bezemeli Tabak. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Selinus. Levha 32.

Yayın: Dehl-von Kaenel 1995, lev.64, no. 3522; Aytaçlar 2005, lev. 208, no. E. 1733.

4.5.6 Klazomenai Orientalizan Seramiği. Soyut Bezemeli Tabak. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Selinus. Levha 32.

Yayın: Dehl-von Kaenel 1995, lev.65, no. 3570; Aytaçlar 2005, lev. 227, no. E. 2170.

GELA

4.6.1 Klazomenai Orientalizan Seramiği Erken Orientalizan-1 Stili. Oinokhoe Parçası. 650-625. Gela. Levha 32.

Yayın: Fiorentini-De Miro 1983, fig. 37; Aytaçlar 2005, lev. 11, no. E.45.

4.6.2 Klazomenai Orientalizan Seramiği. Erken Orientalizan-2 Stili (Vlastos Grubu). Oinokhoe Parçası. 625-600. Gela. Levha 32.

Yayın:Aytaçlar 2005, lev. 20, no. E. 121.

4.6.3 Klazomenai Orientalizan Seramiği. Erken Orientalizan-2 Stili (Vlastos Grubu). Dinos Parçası. 625-600. Gela. Levha 32.

Yayın: Fiorentini-De Miro 1978, lev.10, fig.7; .Aytaçlar 2005, lev. 21, no. E. 130.

Levha 33

4.6.4 Klazomenai Orientalizan Seramiği. Transisyonel Stil (Aigina Grubu). Oinokhoe Parçaları. 625-600. Gela. Levha 33.

Yayın: Aytaçlar 2005, lev. 51, no. E. 333.

4.6.5 Klazomenai Orientalizan Seramiği. Orta Orientalizan Stil (Vroulia-Paris Grubu). Oinokhoe parçası. 610-580.Gela. Levha 33.

Yayın: Aytaçlar 2005, lev. 67, no. E. 448.

SYRAKUSAİ

4.7.1 Klazomenai Orientalizan Seramiği. Erken Orientalizan-1 Stili (Tarsus Grubu). Kapalı Kap Parçası? 650-625/620. Syrakusai. Levha 33.

Yayın: Orsi 1918, fig.113; Aytaçlar 2005, lev. 12, no. E.63.

4.7.2 Klazomenai Orientalizan Seramiği. Erken Orientalizan-2 Stili (Vlastos Grubu). Dinos. 625-600. Syrakusai. Levha 33.

Yayın: Orsi 1918, fig.117; Aytaçlar 2005, lev. 21, no. E.129.

4.7.3 Klazomenai Orientalizan Seramiği. Orta Orientalizan Stil (Syrakusai-Samos Grubu). Oinokhoe. 610-580. Syrakusai. Levha 33.

Yayın: Orsi 1918, fig.119;Walter-Karydi 1973, lev. 109., no. 907; Aytaçlar 2005, lev. 81, no. E. 556.

MEGARA HYBLAEA

Levha 34

4.8.1 Orientalizan Stil Krater Parçası (Yerel Üretim). 650. Megara Hyblaea. Levha 34.

Yayın: Boardman 1964, 175, fig. 214.

4.8.2 Klazomenai Orientalizan Seramiği Erken Orientalizan-2 Stili (Kazlı Skyphoslar Atölyesi). Skyphos Parçası. 625-620.Megara Hyblaea. Levha 34.

Yayın: Vallet ve Villard 1964, lev. 72. 8; Aytaçlar 2005, lev. 40, no.E.262g.

4.8.3 Klazomenai Orientalizan Seramiği Orta Orientalizan Stil İlişkili Kulp Volüt-Palmeti Parçası. 610-580. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Megara Hyblaea. Levha 34.

Yayın: Vallet ve Villard 1964, lev.65.5; Aytaçlar 2005, lev. 128, no.E.895.

4.8.4 Klazomenai Orientalizan Seramiği Geç Orientalizan Stil Amphora Parçası. 6. yüzyıl ikinci dörtlüğü. Megara Hyblaea. Levha 34.

Yayın: Vallet ve Villard 1964, lev.65.6; Aytaçlar 2005, lev. 146, no.E.1088.

4.8.5 Klazomenai Siyah Figür Stili Vazo Parçası (Tübingen Grubu). 560-540. Megara Hyblaea. Levha 34.

Yayın: Vallet ve Villard 1964, lev. 73.7.

4.8.6 Klazomenai Üretimi Halka Askos Parçası. 630-600. Megara Hyblaea. Levha 34.

Yayın: Vallet ve Villard 1964, lev. 64.4; Güngör 2006, 46, dipnot 24.

ETRURİA BÖLGESİ

Levha 35

4.9.1 Klazomenai Orientalizan Seramiği Erken Orientalizan Stili-2. Tabak Parçası. 625-600. Gravisca. Levha 35.

Yayın: Boldrini 1994, lev.1, no. 154; Aytaçlar 2005, lev. 35, no. E.212.

4.9.2 Klazomenai Üretimi Ticari Amphora. (Grup VI). 530/520-500. Gravisca. Levha 35.

Yayın: Slaska 1978, lev.100, fig.30.

4.9.3 Klazomenai Geç Siyah Figür Stili. Kampana Grubu. Dinos. 530-520. Etruria. Levha 35.

Yayın: Boardman 1964, 204, fig. 243; Cook-Dupont 1998, 110, fig. 13.2.

4.9.4 Klazomenai Olgun Siyah Figür Stili İlişkili Seramik. Northampton Grubu. Amphora 540-530. Etruria. Levha 35.

Yayın: Boardman 1964, 204, fig. 242, Cook-Dupont 1998, 109, fig. 13.1; Boardman 2001, 75, fig. 105.

TABLOLAR

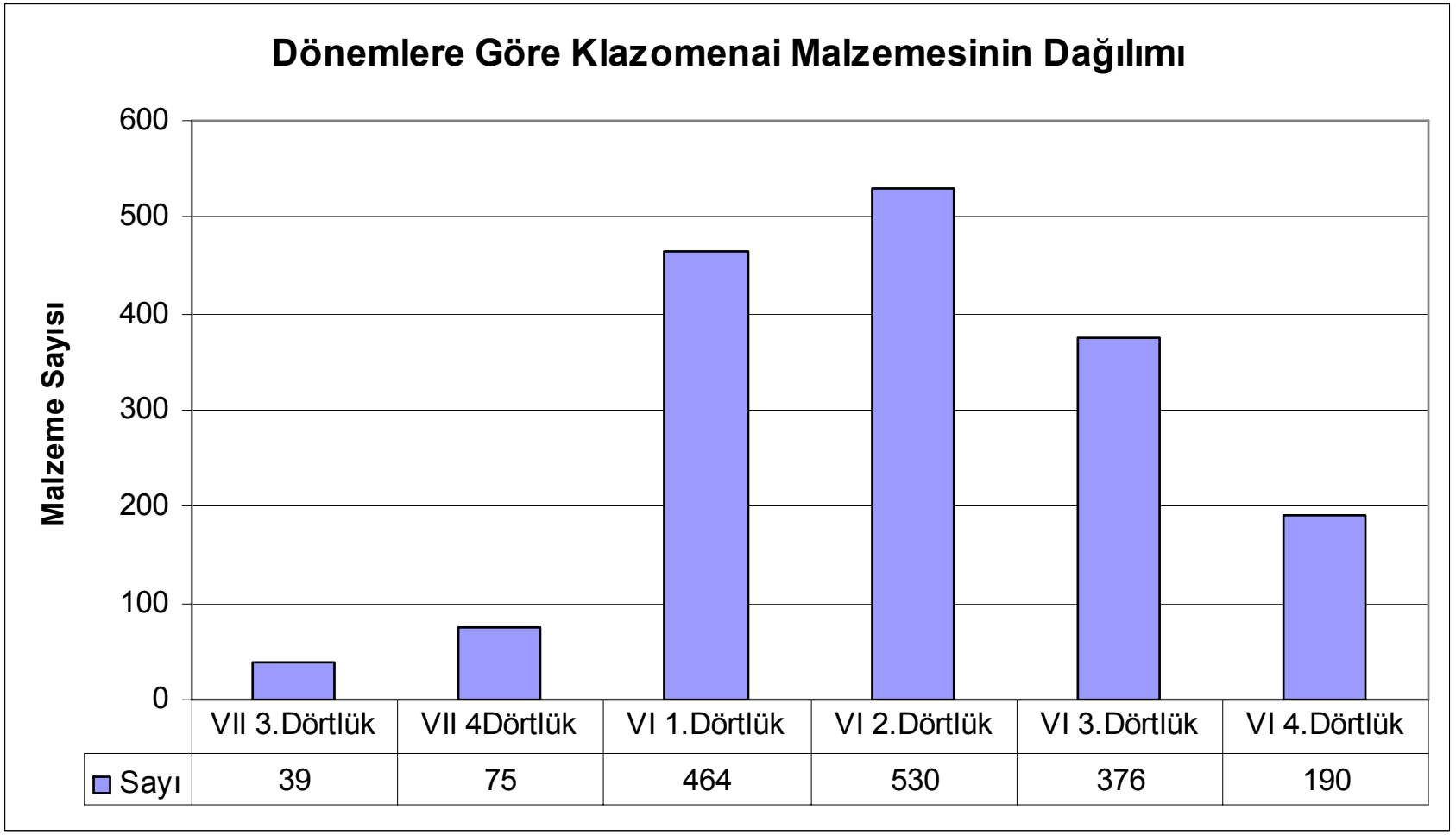
Ekteki tablolarda ve grafiklerde yer alan;

VII 3. Dörtlük = 7. yüzyıl, üçüncü dörtlük
VII 4. Dörtlük = 7. yüzyıl, dördüncü dörtlük
VI 1. Dörtlük = 6. yüzyıl, birinci dörtlük
VI 2. Dörtlük = 6. yüzyıl, ikinci dörtlük
VI 3. Dörtlük = 6. yüzyıl, üçüncü dörtlük
VI 4. Dörtlük = 6. yüzyıl, dördüncü dörtlüğe karşılık kullanılmıştır.

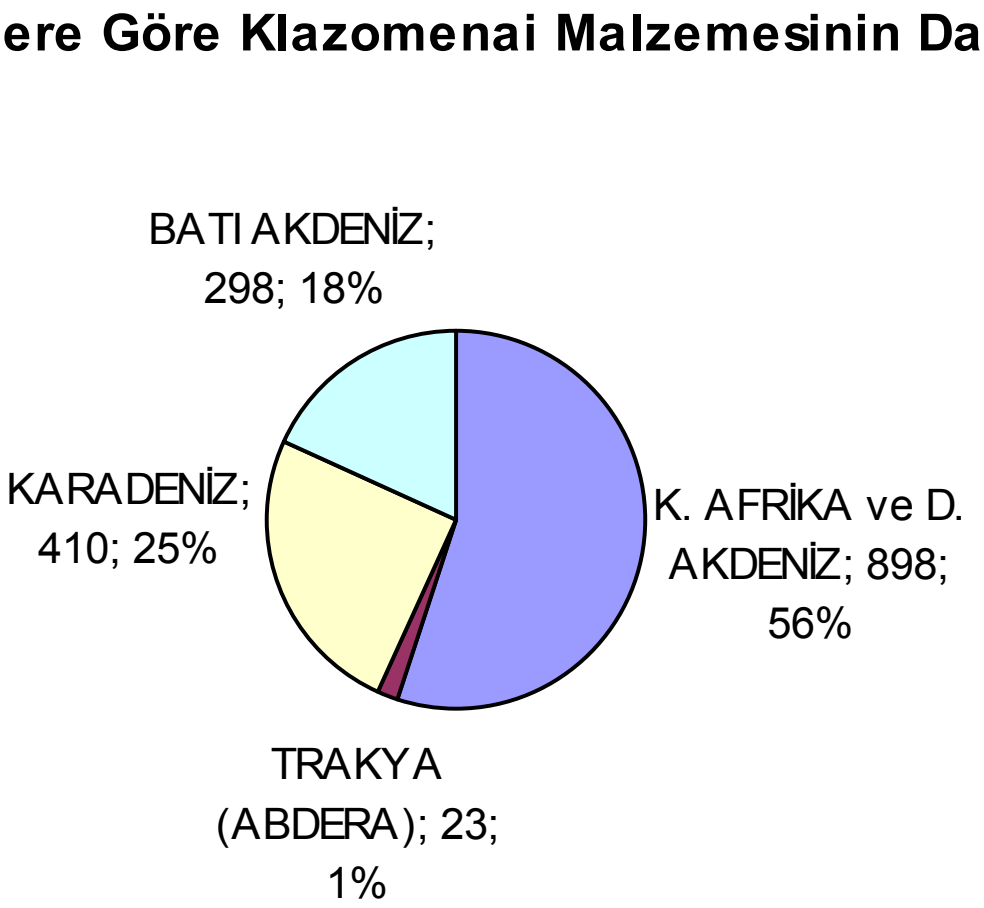
Tablo 2. Genel Malzemenin Dağılımı (n=1666).

YER	VII 3.Dörtlük	VII 4Dörtlük	VI 1.Dörtlük	VI 2.Dörtlük	VI 3.Dörtlük	VI 4.Dörtlük	TOPLAM
NAUKRATİS	0	39	281	93	61	0	**474**
TELL DEFENNEH	0	0	0	1	85	0	**86**
MISIR DİĞER	0	0	2	4	20	0	**26**
TOKRA	1	1	0	51	0	0	**53**
CYRENE	1	2	20	85	13	9	**130**
AL MİNA	7	1	0	0	0	0	**8**
TELL SUKAS	1	0	27	56	37	0	**121**
Y. DOĞU DİĞER+KIBRIS	0	9	23	5	0	0	**37**
ABDERA	22	1	0	0	0	0	**23**
APOLLONİA PONTİKA	0	1	1	5	0	0	**7**
HİSTRİA	1	2	33	100	0	5	**141**
BEREZAN	1	7	21	37	0	45	**111**
OLBİA	0	0	0	7	0	25	**32**
NYMPHAİON	0	0	3	3	0	0	**6**
PANTİKAPAİON	0	0	2	35	1	25	**63**
PORTHMİOS	0	0	0	0	0	3	**3**
MYRMEKİON	0	0	1	7	0	6	**14**
KEPPOİ	0	0	0	16	0	10	**26**
HERMONASSA	0	0	0	4	0	1	**5**
GORGİPPİA	0	0	0	0	0	2	**2**
SELİNUS	2	3	34	16	0	0	**55**
SYRAKUSAİ	1	1	3	2	0	0	**7**
GELA	1	2	4	1	0	0	**8**
MEGARA HYBLAEA	0	3	5	2	1	0	**11**
EMPORİON	0	0	0	0	158	59	**217**
TOPLAM	**38**	**72**	**460**	**530**	**376**	**190**	**1666**

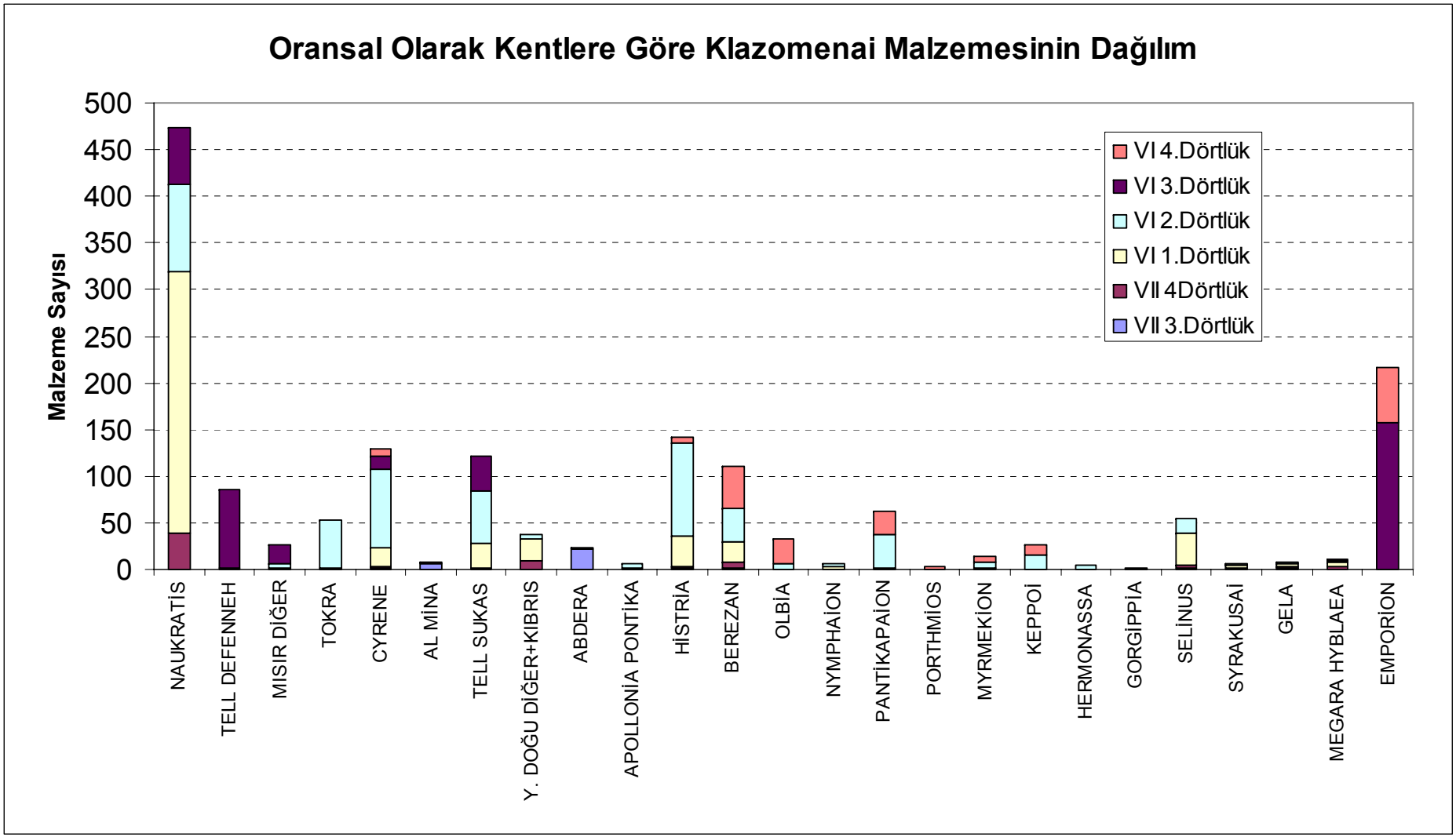
Tablo 3. Dönemlere Göre Klazomenai Malzemesinin Dağılımı

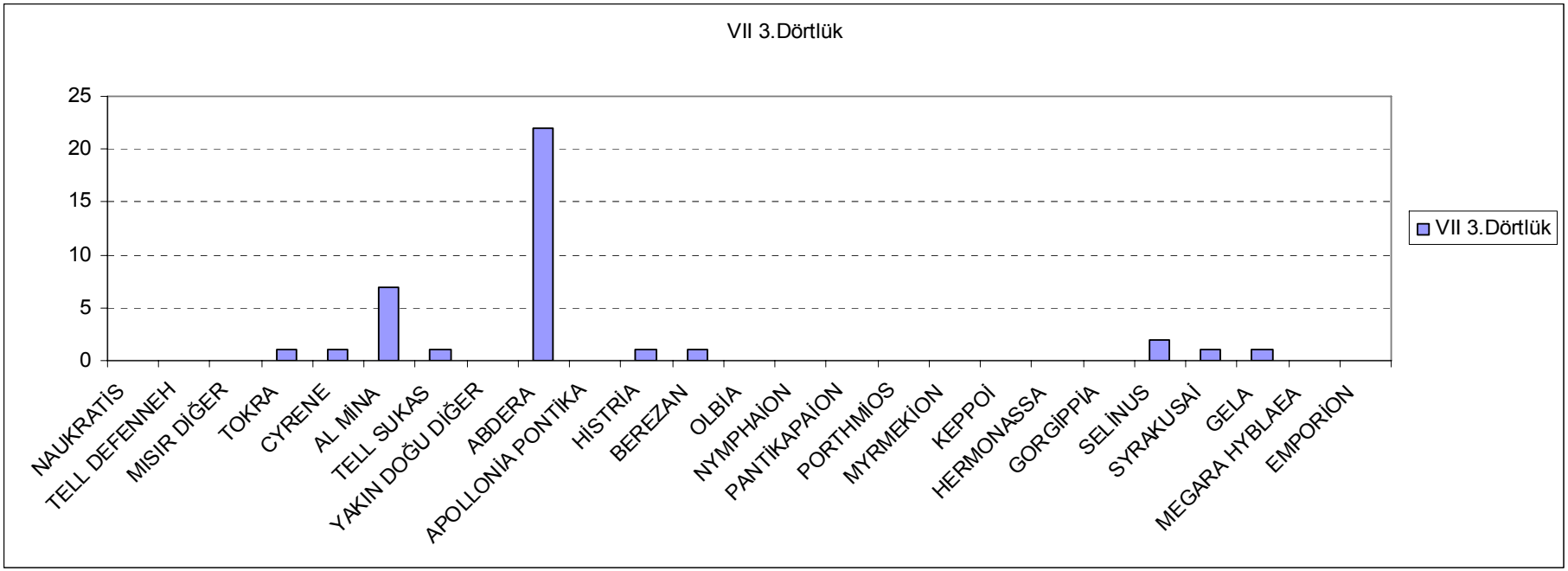
Tablo 4. Bölgelere Göre Klazomenai Malzemesinin Dağılımı

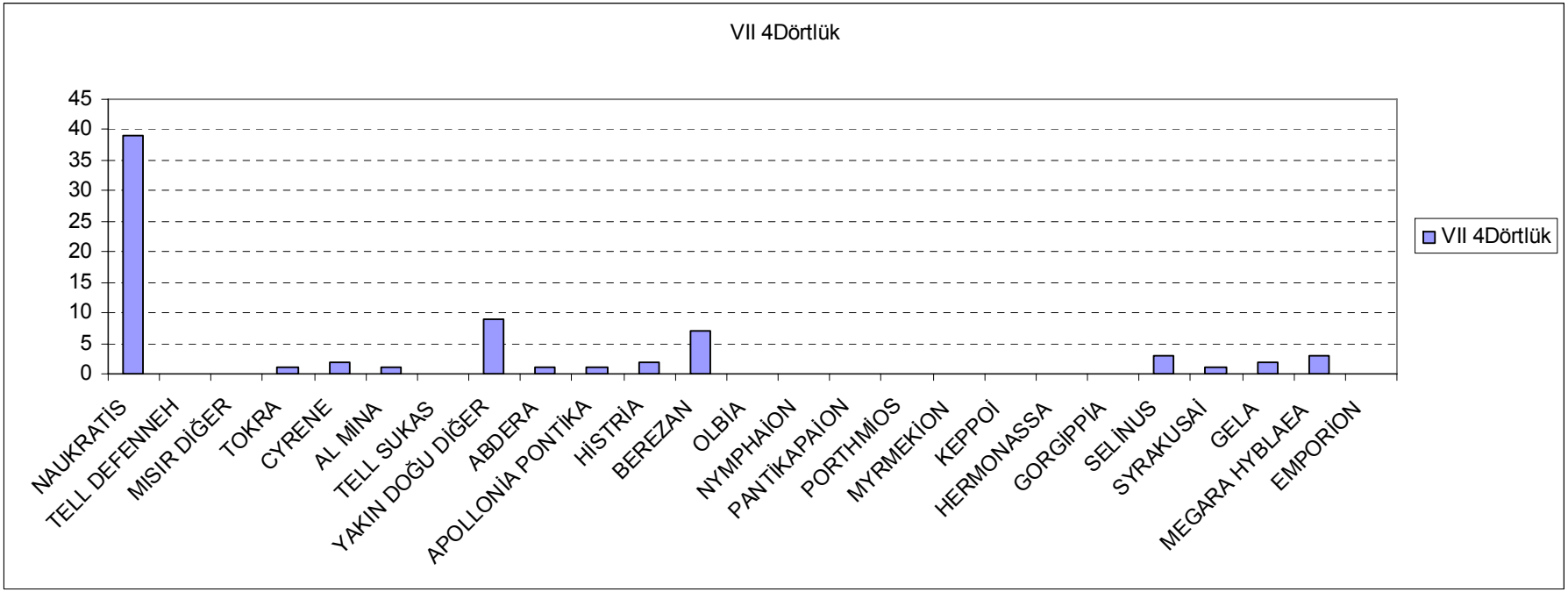

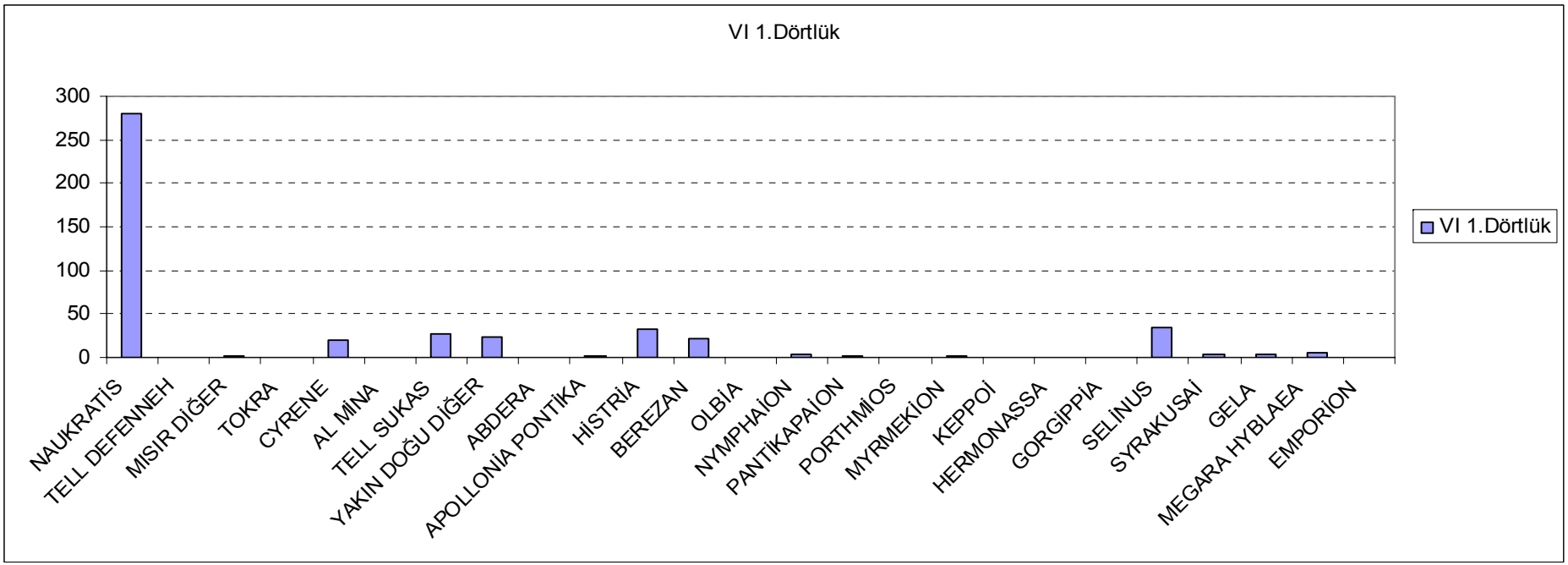
Tablo 5. Oransal Olarak Kentlere Göre Klazomenai Malzemesinin Dağılım

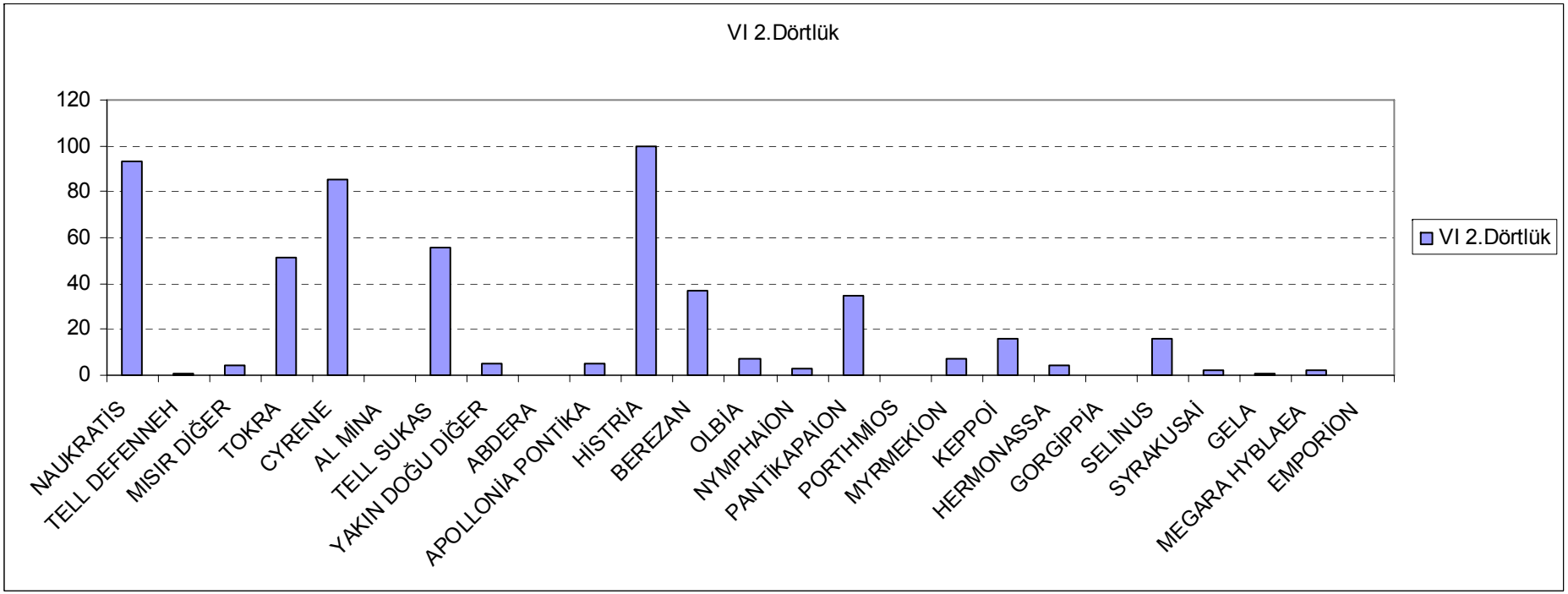

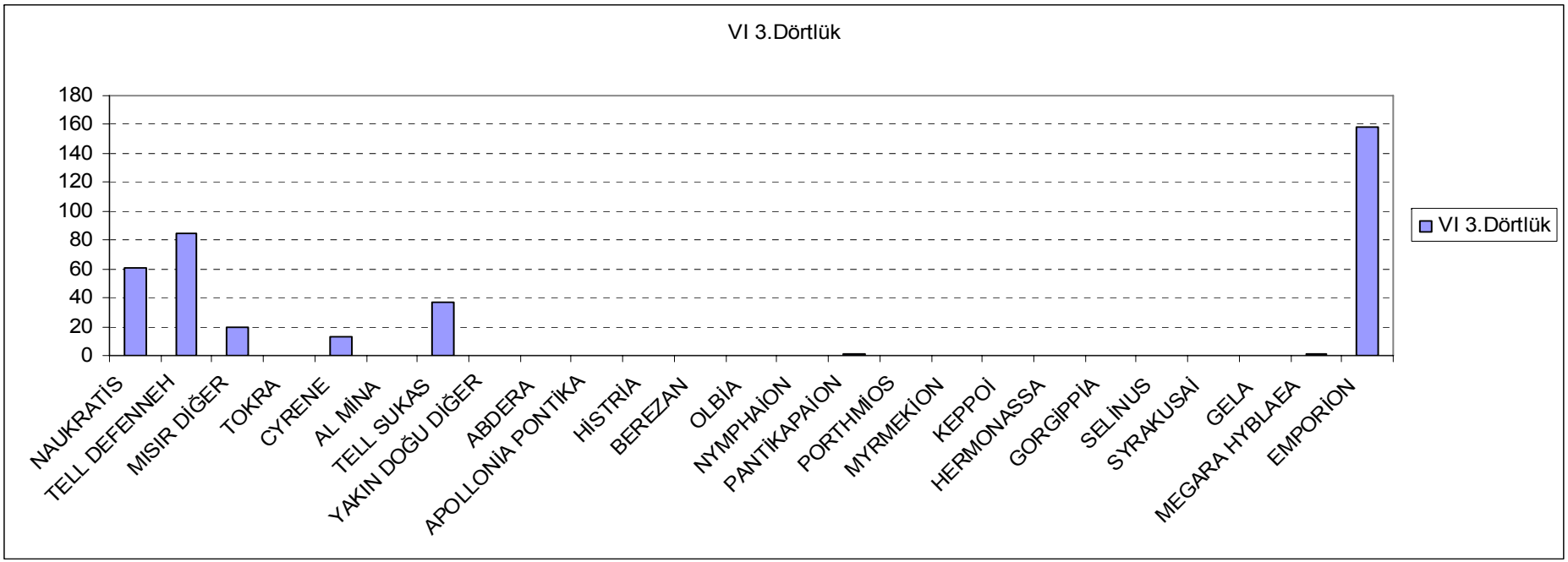
Tablo 6. Dönemlere Göre Dağılım

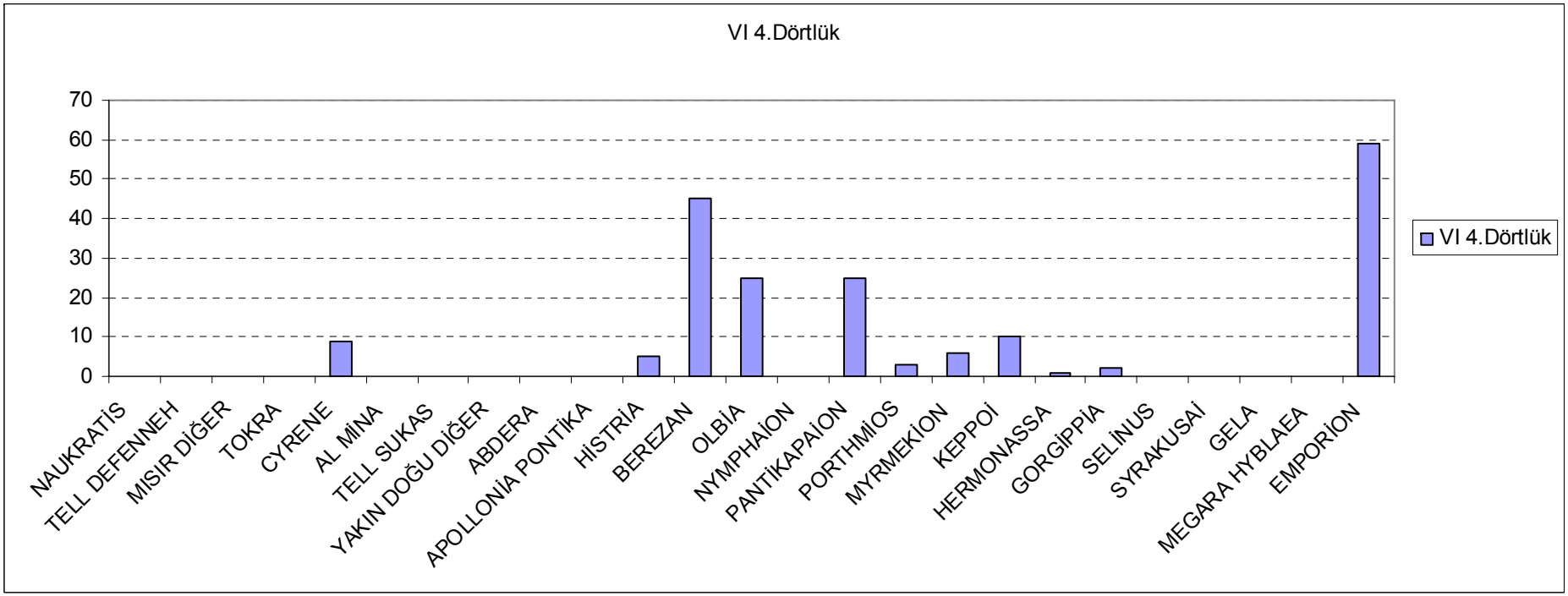

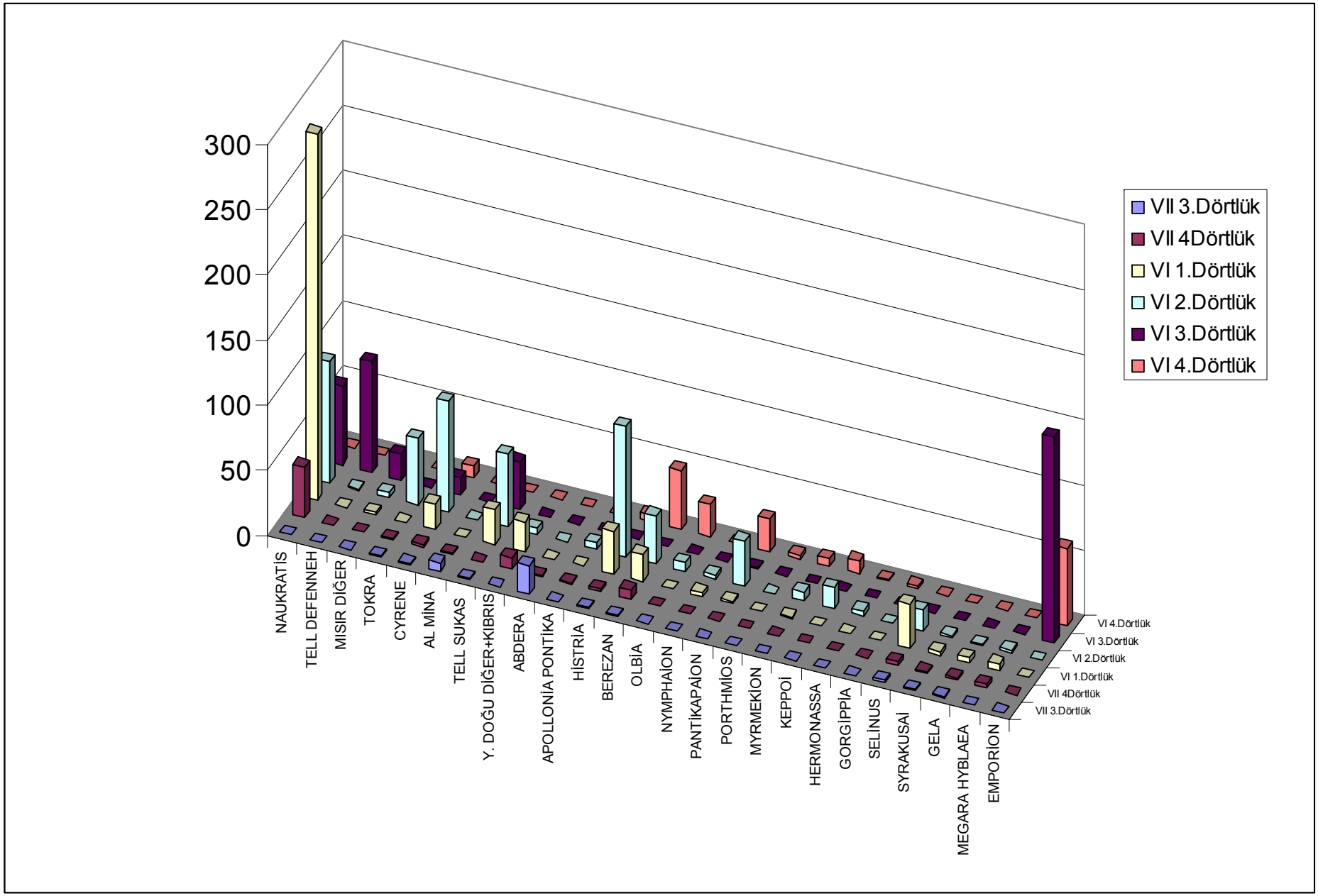

VI 1.Dörtlük
300
250
200
150
100
50
0
NAUKRATİS
TELL DEFENNEH
MISIR DİĞER
TOKRA
CYRENE
AL MİNA
TELL SUKAS
YAKIN DOĞU DİĞER
ABDERA
APOLLONİA PONTİKA
HİSTRİA
BEREZAN
OLBİA
NYMPHAİON
PANTİKAPAİON
PORTHMİOS
MYRMEKİON
KEPPOİ
HERMONASSA
GORGİPPİA
SELİNUS
SYRAKUSAİ
GELA
MEGARA HYBLAEA
EMPORİON
VI 1.Dörtlük

VI 2.Dörtlük
120
100
80
60
40
20
0
NAUKRATİS
TELL DEFENNEH
MISIR DİĞER
TOKRA
CYRENE
AL MİNA
TELL SUKAS
YAKIN DOĞU DİĞER
ABDERA
APOLLONİA PONTİKA
HİSTRİA
BEREZAN
OLBİA
NYMPHAİON
PANTİKAPAİON
PORTHMİOS
MYRMEKİON
KEPPOİ
HERMONASSA
GORGİPPİA
SELİNUS
SYRAKUSAİ
GELA
MEGARA HYBLAEA
EMPORİON
VI 2.Dörtlük

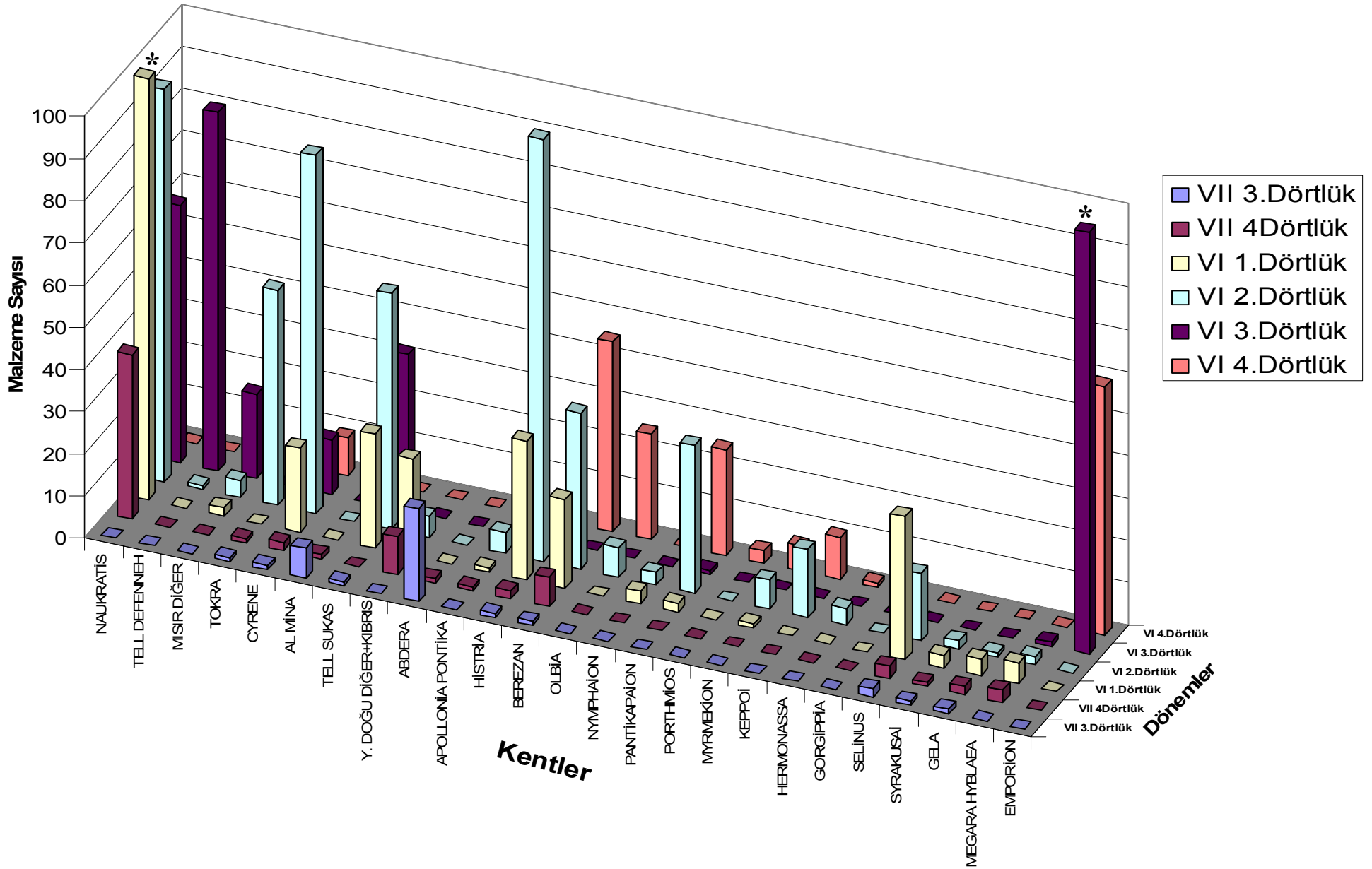

VI 3.Dörtlük
180
160
140
120
100
80
60
40
20
0
NAUKRATİS
TELL DEFENNEH
MISIR DİĞER
TOKRA
CYRENE
AL MİNA
TELL SUKAS
YAKIN DOĞU DİĞER
ABDERA
APOLLONİA PONTİKA
HİSTRİA
BEREZAN
OLBİA
NYMPHAİON
PANTİKAPAİON
PORTHMİOS
MYRMEKİON
KEPPOİ
HERMONASSA
GORGİPPİA
SELİNUS
SYRAKUSAİ
GELA
MEGARA HYBLAEA
EMPORİON
VI 3.Dörtlük

VI 4.Dörtlük
70
60
50
40
30
20
10
0
NAUKRATİS
TELL DEFENNEH
MISIR DİĞER
TOKRA
CYRENE
AL MİNA
TELL SUKAS
YAKIN DOĞU DİĞER
ABDERA
APOLLONİA PONTİKA
HİSTRİA
BEREZAN
OLBİA
NYMPHAİON
PANTİKAPAİON
PORTHMİOS
MYRMEKİON
KEPPOİ
HERMONASSA
GORGİPPİA
SELİNUS
SYRAKUSAİ
GELA
MEGARA HYBLAEA
EMPORİON
VI 4.Dörtlük

Tablo 7. Buluntuların Dönem Ve Kentlere Göre Dağılımı

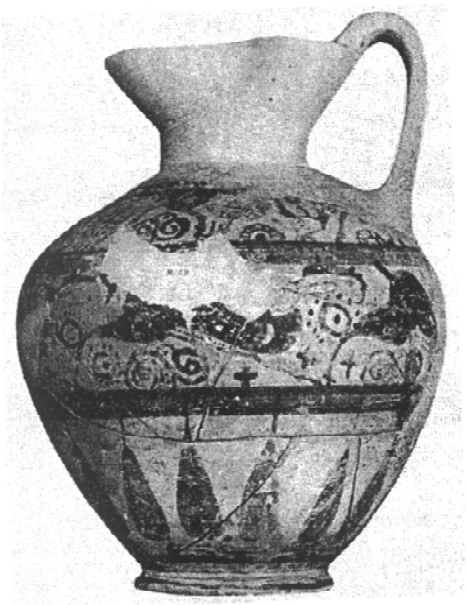

Tablo 8. Buluntuların Dönem Ve Kentlere Göre Dağılımı

***Naukratis (n=281) ve Emporion'a (n=158) ait sayıca 100'ün üstündeki bulgular, diğer buluntu yoğunlıklarını daha iyi göstermek için 100'de kesilmiştir.**

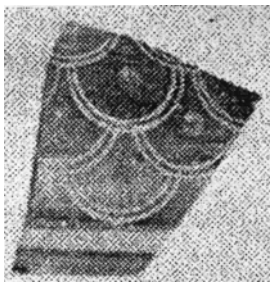
LEVHA 1 (NAUKRATİS)

1.1.1

1.1.2

1.1.3

1.1.4

1.1. 5

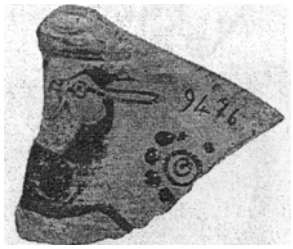

1.1.6

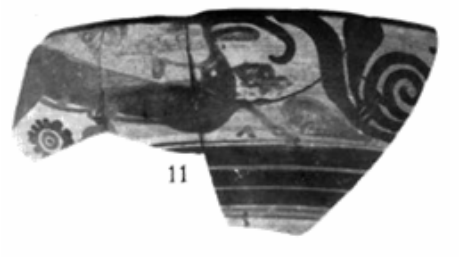
LEVHA 2 (NAUKRATİS)

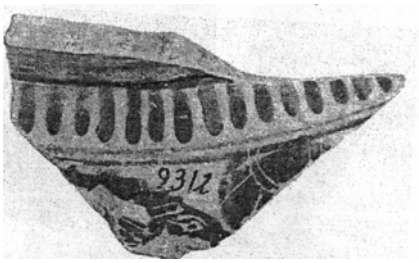
1.1.7

1.1.8

1.1.9

1.1.10

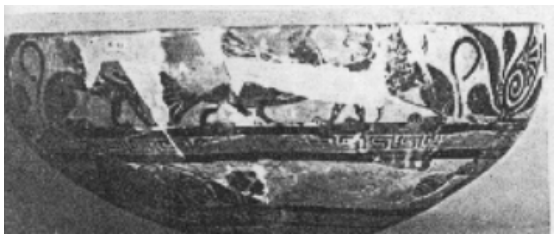

1.1.12

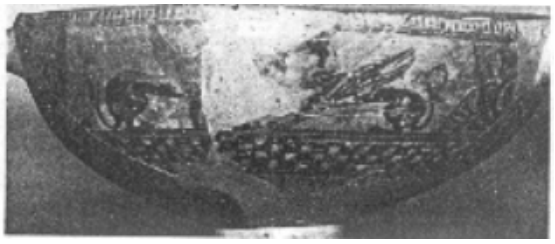

1.1.11

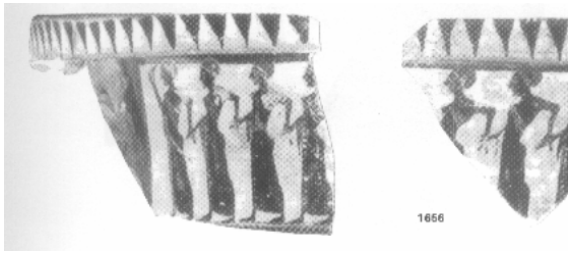
LEVHA 3 (NAUKRATİS)

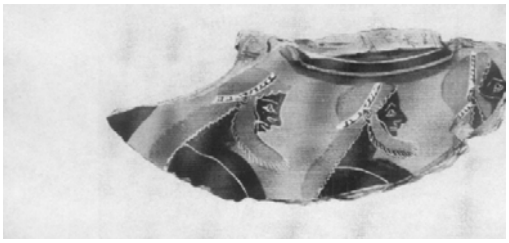
1.1.13

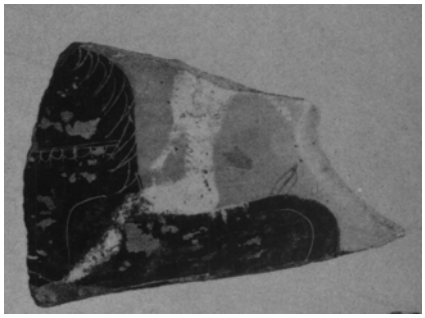
1.1.14

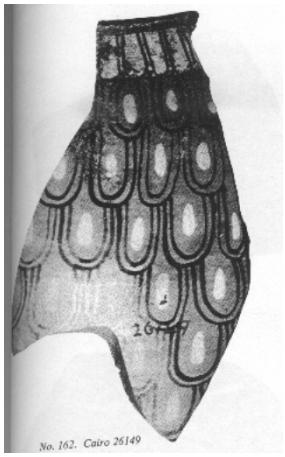
1.1.15

1.1.16

1.1.17

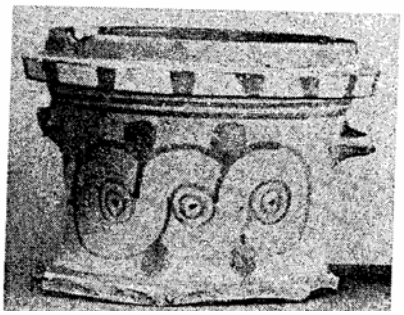

1.1.18

LEVHA 4 (TELL DEFENNEH)

1.2.1

1.2.2

1.2.3

1.2.4

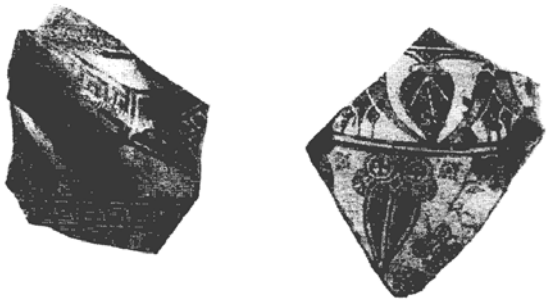

1.2.5

1.2.6

LEVHA 5 (MEMPHİS+ MISIR'DAKİ DİĞER MERKEZLER)

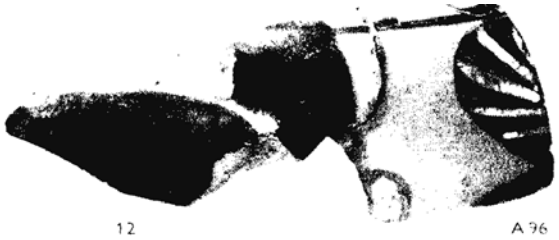

1.3.1

1.3.2

1.3.3

1.4.1

1.4.2

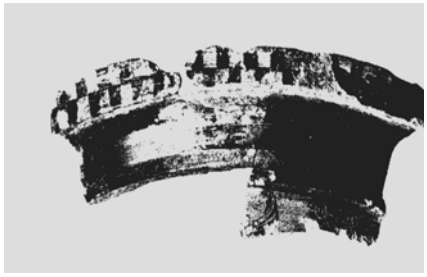
LEVHA 6 (MISIR'DAKİ DİĞER MERKEZLER)

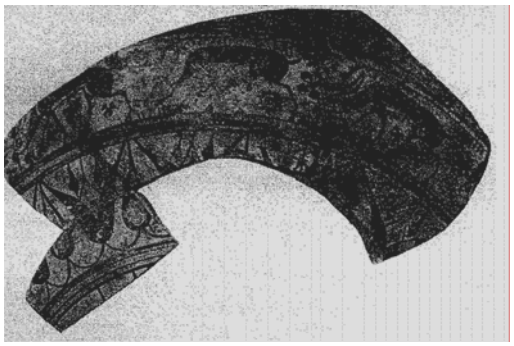
1.4.3

1.4.4

1.4.5

1.4.6

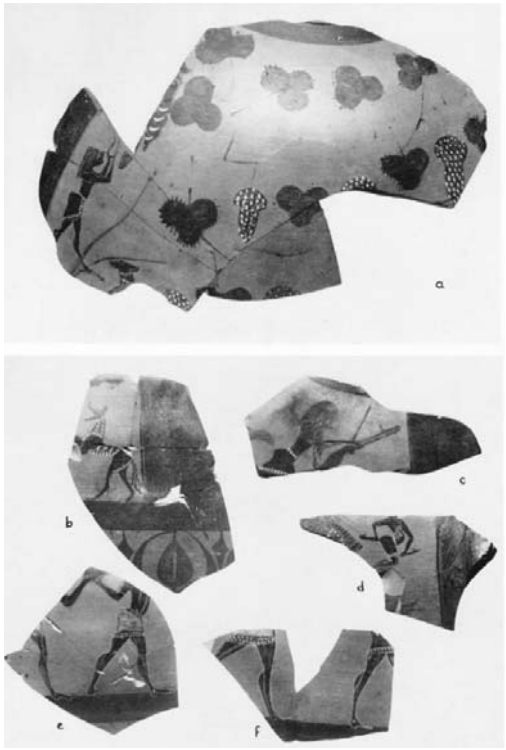

1.4.7

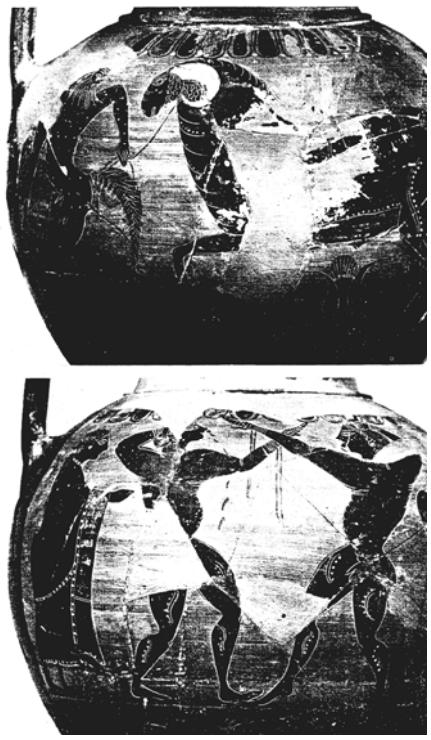

1.4.8

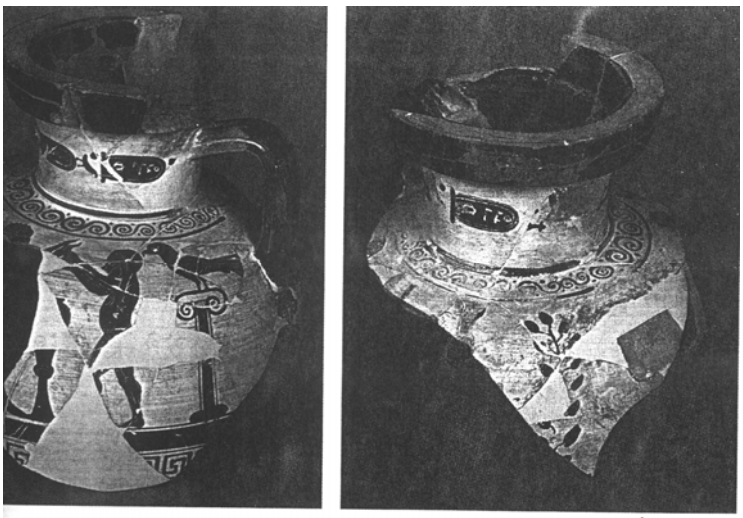
LEVHA 7 (MISIR'DAKİ DİĞER MERKEZLER)

1.4.9

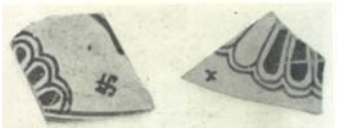

1.4.10

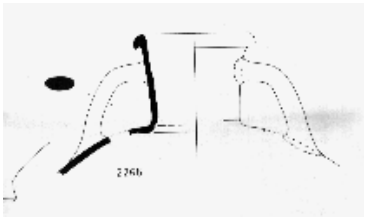

1.4.11

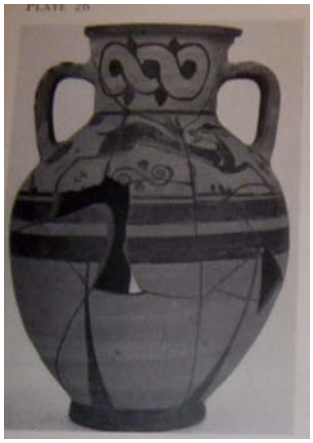
LEVHA 8 (TOCRA)

1.5.1

1.5.2

1.5.3

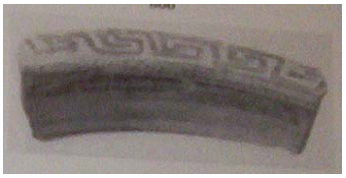
1.5.4

1.5.5

1.5.6

1.5.7

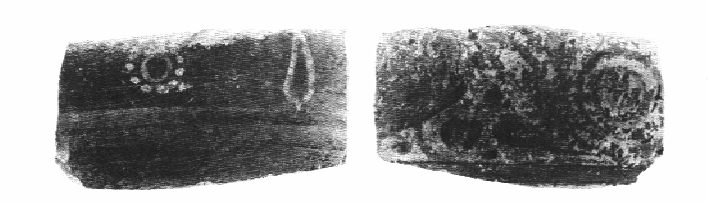

1.5.8

LEVHA 9 (KYRENE)

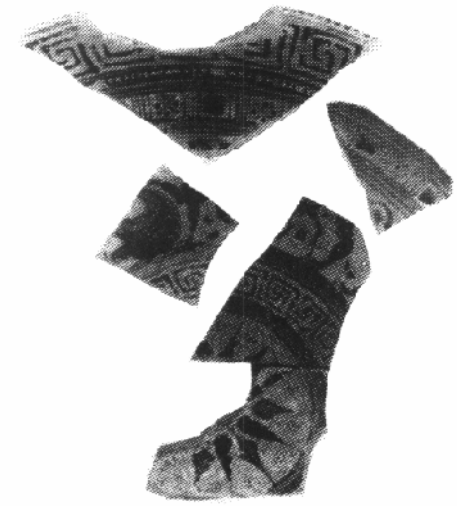
1.6.1

1.6.2

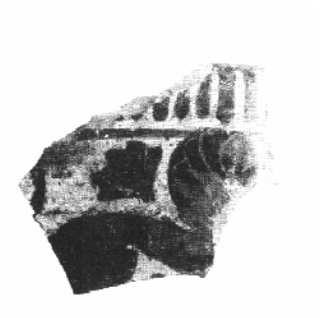
1.6.3

1.6.4

1.6.5

1.6.6

LEVHA 10 (KYRENE)

1.6.7

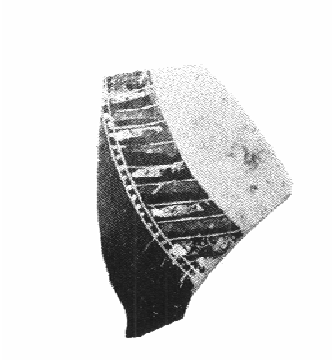
1.6.8

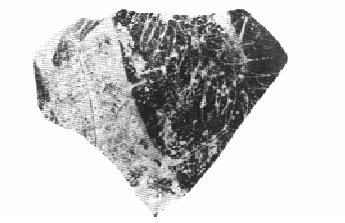
1.6.9

1.6.10

1.6.11

1.6.12

LEVHA 11 (AL MİNA)

1.7.1

1.7.2

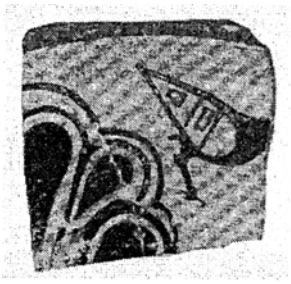

1.7.3

1.7.4

LEVHA 12 (TELL SUKAS)

1.8.1

1.8.2

1.8.3

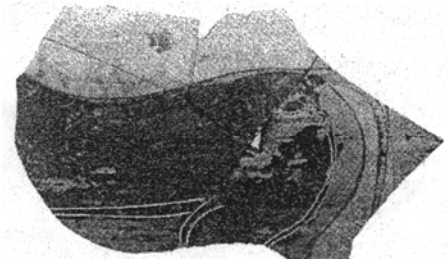
1.8.4

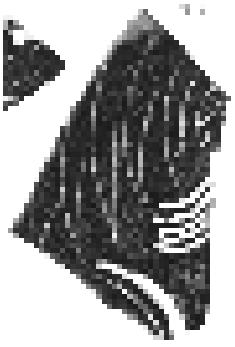
1.8.5

1.8.6

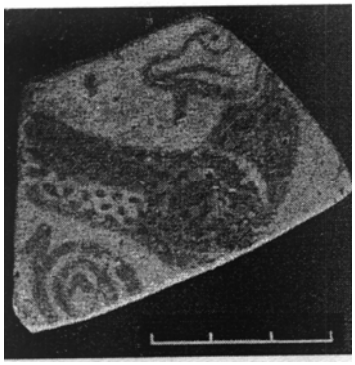

1.8.7

1.8.8

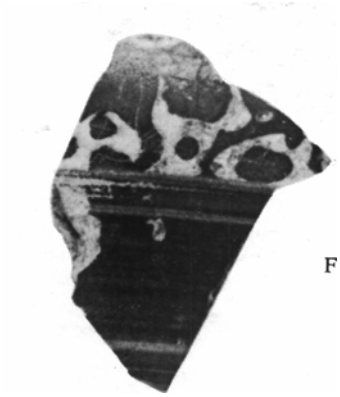
LEVHA 13 (YAKIN DOĞU'DA DİĞER MERKEZLER)

1.9.1

1.9.2

1.9.3

1.9.4

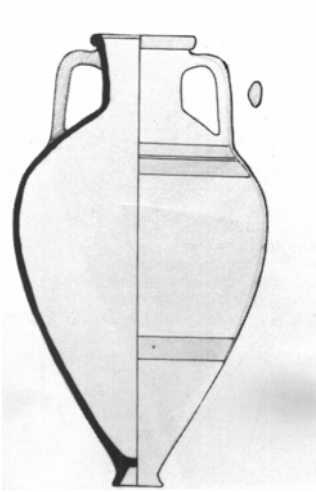

1.9.5

LEVHA 14 (YAKIN DOĞU'DA DİĞER MERKEZLER+ABDERA)

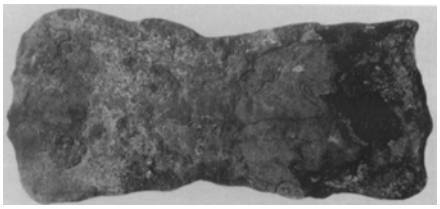
1.9.6

1.9.7

2.1.1

2.1.2

LEVHA 15 (ABDERA)

2.1.1

2.1.4

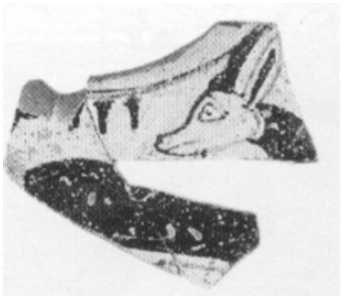
2.1.5

2.1.6

2.1.7

2.1.8

LEVHA 16 (ABDERA+ APOLLONİA PONTİKA)

2.1.9

2.1.10

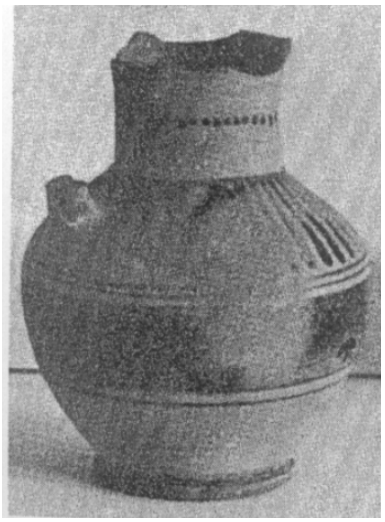
2.1.11

2.1.12

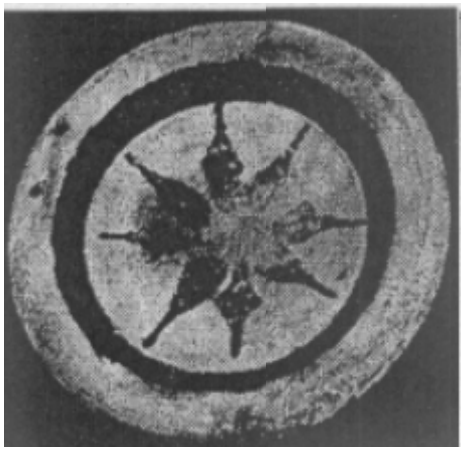

3.1.1

3.1.2

LEVHA 17 (APOLLONİA PONTİKA+ HİSTRİA)

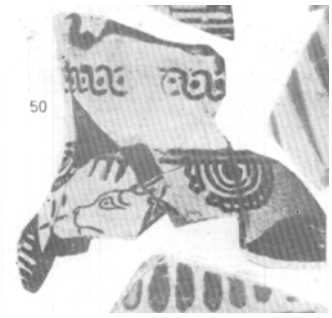
3.1.3

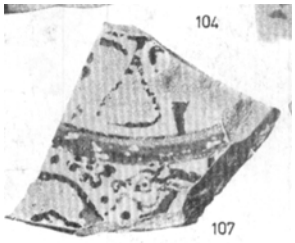
3.2.1

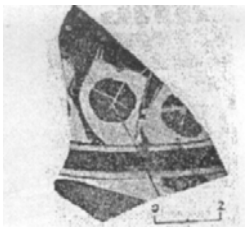
3.2.2

3.2.3

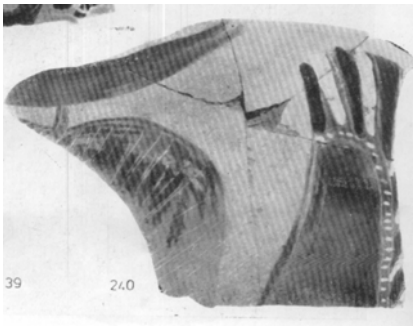
3.2.4

3.2.5

3.2.6

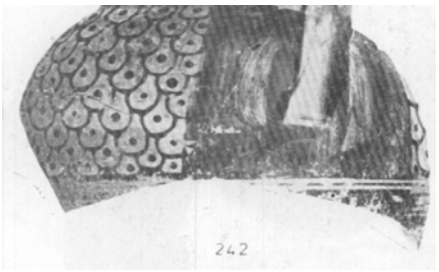

3.2.7

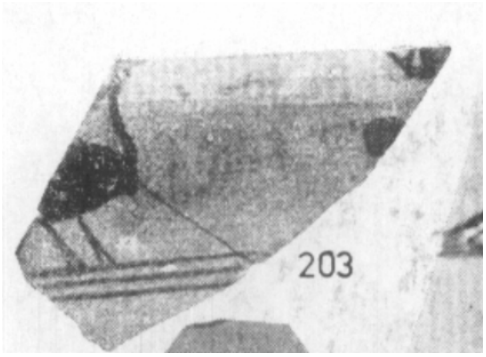
LEVHA 18 (HİSTRİA+ BEREZAN)

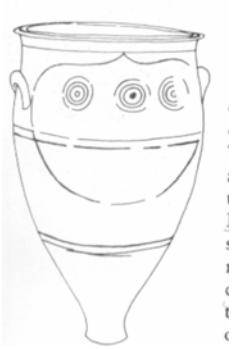
3.2.8

3.2.9

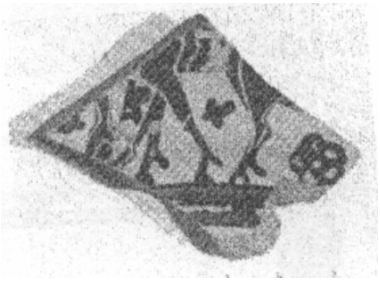
3.2.10

3.3.1

3.3.2

3.3.3

LEVHA 19 (BEREZAN)

3.3.4

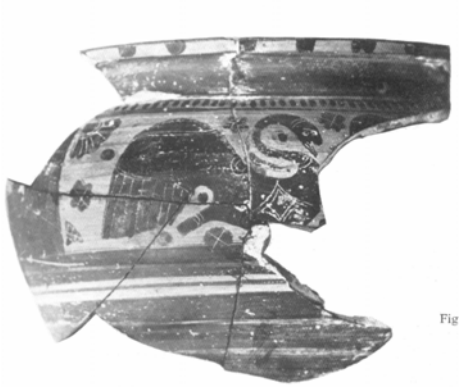
3.3.5

3.3.6

3.3.7

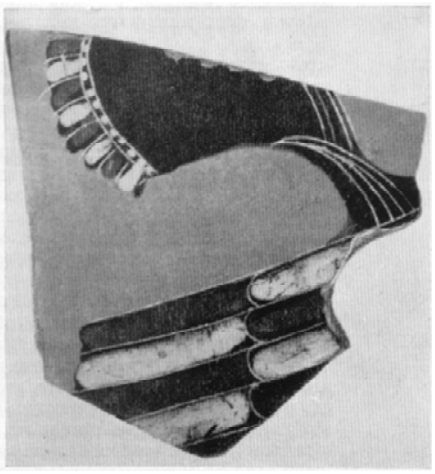

3.3.8

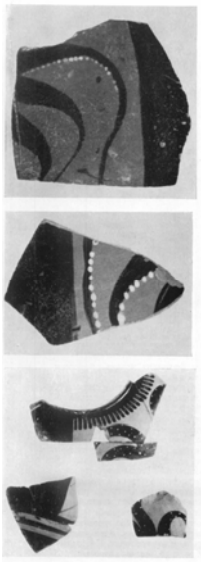

3.3.9

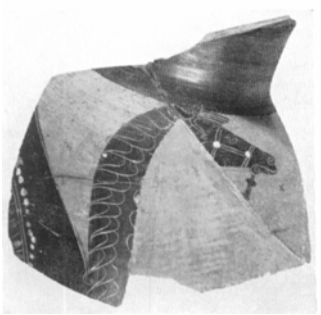
LEVHA 20 (BEREZAN)

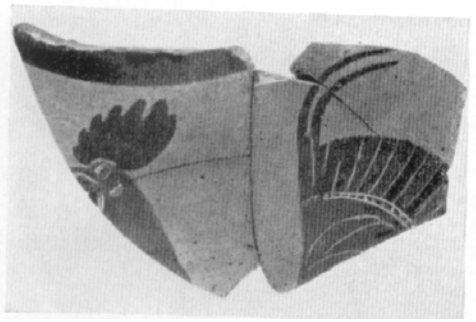
3.3.10

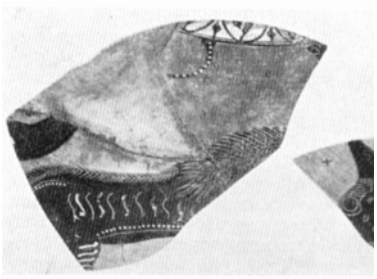
3.3.11

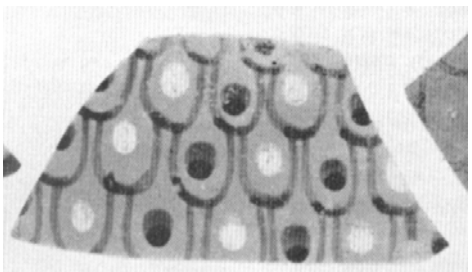
3.3.12

3.3.13

3.3.14

3.3.15

LEVHA 21 (OLBİA)

3.4.1

3.4.2

3.4.3

3.4.4

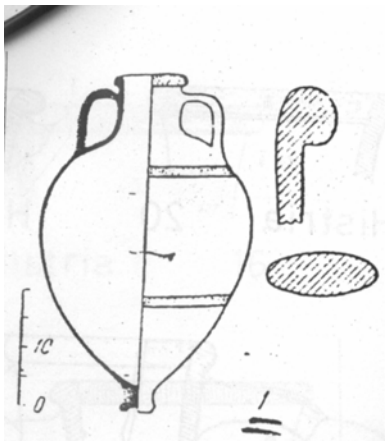

3.4.5

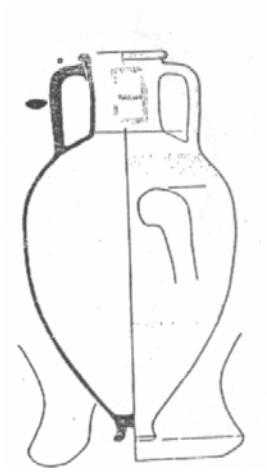

3.4.6

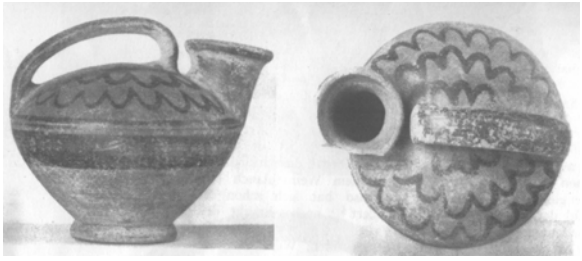
LEVHA 22 (OLBİA)

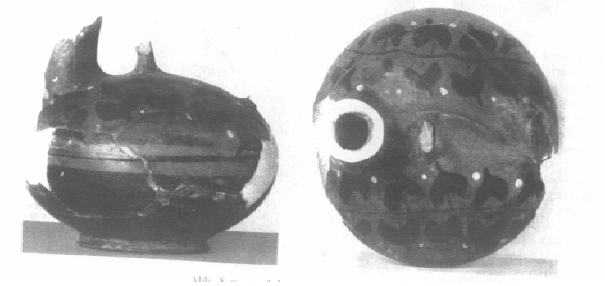
3.4.7

3.4.8

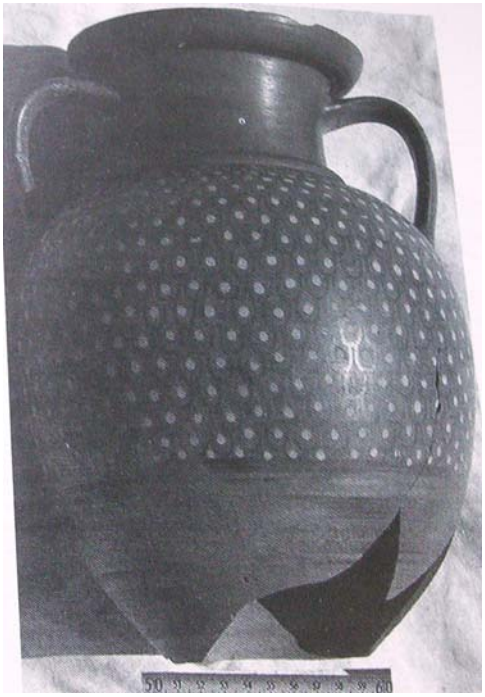

3.4.9

3.4.10

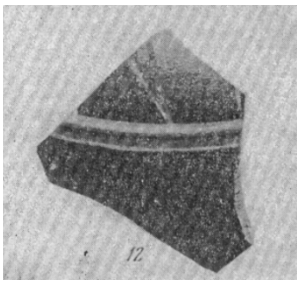
LEVHA 23 (NYMPHAİON + PANTİKAPAİON)

3.5.1

3.6.1

3.6.2

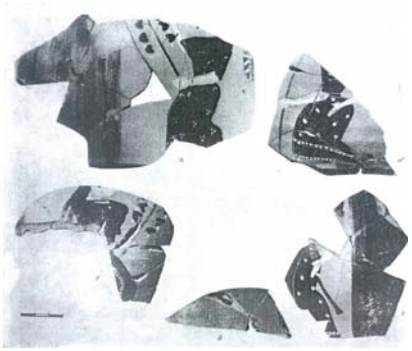

3.6.3

3.6.4

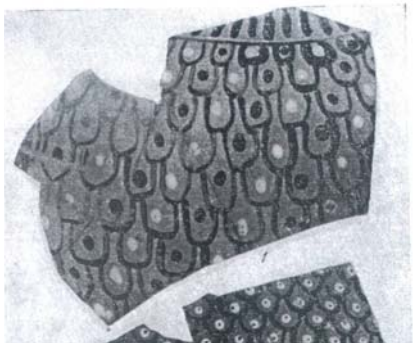
LEVHA 24 (PANTİKAPAİON)

3.6.5

3.6.6

3.6.7

3.6.8

3.6.9

3.6.10

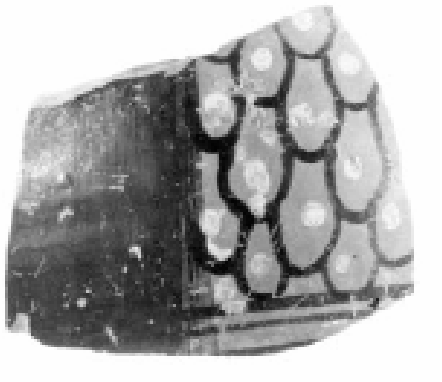
LEVHA 25 (PORTHMİOS)

3.7.1

3.7.2

3.7.3

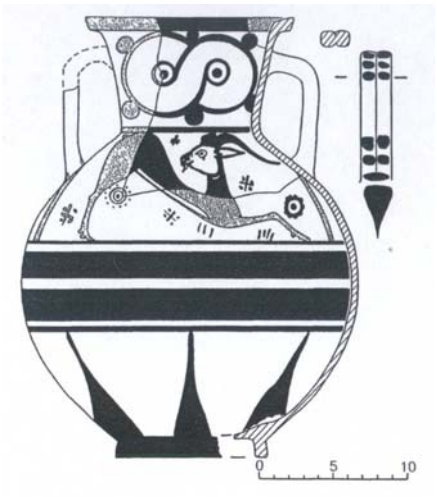

3.7.4

3.7.5

LEVHA 26 (MYRMEKİON)

3.8.1

3.8.2

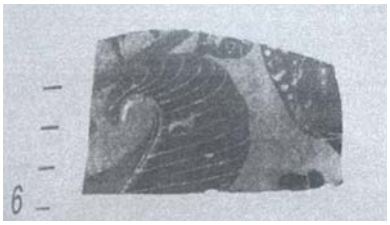
3.8.3

3.8.4

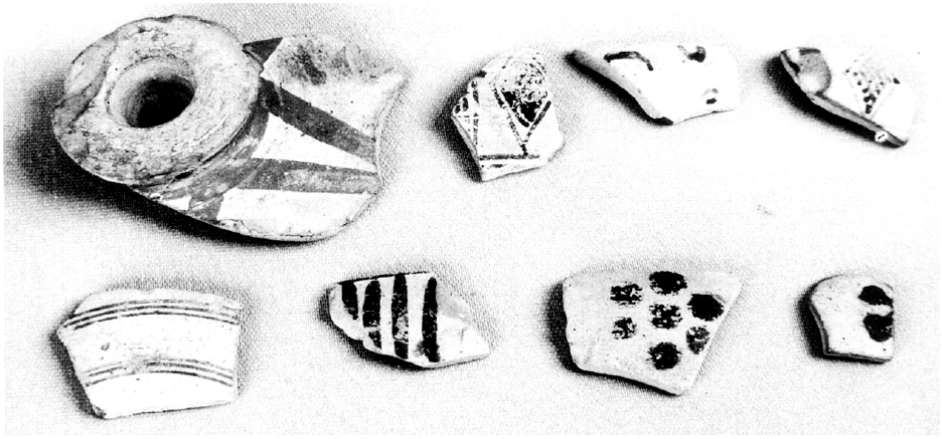

3.8.5

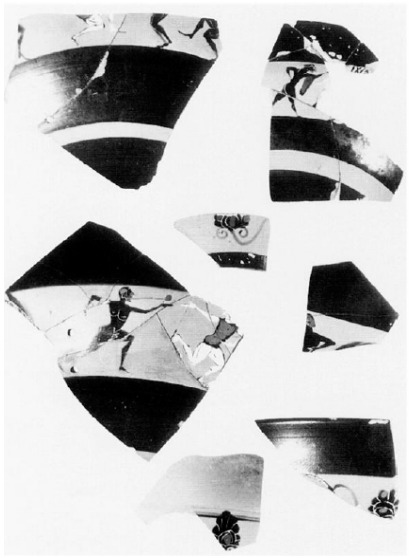

3.8..6

LEVHA 27 (TAGANROG + KEPPOİ)

3.9.1

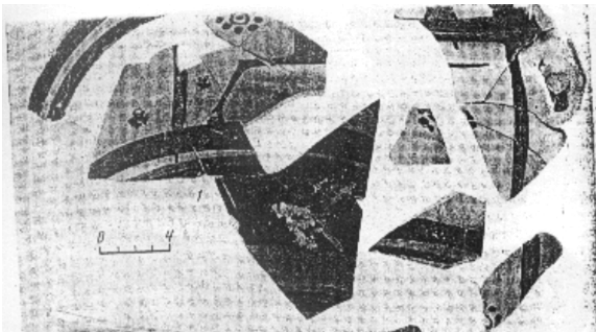
3.11.1

3.11.2

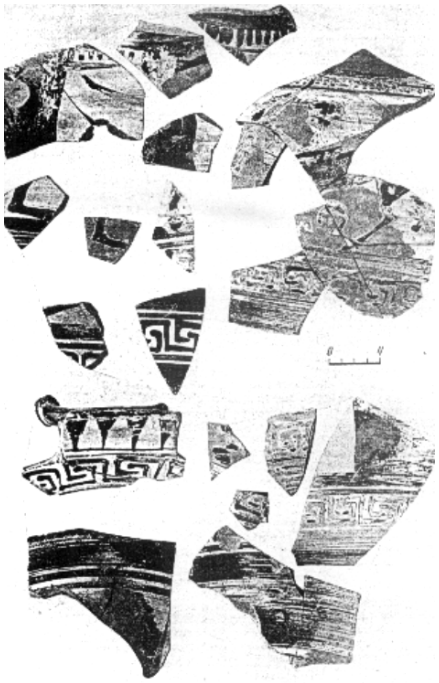

3.11.3

3.11.4

LEVHA 28 (KEPPOİ)

3.11.5

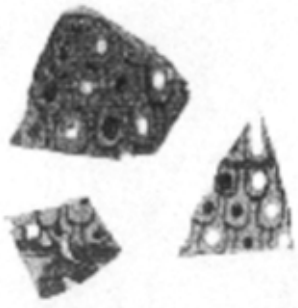
3.11.6

3.11.7

3.11.8

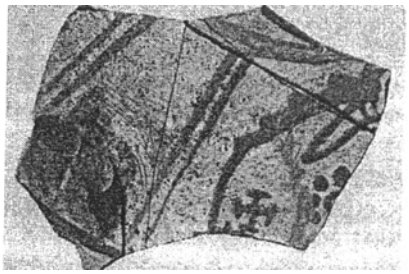

3.11.9

3.11.10

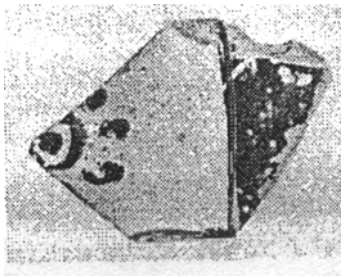
LEVHA 29 (HERMONASSA)

3.12.1

3.12.2

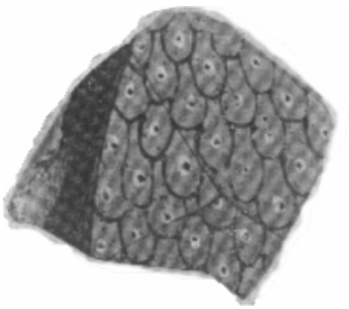
3.12.3

3.12.4

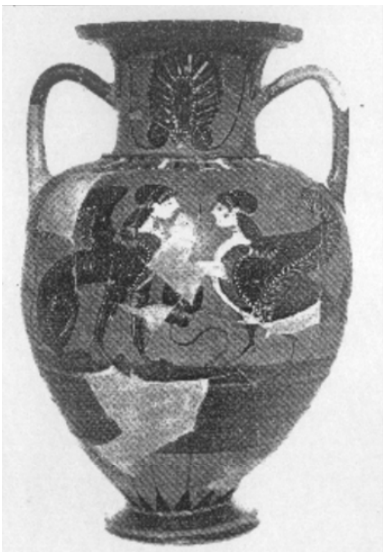

3.12.5

3.12.6

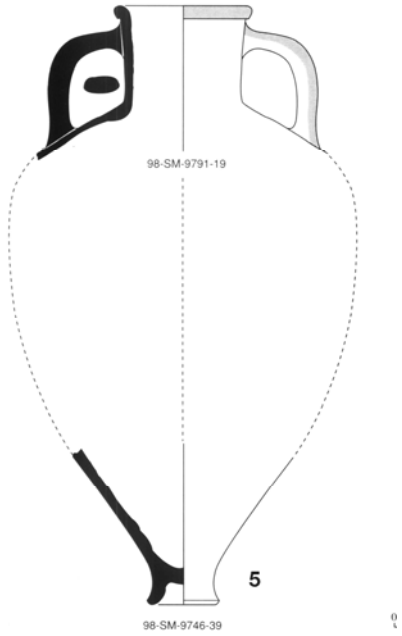
LEVHA 30 (GORGİPPİA + EMPORİON+ MALAGA)

3.13.1

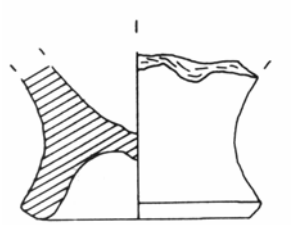
3.13.2

4.1.1

4.3.1

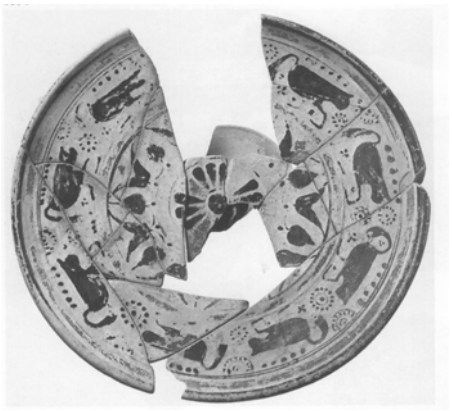

4.3.2

LEVHA 31 (SELİNUS)

4.5.1

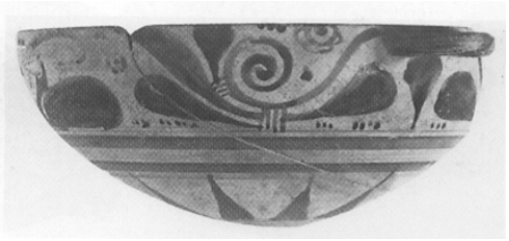

4.5.2

4.5.3

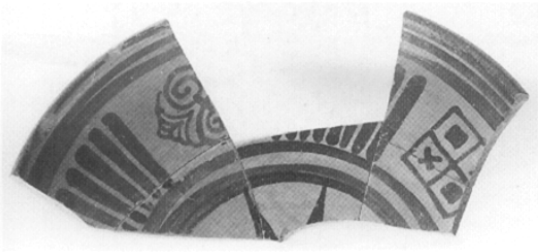

4.5.4

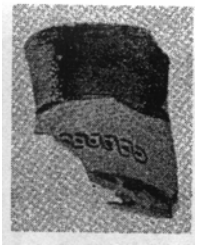
LEVHA 32 (SELİNUS + GELA)

4.5.5

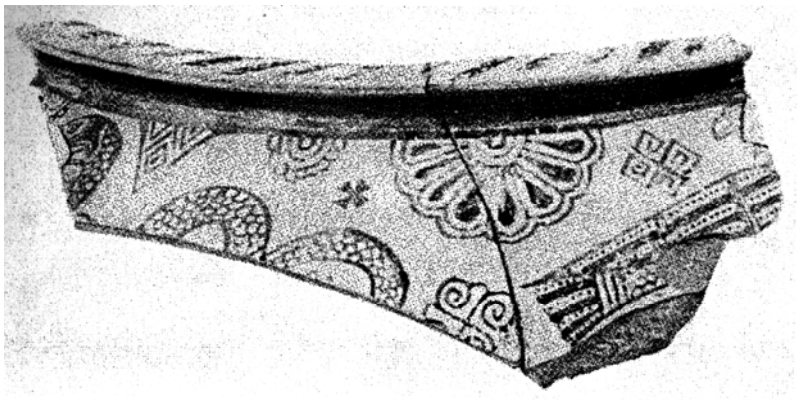
4.5.6

4.6.1

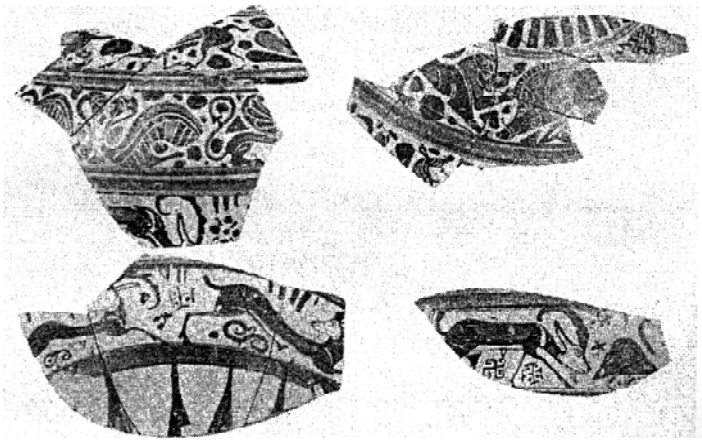

4.6.2

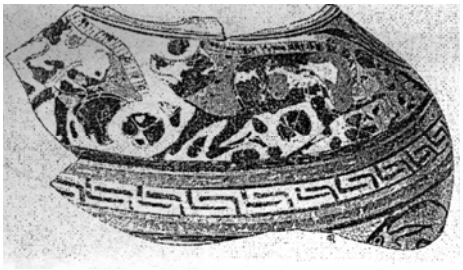

4.6.3

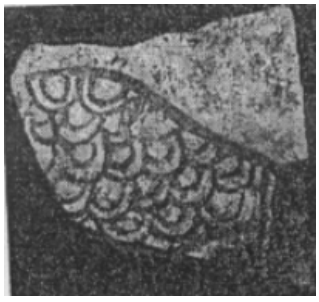
LEVHA 33 (GELA + SYRAKUSAİ)

4.6.4

4.6.5

4.7.1

4.7.2

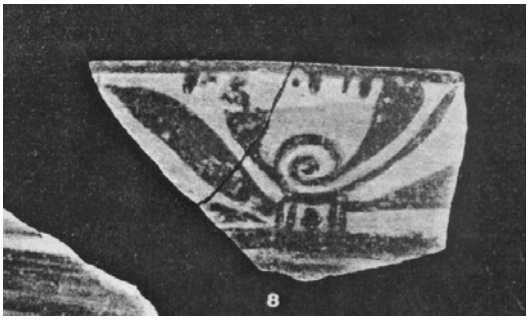

4.7.3

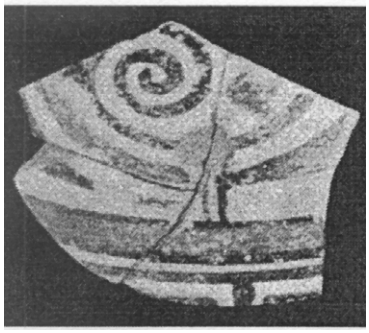
LEVHA 34 (MEGARA HYBLAEA)

4.8.1

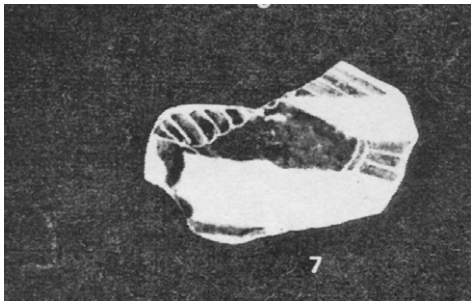
4.8.2

4.8.3

4.8.4

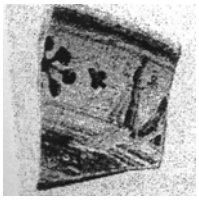

4.8.5

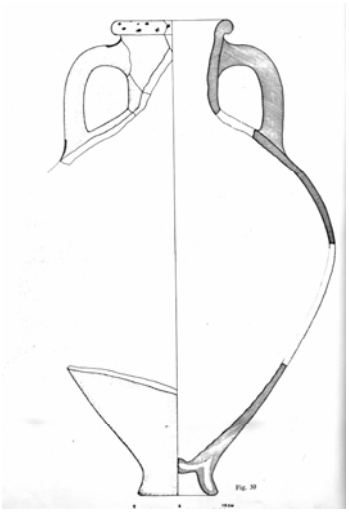

4.8.6

LEVHA 35 (ETRURİA)

4.9.1

4.9.2

4.9.3

4.9.4